

અચળગચ્છાધિપતિ શ્રી [illegible]નિધાનસૂરિ

સંગૃહીત

श्रीरत्नसञ्चयप्रकरणं.

અનેક ગ્રંથો તથા પ્રકરણોમાંથી ઉદ્ધરિત

ગાથાઓનો સંગ્રહ

ભાષાંતર તથા વિશેષાર્થ યુક્ત.

તૈયાર કરનાર

શાસ્ત્રી જેઠાલાલ હરિભાઇ તથા

શ્રાવક કુંવરજી આણંદજી

ભાવનગર.

છપાવી પ્રસિદ્ધ કરનાર,

શ્રી કચ્છી દશા ઓશવાળ જૈન

મહાજન. હુબલી તરફથી ભેટ.

પ્રકાશક-શેઠ ચતુર્ભુજ તેજપાળ-હુબલી.

વીર સં. ૨૪૫૫ વિક્રમ સં. ૧૯૮૫

પ્રસ્તાવના.

આ ચતુર્ગતિરૂપ સંસારમાં પર્યટન કરતા જીવોને મહા વિશ્રાંતિનું સ્થાન મુક્તિરૂપી પાંચમી ગતિ જ કહેલી છે. તે ગતિને પામેલા જીવો અનંત કાળ સુધી એકાંત અનંત સુખમાં (આનંદમાં) મગ્ન રહે છે. ત્યાંથી અનંતકાળે પણ તેમને ફરીને સંસારમાં આવવાનું હોતું નથી. આવી પંચમગતિ મેળવવાનો મુખ્ય ઉપાય જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્ર જ છે. આ ત્રણ અસાધારણ રત્નો ઉપાર્જન કરવાના અનેક ઉપાયો તીર્થંકર ગણધરાદિક મહાત્માઓએ બતાવેલા છે. તેમાં મુખ્યત્વે કરીને દ્રવ્યાનુયોગ, ગણિતાનુયોગ, ચરણકરણાનુયોગ અને ચરિતાનુયોગ આ ચાર અનુયોગ બહોળા વિસ્તારમાં તે તે શાસ્ત્રોને વિષે સુપ્રસિદ્ધ છે. વળી તે તે શાસ્ત્રો એટલા બધા મોટા પ્રમાણમાં છે કે તેમને પૂર્વાચાર્યોએ અતિ સંક્ષિપ્ત કર્યા છતાં તેમના માત્ર વિષયોને યાદ કરતાં જ આયુષ્ય સમાપ્તિને પામે. તેટલા તે સુવિસ્તૃત છતાં પરોપકારી મહાત્માઓ અધુનાતન અલ્પાયુષી મનુષ્યોને માટે તેમાંથી પણ અતિ સંક્ષિપ્ત સાર કાઢીને ભવ્ય જીવોનો ઉપકાર કરતા ચૂક્યા નથી. આવા બુદ્ધિજ્ઞાનના વિષયો આવા સાંસારિક પ્રવૃત્તિમય કાળમાં ઘણા જીવોના ઉપકારક થાય તે નિર્વિવાદ છે. જૈન શાસનમાં આવા અનેક ગ્રંથો હોવાનો સંભવ છે. તેમાંનો આ એક ગ્રંથ ઉપલબ્ધ થતાં તેને પ્રકાશિત કરવામાં આવ્યો છે.

સમુદ્રમાં અસંખ્ય રત્નો અનેક પ્રકારના હોય છે, તે સર્વે તેના યોગ્ય માલકો અને પારખનારાઓને ઉપયોગી છે તથા પોત

પોતાના ઉપયોગને અવસરે તે અમૂલ્ય ગણાય છે. જેમકે સોયના ઉપયોગ કાળે સોય જ અમૂલ્ય છે અને અન્ય શસ્ત્રના ઉપયોગ કાળે અન્ય શસ્ત્ર જ અમૂલ્ય છે. આ જ રીતે જિનાગમરૂપી સમુદ્રમાં અસંખ્ય સૂક્તરૂપી (ઉપદેશરૂપી) રત્નો છે. તે સર્વે ગ્રાહકો અને પાત્રને આશ્રી ઉપયોગી અને અમૂલ્ય છે. તેની સંખ્યા ગણતરીનો અવિષય છે, છતાં વાનકીની જેમ કેટલાંક સૂક્તરત્નો આગમસાગરમાંથી શ્રીમાન્ પરમોપકારી હર્ષ (નિધાન) સૂરિએ ઉદ્ધરીને તેનો આ ગ્રંથમાં સંચય કર્યો છે. તેથી તેનું નામ કર્તાએ જ "રત્નસંચય" રાખ્યું છે.

આ ગ્રંથમાં સંપાદકે ઉપર્યુક્ત ચારે અનુયોગના ઓછાવત્તા વિષયો તરતમતાએ ભેળા કરેલા છે અને તે સર્વે આધુનિક ધર્મજિજ્ઞાસુઓને માટે, ધર્મોપદેશકોને માટે અને ધર્માભ્યાસીઓને માટે અતિ ઉપયોગી છે. એમ આ ગ્રંથ અથવા તેના વિષયોની અનુક્રમણિકા વાંચવાથી સ્પષ્ટ સમજી શકાય તેમ છે.

ગ્રંથસંપાદક સૂરિમહારાજના જન્માદિક, જન્મભૂમ્યાદિક, સંસારસ્થિતિ અને અનગારત્વ સ્થિતિ વિગેરે કાંઇ પણ હકીકત ઉપલબ્ધ થઈ નથી. તેમ જ તેમણે બીજા કોઈ ગ્રંથો ઉદ્ધર્યા કે રચ્યાનું કાંઈ જણાયું નથી. માત્ર—"ગુજરાતમાં આવેલા લોલપાટક નામના નગરમાં અંચળગચ્છના નાયક ગણિશ્રી ગુણનિધાનસૂરિના ઉપદેશથી હર્ષના સમૂહવાળા હર્ષસૂરિ નામના શિષ્યે શ્રુતસાગરમાંથી ઉદ્ધરીને આ રત્નસંચય ગ્રંથ રચ્યો છે. તે દુપ્પસહસૂરિ મહારાજા સુધી જય પામો." આવા અર્થવાળી અંતિમ બે ગાથાઓ કર્ત્તાએ લખેલી છે, તેટલુંજ તેમનું ચરિત્ર જાણવામાં છે. ઉપરાંત સંબોધસત્તરીની ટીકા, ઉપદેશ પ્રાસાદ અને દેવચંદ્રજીકૃત પ્રશ્નોત્તર વિગેરે ગ્રંથોમાં આ રત્નસંચય ગ્રંથની સાક્ષી આપેલી જોવામાં આવે છે. આ પ્રમાણે નગરના નામ ઉપરથી, સંક્ષિપ્ત પ્રશસ્તિ ઉપરથી અને સાક્ષીના ગ્રંથો ઉપરથી આ ગ્રંથની વધારે પ્રાચીનતા જણાય છે.

આ ગ્રંથમાં કર્ત્તાએ કોઇપણ અનુક્રમથી વિષયો લીધા હોય તેમ કહી શકાતું નથી. કોઇપણ વિષય પરિપૂર્ણ કહી શકાતો નથી.

જૈન શાસ્ત્રોમાં એટલા બધા સુવિસ્તૃત વિષયો પ્રસિદ્ધ છે તેથી માત્ર જે જે કાળે જે જે વિષયની ગાથાઓ જાણવામાં આવી તે તે કાળે તે તે ગાથાનો સંગ્રહ કરી અમુક અનુક્રમ ગોઠવ્યો હોય અને તેમાં પણ અનુપયોગપણે અમુક ફેરફાર રહી ગયો હોય તેને પાછો યથાયોગ્ય સ્થાને ગોઠવવાનો સમય કે વિચાર ન રહ્યો હોય એમ પણ કદાચિત્ ધારી શકાય છે. જેમકે–અરિહંતના પ્રભાવનો વિષય ૧૧ મા થી ૨૩ મા વિષયોની અંદર નાખવા યોગ્ય હતો તેને બદલે ૪૫ મો વિષય રાખ્યો છે તે અસ્થાને કહી શકાય. એવા અનેક સ્થળો જોવામાં આવવાથી એમ ધારી શકાય છે કે કર્તાએ તેવી અનુક્રમની અપેક્ષાને મુખ્ય ગણી નથી, માત્ર વિષયોના ઉપયોગીપણાને જ મુખ્ય સ્થાન આપ્યું છે અને તે જ યોગ્ય માની શકાય છે.

આ ગ્રંથમાં કર્તાએ ૫૪૭ પ્રાકૃત ગાથાઓ ભિન્ન ભિન્ન ગ્રંથોમાંથી ઉદ્ધરી છે અને છેલ્લી બે ગાથા પ્રશસ્તિ તરીકે પોતાની કરેલી છે, તથા ૫૪૧ મી ગાથા ખાસ જરૂરીયાત હોવાથી છપાવતી વખતે કર્મગ્રંથમાંથી લઈને નાખી છે. તેથી કુલ ૫૫૦ ગાથાઓ આ ગ્રંથમાં થઈ છે. તેમાં પ્રશસ્તિના વિષય સહિત ગણતા કુલ ૩૩૦ વિષયો આવ્યા છે. તે સર્વ વિષયો ધર્માભિલાષીઓને અત્યંત હિતકર છે. આ સર્વ ગાથાઓ કયા કયા ગ્રંથોમાંથી ઉદ્ધરી છે? તે બાબત કર્તાએ કાંઈ પણ જણાવ્યું નથી. અમને છપાવતી વખત તે જણાવવાની જરૂર લાગી હતી પરંતુ તેવો પ્રયાસ બની શક્યો નથી, કેમકે અનેક ગ્રંથોના વાચક અને તીવ્ર ઉપયોગવાળા મુનિ મહારાજ જ તેવો પ્રયાસ કરી શકે તેમ છે.

આ ગ્રંથ અતિ ઉપયોગી હોવાથી તેને છપાવવાના મૂળ પ્રેરક શ્રી હુબલી ધારવાડ જીલ્લાના નિવાસી 'શેઠ ચતુર્ભુજભાઈ તેજપાળ' છે. તેમની પ્રેરણાથી જ આ ગ્રંથ છપાવ્યો છે. આ ગ્રંથની લખેલી પ્રતોમાં મૂળ ગાથા અને તેના પર જૂની ઢબ પ્રમાણે ટબો પૂરેલો હતો તેની નકલ પ્રતો મળી આવી હતી તે સર્વે ઘણી અશુદ્ધ હતી તો પણ કોઈ કોઈ ઠેકાણે પ્રત્યંતર નહિ

કામ લાગી હતી. આ ગ્રંથનું ગુજરાતી ભાષાંતર "શ્રી જૈન ધર્મ પ્રસારક સભાના શાસ્ત્રી જેઠાલાલ હરિભાઇ" પાસે કરાવ્યું છે. તેમાં શબ્દાર્થ અને તે ઉપર અમુક અમુક ઠેકાણે વિશેષાર્થ લખતાં તેમણે પોતાનો જૈનશાસ્ત્રનો અનુભવ પણ બતાવી આપ્યો છે. ત્યારપછી મેં પોતે વાંચી જઈ તેમાં મારાથી બની શક્યો તેટલો સુધારો વધારો કર્યો છે. તે ઉપરાંત આ ગ્રંથની તૈયાર થયેલી પ્રેસકાપી હુબલી મોકલતાં શેઠ ચતુર્ભુજભાઇના ધર્મમિત્ર "ગાંગજીભાઈ રવજી" કે જેઓ જૈનશાસ્ત્રના સારા અનુભવી છે તેમણે પણ લક્ષપૂર્વક વાંચીને કેટલીક સૂચનાઓ કરી હતી તે ઉપર ઘટતું ધ્યાન આપવામાં આવ્યું છે.

મળેલી ત્રણે પ્રતો પ્રાય: અશુદ્ધ હતી, તેમાં બનતા પ્રયાસે શુદ્ધિ કરી છે, છતાં કોઈ ઠેકાણે અશુદ્ધિ રહી ગઇ હોય તો તે વિદ્વાનોએ શુદ્ધ કરી અમોને જણાવવા કૃપા કરવી.

આ ગ્રંથ રચાયાનો સંવત મળી શક્યો નથી, તો પણ મળેલી પ્રતમાંથી એક પ્રતના અંતમાં આ પ્રમાણે લખ્યું છે:—

इति श्री रत्नसंचयग्रन्थ सूत्रटबार्थतो संपूर्णोंति भद्रं. संवत १८३३ वर्षे शाके १६९८ प्रवर्तमाने—

ઈત્યાદિ. બીજી પ્રતમાં—

इति श्री रत्नसंचयग्रन्थ सिधान्तसारोद्धारे टबा-सूत्र संपूर्ण ॥ श्री सूर्यपुरे संवत १८०६ वर्षे कार्तिकमासे—

ઈત્યાદિ. ત્રીજી પ્રતમાં સંવત લખ્યો નથી. આ પ્રમાણે પ્રત લખ્યાનો સંવત જોવામાં આવ્યો છે. તેથી ત્યાર અગાઉ આ ગ્રંથ તૈયાર કરવામાં આવ્યાનું સમજી શકાય છે.

આ ગ્રંથમાં આવેલા કુલ ૩૩૬ વિષયોની અનુક્રમણિકા આપેલી છે. ઉપરાંત કોઈ કોઈ ખાસ વિષયો ઉપર વિસ્તરાર્થ અને કથા વિગેરે લખવામાં આવ્યા છે. તેવા ૨૭ વિષયો છે તે પણ

અનુક્રમણિકાની પાછળ બતાવેલ છે. સિવાય ૨૮૦ થી ૨૮૮ સુધીની ૯ ગાથાઓ વિપિક્ષની માન્યતાની છે, તથા તે સિવાય બીજે કેટલેક સ્થળે કાંઈક વિચારભેદ જણાયો છે તેને ઠેકાણે અર્થ લખતા તે તે બાબત મૂળ ગ્રંથમા સૂચવવામા આવેલ છે, છતા અનુક્રમણિકા તથા વિસ્તૃત વિષયોના નોધને અંતે 'વિચારણીય સ્થળો' એવુ મથાળુ બાધી તેની નીચે તે તે વિષયો બતાવેલા પણ છે તેથી તે બાબત અહી લખવાની આવશ્યક્તા નથી. ઈચ્છકો તે તે સ્થળો વાંચી જશે અને તેનાપર જાણવા જેવી હકિકત અમને લખશે, તો તેમનો ઉપકાર માનવાપૂર્વક તેમની સૂચનાપર ધ્યાન આપવામા આવશે.

આ ગ્રંથ છપાવવામા જેમણે આર્થિક સહાય આપી છે તેમના નામો ટાઈટલ ઉપર જ આપવામા આવ્યા છે આ ગ્રંથના પ્રુફો વાચતા કાંઈ પણ દૃષ્ટિદોષાદિકને કારણે ભૂલો રહી ગઈ હોય તે વાચકવર્ગ સુધારીને વાચશે એવી આશા છે.

અણચિંતવ્યો લાભ—આ ગ્રંથની શુદ્ધિ માટે વધારે પ્રતો મેળવવાનો પ્રયાસ કરતા એક પ્રત રત્નસંચયની ધારીને જ શ્રી હુબલીના ગૃહસ્થે મોકલી હતી, પરંતુ તે પ્રત વાચતા તો રત્નસંચયની ઢબમા જ તૈયાર કરેલ રત્નસમુચ્ચય નામનો તે ગ્રંથ નીકળ્યો. તે ગ્રંથની ગાથાઓ પણ આ ગ્રંથની જેટલી ૫૪૭ છે તેમા જુદા જુદા ૩૦૧ વિષયો સમાવેલા છે. વધારે તપાસ કરવા માટે તેની અનુક્રમણિકા કરી આ ગ્રંથની અનુક્રમણિકા સાથે મેળવી જોતા ૧૧૫ વિષયો આમા આવેલા છે તે જ તેમા પણ છે, અને ગાથાઓ પણ પ્રાયે તે જ છે. બાકીના વિષયો જુદા જ છે. આ રત્નસમુચ્ચય ગ્રંથ પણ આ રત્નસંચય ગ્રંથની જેવો જ ઉપયોગી થાય તેવો હોવાથી છપાવવા લાયક છે. ઉદાર ગૃહસ્થોનુ તે તરફ ધ્યાન ખેંચવામા આવે છે.

સં ૧૯૮૫ આષાઢ શુદિ ૧૪	શા. કુંવરજી આણંદજી. શ્રી જૈન ધર્મ પ્રસારક સભાના પ્રમુખ. ભાવનગર.

ખાસ સૂચના.

જૈન ધર્મની તમામ પ્રકારની છપાયેલી બુકો અથવા પ્રતો-સૂત્રો કે ગ્રંથો જે જોઇએ તે નીચેને શિરનામેથી મંગાવશો. પ્રાયે ત્યાં આખા હિંદુસ્થાનમાં છપાયેલ તમામ પુસ્તકો વેચવા માટે
:: રાખવામાં આવે છે. ::

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રસારક સભા.
ભાવનગર.

શ્રી રત્નસંચય ગ્રંથની વિષયાનુક્રમણિકા

* ૧ છપાયેલ ૮૭ છે ત્યાં ૮૮ કરવા પૃષ્ટ ૬૨.

જે જે વિષયમાં વધારે વિસ્તાર કરેલ છે તેની વિગત.

નંબર.	વિષય.
१३	વર્તમાન ચોવીશીના તીર્થંકરો, ચક્રવર્તી, વાસુદેવ, તીર્થંકરના શરીરનું માન ને આયુષ્યનું પ્રમાણ-યંત્ર સાથે આપ્યું છે.
२१	મહાવીરસ્વામીએ નંદન ઋષિના ભવમાં કરેલ એક લાખ વર્ષ પર્યંત માસખમણનો મેળ મેળવેલો છે.
४१	શિષ્યને જ્ઞાન આપવા માટેની યોગ્યતા અયોગ્યતાને આશ્રીને १४ દૃષ્ટાંતો શ્રીનંદીસૂત્રની ટીકામાંથી લઇને १२ પૃષ્ટમાં વિસ્તાર સાથે આપેલા છે.
४२	સમકિતના ६७ બોલ. વિસ્તારથી આપ્યા છે.
५६	ધર્મથી સર્વ વસ્તુની પ્રાપ્તિ થાય છે. ઇત્યાદિ હકીકત-વાળી નવ ગાથાઓ ખાસ ધ્યાન આપવા લાયક છે.
७६	મનુષ્યજન્મની દુર્લભતા સૂચવનારા १० દૃષ્ટાંતો વિસ્તાર સાથે આપેલા છે. તેમાં ४ પૃષ્ટ રોકયા છે.
८०	અઢીદ્વીપ પ્રમાણ મનુષ્યક્ષેત્રમાં ગર્ભજ મનુષ્યની ઉત્કૃષ્ટ સંખ્યા કેટલી હોય છે, તેની ४ ગાથા અર્થ સાથે બતાવેલ છે.
८९	મનુષ્યના શરીરમાં એકેંદ્રિયથી પંચેંદ્રિય સુધી સર્વ જીવોની ઉત્પત્તિ બતાવી છે. તેમાં કેટલીક વાત સંદિગ્ધ છે.
११२	સમકિતદૃષ્ટિ ને મિથ્યાદૃષ્ટિની વહેંચણ-તેના આઠ પ્રકાર-સારી સમજણ સાથે બતાવેલા છે.
१२०	આનંદાદિ દશે શ્રાવકોને થયેલા ઉપસર્ગો વિગેરેની હકીકત સારી રીતે આપવામાં આવેલ છે.
१२५	શ્રાવકની (११) પ્રતિમાનું વર્ણન સારી રીતે આપેલું છે.
१३१-३२	એક સામાયિક ને એક પૌષધનું દેવગતિનું આયુષ્ય બાંધવારૂપ જે ફળ કહ્યું છે, તે યુક્તિપૂર્વક ઘટાવીને મેળવી આપેલ છે.

વિષય ૭ માં ને ૧૯૬ માં રાજલોકનું પ્રમાણ કહેલ છે તે.
વિ. ૧૫ માં ચોવીશે પ્રભુના સમવસરણનું પ્રમાણ કહેલ છે તે.
વિ. ૫૦ માં પાંચમા આરામાં ધર્મનું કાળમાન કહ્યું છે તે.
વિ. ૮૯ માં મનુષ્ય શરીરમાં એકેંદ્રિયથી પંચેંદ્રિય સુધીના જીવોની ઉત્પત્તિ કહી છે તે.
વિ. ૧૦૦ માં ભુવનપતિ ને નારકીનું વાસસ્થાન કહેલ છે તે.
વિ. ૧૭૮-૭૯-૮૦ ની ગાથાઓ ૯ વિધિપક્ષ ગચ્છની માન્યતાની છે તે.
વિ. ૨૧૦ માં આઠ અભવ્યો પ્રસિદ્ધિમાં આવેલ કહ્યા છે તે.
વિ. ૨૧૪ માં પુણ્યક્ષેત્ર દશ પ્રકારના કહ્યા છે તે.
વિ. ૨૫૨ માં નપુંસક સંબંધી ગાથાનો અર્થ બેઠો નથી તે.
વિ. ૨૭૨ માં સંમૂર્છિમ મનુષ્યની ઉત્પત્તિના સ્થાનો કહ્યા છે તે.
વિ. ૨૭૮ માં રાત્રિભોજનનો અપાર દોષ કહેલ છે તે.

वाहिजलजलणतक्कर,—हरिकरिसंगामविसहरभयाइ ।
नासंति तक्खणेणं, जिणनवकारप्पभावेण ॥ ६ ॥

જિનેશ્વરના નવકારમંત્રના પ્રભાવથી વ્યાધિ જળ અગ્નિ ચોર, સિંહ, હાથી સંગ્રામ અને સર્પ એ વિગેરેથી ઉત્પન્ન થતા ભયો તત્કાળ નાશ પામે છે. ૬

जिणसासणस्स सारो, चउद्दसपुव्वाण जो समुद्धारो ।
जस्स मणे नवकारो, संसारो तस्स किं कुणई ॥ ७ ॥

જિનશાસનના સારભૂત અને ચૌદપૂર્વમાંથી ઉદ્ધરેલો નવકાર મંત્ર જેના હૃદયમાં રહ્યો હોય, તે પુરુષને સંસાર શું કરી શકે ? કાંઈ પણ દુઃખ આપી શકે નહી (નવકાર શબ્દ નમસ્કારનો અપભ્રંશ સમજવો.) ૭

एसो मंगलनिलओ, भयविलओ सयलसंघसुहजणओ ।
नवकार परममंतो, चिंतिअमित्तं सुहं देई ॥ ८ ॥

આ શ્રેષ્ઠ નવકાર મંત્ર મંગળનું સ્થાન છે ભયનો નાશ કરનાર છે સકળ સંઘને સુખ ઉત્પન્ન કરનાર છે અને મન ઇચ્છિત સુખને આપનાર છે. ૮

अप्पुव्वो कप्पतरू, चिंतामणिकामकुंभकामगवी ।
जो झायई [illegible] सुहं विउलं ॥ ९ ॥

[illegible] મણિ રત્ન કામઘટ
ધ્યાન કરે છે તે

મનાં પાપ દૂર થાય છે, એક પદ-શબ્દ ગુણવાથી પચાસ સાગરોપમનાં પાપ નાશ પામે છે, અને સમગ્ર-આખા મંત્ર ગુણવાથી પાંચસો સાગરોપમનું પાપ નષ્ટ થાય છે. અર્થાત્ એટલા સાગરોપમ સુધી નરકતિર્યંચાદિ ગતિમાં પાપ ભોગવતાં જેટલાં પાપ નષ્ટ થાય તેટલા એક અક્ષર વિગેરેથી ક્ષય પામે છે. ૨

जो गुणइ लक्खमेगं, पूएइ विहीए जिणनमुक्कारं।
तित्थयरनामगोअं, सो पावइ सासयं ठाणं ॥ ३ ॥

અર્થ-જે પ્રાણી આ જિનેશ્વરના (પંચપરમેષ્ઠિના) નવકાર મંત્રને એક લાખવાર ગુણે-એ મંત્રનો લક્ષ જાપ કરે, તથા વિધિથી તેની પૂજા કરે, તે પ્રાણી તીર્થંકર નામગોત્રકર્મ ઉપાર્જન કરી પ્રાંતે શાશ્વત સ્થાન (મોક્ષ) ને પામે છે. આ તેનું ઉત્કૃષ્ટ ફળ છે. ૩

अट्ठेव य अट्ठ सया, अट्ठ सहस्सं च अट्ठ कोडीओ।
जो गुणइ नमुक्कारं, सो तइयभवे लहइ मुक्खं ॥ ४ ॥

અર્થ-જે મનુષ્ય આઠ કરોડ આઠ હજાર આઠસો ને આઠવાર આ નવકાર મંત્રને ગણે (જાપ કરે તે) ત્રીજે ભવે મોક્ષને પામે છે. (ઉપરની ગાથા સાથે આ ગાથાનો વિરોધ નથી. કારણકે તેમાં જુદી રીતે ફળ બતાવ્યું છે. આમાં જુદી રીતે બતાવ્યું છે.) ૪

जं छम्मासिय-वरिसिय,-तवेण तिव्वेण जिज्झए पावं।
नवकार अणाणुपुव्वी, गुणणेण तह खणद्धेण ॥ ५ ॥

અર્થ-છ માસના અને બાર માસના તીવ્ર તપવડે જે પાપ ક્ષીણ થાય છે, તે પાપ આ નવકારમંત્રને અનાનુપૂર્વીએ ગુણવાથી અર્ધ ક્ષણવડે ક્ષીણ થાય છે. (અનાનુપૂર્વી છાપેલી તેમજ કપડા પર લખેલી હોય છે તે ગણવામાં ચિત્તની એકાગ્રતા થાય છે તેથી તેનું ફળ વિશેષ થાય છે.) ૫

वाहिजलजलणतक्कर,—हरिकरिसंगामविसहरभयाइ ।
नासंति तक्खणेणं, जिणनवकारप्पभावेण ॥ ६ ॥

જિનેશ્વરના નવકારમંત્રના પ્રભાવવડે વ્યાધિ જળ અગ્નિ ચોર, સિંહ, હાથી, સંગ્રામ અને સર્પ એ વિગેરેથી ઉત્પન્ન થતા ભયો તત્કાળ નાશ પામે છે.

जिणसासणस्स सारो, चउद्दसपुव्वाण जो समुद्धारो।
जस्स मणे नवकारो, संसारो तस्स किं कुणई ॥ ७ ॥

જિનશાસનના સારભૂત અને ચૌદપૂર્વમાંથી ઉદ્ધરેલો નવકાર મંત્ર જેના હૃદયમાં રહ્યો હોય, તે પુરૂષને સંસાર શું કરી શકે? કાંઈ પણ દુઃખ આપી શકે નહી.(નવકાર શબ્દ નમસ્કારનો અપભ્રંશ સમજવો.) ૭

एसो मंगलनिलओ, भयविलओ सयलसंघसुहजणओ।
नवकार परममंतो, चिंतिअमित्त सुहं देई ॥ ८ ॥

આ શ્રેષ્ઠ નવકાર મંત્ર મંગળનું સ્થાન છે, ભયનો નાશ કરનાર છે સકળ સંઘને સુખ ઉત્પન્ન કરનાર છે અને મન ઈચ્છિત સુખને આપનાર છે. ૮

अप्पुव्वो कप्पतरू, चिंतामणिकामकुंभकामगवी ।
जो झायंई सयलकालं, सो पावइ सिवसुह विउलं॥ ९ ॥

આ નવકારમંત્ર અપૂર્વ કલ્પતરૂ, ચિંતામણિ રત્ન કામઘટ અને કામધેનુ તુલ્ય છે તેનું જે પ્રાણી સદાકાળ ધ્યાન કરે છે તે વિપુલ એવું મોક્ષસુખ પામે છે. ૯

पंचनमुक्कारमंत, अंते सुच्चंति वसणपत्ताण ।
सो जइ न जाइ मुक्खं, अवस्स वेमाणिओ होइ ॥१०॥

અંતસમયે (આયુષ્યને છેડે) વ્યસન (કષ્ટ) ને પામેલો જે કોઈ પણ પ્રાણી આ પંચ નવકારમંત્રને બોલી ન શકે પણ માત્ર સાંભળે તો પણ તે પ્રાણી જો કદાચ મોક્ષ ન પામે તો પણ વૈમાનિક દેવ તો અવશ્ય થાય છે. આમાં ભાવની વિશુદ્ધિની–તન્મયતાની વિશેષતા સમજવી. ૧૦

૩ શત્રુંજય તીર્થનાં મુખ્ય ૨૧ નામો.

विमलगिरि मुत्तिनिलओ, सत्तुंजो सिद्धिखित्त पुंडरीओ।
हरिसिद्धसिहरो सिद्धि–पव्वओ सिद्धराओ अ ॥ ११ ॥
बाहुबली मरुदेवो, भगीरहो तह सहस्ससंजुत्तो ।
कूडसयअट्ठुत्तर, नगाहिराओ सहस्सकमलो ॥ १२ ॥
ढिंको कोडिनिवासो, लोहिच्च तालज्झओ कयंबो य ।
सुरनरमुणिकयनामो, सो विमलगिरी जयउ तित्थं ॥ १३ ॥

વિમળગિરિ ૧, મુક્તિનિલય ૨, શત્રુંજય ૩, સિદ્ધિક્ષેત્ર ૪, પુંડરીકગિરિ ૫. *હરિસિદ્ધશિખર ૬–૭, સિદ્ધિપર્વત [સિદ્ધાચળ] ૮, સિદ્ધરાજ ૯. બાહુબલી ૧૦, મરૂદેવ ૧૧, ભગીરથ ૧૨ તથા સહસ્રસંયુક્ત, ૧૩. અષ્ટોત્તર શતકૂટ૧ ૧૪, નગાધિરાજ ૧૫, સહસ્રકમળ ૧૬, ઢીંક [ઢંક] ૧૭, કોટિનિવાસ ૧૮, લોહિત્ય ૧૯, તાલધ્વજ ૨૦ અને કદંબ ૨૧ આ સર્વ શત્રુંજય પર્વતનાં નામો દેવ, મનુષ્ય અને મુનિઓએ કરેલાં છે, [પાડેલાં છે] તે વિમલગિરિ તીર્થ જયવંત વર્તો ૧૧–૧૨–૧૩ ×

---

* આમા બે નામનો સમાવેશ જણાય છે. ૧ એકસો આઠ શિખરવાળો.

× બીજે બતાવેલા ૨૧ નામોમા ઉજ્જયંતગિરિ (રેવતગિરિ), પુણ્યરાશિ, મહાબળ અને દ્રઢશક્તિ નામ છે તે આમાં નથી અને હરિસિદ્ધશિખર સહસ્ર સંયુક્ત ને નગાધિરાજ લેસાં નથી

૪ તિર્યગ્જૃંભક દેવોને રહેવાના સ્થાનો વિગેરે

कंचणगिरिपव्वएसु, चित्तविचित्ते अ जमगसेलेसु।
एएहिं ठाणेहिं, वसंति तिरिजभगा देवा ॥ १४ ॥

કાંચનગિરિ પર્વત, ચિત્ર વિચિત્ર પર્વત અને જમક સમક નામના પર્વત—એ સર્વ સ્થાનોને વિષે તિર્યગ્જૃંભક દેવો વસે છે (કંચનગિરિ દેવકુરૂ ઉત્તરકુરૂમાં સો સો હોય છે. અઢીદ્વીપમાં મળીને ૧૦૦૦ છે. ચિત્ર વિચિત્ર ને જમક સમક અઢીદ્વીપમાં મળીને ૨૦ છે. તદુપરાંત ૧૭૦ દીર્ઘ વૈતાઢય ઉપર પણ તેમની બે બે શ્રેણિ છે.) ૧૪

તે દેવોના અવધિજ્ઞાનનો વિષય.

पुव्वभवा सो पिच्छई, एक दो तिन्नि जाव नव य भवा।
उवरिं तस्स अवस्स उ, सुहभावो जाइसरणस्स ॥ १५ ॥

(અવધિજ્ઞાન અલ્પ હોવાથી) પોતાના પૂર્વભવો એક, બે, ત્રણ યાવત્ નવ ભવો જુએ છે (જોઈ શકે છે) તે ઉપરાંત જો વધારે જુએ તો જાતિસ્મરણનો શુભભાવ સમજવો (શ્રી આચારાંગ સૂત્રના પહેલા શ્રુતસ્કંધના પહેલા અધ્યયનના પહેલા ઉદ્દેશામાં 'જાતિસ્મરણી સંખ્યાતા ભવ દેખે' એમ કહ્યું છે.) ૧૫

૫ ઉત્તરવૈક્રિય શરીરનું ઉત્કૃષ્ટ માન તથા સ્થિતિ.

देव नर अहिअ लक्खं, तिरियाण नव य जोयणसयाइं।
दुगुण तु नारयाण, भणिअं वेउव्वियसरीरं ॥ १६ ॥

દેવ અને મનુષ્યનું ઉત્કૃષ્ટ વૈક્રિય શરીર લાખ યોજનથી અધિક હોય છે. (તેઓ ઉત્કૃષ્ટ એટલું શરીર વિકુર્વી શકે છે.) તિર્યંચોનું ઉત્કૃષ્ટ વૈક્રિય શરીર નવસો યોજનનું હોય છે અને નારકીઓનું ઉત્કૃષ્ટ વૈક્રિય શરીર પોતપોતાના સ્વાભાવિક શરીરથી

બમણું કહેલું છે. એટલે કે સાતમી નારકીના જીવોનું સ્વાભાવિક શરીર પાંચસો ધનુષ્યનું છે તેથી બમણું એટલે હજાર ધનુષ્યનું ઉત્તરવૈક્રિય શરીર તેઓ વિકુર્વી શકે છે. ૧૬

ઉત્તરવૈક્રિયની સ્થિતિ.

अंतमुहुत्तं निरएसु, हुंति चत्तारि तिरियमणुएसु ।
देवेसु अध्धमासो, उक्कोस विउव्वणाकालो ॥ १७ ॥

ઉત્તરવૈક્રિય શરીરનો ઉત્કૃષ્ટ કાળ નારકીઓને અંતર્મુહૂર્તનો છે, તિર્યંચ અને મનુષ્યને ચાર મુહૂર્તનો છે અને દેવોને અર્ધમાસ-પંદર દિવસનો છે. એટલે કે તેઓએ વિકુર્વેલું શરીર એટલા કાળ સુધી રહી શકે છે. ૧૭

૬ દેવોના ભોગ્ય પદાર્થો શેનાં હોય છે ? તે કહે છે :—

वणनीरविमाणाइं, वत्थाभरणाइ जाइ सव्वाइं ।
पुढवीमयाइं सव्वे, देवाणं हुंति उवभोगो ॥ १८ ॥

વન (પુષ્પાદિક વનસ્પતિ) ને જળ (વાપી વિગેરેનું પાણી); તદુપરાંત વિમાન, વસ્ત્ર, અને આભરણ એ સર્વ પદાર્થોની જાતિ કે જે સર્વ દેવોને ઉપભોગમાં આવે છે તે સર્વ પદાર્થો પૃથ્વીમય (પૃથ્વીકાયના) હોય છે. (કલ્પવૃક્ષાદિ વનસ્પતિકાય હોય છે ને વાપિકામાં જળ અપકાય હોય છે એમ સમજવું.) ૧૮

૭ એક રાજનું પ્રમાણ—

मिल्हइ सुहमाइ कोई, सुरो अ गोलो अ अयमओ हिट्ठो ।
भारसहस्समयंसो, छम्मासे छहिं दिणेहिं पि ॥ १९ ॥
छ पहरे छ घडीया, जावक्कमइ जइ वि एवइया ।
रज्जू तत्थ पमाणो, दीवसमुद्दा हवइ एया ॥ २० ॥

સુધર્મા દેવલોકથી કોઈ દેવ હજાર ભારના વજનવાળો લોહમય ગોળો હેઠે-નીચે પૃથ્વી તરફ પડતો મૂકે તે ગોળાને જ્યાંસુધી પહોંચતા છ માસ, છ દિવસ, છ પહોર અને છ ઘડી-આટલો વખત વ્યતીત થાય તેટલું પ્રમાણ એક રાજનું છે. (આ ઉંચું નીચું રાજનું પ્રમાણ કહ્યું છે.) તિર્છાનું અહીંએ તો એક રાજમાં સ્વયંભૂરમણ સમુદ્ર સુધી જે અસંખ્યાતા દ્વીપસમુદ્રો છે તે સર્વે મળીને એક રાજ થાય છે. ૧૯-૨૦

૮ એક ઇંદ્રની આખી જીંદગીમાં થતી ઇંદ્રાણીઓની સંખ્યા.

दु (वीस) कोडाकोडी, पंचासी कोडिलक्ख इगसयरी ।
कोडिसहस्सा चउ कोडी, सयाणि अडवीस कोडीओ ॥२१॥
सत्तावन्न लक्खा, चउदस सहस्सा दुसय पचासी ।
इअ संखा देवीओ, हवंति इंदस्स जम्ममि ॥ २२ ॥

બે [બાવીશ] કોડાકોડી પંચાશી લાખ કોડી, એકોતેર હજાર કોડિ, ચાર સો કોડિ, અઠ્ઠાવીશ કોડિ સત્તાવન લાખ, ચૌદ હજાર બસો અને પચાશી-આટલી દેવીઓની [ઇંદ્રાણીઓની] સંખ્યા એક ઇંદ્રના એક જન્મને વિષે હોય છે. (એક ઇંદ્રનું આયુષ્ય બે સાગરોપમનું હોય છે, અને ઇંદ્રાણીઓનું આયુષ્ય સાત પલ્યોપમનું હોય છે. આ પ્રમાણે બન્નેના આયુષ્યમાં મોટો તફાવત છે તેથી ઇંદ્રના એક જ ભવમાં આટલી સંખ્યાવાળી ઇંદ્રાણીઓ થાય છે. ઇંદ્રનું આયુષ્ય બે સાગરોપમનું તેના પલ્યોપમ ૨૦ કોડાકોડી ઇંદ્રાણીનું આયુષ્ય ૭ પલ્યોપમનું તેથી તેને સાતે ભાગતા અને એક સાથે ૮ ઇંદ્રાણીઓ હોય તેથી આઠે ગુણતા એટલે ઉપર લખ્યા પ્રમાણે એક ભવમાં ઇંદ્રાણીઓ થાય છે. ગાથામાં દો શબ્દ છે તે દાવીસ જોઈએ કારણ કે ઉપર પ્રમાણે ગણતા [૨૨] આવે છે.) ૨૧-૨૨

૯ સુઘોષા ઘંટાનું પ્રમાણ.

बारस जोयण पिहुला, सुघोसघंटा य अद्ध उच्चत्तं ।
चत्तारि लालाओ, देवा सयपंच वायंति ॥ २३ ॥

સુઘોષા નામની ઘંટા બાર યોજન પહોળી છે, તેથી અર્ધ-પ્રમાણ એટલે છ યોજન ઉંચી છે અને તેની લાલા [લોલક] ચાર યોજનપ્રમાણ લાંબી છે. તે ઘંટાને એકીસાથે પાંચસો દેવતાઓ વગાડે છે. ૨૩

૧૦ સંક્રાંતિને આશ્રી દિવસની વૃદ્ધિનું પ્રમાણ.

इक्कं पलंमि वड्ढइ, कमेण दिवसो दु तिन्नि मयराइ ।
बारस बावन्नहिया, बत्तीसा अक्खरा चेव ॥ २४ ॥

મકરાદિક સંક્રાંતિમાં દિવસ અનુક્રમે એક, બે અને ત્રણ પળ તથા તે ઉપરાંત બાર, બાવન અને બત્રીશ અક્ષર[1] વૃદ્ધિ પામે છે. એટલે કે મકરસંક્રાંતિ બેસે ત્યારે એક પળ અને બાર અક્ષર જેટલો દિવસ હમેશાં વધે છે, કુંભ સંક્રાંતિમાં હમેશાં બે પળ અને બાવન અક્ષર જેટલો વધે છે, અને મીન સંક્રાતિમાં હમેશાં ત્રણ પળ અને બત્રીશ અક્ષર જેટલો વધે છે, મેષ સંક્રાંતિમાં હમેશાં ત્રણ પળ અને બત્રીશ અક્ષર વધે છે, વૃષ સંક્રાંતિમાં હમેશાં બે પળ અને બાવન અક્ષર વધે છે, તથા મિથુન સંક્રાંતિમાં હમેશાં એક પળ અને બાર અક્ષર દિવસ વધે છે. [ત્યારપછીની છ સંક્રાતિમાં એ જ અનુક્રમે દિનમાન ઘટે છે. એક અહોરાત્રિની ૬૦ ઘડીમાં જેટલું દિનમાન હોય તેટલું બાદ કરતાં બાકીનું રાત્રિ-માન સમજવું.] ૨૪

મકર સંક્રાંતિમાં પહેલે દિવસે દિનમાન ૨૬ ઘડી ને ૧૨ પળ, કુંભમાં ૨૬ ઘડી ૪૮ પળ, મીનમાં ૨૮ ઘડી ૧૪ પળ, મેષમાં ૩૦,

---

૧ અક્ષર એટલે વિપળ—એક પળની ૬૦ વિપળ.

ઘડી, વૃષમાં ૩૨ ઘડી ૪૬ પળ. મિથુન સંક્રાંતિમા ૩૩ ઘડી ૧૨ પળ, કર્કમાં પહેલે દિવસે ૩૩ ઘડી ૪૮ પળ હોય છે, ત્યારપછી ઘટતુ જવાથી સિંહમા ૩૩ ઘડી ૧૨ પળ, કન્યામા ૩૨ ઘડી ૪૬ પળ, તુલામાં ૩૦ ઘડી, વૃશ્ચિકમાં ૨૮ ઘડી ૧૪ પળ ને ધન સંક્રાંતિમા પહેલે દિવસે ૨૬ ઘડી ૪૮ પળ ને છેલ્લે દિવસે ૨૬ ઘડી ૧૨ પળ રહે છે. તેટલુ મકરને પહેલે દિવસે સમજવુ.

૧૧ શ્રી મહાવીરસ્વામી તથા પદ્મનાભસ્વામીનું અંતર.

सहसा वास चुलसी, वासा सत्तेव पंच मासा य ।
वीरं तह पउमाणं, अतरमेय वियाणाहि ॥ २५ ॥

ચોરાશી હજાર ને સાત વર્ષ તથા પાંચ માસ એટલુ મહાવીરસ્વામીના નિર્વાણ અને પદ્મનાભસ્વામીના ગર્ભાંતરનુ અંતર જાણવુ. (ચોથા આરાના ૩ વર્ષ ૮॥ માસ, અવસર્પિણીના પાંચમા ને છઠ્ઠા આરાના ને ઉત્સર્પિણીના પહેલા ને બીજા આરાના—કુલ ૪ આરાના ૮૪૦૦૦ વર્ષ અને ઉત્સર્પિણીના ત્રીજા આરાના ૩ વર્ષ ૮॥ માસ મળીને એટલુ સમજવુ) ૨૫

૧૨ આવતી ચોવીશીમા થનાર તીર્થંકરના જીવોના નામ.

सेणिय सुपास उदई, पुट्टिल दढाओ सच्चकित्ती य ।
संखो आनद सुनंदो, सयगो सच्चइ वसुदेवो ॥ २६ ॥
देवकी बलदेवो, सुलसा रोहिणी रेवई सयाली य ।
दीवायण कन्न नारय, अंबड अमर सयवुद्धे ॥२७॥

શ્રેણિક રાજા ૧ સુપાર્શ્વ ૨ ઉદાયીરાજા ૩ પોટ્ટિલ ૪ દઢાયુ ૫, સત્યકીર્તિ (કાર્તિકશેઠ જીવ) ૬ શંખ ૭ આનંદ ૮ સુનંદ ૯, શતક ૧૦ સત્યકિ ૧૧ વસુદેવ (કૃષ્ણવાસુદેવ) ૧૨ દેવકી ૧૩, બળદેવ (બળભદ્ર) ૧૪, સુલસા ૧૫, રોહિણી ૧૬, રેવતી

૧૭, શતાળીશ્રાવક ૧૮, (કૃષ્ણ) દ્વીપાયન ૧૯, કર્ણ ૨૦, (કૃષ્ણના વખતના) નારદ ૨૧, અંબડ ૨૨, અમર ૨૩, અને સ્વાતિબુધ ૨૪. (અન્યત્ર ૧૧ મા દેવકી ને ૧૩ મા સત્યકી કહ્યા છે.) આ જીવો આવતી ચોવીશીમાં તીર્થંકરો થશે. (સમવાયાંગ વિગેરેમાં નામમાં કેટલોક તફાવત છે, આ સંબંધમાં જીદા જીદા વિકલ્પ ઘણા છે, તેમાં સત્ય શું છે? તે બહુશ્રુત જાણે.) ૨૬-૨૭

૧૩ વર્તમાન ચોવીશીમાંના તીર્થંકરાદિકનો બત્રીશ કોઠાવાળો યંત્ર કરવાની રીત.

बत्तीस घरयाइं, काउं उड्ढाइयाहिं रेहाहिं ।
तिरिया य काउं पुण, पंच घरयाइं तो पढसे ॥२८॥

पन्नरस जिण निरंतर, सुन्नदुगं तिजिण सुन्नतियगं च ।
दोजिण सुन्न जिणंदो, सुन्न जिणो सुन्न दुन्निजिणो ॥२९॥

પ્રથમ ઉભી બત્રીશ રેખા કરી બત્રીશ સ્થાન કરવાં અને આડી પાંચ રેખા કરી પાંચ ઘર કરવાં. પછી પહેલા ખાનામાં નિરંતર પંદર ઘરસુધી જિનેંદ્રનાં નામ માંડવાં, પછી બે સ્થાનમાં શૂન્ય મૂકવી, પછી ત્રણ જિનેંદ્રનાં નામ લખવાં, પછી ત્રણ શૂન્ય મૂકવી, પછી બે જિનેંદ્ર, પછી એક શૂન્ય, પછી એક જિનેંદ્ર, પછી એક શૂન્ય ને એક જિનેંદ્ર, પછી એક શૂન્ય અને પછી બે જિનેંદ્રનાં નામ લખવાં. ૨૮-૨૯

ચક્રવર્તી.

दो चक्कि सुन्न तेरस, पण चक्कि सुन्न चक्कि दो सुन्ना ।
चक्कि सुन्नं दुचक्कि, सुन्नं चक्कि दुसुन्नं च ॥ ३० ॥

બીજા ચક્રવર્તીના ખાનામાં પ્રથમ બે ચક્રી, પછી તેર શૂન્ય, પછી પાંચ ચક્રી, પછી એક શૂન્ય, પછી એક ચક્રી, પછી બે શૂન્ય, પછી એક ચક્રી, પછી એક શૂન્ય, પછી બે ચક્રી, પછી એક શૂન્ય,

પછી એક ચક્રી અને પછી બે શૂન્ય, એ પ્રમાણે ચક્રવર્તીઓના ઘર પૂરના. ૩૦

વાસુદેવ–બળદેવ–પ્રતિવાસુદેવ.

दस सुन्न पच केसव, पण सुन्ना केसी सुन्न केसी य ।
दो सुन्न केसवो त्रिय, सुन्नदुग केसव तिसुन्न ॥ ३१ ॥

ત્રીજા કોઠામા પ્રથમ દશ શૂન્ય મૂકવી પછી પાચ વાસુદેવના નામ લખવા, પછી પાચ શૂન્ય, પછી એક કેશવ, પછી એક શૂન્ય, પછી એક કેશવ, પછી બે શૂન્ય, પછી એક કેશવ પછી બે શૂન્ય, પછી એક કેશવ, અને પછી ત્રણ શૂન્ય મૂકવી. એ રીતે વાસુદેવના ઘર પૂરના. ૩૧

જિનેશ્વરના શરીરનુ પ્રમાણ.

पच धणुसय पढमो, कमेण पचास हीण जा सुविही ।
दस हीण जा अनता, पचूणा नेमिजिण जाव ॥ ३२ ॥
नवहत्थपमाण पासो, सामीओ सत्त हत्थ जिणवीरो ।
उच्छेहअगुलेण, सरीरमाण जिणदाण ॥ ३३ ॥

પહેલા ઋષભદેવની કાયા પાચસો ધનુષ્યની, પછી અનુક્રમે સુવિધિસ્વામી સુધી પચાસ પચાસ ધનુષ્ય ઓછા કરના. પછી અનતનાથ સુધી દશ દશ ધનુષ્ય ઓછા કરવા પછી નેમિનાથ ભગવાન સુધી પાચ પાચ ઓછા કરના. પાર્શ્વનાથસ્વામીની કાયાનુ પ્રમાણ નવ હાથ છે અને મહાવીરસ્વામીની કાયાનુ પ્રમાણ સાત હાથ છે. આ પ્રમાણે ઉત્સેધઅગુલવડે જિનેદ્રના શરીરનુ માન–પ્રમાણ જાણવુ. (અહી શ્રી મહાવીરસ્વામીના દેહનુ માન ઉત્સેધાગુલે સાત હાથનુ કહ્યુ છે, આત્માગુલે તો તેઓ ૧૨૦ અગુળ હોય છે ઉત્સેધાગુલે ૧૬૮ અગુળ છે, એટલે ૧૬ અથવા ૭ આવે શાસ્ત્રમા ઉત્સેધાગુલથી વીરપ્રભુનુ આત્માગુલ બમણુ કહ્યુ છે તે ક્ષેત્ર-ગુણિતને આશ્રીને સમજવુ ક્ષેત્રગુણિત કરતા ૨૬ થાય) ૩૨-૩૩

જિનેશ્વરના આયુનું પ્રમાણ.

चउरासी विसत्तरी य, सट्ठी पन्नासमेव लक्खाइं ।
चत्ता तीसा वीसा, दस दो एगं च पुव्वाणं ॥ ३४ ॥
चउरासी वात्तरीयं सट्ठी य होइ वासाणं ।
तीसा य दस य एगं च, एवमेए सयसहस्सा ॥ ३५ ॥
पंचाणुई सहस्सा, चउरासी य पंचवन्ना य ।
तीसा य दस य एगं, सयं च वावत्तरी चेव ॥ ३६ ॥

પહેલા શ્રી ઋષભદેવનું આયુષ્ય ચોરાશી લાખપૂર્વનું ૧, અજિતનાથનું બહોંતેર લાખપૂર્વનું ૨. સંભવનાથનું સાઠ લાખપૂર્વનું ૩, અભિનંદનસ્વામીનું પચાસ લાખપૂર્વનું ૪, સુમતિનાથનું ચાલીશ લાખપૂર્વનું ૫, પદ્મપ્રભનું ત્રીશ લાખપૂર્વનું ૬, સુપાર્શ્વનાથનું વીશ લાખપૂર્વનું ૭, ચંદ્રપ્રભનું દશ લાખપૂર્વનું ૮, સુવિધિનાથનું બે લાખપૂર્વનું ૯, શીતળનાથનું એક લાખપૂર્વનું ૧૦, શ્રેયાંસનાથનું ચોરાશી લાખ વર્ષનું ૧૧, વાસુપૂજ્યસ્વામીનું બહોંતેર લાખ વર્ષનું ૧૨, વિમલનાથનું સાઠ લાખ વર્ષનું ૧૩, અનંતનાથનું ત્રીશ લાખ વર્ષનું ૧૪, ધર્મનાથનું દશ લાખ વર્ષનું ૧૫, શાંતિનાથનું એક લાખ વર્ષનું ૧૬, કુંથુનાથનું પંચાણું હજાર વર્ષનું ૧૭, અરનાથનું ચોરાશી હજાર વર્ષનું ૧૮, મલ્લિનાથનું પંચાવન હજાર વર્ષનું ૧૯, મુનિસુવ્રતનું ત્રીશહજાર વર્ષનું ૨૦, નમિનાથનું દશહજાર વર્ષનું ૨૧, નેમિનાથનું એકહજાર વર્ષનું ૨૨, પાર્શ્વનાથનું એકસો વર્ષનું ૨૩ અને શ્રી મહાવીરસ્વામીનું આયુષ્ય બહોંતેર વર્ષનું કહેલું છે. ૩૪-૩૫-૩૬

તીર્થંકર, ચક્રવર્તી, વાસુદેવ, તીર્થંકરોનું દેહમાન અને તીર્થંકરોના આયુષ્યનું માન—આ પાંચ બાબતનો યંત્ર બત્રીશ રેખા ઉભી અને પાંચ રેખા આડી કરીને બતાવવામાં આવેલ છે. તે આ પ્રમાણે:-

		તીર્થંકર	ચક્રવર્તી	વાસુદેવ	તીર્થંકર-દેહમાન	તીર્થંકર-આયુષ્યમાન
૧	૧	ઋષભદેવ	૧ ભરત	૦	૫૦૦ ધનુષ	૮૪ લાખ પૂર્વ
૨	૨	અજિતનાથ	૨ સગર	૦	૪૫૦ ,,	૭૨ ,,
૩	૩	સંભવનાથ	૦	૦	૪૦૦ ,,	૬૦ ,,
૪	૪	અભિનંદન	૦	૦	૩૫૦ ,,	૫૦ ,,
૫	૫	સુમતિનાથ	૦	૦	૩૦૦ ,,	૪૦ ,,
૬	૬	પદ્મપ્રભ	૦	૦	૨૫૦ ,,	૩૦ ,,
૭	૭	સુપાર્શ્વનાથ	૦	૦	૨૦૦ ,,	૨૦ ,,
૮	૮	ચંદ્રપ્રભ	૦	૦	૧૫૦ ,,	૧૦ ,,
૯	૯	સુવિધિનાથ	૦	૦	૧૦૦ ,,	૨ ,,
૧૦	૧૦	શીતલનાથ	૦	૦	૯૦ ,,	૧ ,,
૧૧	૧૧	શ્રેયાંસનાથ	૦	૧ ત્રિપૃષ્ઠ	૮૦ ,,	૮૪ લાખ વર્ષ
૧૨	૧૨	વાસુપૂજ્ય	૦	૨ દ્વિપૃષ્ઠ	૭૦ ,,	૭૨ ,,
૧૩	૧૩	વિમલનાથ	૦	૩ સ્વયંભૂ	૬૦ ,,	૬૦ ,,
૧૪	૧૪	અનંતનાથ	૦	૪ પુરુષોત્તમ	૫૦ ,,	૩૦ ,,
૧૫	૧૫	ધર્મનાથ	૦	૫ પુરુષસિંહ	૪૫ ,,	૧૦ ,,
૧૬		૦	૩ મઘવા	૦	૦	૦
૧૭		૦	૪ સનત્કુમાર	૦	૦	૦
૧૮	૧૬	શાંતિનાથ	૫ શાંતિનાથ	૦	૪૦ ,,	૧ ,,
૧૯	૧૭	કુંથુનાથ	૬ કુંથુનાથ	૦	૩૫ ,,	૯૫ હજાર વર્ષ
૨૦	૧૮	અરનાથ	૭ અરનાથ	૦	૩૦ ,,	૮૪ હજાર વર્ષ
૨૧		૦	૦	૬ પુરુષપુંડરીક	૦	૦
૨૨		૦	૮ સુભૂમ	૦	૦	૦
૨૩		૦	૦	૭ દત્ત	૦	૦
૨૪	૧૯	મલ્લિનાથ	૦	૦	૨૫ ,,	૫૫ હજાર વર્ષ
૨૫	૨૦	મુનિસુવ્રત	૯ મહાપદ્મ	૦	૨૦ ,,	૩૦ હજાર વર્ષ
૨૬		૦	૦	૮ નારાયણ (લક્ષ્મણ)	૦	૦
૨૭	૨૧	નમિનાથ	૧૦ હરિષેણ	૦	૧૫ ,,	૧૦ હજાર વર્ષ
૨૮		૦	૧૧ જય	૦	૦	૦
૨૯	૨૨	નેમિનાથ	૦	૯ કૃષ્ણ	૧૦ ,,	૧ હજાર વર્ષ
૩૦		૦	૧૨ બ્રહ્મદત્ત	૦	૦	૦
૩૧	૨૩	પાર્શ્વનાથ	૦	૦	૯ હાથ	૧૦૦ વર્ષ
૩૨	૨૪	મહાવીરસ્વામી	૦	૦	૭ હાથ	૭૨ વર્ષ

૧૪ તીર્થંકરોના પિતાઓની ગતિ.

नागेसु उसभपिया, सेसाणं सत्त हुंति ईसाणे ।
अट्ठ य सणंकुमारे, माहिंदे अट्ठ बोधव्वा ॥ ३७ ॥

ઋષભદેવના પિતા નાગકુમારમાં ગયા. બીજા સાત અજિતનાથથી ચંદ્રપ્રભ સુધીના તીર્થંકરોના પિતા ઈશાન દેવલોકમાં ગયા, ત્યારપછી નવમા સુવિધિનાથથી સોળમા શાંતિનાથ સુધીના આઠ તીર્થંકરોના પિતા ત્રીજા સનત્કુમાર દેવલોકમાં ગયા અને ત્યારપછી સત્તરમા કુંથુનાથથી ચોવીશમા મહાવીરસ્વામી સુધીના આઠ તીર્થંકરોના પિતા ચોથા માહેંદ્ર દેવલોકને વિષે ગયા છે. (મહાવીરસ્વામીના પિતા બારમા દેવલોકમાં ગયા છે, એમ શ્રી આચારાંગસૂત્ર અને પ્રવચનસારોદ્ધારમાં કહ્યું છે.) ૩૭

૧૫ સર્વ તીર્થંકરોના સમવસરણનું પ્રમાણ.

उसहे जोअण बारस, ओसरणं आसी नेमि जिण जाव ।
दो दो गाउ ऊणं, पास पण कोस चउ वीरे ॥ ३८ ॥

ઋષભદેવ સ્વામીનું સમવસવણ બાર યોજન [અડતાળીશ ગાઉ] પ્રમાણ હતું, ત્યારપછી બીજા તીર્થંકરથી બબ્બે ગાઉનું પ્રમાણ ઓછું કરતાં યાવત્ નેમિનાથનું સમવસરણ દોઢ યોજન [૭ ગાઉ] નું હતું. ત્રેવીશમા પાર્શ્વનાથનું પાંચ ગાઉ પ્રમાણ અને છેલ્લા મહાવીર સ્વામીનું ચાર કોશ [એક યોજન] પ્રમાણ સમવસરણ જાણવું.[1] ૩૮

૧૬ સમવસરણમાં બાર પર્ષદાની સ્થિતિ.

मुणी वेमाणणि समणी, भवण वण जोइस देवदेवीतिगं ।
कप्पसुरनरित्थितियं, चिट्ठइ एयाइं विदिसासु ॥ ३९ ॥

---

૧ સમવસરણ પ્રકરણાદિમાં તે દરેક પ્રભુનું સમવસરણ તેમના આત્માગુલે એક યોજનનું હોય એમ કહેલું છે.

સમવસરણના અગ્નિખૂણામા પ્રથમ સાધુઓ, તેમની પાછળ વૈમાનિક દેવીઓ અને તેમની પાછળ સાધ્વીઓ રહે, નૈઋત્ય ખૂણામા ભવનપતિ, વ્યતર અને જ્યોતિષ એ ત્રણ નિકાયના દેવો રહે. વાયવ્ય ખૂણામા એ જ ત્રણ નિકાયની દેવીઓ રહે તથા ઈશાન ખૂણામા પ્રથમ વૈમાનિક દેવો, તેમની પાછળ મનુષ્યો અને તેમની પાછળ નારીઓ રહે. આ રીતે આ બાર પર્ષદાઓ વિદિશામા રહે. ૩૯

૧૭ ચોવીશ તીર્થંકરોના કુલ સાધુ તથા સાધ્વીની સખ્યા

अट्ठावीसं लक्खा अडयालीस तह सहस्साइं ।
सव्वेसि पि जिणाणं, जईण माण विनिद्दिट्ठ ॥ ४० ॥

સર્વે [ચોવીશે] જિનેંદ્રોના હસ્તદીક્ષિત સાધુઓની કુલ સખ્યા અઠ્ઠાવીશ લાખ અને અડતાલીશ હજારની કહેલી છે. ૪૦

चोआलीस लक्खा, छायाला सहस्स चउसय समग्गा।
छच्चेव अज्जिआण, सव्वेसि सगहो एसो ॥ ४१ ॥

સર્વે [ચોવીશે] જિનેંદ્રોની હસ્તદીક્ષિત કુલ સાધ્વીઓની સખ્યા ચુમાળીશ લાખ, છેતાળીશ હજાર ચાર સો અને છ કહી છે. એ સર્વ સાધ્વીઓની સખ્યાનો સગ્રહ છે ૪૧.

૧૮ તીર્થંકરોના ભવની સખ્યા (સમકિતની પ્રાપ્તિ પછીની)

वीरस्स सत्तावीसा, बारस सती य तेर उसभस्स ।
नव य भवा नेमिजिणे, दस पासे तिन्नि सेसाणं ॥४२॥

મહાવીર સ્વામીના સતાવીશ ભવ[1], શાતિનાથના બાર ભવ, ઋષભદેવના તેર ભવ, નેમિનાથના નવ ભવ, અને બાકીના ઓગણીશ તીર્થંકરોના ત્રણ ત્રણ ભવ સમકિત પામ્યા ત્યાથી આર ભીને કહેલા છે ૪૨.

---

૧ આ મોટા ભવ કહેલ છે બાકી તો તેમને સમકિત પામ્યા પછી અસખ્ય કાળ ગયેલ હોવાથી અસખ્ય ભવ થયેલા છે

१९ શ્રી નેમિનાથને રાજિમતીના નવે ભવનાં નામો.

धण–धणवई सोहम्मे, चित्तगई खेयरो रयणमई ।
माहिंदे अपराजिय, पीइमई आरणे देवा ॥ ४३ ॥
संखो जसोमई भज्जा, तत्तो अपराजिअविमाणम्मि ।
नेमी राइमई तह, नवमे भवे गया सिद्धिं ॥ ४४ ॥

ધન અને ધનવતીનો પહેલો ભવ ૧. ત્યાંથી બીજે ભવ સૌધર્મ દેવલોકમાં બંનેદેવ ૨, ત્રીજે ભવે ચિત્રગતિ વિદ્યાધર અને રત્નવતી ૩. ચોથે ભવે માહેંદ્ર નામના ચોથા દેવલોકમાં બંનેદેવ ૪. પાંચમે ભવે અપરાજિત ને પ્રીતિમતી ૫. છઠ્ઠે ભવે આરણ નામના ૧૧ મા દેવલોકમાં બંનેદેવ ૬. સાતમે ભવે શંખ અને યશોમતી ભાર્યા ૭, આઠમે ભવે અપરાજિત નામના ચોથા અનુત્તર વિમાનમાં બંનેદેવ ૮, અને નવમે ભવે નેમિનાથ અને રાજિમતી થઈ સિદ્ધિપદને પામ્યા. ૪૩-૪૪.

૨૦ ચોવીશે તીર્થંકરના નિર્વાણનું સ્થાન.

अट्ठावयम्मि उसभो, सिद्धिगओ वासुपुज्ज चंपाए ।
पावाए वद्धमाणो, अरिट्ठनेमी अ उज्जिंते ॥ ४५ ॥
अवसेसा तित्थयरा, जाइजरामरणबंधणविमुक्का ।
संमेअसेलसिहरे, वीसं परिनिव्वुइं वंदे ॥ ४६ ॥

શ્રી ઋષભદેવ સ્વામી અષ્ટાપદ પર્વતપર સિદ્ધિ પામ્યા. વાસુપૂજ્ય સ્વામી ચંપા નગરીમાં [બહારના ઉદ્યાનમાં] સિદ્ધિ પામ્યા, વર્ધમાન સ્વામી અપાપા નગરીમાં [તેના ઉદ્યાનમાં] સિદ્ધિ પામ્યા, અરિષ્ટનેમિ ઉજ્જયંત ગિરિ [ગિરનાર] ઉપર મોક્ષ પામ્યા, બાકીના વીશ તીર્થંકરો જન્મ, જરા, મરણ અને કર્મબંધથી મુકત થઈ સંમેતગિરિના શિખરપર નિર્વાણ પામ્યા. તે સર્વને હું વાંદું છું. ૪૫-૪૬.

૨૧ મહાવીર સ્વામીએ નંદન મુનિના ભવમાં કરેલા માસક્ષપણની સંખ્યા.

इक्कार सयसहस्सा, असीइ सहस्सा छसय पणयाला ।
मासक्खमणकसखा, नंदणभवम्मि वीरस्स ॥ ४७ ॥

નંદન મુનિના ભવમાં (૨૫ મા ભવમાં-એક લાખ વર્ષ પ્રમાણ દીક્ષા પર્યાયમાં) શ્રી મહાવીર સ્વામીના જીવે અગ્યાર લાખ, એંશી હજાર, છસો અને પીસ્તાળીશ માસખમણ કર્યાં હતાં. ૪૭. એક વર્ષના ૩૬૬ દિવસો ગણી ૩૬૬૦૦૦૦૦ દિવસોને માસખમણના ૩૦ ને પારણાનો એક દિવસ મળી ૩૧ વડે ભાગતા ૧૧૮૦૬૪૫ માસખમણ આવે છે ને પાંચ દિવસ વધે છે.

૨૨ મહાવીર સ્વામીએ ગર્ભમાં કરેલો અભિગ્રહ.

अह सत्तमम्मि मासे, गब्भत्थो चेव अभिग्गह कुणई ।
नाह समणो होह, अम्मापिअरो अ जीवते ॥४८॥

મહાવીર સ્વામી ગર્ભમાં હતા ત્યારે માતાને દુઃખ ન થવા દેવા માટે નિશ્ચળ રહ્યા હતા. તે વખતે માતાને ઉલટું દુઃખ થયું હતું. તે વખતે સાતમે માસે પ્રભુએ અભિગ્રહ કર્યો હતો કે-' માતા પિતા જીવતા હશે ત્યાં સુધી હું શ્રમણ નહીં થાઉં-દીક્ષા ગ્રહણ નહીં કરૂં. ' ૪૮

૨૩ મહાવીર સ્વામીએ મરીચિના ભવમાં કરેલો કુળમદ

जइ वासुदेव पढमो, पिआ मे चक्कवट्टिवसस्स ।
अज्जो तित्थयराण, अहो कुल उत्तम सज्झ ॥४९॥

હું પ્રથમ વાસુદેવ થવાનો છું માતા પિતા (ભરત) ચક્રવર્તીઓમાં પ્રથમ છે, અને મારા પિતામહ (ઋષભદેવ) તીર્થંકરોમાં પ્રથમ છે, તો અહો! મારૂં કેવું ઉત્તમ કુળ છે? (આ પ્રમાણે મરીચિના ભવમાં કુળ મદ કરવાથી નીચ ગોત્ર બાંધ્યું હતું.) ૪૯.

૨૪ ભરતચક્રીને આયુધશાળામાં ચક્ર ઉત્પન્ન થયાના તથા ઋષભદેવ સ્વામીને કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયાના ખબર એક સાથે મળ્યા. તે વખતનો ચક્રીનો વિચાર.

तातम्मि पूइए चक्कं, पूइयं पूयणारिहो ताओ ।
इहलोयम्मि चक्कं, परलोय(लोए वि)सुहावहो ताओ॥५०॥

પિતાની પૂજા કરવાથી ચક્ર પણ પૂજેલુંજ થશે, કેમકે પિતા જ પૂજનને યોગ્ય છે. વળી ચક્ર તો આ ભવમાંજ સુખકારક છે અને પિતા તો પરલોકમાં પણ (આ ભવ તથા પરભવમાં પણ) સુખકારક છે. ૫૦

૨૫ ચોવીશે તીર્થંકરોના કેવળજ્ઞાનનાં સ્થાનો.

उसभस्स पुरिमताल, वीरस्स रज्जुवालुयानईतीरे ।
सेसाणं केवलं नाणं, जेसु ट्ठाणेसु पव्वइया ॥५१॥

શ્રી ઋષભદેવ સ્વામીને પુરિમતાલ નગરીને વિષે (બહારના ઉદ્યાનમાં) કેવળજ્ઞાન થયું હતું, મહાવીર સ્વામીને ઋજુવાલુકા નદીને કાંઠે કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું હતું. અને બાકીના બાવીશ તીર્થંકરોને જે જે સ્થાને પ્રવ્રજ્યા લીધી હતી તે તે સ્થાને કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું હતું. ૫૧

૨૬ બાર ચક્રવર્તીઓનાં નામ.

भरहो१ सगरो२ मघवं३, सणंकुमारो अ४ रायसद्दूलो।
संती५ कुंथू६ अरओ७, हवइ सुभूमो अ कोरव्वो८॥५२॥
नवमो य महापउमो ९, हरिसेणो १० चेव रायसद्दूलो ।
जयनामा य ११ नरवई, बारसमो बंभदत्तो १२ अ ॥५३॥

ભરત ૧, સગર ૨, મઘવા ૩ સનત્કુમાર, ૪ રાજાઓના મધ્યમા સિંહ સમાન શાંતિનાથ ૫, કુંથુનાથ ૬, અરનાથ ૭, કોરવ વંશનો સુભૂમ ૮, નવમો મહાપદ્મ ૯, હરિષેણ ૧૦, રાજાઓના મધ્યમા સિંહ સમાન જય નામનો નરપતિ ૧૧, તથા બારમો બ્રહ્મદત્ત ૧૨—આ નામના બાર ચક્રવર્તીઓ થયા છે ૫૨-૫૩

૨૭ નવ વાસુદેવના નામ

तिवट्ठू य१ दिवट्ठू य २, सयंभु३ पुरिसुत्तमे४ पुरिससीहे५।
तह पुरिसपुंडरीए६, दत्ते७ नारायणे८ कण्हे९ ॥ ५४ ॥

ત્રિપૃષ્ટ ૧. દ્વિપૃષ્ટ ૨, સ્વયંભૂ ૩ પુરૂષોત્તમ ૪, પુરૂષસિંહ ૫, તથા પુરૂષપુંડરીક ૬, દત્ત ૭ નારાયણ (લક્ષ્મણ) ૮, અને કૃષ્ણ ૯. આ નામના નવ વાસુદેવ થયા છે ૫૪

૨૮ નવ બલદેવનાં નામ.

अयले १ विजए २ भद्दे ३, सुप्पभे ४ य सुदंसणे ५।
आणंदे६ नंदणे७ पउमे८, रामे ९ आवि अपच्छिमे ॥५५॥

અચળ ૧, વિજય ૨ ભદ્ર ૩ સુપ્રભ ૪ સુદર્શન ૫, આનંદ ૬, નંદન ૭, પદ્મ (રામચંદ્ર) ૮ અને છેલ્લા રામ (બળભદ્ર) ૯. આ નામના નવ બળદેવ થયા છે. ૫૫.

૨૯ નવ પ્રતિવાસુદેવના નામ.

अस्सग्गीवे१ तारए२ मेरए३ मधुकीटभे४ निसुंभे य ५।
वलि६ पल्हाद७ रावणे८ य नवमे य जरासिंधू९ ॥५६॥

અશ્વગ્રીવ ૧, તારક ૨, મેરક ૩, મધુકૈટભ ૪, નિશુંભ ૫, બલિ ૬, પ્રલ્હાદ ૭, રાવણ ૮ અને નવમો જરાસંધ ૯ આ નામના નવ પ્રતિવાસુદેવ થયા છે. ૫૬

૩૦ બાર ચક્રવર્તીની ગતિ—

अट्ठेव गया मुक्खं, सुभूम बंभो य सत्तमिं पुढविं ।
मघवं सणंकुमारो, सणंकुमारे गया कप्पे ॥ ५७ ॥

આઠ ચક્રવર્તી મોક્ષે ગયા છે. સુભૂમ અને બ્રહ્મદત્ત એ બે ચક્રી સાતમી નરક પૃથ્વીએ ગયા છે તથા મઘવા અને સનત્કુમાર એ બે ચક્રવર્તી સનત્કુમાર નામના ત્રીજા સ્વર્ગમાં (દેવલોકમાં) ગયા છે. ૫૭.

૩૧ વાસુદેવ અને બળદેવની ગતિ—

अनियाणकडा रामा, सव्वे वि य केसवा निआणकडा ।
उड्ढं गामि अ रामा, केसव सव्वे अहोगामी ॥ ५८ ॥

સર્વે બળદેવો નિયાણા[1] રહિત હોય છે, અને સર્વે વાસુદેવો પૂર્વે નિયાણું કરેલા જ હોય છે. તેથી સર્વે બળદેવો ઊર્ધ્વગામી (સ્વર્ગ કે મોક્ષગામી) હોય છે, અને સર્વે વાસુદેવો અધોગામી (નરકગામી) જ હોય છે. ૫૮ [પ્રતિવાસુદેવો પણ નરકગામી હોય છે.]

૩૨ ચક્રવર્તી અને વાસુદેવની ઉત્પત્તિનો અનુક્રમ.

चक्किदुगं हरिपणगं, पणगं चक्की य केसवो चक्की ।
केसव चक्की केसव, दुचक्की केसवो चक्की ॥ ५९ ॥

પ્રથમ બે ચક્રવર્તી, પછી પાંચ વાસુદેવ, પછી પાંચ ચક્રવર્તી. પછી એક વાસુદેવ, પછી એક ચક્રી, પછી એક વાસુદેવ, પછી એક ચક્રી, પછી એક વાસુદેવ, પછી બે ચક્રી, પછી એક વાસુદેવ, પછી એક ચક્રવર્તી—આ અનુક્રમે આ ભરતક્ષેત્રમાં ૧૨ ચક્રવર્તી અને ૯ વાસુદેવો થયા છે. ૫૯.

---

૧ પૂર્વ જન્મમાં નિયાણું ન કર્યું હોય એવા.

(ઉપરની ગાથા યાકિનીમહત્તરા સાધ્વી પાસેથી સાભળીને હરિભદ્ર નામના વિપ્ર તેનો અર્થ ન સમજવાથી સાધ્વીજીએ તેનો અર્થ કહેતા પ્રતિજ્ઞા પ્રમાણે જૈન ધર્મ અગીકાર કર્યો હતો.)

૩૩ ત્રેસઠ શલાકાપુરૂષના મળીને કુલ જીવ, કાયા પિતા અને માતાની સખ્યા અને ગતિ.

तेसठ्ठिसिलाकाण, पदवी तिसट्ठी आगमे भणिया।

एगुणसट्ठी जीवा, सट्ठी पुण हुंति कायाओ ॥ ६० ॥

ત્રેસઠ શલાકા (ઉત્તમ) પુરૂષોની ત્રેસઠ પદવીઓ આગમમા કહી છે, તે સર્વના મળીને જીવો ઓગણસાઠ છે, અને કાયાઓ સર્વ મળીને સાઠ થાય છે. કેમકે શાતિનાથ, કુથુનાથ અને અરનાથ એ ત્રણ જીવે તીર્થકર પદવી અને ચક્રવર્તી પદવી એ બે એક શરીરે ભોગવવાથી શરીર ૬૦ તથા મહાવીર સ્વામીના જીવે ત્રિપૃષ્ટ વાસુદેવની પદવી જૂદા શરીરે ભોગવેલી હોવાથી જીવ ઓગણસાઠ થાય છે. ૬૦

तेसि वावन्न पिया, तस्स ण हुंति इगसट्ठि जणणीओ।

वीस तु निरयगइओ, अवसेसाण च सुगइगई ॥६१॥

તે ત્રેસઠ ઉત્તમ પુરૂષોના કુલ પિતા બાવન થાય છે (કેમકે નવ વાસુદેવ અને નવ બળદેવના પિતા એક એકજ હોવાથી તથા શાતિનાથ, કુથુનાથ અને અરનાથ એ બબે પદવીવાળાના પણ એક એકજ પિતા હોવાથી બાર ઓછા થતા એકાવન થયા, અને મહાવીરના પિતા બે (ઋષભદત્ત ને સિદ્ધાર્થ) હોવાથી એક વધારતા બાવન થાય છે.) તે ત્રેસઠની માતાઓ એકસઠ થાય છે (કેમકે શાતિ, કુથુ અને અરનાથની તીર્થકર ને ચક્રીપણાની એકજ માતા હોવાથી ત્રણ ઓછી કરતા અને મહાવીરની માતા બે (દેવાનદા ને ત્રિશલા) હોવાથી એક વધારતા એકસઠ થાય છે.)

તે ત્રેસઠમાંથી વીશ પુરૂષો નરક ગતિમાં ગયા છે (નવ વાસુદેવ, નવ પ્રતિવાસુદેવ અને બે ચક્રી કુલ ૨૦) અને બાકીના તેંતાલીશમાંથી ત્રણ તીર્થંકર ને ચક્રી એકજ હોવાથી ત્રણ બાદ જતાં ૪૦ સુગતિમાં ગયા છે એટલે સ્વર્ગે કે મોક્ષે ગયા છે. ૬૧.

૩૪ ચક્રીના ચૌદ રત્નોને ઉપજવાનાં સ્થાન વિગેરે.

चउरो आउहगेहे, भंडारे तिन्नि दुन्नि वेयड्ढे ।
इक्कं रायगिहम्मि य, नियनयरे चेव चत्तारि ॥ ६२ ॥

ચાર રત્નો આયુધશાળામાં ઉત્પન્ન થાય છે, ત્રણ રત્ન ભાંડાગારમાં ઉપજે છે, બે રત્ન વૈતાઢ્યમાં ઉપજે છે, એક રત્ન રાજમહેલમાં ઉત્પન્ન થાય છે અને ચાર રત્નો પોતાના નગરમાં (રાજધાનીમાં) ઉત્પન્ન થાય છે. ૬૨. તે આ પ્રમાણે—

चक्कअसिच्छत्तदंडा, आउहसालाइ हुंति चत्तारि ।
चम्ममणिकागणिनिही, सिरिगेहे चक्किणो हुंति ॥६३॥
सेणावई गाहावई, पुरोहिय वड्ढइ य नियनयरे ।
थीरयणं रायकुले, वेयड्ढतटे करी तुरया ॥ ६४ ॥

ચક્ર, ખડ્ગ, છત્ર અને દંડ એ ચાર રત્નો આયુધશાળામાં ઉત્પન્ન થાય છે; ચર્મ, મણિ અને કાકણી એ ત્રણ રત્નો ચક્રીના શ્રીગૃહમાં–ભાંડાગારમાં ઉત્પન્ન થાય છે;[1] સેનાપતિ, ગાથાપતિ, પુરોહિત અને વર્ધકી એ ચાર રત્નો પોતાના નગરમાં (રાજધાનીમાં) ઉત્પન્ન થાય છે, સ્રીરત્ન રાજકુળમાં ઉત્પન્ન થાય છે, તથા હસ્તીરત્ન અને અશ્વરત્ન વૈતાઢ્ય પર્વતના તટને વિષે–સમીપે ઉત્પન્ન થાય છે. ૬૩–૬૪

---

૧ આ સાત રત્ને એકેંદ્રિય છે, બાકીના સાત પંચેંદ્રિય છે. તે દરેક હજાર હજાર દેવ અધિષ્ઠિત હોય છે.

૩૫ ચક્રવર્તીના નવ નિધાન.

नेसप्पे१ पंडुयए२, पिंगले३ सव्वरयण४ महापउमे ५।
कालेद् य महाकाले७, माणवगनिही८ महासंखे९ ॥ ६५॥

નૈસર્પ ૧, પાડુક ૨, પિંગલ ૩, સર્વરત્ન ૪, મહાપદ્મ ૫, કાલ ૬, મહાકાલ ૭, માણવક નામનો નિધિ ૮ અને મહાશંખ ૯ એ નવ નિધાન ચક્રવર્તીને હોય છે ૬૫

૩૬ સ્ત્રીજાતિને શુ શું સ્થિતિ પ્રાપ્ત ન થાય ?

अरिहंत–चक्कि–केसव–बल–संभिन्ने य चारणे पुव्वा।
गणहर पुलाग आहारग, न हु भवइ एस महिलाणं ॥६६॥

અરિહંત, ચક્રવર્તી, વાસુદેવ, બળદેવ, સંભિન્નશ્રોતલબ્ધિ ચારણલબ્ધિ,[1] ચૌદ પૂર્વ, ગણધર પુલાકલબ્ધિ અને આહારક શરીર–આ દશ પદવી સ્ત્રી જાતિને પ્રાપ્ત થાય નહી. (મલ્લીનાથ તીર્થંકર થયા તે અચ્છેરૂ જાણવુ.) ૬૬

૩૭ અભવીને શુ શુ પ્રાપ્ત ન થાય ?

उत्तम नर पच्चुत्तर, तायत्तीसा य पुव्वधर इंदा ।
जिणदाण दिक्ख सासण–देवी जक्खा य नोऽभव्वा॥६७॥

ઉત્તમ નર (શલાકા પુરૂષ), પાચ અનુત્તર વિમાન ત્રાયસ્ત્રિંશ દેવ, પૂર્વધરપણુ, ઇંદ્ર, જિનેશ્વરનુ દાન (વર્ષીદાન), જિનેશ્વરને હાથે દીક્ષા, શાસનદેવી અને શાસનયક્ષ આ નવ સ્થાન અભવી પામે નહી. ૬૭

---

1 જંઘાચારણ ને વિદ્યાચારણ

૩૮ શ્રાવકને વસવા લાયક સ્થાન.

जत्थ पुरे जिणभवणं, समयविऊ साहुसावगा जत्थ ।
तत्थ सया वसियव्वं, पउरजलइंधणं जत्थ ॥ ६८ ॥

જે પુરમાં જિનેશ્વરનું ચૈત્ય હોય, જ્યાં સિદ્ધાંતને જાણનાર સાધુ તથા શ્રાવકો હોય. તથા જ્યાં ઘણું જળ અને બળતણ મળતું હોય ત્યાં શ્રાવકે સદા નિવાસ કરવો યોગ્ય છે. ૬૮

૩૯ શ્રાવકના એકવીશ ગુણ.

धम्मरयणस्स जुग्गो, अक्खुद्दो१ रूववं२ पगइसोमो३ ।
लोगप्पिओ४ अकूरो५, भीरू६ असढो७ सुदक्खिन्नू८॥६९॥
लज्जालुओ९ दयालू१०, मज्झत्थो सोमदिट्ठी११ गुणरागी१२।
सक्कह१३ सुपक्खजुत्तो१४,सुदीहदंसी१५ विसेसन्नू१६॥७०॥
वुड्ढाणुगो१७ विणीओ१८, कयन्नुओ१९ परजणस्स
हितकारी २० ।
तह चेव लद्धलक्खो२१, इगवीसगुणो हवइ सड्ढो ॥७१॥

આવા એકવીશ ગુણવાળો શ્રાવક ધર્મરૂપી રત્નને લાયક છે.—અક્ષુદ્ર એટલે કોઈનો દ્રોહ વિગેરે ન કરે, તુચ્છમનવાળો ન હોય તે ૧, સારા રૂપવાળો ૨, સ્વભાવે કરીને શાંત ૩, લોકને પ્રિય ૪. ક્રૂરતા રહિત ૫. પાપથી ભીરૂ-બીનારો ૬, અશઠ-શઠતા રહિત ૭, અત્યંત દાક્ષિણ્યતાવાળો ૮, લજ્જાળુ ૯, દયાળુ ૧૦, મધ્યસ્થ સતો સૌમ્ય દૃષ્ટિવાળો ૧૧, ગુણનો રાગી ૧૨, સારી વાર્તાનો જ કરનાર ૧૩, સારા પક્ષ (પરિવાર) વાળો ૧૪, સુદીર્ઘદર્શી-લાંબી દૃષ્ટિએ વિચાર કરનાર ૧૫, વિશેષ જાણનાર ૧૬, વૃદ્ધજનોને અનુસરનાર

૧૭, વિનયવાળો ૧૮, કૃતજ્ઞ-કરેલા ઉપકારને જાણનાર ૧૯, અન્ય જનોનુ હિતકરનાર (પરોપકારી) ૨૦, તથા લબ્ધલક્ષ્ય-કોઈપણ હકીકતના લક્ષ્યને-રહસ્યને સમજી જનાર ૨૧-આ એકવીશ ગુણ શ્રાવકમા હોય છે. ૬૯-૭૦-૭૧

૪૦ ગૃહસ્થના નેવ્યાશી ઉત્તર ગુણ

पच्चक्खाणाभिग्गह, सिक्खा तव पडिम भावणा सीला।
१० ४ ४ १२ ११ १२ १८
धम्मा पूआचिंता, गिहि उत्तरगुणा इगुणनवई ॥७२॥
१० ८

દશપ્રકારના પચ્ચખ્ખાણ કરનાર ૧૦, ચારપ્રકારના અભિગ્રહ કરનાર ૪, ચાર શિક્ષાવ્રતને વારંવાર આચરનાર ૮, બાહ્ય અભ્યંતર મળી ૧૨ પ્રકારનો તપ કરનાર ૧૨ શ્રાવકની ૧૧ પડિમા વહેનાર ૧૧, બાર ભાવના ભાવનાર ૧૨ ૧૮ ભેદે શીયળ પાળનાર ૧૮, દશ પ્રકારના યતિધર્મનો ઇચ્છક ૧૦, અને આઠ પ્રકારની જિનપૂજા સંબંધી ચિંતા કરનાર અર્થાત્ પૂજા કરનાર ૮-એ રીતે ૮૯ ગૃહસ્થના ઉત્તરગુણ કહેલા છે ૭૨.

૪૧ શિષ્યની જ્ઞાન આપવા માટે યોગ્યતા અયોગ્યતાને આશ્રી ૧૪ દૃષ્ટાંતના નામ.

(શ્રી નંદીસૂત્ર ગાથા ૪૪)

सेलघण कुडग चालणी-परिपूणग हस महिस मेसे य।
मसग जलूग विराली, जाहग गो भेरी आभीरी ॥७३॥

૧ શૈલઘન પાષાણ (મગશેળીયો પત્થર), ૨ કુડગ (ઘડો) ૩ ચાળણી, ૪ પરિપૂણગ (ઘી ગળવાની ગળણી) ૫ હંસ, ૬ મહિષ (પાડો) ૭ મેષ (બકરો) ૮ મશક (મચ્છર) ૯ જલૌક (જળો), ૧૦ બિલાડી, ૧૧ જાહક નામનું પક્ષી ૧૨ ગો (ગાય), ૧૩ ભેરી

(શ્રીકૃષ્ણ વાસુદેવને દેવતાએ આપેલી ભેરી) અને ૧૪ આભીરી (ભરવાડની સ્ત્રી) આ ચૌદ દૃષ્ટાંતો છે. ૭૩. શ્રી નંદીસૂત્રમાં મુદ્‌ગશૈલના પ્રતિપક્ષીપણે કૃષ્ણભૂમિનું ને ચાલણીના પ્રતિપક્ષીપણે તાપસના પાત્રનું દૃષ્ટાંત આપી સંખ્યા ૧૬ ની કરી છે, તે દૃષ્ટાંતો નંદીસૂત્રની ટીકામાંથી આ નીચે આપવામાં આવ્યા છે.

સેલ ઘન–શૈલ એટલે પર્વત અર્થાત્ મગની જેવડો પથ્થરનો કકડો અને ઘન એટલે મેઘ આ બેનું દૃષ્ટાંત આ પ્રમાણે છે:—

કોઈ ગાયના પગલા જેવડા મોટા અરણ્યમાં મગના દાણા જેવડો મુદ્‌ગશૈલ નામનો પથ્થરનો કકડો હતો, અને બીજી બાજુ જંબૂદ્વીપ જેવડો પુષ્કરાવર્ત નામનો મહામેઘ હતો. તેમાં નારદ જેવા કોઈ કલહપ્રિય મનુષ્યે પ્રથમ મુદ્‌ગશૈલની પાસે જઈને તેને કહ્યું કે–" હે મુદ્‌ગશૈલ ! એક વખત મહાપુરૂષોની સભામાં મેં કહ્યું કે–મુદ્‌ગશૈલ કદાપિ પાણીથી ભેદાય જ નહીં. આ પ્રમાણે કહી તારા ગુણની મેં પ્રશંસા કરી, તે વખતે પુષ્કરાવર્ત મેઘ તારૂં નામ પણ સહન કરી શક્યો નહીં. તેથી તે બોલ્યો કે–ખોટી પ્રશંસા કરવાથી સર્યું. મારી ધારાથી મોટા કુળપર્વતો પણ ભેદાઈ જાય તો તે બિચારા મુદ્‌ગશૈલની કઈ ગણના ? આ પ્રમાણે તેણે તારી નિંદા કરી. " તે સાંભળી મુદ્‌ગશૈલ અહંકારથી બોલ્યો કે–" હે નારદજી ! ઘણું બોલવાથી શું ફળ ? તે દુષ્ટ મેઘ સાત રાતદિવસ મુશલધારાએ વરસે તોપણ એક તલના ફોતરાનો હજારમો અંશ પણ મારો ભેદાય તો હું મારૂં મુદ્‌ગશૈલ એવું નામ જ ધારણ ન કરૂં–બદલી નાંખું. " તે સાંભળી તે પુરૂષે પુષ્કરાવર્ત મેઘની પાસે જઈ મુદ્‌ગશૈલે કહેલાં વચન અતિશયોક્તિ સહિત તેની પાસે કહ્યા. તે સાંભળી ક્રોધ પામેલા તે મેઘે સાત રાત્રિદિવસ મુશળધારા વૃષ્ટિ કરી. પછી વિચાર કર્યો કે–" તે બિચારો મુદ્‌ગશૈલ વહેલો જ સમૂળ હણાઈ ગયો હશે. " એમ ધારી તેણે વૃષ્ટિ બંધ કરી. ત્યારપછી અનુક્રમે પૃથ્વીપરથી સર્વ જળ દૂર થયું ત્યારે જોયું તો તે મુદ્‌ગશૈલ પ્રથમ જે ધૂળથી મલિન દેખાતો હતો તે ઉલટો અત્યંત ચકચકિત દેખાવા લાગ્યો, અને તેણે હસીને નારદને તથા પુષ્કરાવર્તને કહ્યું કે–

"અહો ! આવો, આવો. તમારૂ સ્વાગત છે ! અહો અમને ધન્ય છે કે આજ તમારૂ અકસ્માત દર્શન થયુ." એના તેના હાસીના વચન સાભળી પુષ્કરાવર્ત શરમાઈને ચાલ્યો ગયો.

આ દૃષ્ટાતનો ઉપનય એ છે જે-મુદ્‌ગશૈલની જેવો કોઈ જડબુદ્ધિવાળો શિષ્ય હોય તેને તેના આચાર્યે મોટા પ્રયત્નથી ભણાવ્યા છતા એક અક્ષર પણ આવડ્યો નહી, ત્યારે આચાર્યે તેને અયોગ્ય ધારી તેની ઉપેક્ષા કરી. ત્યારપછી કોઈ યુવાન વયવાળા ગર્વિષ્ઠ અને નવા આચાર્ય એમ કહેવા લાગ્યા કે-"શિષ્યને ન આવડે તેમા આચાર્યનો જ દોષ છે. ગમે તેવો જડ શિષ્ય હોય તોપણ સારા આચાર્ય તેને પડિત કરી શકે છે." ઇત્યાદિક અભિમાનના વચન બોલી પ્રતિજ્ઞા કરી તે અયોગ્ય શિષ્યને ભણાવવા લાગ્યા. પરતુ તેના હૃદયમા એક શબ્દનો અર્થ પણ પરિણમ્યો નહી. એટલે થાકીને તે નવા આચાર્ય ભ્રષ્ટપ્રતિજ્ઞાવાળા થવાથી લજ્જિત થઈને ચાલ્યા ગયા. તાત્પર્ય એ છે કે-આવા અયોગ્ય શિષ્યને શાસ્ત્ર શીખવવાથી તેને ઉલટો અનર્થ પ્રાપ્ત થાય છે અને બીજા અનેક પ્રાણીઓને પણ તે અનર્થકારક થાય છે. ૧.

૨ હવે કૃષ્ણભૂમિ જેવા યોગ્ય શિષ્યને શાસ્ત્ર ભણાવવુ. કેમકે કૃષ્ણભૂમિમા પડેલી જળવૃષ્ટિ જમીનમા સમાઈ જાય છે અને વાવેલુ બીજ ઘણા બીજોને ઉત્પન્ન કરે છે. તેમ યોગ્ય શિષ્યને આપેલુ શાસ્ત્ર સ્વપરનો નિકાસ કરી અત્યત શુભપણે પરિણમે છે. તેથી તેવા કૃષ્ણભૂમિ સમાન શિષ્યોને યોગ્ય જાણવા.

૩ કુટ-ઘડા તે બે પ્રકારના હોય છે. નવા અને જૂના. નવા એટલે તત્કાળ નીભાડામાથી કાઢેલા. જૂના ઘડા બે પ્રકારના હોય છે-ભાવિત અને અભાવિત. ભાવિત પણ બે પ્રકારના હોય છે-જે કપૂર વિગેરે પ્રશસ્ત દ્રવ્યથી ભાવિત કરેલા તે પ્રશસ્ત દ્રવ્યભાવિત, તથા લસણ વિગેરે અપ્રશસ્ત દ્રવ્યથી ભાવિત કરેલા તે અપ્રશસ્ત દ્રવ્યભાવિત કહેવાય છે. તેમા જે પ્રશસ્ત દ્રવ્યભાવિત છે તે પણ બે પ્રકારના છે. વામ્ય એટલે વમન કરાવવા લાયક અર્થાત્ જેનો લેપ જતો રહે તેવા તથા બીજા

અવામ્ય એટલે જેનો લેપ કદાપિ કોઈપણ રીતે કાઢી શકાય નહીં તેવા. હવે અભાવિત એટલે કોઈ પણ દ્રવ્યથી જે વાસિત કરેલા ન હોય તે. આ ઘડાની જેમ શિષ્યોના પણ પ્રથમ બે પ્રકાર છે. નવા અને જૂના. તેમાં જે બાલ્યાવસ્થાવાળા હોવાથી અજ્ઞાની હોય અને તેને પ્રતિબોધ કરવાનો આરંભ કર્યો હોય ત્યારે તે નવા કહેવાય છે. તથા જૂના બે પ્રકારના છે. ભાવિત અને અભાવિત. તેમાં અભાવિત એટલે જે પ્રાણી કોઈપણ ધર્મથી વાસિત થયેલ ન હોય તે. ભાવિતના બે પ્રકાર છે—એક તો મિથ્યાદર્શનીએ કે પાસત્થાદિકે વાસિત કરેલા હોય તે, અને બીજા સંવિગ્ન સાધુએ વાસિત કરેલા હોય તે. મિથ્યાત્વી કે પાસત્થાદિકે વાસિત કરેલા પણ બે પ્રકારના હોય છે-વામ્ય અને અવામ્ય. સંવિગ્ન સાધુએ વાસિત કરેલા પણ બે પ્રકારના હોય છે. વામ્ય અને અવામ્ય. આ સર્વ પ્રકારોમાં જે નવા હોય, જે જૂના છતાં અભાવિત હોય, જે મિથ્યાત્વી કે પાસત્થાદિકે ભાવિત કર્યા છતાં પણ વામ્ય હોય, તથા જે સંવિગ્ન સાધુએ વાસિત કરેલા અવામ્ય હોય તે સર્વ યોગ્ય છે અને બાકીના સર્વ પ્રકારો અયોગ્ય છે.

અથવા કુટદૃષ્ટાંત આ રીતે જાણવું—અહીં કુટ—ઘડા ચાર પ્રકારના જાણવા—છિદ્રકુટ (જેને તળીયે છિદ્ર હોય તે) ૧, ખંડ કુટ (જેનો એક બાજુનો ખંડ—ઠીબ હોય નહીં તે) ૨, કંઠહીન કુટ (જેને કાંઠો ન હોય તે) ૩, તથા સંપૂર્ણ કુટ (જે પરિપૂર્ણ અવયવવાળો હોય તે) ૪. આ પ્રમાણે શિષ્યો પણ ચાર પ્રકારના જાણવા. તેમાં જે શિષ્ય વ્યાખ્યાનની મંડલીમાં બેઠો હોય ત્યારે આચાર્યની કહેલી સર્વ વ્યાખ્યા સમજે, પણ ભણી રહ્યા પછી મંડલીમાંથી ઉઠીને જાય કે તરત પૂર્વાપરના સંબંધની શક્તિ રહિત હોવાથી સર્વ ભૂલી જાય તે છિદ્રકુટ સમાન જાણવો. કેમકે છિદ્રકુટમાં પણ પાણી ભર્યું હોય તો તે જ્યાંસુધી તેજ ઠેકાણે રહ્યો હોય ત્યાંસુધી છિદ્ર પૃથ્વી સાથે દબાયેલ હોવાથી તેમાં પાણી ભર્યું રહે છે, પણ તેને ઉપાડી લઈએ તો નીચેના છિદ્રમાંથી અનુક્રમે સર્વ જળ નીકળી ખાલી થઈ જાય છે. ૧. બીજો જે શિષ્ય વ્યાખ્યાનની મંડલીમાં બેઠો હોય ત્યારે પણ અર્ધભાગ,

ત્રિભાગ કે ચતુર્થભાગે કરીને રહિત એવા સૂત્રાર્થને સમજે અને ઉઠયા પછી પણ તેટલુ જ યાદ રાખે તેને ખડકુટ જેવો શિષ્ય જાણવો. ૨. ત્રીજો જે કાંઈક હીન સૂત્રાર્થને સમજે અને પછી પણ તેટલુ જ યાદ રાખે તે કંઠહીન કુટ જેવો જાણવો. ૩ તથા ચોથો જે પરિપૂર્ણ સમગ્ર સૂત્રાર્થને સમજે અને તેટલુજ યાદ રાખે તે સંપૂર્ણ કુટ સમાન જાણવો. ૪. અહીં છિદ્રકુટની જેવો શિષ્ય એકાંતે અયોગ્ય છે બાકીના ત્રણ યોગ્ય છે. પરંતુ ઉત્તરોત્તર શ્રેષ્ઠ છે.

૪-૫ ચાલણી-લોટ ચાળવાની ચાળણીમા નાખેલુ જળ જેમ તત્કાળ નીકળી જાય છે, તેમ જેને સૂત્રાર્થ ભણાવવા માંડયો, ને તરત જ ભૂલી જાય તે ચાલણી સમાન એકાંત અયોગ્ય શિષ્ય જાણવો. ૪. ચાળણીથી પ્રતિપક્ષભૂત વંશદળથી બનાવેલુ તાપસનુ ભાજન (કમંડળ) હોય છે, કે જેમાથી એક બિંદુ માત્ર જળ પણ સ્રવતુ નથી. તેના સમાન જે શિષ્ય હોય તેને યોગ્ય જાણવો. ૫.

૬ પરિપૂર્ણક-એટલે ઘી દુધ વિગેરે ગળવાની ગળણી અથવા સુગ્રીનો માળો. તેનાવડે આ ભીલીઓ ઘી ગળે છે જેમ આ પરિપૂર્ણક કચરાને પોતામા ધારણ કરી રાખે છે અને ઘીનો ત્યાગ કરે છે, તેમ જે શિષ્ય વ્યાખ્યાન વિગેરેમા જે શ્રવણ થાય તેમાથી દોષને ગ્રહણ કરે અને ગુણનો ત્યાગ કરે, તે પરિપૂર્ણક જેવો શિષ્ય એકાંતે અયોગ્ય જાણવો.

૭ હંસ-જેમ હંસ જળમિશ્રિત દુગ્ધમાથી દુધ પીએ છે અને જળ ગ્રહણ કરતો નથી, તેમ જે શિષ્ય દોષનો ત્યાગ કરી ગુણને જ ગ્રહણ કરે છે, તેનો હંસજેવો શિષ્ય એકાંત યોગ્ય જાણવો. (અહીં કોઈને શંકા થાય કે-જિનેશ્વરના વચનમા દોષનોજ અસંભવ છે તો દોષનુ ગ્રહણ શી રીતે થાય? ઉત્તર-ખરી વાત છે. જિનેશ્વરના વચનમા દોષ છેજ નહીં. પરંતુ વ્યાખ્યા કરનાર ગુરૂ જ્યારે ઉપયોગ વિના પ્રમાદથી બોલે ત્યારે તેમા દોષનો સંભવ છે, અથવા ભણનાર શિષ્ય કુપાત્ર હોય તો ગુણવાળા વચનને પણ દોષરૂપે પોતાના આત્મામા પરિણમાવે છે. આના કારણથીજ દોષનો સંભવ કહેલો છે.)

૮ મહિષ-પાડા જેમ સરોવરમાં પાણી પીવા જાય ત્યારે તે પાણીમાં પ્રવેશ કરી વારંવાર મસ્તક અને શીંગડાવડે તથા ચાલવાવડે પાણીને ડોળી નાંખે છે, તેથી પોતે પણ પાણી પી શકતો નથી અને બીજા પ્રાણીઓને પણ પીવા લાયક જળ રહેવા દેતો નથી. તેમ જે શિષ્ય વ્યાખ્યાનમાં બરાબર સમજ્યા વિના જ કુતર્ક અને વિકથાદિકવડે વ્યાખ્યાનને ડોળી નાંખે છે કે જેથી પોતાને તથા પરને વ્યાખ્યાન સાંભળવામાં અને સમજવામાં વિઘાત થાય છે, તે મહિષ સમાન શિષ્યને એકાંતે અયોગ્ય જાણવો.

૯ મેષ-જેમ ઘેટો શરીરને નિશ્ચળ રાખી નાના ખાડામાં રહેલા થોડા જળને પણ ડોળ્યા વિના તે પાણી પીએ છે, તેમ જે શિષ્ય વિનયપૂર્વક આચાર્યના ચિત્તને પ્રસન્ન રાખીને તેમની પાસેથી એક શબ્દ માત્ર (અલ્પ) જ પૂછીને ગ્રહણ કરી લે છે, તેવા મેષ સમાન શિષ્યને યોગ્ય જાણવો.

૧૦ મસક-જે શિષ્ય પવન ભરેલી મસકની જેમ ગુરૂના જાતિ વિગેરેના દોષોને પ્રગટ કરી ગુરૂના મનમાં વ્યથા ઉત્પન્ન કરે છે તેને સર્વથા અયોગ્ય શિષ્ય જાણવો.

૧૧ જલોકા-જળો જેમ શરીરને દુભવ્યા વિના ખરાબ રૂધિરને ખેંચી લે છે, તેમ જે શિષ્ય ગુરૂને દુભવ્યા વિના તેની પાસેથી શ્રુતજ્ઞાનને ગ્રહણ કરી લે છે, તે જલોકા સમાન યોગ્ય જાણવો.

૧૨ બિલાડીજેમ બિલાડી દુષ્ટ સ્વભાવને લીધે પાત્રમાં રહેલા દૂધને ભૂમિપર ઢોળી નાંખીને પછી પીએ છે (ચાટે છે) તેમ જે શિષ્ય વિનયાદિક કરવાના ગુણવાળો નહીં હોવાથી પોતે સાક્ષાત્ ગુરૂ પાસે જઈને શ્રુતની વ્યાખ્યા સાંભળે નહીં. પરંતુ વ્યાખ્યા સાંભળીને ઉભા થયેલા કેટલાક સાધુઓ વિગેરેને પૂછી પૂછીને કાંઈક જાણે તેને બિલાડી સમાન અયોગ્ય જાણવો.

૧૩ જાહક–જેમ જાહક પક્ષી પાત્રમાં રહેલું થોડું થોડું દૂધ પીને પછી તેના પડખાને ચાટે છે તેમ જે શિષ્ય ગુરૂપાસેથી ગ્રહણ કરેલા (ભણેલા) સૂત્રાર્થને અત્યંત પરિચિત (દૃઢ) કરી પછી બીજું આગળ ભણે છે, તે જાહક સમાન શિષ્ય યોગ્ય જાણવો.

૧૪ ગો–ગાયનું દૃષ્ટાંત આ પ્રમાણે–કોઈ વૃદ્ધ શ્રેષ્ઠિએ કોઈ વેદ ભણેલા ઉત્તમ ચાર બ્રાહ્મણોને ગાયનું દાન આપ્યું. તેમણે વારા પ્રમાણે એક એક દિવસ પોતાને ઘેર ગાય રાખી દોહવાનો ઠરાવ કર્યો પછી પહેલે દિવસે જેણે ગાય રાખી, તેણે વિચાર કર્યો કે–" આ ગાયને હું કાંઈપણ ખાવા પીવાનું આપીશ, તેનો લાભ તો મને મળવાનો નથી, કેમકે કાલે બીજાને ત્યાં જશે, તેથી મારે શામાટે કાંઈપણ ખાવા આપવું જોઈએ ? " એમ વિચારીને તેણે તે ગાયને કાંઈપણ ખાવા આપ્યું નહી, અને દોહવાયું તેટલું દૂધ દોહી લીધું. એજ પ્રમાણે બીજા ત્રણ બ્રાહ્મણોએ પણ તેવોજ વિચાર કરી ગાયને કાંઈપણ ખાવાપીવા આપ્યું નહી. તેથી કેટલેક દિવસે તે ગાય ખાધા પીધા વિના મરણ પામી. તેથી લોકમાં તેમની ઘણી નિંદા થઈ અને ત્યારપછી કોઈએ તેમને ગાયનું દાન આપ્યું નહીં. તે જ પ્રમાણે જે શિષ્ય એવો વિચાર કરે કે–" ગાય સદૃશ આચાર્ય કેવળ અમને જ ભણાવે છે એમ નથી, પ્રાતીચ્છિક[૧] સાધુઓને પણ ભણાવે છે, તેથી તેઓજ ગુરૂનો વિનય વૈયાવચ્ચ વિગેરે કરશે, અમારે શામાટે કાંઈ કરવું જોઈએ ? " હવે પ્રાતીચ્છિક સાધુઓ પણ એવો વિચાર કરે કે–" આ ગુરૂના વિનયાદિક તેમના શિષ્યો જ કરશે, અમે તો થોડા દિવસ જ રહેવાના છીએ તેથી અમે શામાટે કરીએ ? " આ પ્રમાણે વિચાર કરી કોઈપણ શિષ્યે આચાર્યના વિનયાદિક ન કરવાથી આચાર્ય સીદાવા લાગ્યા, તેથી લોકમાં તે શિષ્યોની નિંદા થઈ. તેમ જ તેવા અવિનીત શિષ્યોને બીજા ગચ્છાદિકમાં પણ સૂત્રાર્થનો અભ્યાસ દુર્લભ થયો તેથી આવા શિષ્યોને અયોગ્ય જાણવા.

---

૧ ભણવા માટે બીજા સમુદાયના સાધુઓ આવીને રહ્યા હોય તે

આ ગાયનું દૃષ્ટાંત બીજી રીતે આ પ્રમાણે જાણવું. કોઇએ ચાર બ્રાહ્મણોને એક ગાય દાન તરિકે આપી. તેમણે પણ પૂર્વની જેમ વારા પ્રમાણે એક એક દિવસ રાખવાનો ઠરાવ કર્યો. પછી પહેલા બ્રાહ્મણે વિચાર કર્યો કે-"જો હું આ ગાયને ખાવા પીવા નહીં આપું અને બીજા પણ મારી જેવો વિચાર કરી નહીં આપે તો આ ગાય મરણ પામશે, તેથી લોકોમાં અમારી નિંદા થશે અને ફરી અમને કોઈ ગોદાન આપશે નહીં. અને જો આને હું ખાવા પીવાનું આપીશ તો તેથી પુષ્ટ થયેલી ગાયને બીજા બ્રાહ્મણો પણ જે દોહન કરશે તેનો પણ મને મોટો લાભ છે અને હું પણ ફરી ફરી વારા પ્રમાણે આને દોહી શકીશ." એમ વિચારી તેણે ખાવા પીવાનું આપ્યું. તે જ પ્રમાણે બીજા ત્રણ બ્રાહ્મણોએ પણ તેવો જ વિચાર કરીને આપ્યું. તેથી તેઓએ ચિરકાળ ગાયનું દોહન કર્યું, લોકમાં તેમની પ્રશંસા થઈ અને બીજા બીજા દાન પણ લોક થકી તેઓ પામ્યા. એ જ પ્રમાણે જે શિષ્યો એવો વિચાર કરે કે-"જો અમે આચાર્યનો વિનયાદિક નહીં કરીએ તો આચાર્ય સીદાશે, લોકમાં અમારી નિંદા થશે અને બીજા ગચ્છમાં પણ અમને કોઈ ભણાવશે નહીં. વળી આ ગુરૂએ અમને દીક્ષાદિક આપ્યાં છે તેથી તે અમારા મોટા ઉપકારી છે, માટે અવશ્ય તેનો વિનયાદિક અમારે કરવો જોઇએ, વળી અમારા કરેલા વિનયાદિકથી પ્રાતીચ્છિક સાધુઓને પણ ભણવાનો લાભ થશે, તે પણ અમને જ લાભ છે," ઇત્યાદિક વિચારીને ગુરૂની વૈયાવચ્ચ કરે. હવે પ્રાતીચ્છિક સાધુઓ પણ એવો વિચાર કરે કે-"પ્રત્યુપકારની આશા વિના જ આ આચાર્ય અમને ભણાવવાનો મહા ઉપકાર કરે છે, આનો બદલો અમે શી રીતે વાળી શકીએ, તો પણ જે કાંઇક વિનયાદિક થાય તે અમે કરીએ." એમ વિચારીને તેઓ પણ ગુરૂનો વિનયાદિક કરવા લાગ્યા. તેથી લોકોમાં તેમની પ્રશંસા થઈ અને પોતાને સૂત્રાર્થનો લાભ ચિરકાળ સુધી થયો. આવા શિષ્યોને યોગ્ય જાણવા.

૧૫ ભેરી-દ્વારકા નગરીમાં શ્રીકૃષ્ણ વાસુદેવ રાજ્ય કરતા હતા, તે દોષવાળી વસ્તુમાંથી પણ ગુણને જ ગ્રહણ કરતા હતા, તથા નીચ યુદ્ધવડે કદાપિ યુદ્ધ કરતા નહોતા,

એકદા સૌધર્મ ઇંદ્રે તેના આ બે ગુણોની પ્રશંસા કરી. તે સાંભળી કોઈ દેવ તેની પરીક્ષા કરવા માટે આવ્યો. તેણે એક અત્યંત કોહેલા, દુર્ગંધી મુખ ઉઘાડીને સુતેલા અને શ્યામ વર્ણની તૈયારીવાળા કુતરાનું રૂપ વિકુર્વી એક ખાડામાં મૂકયું તે વખતે તે માર્ગે કૃષ્ણ વાસુદેવ સૈન્ય સહિત ઉજ્જયંત પર્વતપર પધારેલા શ્રી નેમિનાથને વાંદવા નીકળ્યા. આગળ ચાલનારા સૈન્યના મનુષ્યો તે કુતરાની દુર્ગંધને લીધે વસ્ત્રવડે નાસિકાને ઢાંકી દૂર ચાલવા લાગ્યા. કૃષ્ણે તેનું કારણ પૂછયું ત્યારે કોઈએ તેને કહ્યું કે-' હે દેવ ! આગળ અત્યંત દુર્ગંધવાળો મૃતપ્રાય કુતરો પડેલો છે તેની દુર્ગંધ સહન ન થવાથી સર્વ લોકો વસ્ત્રવડે નાસિકાને ઢાંકીને દૂર દૂર ચાલે છે. " તે સાંભળી વાગ પાસ્યા વિનાજ કૃષ્ણે પોતાનો હસ્તી તે તરફ જ ચલાવ્યો. તેની પાસે જઇ કૃષ્ણે તે કુતરાની પ્રશંસા કરી કે-" અહો ! શ્યામ શરીરવાળા આ કુતરાના મુખમાં રહેલા શ્વેત દાંતની પંક્તિ જાણે કે મરકત મણિમય પાત્રને વિષે રાખેલા મુક્તાફળની શ્રેણિ હોય તેવી શોભે છે " આવી તેની કરેલી પ્રશંસા સાંભળી તે દેવ વિસ્મય પામ્યો

ત્યારપછી કૃષ્ણ વાસુદેવ શ્રી નેમિનાથને વાંદી ઘેર આવ્યા ત્યારે તે દેવ તેની અશ્વશાળામાંથી સર્વજનો દેખતા એક અશ્વરત્નનું હરણ કરી ધીમે ધીમે ચાલ્યો, તેની પાછળ સૈન્ય તથા સર્વે કુમારો ગયા. તે સર્વેને તે દેવે લીલામાત્રથી જીતી લીધા, છેવટ કૃષ્ણ વાસુદેવ આવ્યા, તેણે તેને પૂછયું કે-' તું શામાટે મારા અશ્વરત્નનું હરણ કરે છે ? ' તેણે જવાબ આપ્યો કે-' આને હરણ કરવાની મારામાં શક્તિ છે તેથી હું હરણ કરૂં છું. તમારામાં જો શક્તિ હોય તો મને યુદ્ધમાં જીતી આ અશ્વ ગ્રહણ કરો ' તે સાંભળી કૃષ્ણે કહ્યું-' ક્યા યુદ્ધવડે હું તારી સાથે યુદ્ધ કરૂં ? ' તેણે કહ્યું-" પૂત (કુલા)ના યુદ્ધવડે યુદ્ધ કરો " તે સાંભળી કૃષ્ણે બે હાથવડે કાન ઢાંકી બેઘુમન્ત થઇ કહ્યું કે-' ભલે તું અશ્વને લઇ જા પરંતુ હું નીચયુદ્ધવડે યુદ્ધ નહીં કરૂં તે સાંભળી પ્રસન્ન થયેલા દેવ પ્રત્યક્ષ થઇ તેની પ્રશંસા કરી કહ્યું કે-' તમારા ગુણની ઇંદ્રે પ્રશંસા કરી, તેની પરીક્ષા કરવા માટે આ સર્વ મેં કર્યું છે. ઇંદ્રે તમારા

જેવા ગુણ કહ્યા તેવા જ તમે છો." ઈત્યાદિક કહી ફરીથી દેવે કહ્યું કે–" હે વાસુદેવ! દેવનું દર્શન નિષ્ફળ ન હોય તેથી કાંઈપણ ઈષ્ટ વસ્તુ માગો." ત્યારે કૃષ્ણે કહ્યું કે–" હાલ દ્વારકા નગરીમાં મારીનો ઉપદ્રવ છે, તેને શાંત કરવાનો ઉપાય બતાવો, કે જેથી ફરી આવો ઉપદ્રવ ન થાય." તે સાંભળી તે દેવે તેને ગોશીર્ષ-ચંદનની એક ભેરી આપી કહ્યું કે–" છ છ માસે આ ભેરીને તમારી સભામાં વગાડવી, તેનો શબ્દ બાર યોજન સુધી સંભળાશે. તે શબ્દને જે કોઈ સાંભળશે, તેના પૂર્વના વ્યાધિ નાશ પામશે અને નવા વ્યાધિ છ માસ સુધી થશે નહીં." આ પ્રમાણે કહી તે દેવ સ્વસ્થાને ગયો. પછી કૃષ્ણે તે ભેરી હમેશાં ભેરી વગાડનાર સેવકને આપી કહ્યું કે–" છ છ માસે સભામાં આ ભેરી તારે વગાડવી અને એને સારી રીતે સાચવી રાખવી." પછી બીજે દિવસે સભામાં તે ભેરી વગાડી. તેના શબ્દથી આખી દ્વારકા નગરીના લોકોના વ્યાધિ નષ્ટ થઈ ગયા.

એકદા દૂર દેશનો રહીશ કોઈ મહારોગી ધનવાન પુરૂષ તે ભેરીનો શબ્દ સાંભળવા માટે દ્વારકા નગરીમાં આવ્યો. પરંતુ તે ભેરી વગાડવાનો દિવસ વ્યતીત થયો હતો. તે જાણી તે ધનિકે વિચાર કર્યો કે–" હવે મારૂં શું થશે? હવે તો છ માસે ફરીથી ભેરી વાગશે, ત્યાંસુધીમાં તો મારો વ્યાધિ વૃદ્ધિ પામીને મારા જીવિતનો અંત લાવશે. તેથી હવે મારે શું કરવું?" આ પ્રમાણે ચિંતા કરતાં તેને વિચાર સૂઝયો કે–" જો તે ભેરીનો શબ્દ સાંભળવાથી જ રોગ નષ્ટ થાય છે, તો તેનો એક કકડો ઘસીને પીવાથી અત્યંત નાશ પામશે. તેથી તે ભેરી વગાડનારને પુષ્કળ દ્રવ્ય આપી તેની પાસેથી એક કકડો માગી લઉં." આ પ્રમાણે વિચારી તેણે ઘણું દ્રવ્ય આપી તેની પાસેથી ભેરીનો એક કકડો લીધો અને તેનાવડે પોતાનો રોગ નષ્ટ કર્યો. ભેરી વગાડનારાએ તે કકડાને બદલે બીજો કકડો સાંધી દીધો. આ પ્રમાણે ધનના લોભથી તે ભેરી વગાડનારાએ અન્ય અન્ય દેશાંતરોમાંથી આવેલા રોગીજનો પાસેથી ઘણું ધન લઈ કકડા કકડા આપ્યાં અને તેને બદલે બીજા કકડાઓ સાંધ્યા, તેથી તે ભેરી કંથા જેવી થઈ ગઈ અને તેનો પ્રભાવ પણ નષ્ટ થયો.

દ્વારિકા નગરીમાં પ્રથમની જેમ ફરીને રોગની ઉત્પત્તિ થઈ તે જાણી કૃષ્ણે પોતાની સભામાં તે ભેરી વગડાવી. પરંતુ તેનો શબ્દ સભાની અંદર પણ પૂરો સંભળાયો નહી. ત્યારે કૃષ્ણે પોતે તે ભેરીને જોઈ તો દરિદ્ર માણસની કંથા જેવી દીઠી. તેથી કૃષ્ણે તેના જાળવનારપર ક્રોધ કરી તેનો વિનાશ કર્યો. પછી ફરીથી મનુષ્યોપરની અનુકંપાને લીધે કૃષ્ણે પૌષધશાળામાં જઈ અઠ્ઠમ તપ કરી તે જ દેવને આરાધ્યો. એટલે તે દેવે પ્રત્યક્ષ થઈ આગમનાનું પ્રયોજન પૂછ્યું. કૃષ્ણે સર્વ વૃત્તાંત કહી બીજી ભેરી માગી. તે દેવે પણ આપી. તે ભેરી કૃષ્ણ વાસુદેવે સારી રીતે પરીક્ષા કરી નિશ્ચય કરેલા બીજા ખાસ સેવકને જાળવવા આપી. તેણે તે ભેરી લોભાદિકને આધીન ન થવાથી અખંડ રાખી. તેથી સર્વ પ્રજા ચિરકાળ સુખી થઈ. ઈત્યાદિ.

આ દૃષ્ટાંતનો ઉપનય આ પ્રમાણે છે-ભેરીને ઠેકાણે જિનપ્રવચનના સૂત્રાર્થ જાણવા. જેમ ભેરીનો શબ્દ સાંભળવાથી રોગનો નાશ થાય, તેમ સિદ્ધાંતના શબ્દો સાંભળવાથી પ્રાણીઓના કર્મનો વિનાશ થાય છે. જે શિષ્ય મૂળ સૂત્ર તથા અર્થને વચ્ચે વચ્ચે ભૂલી જઇ તે સ્થાને બીજા બીજા સૂત્ર અર્થને જોડી દઈ કંથા સમાન કરે છે, તે ભેરી વગાડનાર પહેલા પુરૂષ જેવો જાણવો. આવો શિષ્ય એકાંતપણે અયોગ્ય છે અને જે શિષ્ય આચાર્યે (ગુરૂએ) કહેલા સૂત્ર તથા અર્થને બરાબર યથાર્થ ધારી રાખે છે, તે પાછળના ભેરી જાળવનાર પુરૂષ જેવો જાણવો. આવો શિષ્ય એકાંતપણે યોગ્ય છે.

૧૬ આભીરી–કોઈ આભીર પોતાની ભાર્યા સહિત ઘી વેચવા માટે ગાડામાં ઘીના પાત્રો ભરી પાસેના નગરમાં ગયો. ચૌટામાં આવી વેપારીઓની દુકાનોમાં ઘીનું સાટું કરવા લાગ્યો. છેવટ એક વેપારીની સાથે ઘીનું સાટું નક્કી કર્યું, પછી તે આભીર ગાડામાં રહી ઘીના માપનાળો નાનો ઘડો ભરી ભરીને નીચે ઉભી રહેલી આભીરીને આપવા લાગ્યો અને તે આભીરી વેપારીને આપવા લાગી. તેવામાં એક વખત દેવા લેવામાં બરાબર ઉપયોગ નહીં રહેવાથી તે ઘીના માપનો ઘડો

વચ્ચેજ પૃથ્વીપર પડીને ફુટી ગયો. તે વખતે ક્રોધ પામી આભીરે આભીરીને કહ્યું કે-" હે પાપણી ! અન્ય અન્ય જુવાન માણસોની સામું તું જોયા કરે છે અને હું ધીના ઘડા આપું છું તે બરાબર લેવામાં ધ્યાન રાખતી નથી ? " તે સાંભળી આભીરી પણ ક્રોધથી બોલી કે-" હે ગામડીયા ! ઘીના ઘડાપર ધ્યાન રાખ્યા વિના તું રૂપાળી રૂપાળી શહેરની સ્ત્રીઓના મુખ સામું જુએ છે તેથી પાત્ર બરાબર આપતો નથી અને વળી ઉલટો મને ઠપકો (ગાળો) આપે છે ? " આ પ્રમાણે તે બન્ને પરસ્પર વધારે વધારે કઠોર વચન બોલવા લાગ્યા. અનુક્રમે તે બન્નેનું કેશાકેશી યુદ્ધ થયું. તેમાં તે બન્નેના આઘા પાછા પડતા પગના પ્રહારથી પ્રાયે ગાડામાંનું સર્વ ઘી ઢોળાઈને પૃથ્વીપર પડયું. તે કેટલુંક પૃથ્વીમાં ચુસાઈ ગયું, કેટલુંક કુતરા ચાટી ગયા અને કાંઇક બાકી રહ્યું તે ચોર લોકો હરી ગયા. તેની સાથે આવેલા બીજા આભીરો પોતપોતાનું ઘી અન્ય વેપારીને વેચાતું આપી તેના પૈસા વિગેરે લઇ પોતાના ગામમાં પાછા ગયા. ત્યારપછી સાંજનો વખત થવા આવ્યો ત્યારે તે બન્ને થાકીને યુદ્ધથી નિવૃત્ત થયા, અને સ્વસ્થપણાને પામ્યા. પછી પ્રથમ જે કાંઇ ઘી વેપારીને આપ્યું હતું (વેચાયું હતું), તેના પૈસા લઈ તે બન્ને પોતાના ગામ તરફ ગાડામાં બેસીને પાછા વળ્યા. માર્ગમાં જતાં જ સૂર્ય અસ્ત થયો, અંધારૂં ચોતરફ વ્યાપી ગયું. તેવામાં ચોરલોકોએ આવી તેમનું ધન, વસ્ત્ર અને ગાડાના બળદો પણ હરી લીધા. આ રીતે તેઓ અત્યંત દુઃખી થયા.

આ દૃષ્ટાંતનો ઉપનય આ પ્રમાણે કરવો-જે કોઈ શિષ્ય અન્યથા પ્રકારે પ્રરૂપણા કરે કે અભ્યાસ કરે તેને જ્યારે આચાર્ય મહારાજ કઠોર વાક્યવડે શિખામણ આપે ત્યારે તે શિષ્ય સામું બોલે કે- " તમે જ મને પ્રથમ આવીરીતે શીખવ્યું હતું અને અત્યારે કેમ તે ગોપવો છો ? " આવાં વચન બોલનાર તે શિષ્ય કેવળ પોતાના આત્માને જ સંસારમાં નાંખે છે એટલુંજ નહીં, પરંતુ આચાર્યના ક્રોધનો પણ પોતેજ કારણરૂપ થઈ આચાર્યને પણ સંસારમાં પાડે છે. કેમકે કુશિષ્યો સૌમ્ય ગુરૂને પણ ક્રોધી બનાવવામાં કારણ થાય છે. એ વાત પ્રસિદ્ધ છે. તથા વળી ગુરૂ તો ગુણી જ હોય છે તેથી-

તેઓ જો દુષ્ટ શિષ્યને શિખામણ આપતાં કષાય ક્રોધ ન કરે, તોપણ તે શિષ્ય તો ભગવાનની આજ્ઞાનો લોપ કરનાથી અને ગુરૂની આશાતના કરનાથી અશુભ કર્મનુ ઉપાર્જન કરી અનન્ત દીર્ઘ સસારી થાય છે. આવો શિષ્ય બુદ્ધિમાન હોય તોપણ તે શ્રુતબાહ્ય થાય છે અને અન્ય જન્મમા પણ તેને શ્રુતજ્ઞાન પ્રાપ્ત થતુ નથી. આવો શિષ્ય એકાતપણે અયોગ્ય છે.

આ દૃષ્ટાતનુ પ્રતિપક્ષ દૃષ્ટાત પણ એ જ પ્રમાણે જાણવુ તેમા તફાવત આ પ્રમાણે છે —જ્યારે તે આભીર કે આભીરીના ઉપયોગને અભાવે ઘીનો ઘડો પૃથ્વીપર પડીને ફૂટી ગયો, ત્યારે તે બન્નેએ શીઘ્ર શીઘ્ર ઢોળાયેલુ ઘી એક નાના ઠીબકામા લેવાય તેટલુ લઇ લીધુ, તેથી થોડુજ ઘી વિનાશ પામ્યુ પછી આભીરે પોતાના આત્માની જ નિંદા કરી કે—“હે પ્રિયા ! મે તને બરાબર ઉપયોગ પૂર્વક ઘીનો ઘડો આપ્યો નહી, તેથી તે પડી ગયો.” તે સાભળી આભીરી પણ બોલી કે—“હે નાથ ! તમે તો બરાબર આપ્યો હતો, પણ મે જ બરાબર ગ્રહણ ન કર્યો.” આ પ્રમાણે થવાથી તેમને કોપના આવેશથી થયેલા યુદ્ધનુ દુ:ખ થયુ નહી, ઘીની હાનિ પણ થઈ નહી અને બીજા આભીરોની સાથે વહેલા ઘેર જવાથી માર્ગમા લુટાવાનુ દુ:ખ પણ થયુ નહી. તેથી તેઓ સુખી થયા. આ દૃષ્ટાત પ્રમાણે જ કોઈ આચાર્યે ઉપયોગને અભાવે કાઇક અયથા વ્યાખ્યાન કર્યુ હોય અને પછીથી શિષ્ય પણ તે જ પ્રમાણે તેનુ ચિતનન કરતો હોય, તો તેને આચાર્ય આ પ્રમાણે કહે કે—“હે વત્સ ! તુ આવો અર્થ ન કર, મે તે વખતે ઉપયોગને અભાવે એ પ્રમાણે કહ્યુ હશે, પણ હવે આવો અર્થ કર.” તે સાભળી શિષ્ય બોલે કે—‘હે પૂજ્ય ! શુ આપ અન્યથા પ્રરૂપણા કરો ખરા ? મે જ અલ્પ મતિને લીધે બરાબર અર્થ ધાર્યો નહી હોય.’ આવો શિષ્ય એકાતપણે યોગ્ય છે.

ઇતિ શિષ્યની યોગ્યતા અયોગ્યતા ઉપરના ચતુર્દશ દૃષ્ટાતો સપૂર્ણ.

૪૨ સમકિતના સડસઠ બોલ.

चउ सद्दहण तिलिंगं, दस विणय तिसुद्धि पंचगयदोसं ।
अट्ठ प्पभावण भूसण, लक्खण पंचविह संमत्तं ॥ ७४ ॥
छव्विह जयणागारं, छब्भावणभावियं च छट्ठाणं ।
इय सत्तसट्ठि दंसण–भेयविसुद्धं च संमत्तं ॥ ७५ ॥

અર્થ–ચાર સદ્દહણા, ત્રણ લિંગ, દશનો વિનય, ત્રણ શુદ્ધિ, (ટાળવા યોગ્ય) પાંચ દોષ. આઠ પ્રકારની પ્રભાવના, પાંચ ભૂષણ, સમકિતના પાંચ લક્ષણ (ચિન્હ). ૭ પ્રકારની જયણા (યતના), ૭ આગાર, ૭ ભાવનાથી ભાવિત અને ૭ સ્થાન–આ પ્રમાણે દર્શનના સડસઠ ભેદવડે શુદ્ધ એવું સમકિત કહ્યું છે. ૭૪–૭૫.

વિસ્તરાર્થ–પરમાર્થ જાણવાનો અભ્યાસ કરવો ૧, પરમાર્થ જાણનારની સેવા કરવી ૨, નિન્હવાદિકનો પરિચય ન કરવો ૩, કુદર્શનીનો સંગ ન કરવો–આ ચાર સદ્દહણા કહેવાય છે. સિદ્ધાંતનું શ્રવણ ૧, ધર્મને વિષે તીવ્ર રાગ ૨ અને દેવ ગુરૂની ભક્તિ (વૈયાવચ્ચ) ૩–આ ત્રણ લિંગ છે. અરિહંતની ભક્તિ ૧, સિદ્ધના ગુણોનું કીર્તન ૨, ચૈત્યની વૈયાવચ્ચ (સારસંભાળ) ૩, ધર્મ ઉપર રાગ ૪, શ્રુતની (જ્ઞાન ને જ્ઞાનીની) વૈયાવચ્ચ ૫, સંવેગી સાધુની સેવા ૬, આચાર્યની સેવા ૭, ઉપાધ્યાયની સેવા ૮, સર્વ સંઘની સેવા ૯ અને સમકિતવંતની સેવા ૧૦–આ દશનો વિનય કરવાનો હોવાથી તેના દશ ભેદ કહેવાય છે.

અરિહંત વિના બીજા દેવ અને જિનશાસન વિના બીજું શાસન મનથી ન માનવું ૧, જૈન ધર્મની દૃઢતા વચનદ્વારા બતાવવી ૨, અને કાયાથી ગમે તે કારણે પણ જિનેશ્વર વિના બીજા દેવને ન નમવું ૩–આ ત્રણ શુદ્ધિ છે. જિન ધર્મને વિષે શંકા કરે ૧, પરમતની વાંછા કરે ૨, ધર્મના ફળનો સંદેહ કરે ૩, પરમતની પ્રશંસા કરે ૪, તથા મિથ્યાત્વીનો પરિચય કરે ૫–એ પાંચ દૂષણો

ત્યાગ કરવા લાયક છે. સર્વ સિદ્ધાંતો જાણીને શાસનને દીપાવે ૧, ધર્મોપદેશ આપીને જિનશાસન દીપાવે ૨, વાદ કરી જીત મેળવીને જિનશાસન દીપાવે ૩, તપ કરીને જિનધર્મ દીપાવે ૪, નિમિત્ત પ્રકાશી જિનધર્મ દીપાવે ૫, વિદ્યામંત્રાદિકનો ઉપયોગ કરી જિનશાસન દીપાવે ૬, પાદલેપાદિ વિદ્યાવડે સિદ્ધપણું દેખાડી જિનધર્મ દીપાવે ૭ અને અનેક પ્રકારના કાવ્યો કરી જિનધર્મ દીપાવે ૮—એ આઠ પ્રભાવક કહ્યા છે. જિનશાસનની ક્રિયામાં કુશળતા ધરાવવી ૧, જિનશાસનની (દેવગુરૂ વિગેરેની) ભક્તિ કરવી ૨. જિનશાસનની ઘણા લોકો અનુમોદના કરે તેવી પ્રભાવના કરવી ૩ જિનશાસનને વિષે દૃઢતા રાખવી ૪, અને તીર્થની સેવા કરવી (તીર્થોનું રક્ષણ કરવું) ૫—આ પાંચ ભૂષણો છે. અપરાધી ઉપર પણ કોપ ન કરવો ૧, સાંસારિક સુખને ન ઇચ્છતાં માત્ર મોક્ષસુખની જ વાંછા કરવી ૨, સંસારને કારાગ્રહ સમાન માની તેમાંથી નીકળવા ઈચ્છવું ૩. દ્રવ્ય ને ભાવથી દુ:ખીપર દયા રાખવી ૪, અને જિનધર્મને વિષે સંદેહ ન કરવો (આસ્તિક થવું) ૫—એ પાંચ લક્ષણ છે અન્ય તીર્થિકના દેવને, ગુરૂને અને તેણે ગ્રહણ કરેલ અરિહંતની પ્રતિમાને વંદન કરવું નહીં તેમ જ તેમને નમસ્કાર કરવો નહીં ૧-૨ અન્ય તીર્થિક સાથે વગર બોલાવ્યે બોલવું નહીં તેમજ વારંવાર વાત કરવી નહીં ૩-૪. અન્ય તીર્થિકને અશનાદિક એકવાર આપવું નહીં ૫ અને વારંવાર આપવું નહીં ૬—આ ૬ જયણા કહેલી છે.

રાજાની આજ્ઞા પ્રમાણે કરવું પડે તે રાજા સંબંધી આગાર ૧, ચોરાદિકના બળાત્કારે કરવું પડે તે બળાત્કાર સંબંધી આગાર ૨. સગા સંબંધી કે સમુદાયને અનુસરી વર્તવું પડે તે ગણસંબંધી આગાર ૩, પિતાદિકના કહેવા પ્રમાણે કરવું પડે તે ગુરૂ સંબંધી આગાર ૪, દેવના દબાણથી તેના કહેવા પ્રમાણે કરવું પડે તે દેવ સંબંધી આગાર ૫, અને દુ:કાળાદિકને લીધે આજીવિકા પણ થતી ન હોય ત્યારે જે કરવું પડે તે દુ:કાળ સંબંધી આગાર ૬—આ ૬ આગાર છે. સમકિત ધર્મનું મૂળ છે ૧, ધર્મરૂપ નગરનું દ્વાર છે ૨, ધર્મરૂપ પ્રસાદનું પ્રતિષ્ઠાન છે ૩ સર્વ ગુણનો આધાર

છે ૪, સર્વ ગુણોને જાળવવાના નિધાનરૂપ છે ૫, અને શ્રુતશીળાદિ ધર્મનું ભાજન છે ૬–આ છ ભાવના કહી છે. જીવાજીવાદિક નવતત્ત્વ છે એમ માનવું અથવા જીવ છે એમ માનવું ૧, નવે તત્ત્વ અથવા જીવ સદા વિદ્યમાન છે એમ માનવું ૨, જીવ કર્મનો કર્તા છે અને કર્મનો ભોક્તા છે એમ માનવું ૩–૪, સંસારથી મુક્ત થવાય છે (મોક્ષ છે) ૫, અને જ્ઞાનક્રિયારૂપ મુક્તિનો ઉપાય છે ૬–એ પ્રમાણે માનવારૂપ છ સ્થાનક છે. આ કુલ મળીને સમકિતના સડસઠ ભેદ જાણવા. તેનો વિશેષ વિસ્તાર અન્ય ગ્રંથોથી જાણવો.

૪૩ કુશીલવાનની આચરણા.

अइलज्जई अइवीहई, अइमूमीपलोअणं च अइमोणं ।
पुरिसस्स महिलियाए, न सुद्धसीलस्स चरियाइं ॥७६॥

અત્યંત લજજા દેખાડવી, અત્યંત ભય દેખાડવો, પૃથ્વીપર બહુ નીચું જોવું અને અત્યંત મૌન રાખવું–એ શુદ્ધ શીલવાળા પુરૂષ કે સ્ત્રીના આચરણ ન હોય. અર્થાત્ આવા લક્ષણવાળા માયાવી ને કુશીલીયા હોય છે અને તેનાથી વિપરીત હોય તે શીલવંત કહેવાય છે. ૭૬

૪૪ શીલવંતે તજવાના દોષ.

वंकं गमणं वंकं, पलोअणं तह य वंकमालवणं ।
अइहास उब्मडवेसो, पंच वि सीलस्स दोसाइं ॥७७॥

વાંકું ચાલવું, વાંકું જોવું, વાંકું બોલવું, ઘણું હસવું અને ઉદ્ભટ વેષ ધારણ કરવો, આ પાંચ શીલવંતે તજવા યોગ્ય દોષો છે. ૭૭

૪૫ અરિહંત પરમાત્માનો પ્રભાવ.

अरिहंतो अ समत्थो, तारण लोआण दिग्घसंसारे ।
मग्गणदेसणकुसलो, तरंति जे मग्ग लग्गंति ॥७८॥

અરિહંત ભગવાન આ દીર્ઘ સંસારમાં ભ્રમણ કરતા લોક (જીવો)ને તારવામાં અસમર્થ છે, પરંતુ તે અરિહંત માર્ગ દેખાડવામાં કુશળ છે તેથી જેઓ તેમના બતાવેલા માર્ગે ચાલે છે-અનુસરે છે તેઓ સંસાર તરી જાય છે. ૭૮. આ ગાથાનો એવો પણ અર્થ થાય છે કે-અરિહંત ભગવાન જીવોને તારવાને સમર્થ છે. તેઓ સંસાર કેમ તરી શકાય તેને માટે માર્ગ દેખાડવામાં કુશળ છે. તે માર્ગે જે ચાલે છે તે સંસાર તરે છે

૪૬ ધર્મીજનનાં ભૂષણ

मद गमन मंदं च, भासण कोहलोहनिग्गहणं ।
इंदियदप्पच्छेओ, धम्मीजणमडणं एय ॥ ७९ ॥

મંદમંદ ચાલવું, મંદમંદ બોલવું, ક્રોધ અને લોભ વિગેરેનો નિગ્રહ કરવો તથા ઈંદ્રિયોના ગર્વનો છેદ કરવો (ઈંદ્રિયોનું દમન કરવું)—એ ધર્મીજનોના ભૂષણ છે. ૭૯

૪૭ પાંચમા આરાને અંતે રહેવાનો સંઘ વિગેરે.

दुप्पसहो फग्गुसिरी, नाइलसड्ढो अ सच्चसिरिसड्ढी ।
तह विमलवाहणनिवो, सुमुहो अपच्छिमो मंती ॥८०॥

દુપ્રસભ નામના મુનિ ફલ્ગુશ્રી નામની સાધ્વી નાગિલ નામનો શ્રાવક, સત્યશ્રી નામની શ્રાવિકા તથા વિમલવાહન નામનો રાજા અને સુમુખ નામનો મંત્રી—આટલા જણ પાંચમા આરાને છેડે છેલ્લા થવાના છે. ૮૦

૪૮ દુપ્રસભ મુનિનું જ્ઞાન તથા ગતિ વિગેરે.

दसनिआलियधारी, वीसवरिसाऊ हत्थदुगदेही ।
छट्टस्स तवो य तहा, बारसवरिसेहिं सामन्न ॥८१॥

દુપ્રસભમુનિ દશવૈકાલિક સૂત્રના ભણનાર થશે, તેનું વીશ

વર્ષનું આયુષ્ય અને બે હાથનું શરીર હશે, ઉત્કૃષ્ટ છઠ્ઠ તપ કરશે, તથા બાર વર્ષની વયે તે દીક્ષા ગ્રહણ કરશે. ૮૧.

अट्ठमभत्तस्स अंते, सुहमे सारए विमाणम्मि ।
देवो तओ अ चविउं, दुप्पसहो सिज्झिही भरहे ॥८२॥

અંત સમયે તે અઠ્ઠમ તપ કરી સુધર્મા નામના પ્રથમ દેવલોકમાં સારદ નામના વિમાનમાં દેવ થશે. ત્યાંથી ચવી તે દુષ્પ્રસભસૂરિનો જીવ ભરતક્ષેત્રમાં ઉત્પન્ન થઈ ચારિત્ર પાળી સિદ્ધિ પદને પામશે. ૮૨.

૪૯ પાંચમા આરાના અંતના ભાવ.

समत्ते जिणधम्मे, मज्झन्ने नासई य निवधम्मो ।
अग्गी वि पच्छिमस्सन्ने, दुसमाए अंतदेसंमि ॥८३॥

દુષમા નામના પાંચમા આરાને અંતે પહેલે પહોરે જિનધર્મ સમાપ્ત થશે, મધ્યાન્હે (બીજા પહોરે) રાજધર્મ નાશ પામશે એટલે રાજા અને મંત્રી વીજળી પડવાથી મૃત્યુ પામશે, પાછલે (ત્રીજે) પહોરે અગ્નિ પણ નાશ પામશે. (દુષ્પ્રસભ આચાર્ય, સાધ્વી, શ્રાવક અને શ્રાવિકા એ ચારે ઉપાશ્રયમાં એક સાથે મૃત્યુ પામશે.) ૮૩.

૫૦ પાંચમા આરામાં જિનધર્મની સ્થિતિનું કાળમાન.

वासाण वीससहस्सा, नव सय छम्मास पंचदिण पहरा ।
इक्का घडिया दो पल, अक्खर अडयाल जिणधम्मो ॥८४॥

પાંચમા દુષમ આરાને વિષે વીશ હજાર ને નવસો વર્ષ, છ માસ, પાંચ દિવસ, એક પહોર, એક ઘડી, બે પળ અને અડતાળીશ અક્ષર (વિપળ) એટલો વખત જિનધર્મ રહેશે. ૮૪. (આ પ્રમાણેના કાળપ્રમાણનો હેતુ સમજાતો નથી, કેમકે સામાન્ય

રીતે ૨૧૦૦૦ વર્ષ પર્યંત જૈનધર્મ રહેશે એમ ક્ષેત્રસમાસમા પણ કહેલ છે.) આ ગાથા દીવાળી કલ્પની છે, એમ ૩૫૦ ગાથાના સ્તવનમા ઉપાધ્યાયજી મહારાજ લાવ્યા છે. જુઓ તેની ઢાળ ૧૬ મી ગાથા ૧૭ મી.

૫૧ જિનધર્મનુ માહાત્મ્ય.

जा दव्वे होइ मई, अहवा तरुणीसु रूववतीसु ।
सा जइ जिणवरधम्मे, करयलमज्झट्ठिया सिद्धी ॥८५॥

દ્રવ્યનુ ઉપાર્જનાદિક કરવામા જે બુદ્ધિ (પ્રયત્ન) હોય છે, અથવા રૂપવાળી સ્ત્રીઓને વિષે જે બુદ્ધિની તન્મયતા હોય છે, તેજ-તેની બુદ્ધિજ જો જિનેદ્રના ધર્મને વિષે રાખવામા આવે તો તેના કરતલને વિષે જ સિદ્ધિ રહેલી છે એમ સમજવુ. ૮૫

૫૨ જાતિભવ્ય જીવો સબધી વિચાર.

सामग्गीअभावाओ, ववहाररासिअप्पवेसाओ ।
भव्वा वि ते अणता, जे सिद्धिसुहं न पावति ॥८६॥

દેવ, ગુરૂ અને ધર્માદિકની સામગ્રીને અભાવે અર્થાત્ ન મળવાથી તથા વ્યવહાર રાશિમા જ નહી પ્રવેશ કરવાથી ભવ્ય (જાતિ ભવ્ય) જીવો પણ અનતા છે કે જેઓ મોક્ષસુખને પામવાનાજ નથી. ૮૬

૫૩ જિનધર્મ પ્રાપ્તિની દુર્લભતા.

सुलहा सुरलोयसिरी, एगच्छत्ता य मेइणी सुलहा ।
इक्को नवरि न लब्भई, जिणिदवरदेसिओ धम्मो ॥८७॥

દેવલોકની લક્ષ્મી પામવી સુલભ છે, એકછત્રવાળી પૃથ્વી પામવી (ચક્રવર્તિપણ પામવુ) સુલભ છે, પરતુ જિનેદ્રભાષિત એક ધર્મ પામવો તેજ અતિ દુર્લભ છે. ૮૭

लब्भंति विउला भोगा, लब्भंति सुरसंपया ।
लब्भंति पुत्तमित्ताणि, एगो धम्मो न लब्भइ ॥ ८८ ॥

વિપુલ (મોટા) કામભોગ પામી શકાય છે, દેવની સંપત્તિ પામી શકાય છે, પુત્ર મિત્ર વિગેરે પામી શકાય છે; માત્ર એક ધર્મ જ (જૈનધર્મ જ) પામી શકાતો નથી. (પામવો દુર્લભ છે.) ૮૮

૫૪ ક્ષમાની પ્રાધાન્યતા.

खंती सुहाण मूलं, मूलं धम्मस्स उत्तमा खंती ।
हरइ महाविज्जा इव, खंती दुरियाइं सव्वाइं ॥ ८९ ॥

સર્વ સુખોનું મૂળ ક્ષમા છે, ધર્મનું મૂળ ઉત્તમ ક્ષમા છે, મહાવિદ્યાની જેમ ક્ષમા સર્વ દુરિતો (પાપ-કષ્ટ) ને હણે છે. ૮૯

૫૫ ધન વિગેરેની પ્રાપ્તિના મૂળ કારણો.

धम्मो धणाण मूलं, सव्वरसाणं च पाणियं मूलं ।
विणओ गुणाण मूलं, दप्पो मूलं विणासस्स ॥ ९० ॥

ધર્મ ધનનું મૂળ છે અર્થાત્ ધનની પ્રાપ્તિ કરાવનાર ધર્મ છે, સર્વ રસોનું મૂળ પાણી છે (પાણીથી જમીનમાં સર્વ રસો નીપજે છે), ગુણોનું મૂળ વિનય છે, (વિનયથી સર્વ ગુણની પ્રાપ્તિ થાય છે) અને વિનાશનું મૂળ ગર્વ છે અર્થાત્ ગર્વવડે સર્વ પ્રકારનો વિનાશ પ્રાપ્ત થાય છે. ૯૦

૫૬ ધર્મથી સર્વ વસ્તુની પ્રાપ્તિ વિગેરે.

धम्मेण कुलप्पसूई, धम्मेण दिव्वरूवसंपत्ती ।
धम्मेण धणसमिद्धी, धम्मेण सुवित्थडा कित्ती ॥ ९१ ॥

ધર્મવડે ઉત્તમ કુળમાં જન્મ થાય છે, ધર્મવડે દિવ્ય રૂપની પ્રાપ્તિ થાય છે, ધર્મવડે ધનની સમૃદ્ધિ પ્રાપ્ત થાય છે અને ધર્મ-

વડે કીર્તિ વિસ્તાર પામે છે. અર્થાત્ ધર્મવડેજ સર્વ વસ્તુ પ્રાપ્ત થાય છે ૯૧

धम्मो मंगल मूलं, ओसहमूलं च सव्वदुक्खाणं ।
धम्मो सुहाण मूलं, धम्मो ताणं च सरणं च ॥ ९२ ॥

ધર્મ મંગળમાત્રનુ મૂળ છે-સર્વ પ્રકારના મંગળિક ધર્મથી પ્રાપ્ત થાય છે. ધર્મ સર્વ દુઃખોનુ મૂળ ઔષધ છે-ધર્મરૂપ ઔષધથી સર્વ દુઃખો નાશ પામે છે, ધર્મ સર્વ સુખોનુ મૂળ છે-સર્વ પ્રકારના સુખો ધર્મથી પ્રાપ્ત થાય છે અને ધર્મ પ્રાણીઓનુ ત્રાણ (રક્ષણ કરનાર) તથા શરણભૂત છે. કેમકે ધર્મ જ દુર્ગતિમા જતા રોકે છે-જના દેતો નથી. તેથીજ તે ધર્મ કહેવાય છે. ૯૨

धणओ धणट्ठियाण, कामट्ठीण च सव्वकामकरो ।
सग्गअपवग्गसगम-हेऊ जिणदेसिओ धम्मो ॥ ९३ ॥

જિનભાષિત ધર્મ એ ધનના અર્થીઓને ધનદ (કુબેર) સરખો ધન આપનાર છે, કામના અર્થીઓને સર્વ પ્રકારના કામની પ્રાપ્તિ કરાવનાર છે, તથા સ્વર્ગ અને મોક્ષનો સંગમ કરાવનાના અર્થાત્ તેને પ્રાપ્ત કરાવનાના કારણ અથવા સાધનરૂપ જિન ભાષિત ધર્મ જ છે. ૯૩ .

धम्मेण विणा जइ चिंतियाइं, जीवा लब्भंति सव्वसुक्खाइं।
ता तिहुअणम्मि सयले, को वि न हु दुक्खिओ हुज्जा॥९४॥

જો કદાચ ધર્મ વિના જ પ્રાણીઓ સર્વ વાચ્છિત સુખોને પામતા હોય તો આ સમગ્ર ત્રણ ભુવનને વિષે કોઈ પણ જીવ દુઃખી હોયજ નહી, પરંતુ તેમ નથી. ધર્મથી જ વાચ્છિત સુખ મળે છે, તેથી જ ધર્મહીન જીવો જગતમા દુઃખ પામે છે ૯૪

बावत्तरीकलाकुसला, पंडियपुरिसा अपंडिया चेव ।
सव्वकलाण वि पवर, जे धम्मकलं न याणंति ॥९५॥

જેઓ સર્વ કળાઓમાં શ્રેષ્ઠ એવી ધર્મરૂપ કળાને જાણતા નથી તેઓ કદી પુરૂષની બ્હોંતેરે કળાઓમાં કુશળ અને પંડિત હોય તોપણ તેઓ અપંડિત જ છે. જયાંસુધી ધર્મકળા જાણી નથી ત્યાંસુધી તેમની જાણેલી બીજી સર્વ કળાઓ નિષ્ફળ છે. ૯૫

थोवं थोवं धम्मं, करेह जइ ता वहुं न सक्केह ।
पिच्छह महानईओ, विंदूहिं समुद्दभूयाओ ॥ ९६ ॥

હે પ્રાણી! જો તું ઘણો ધર્મ કરી ન શકે તો થોડો થોડો પણ ધર્મ કર. જુઓ! કે બિંદુબિંદુએ કરીને પણ મહાનદીઓ સમુદ્ર જેવડી થાય છે. તેથી તું પણ થોડો થોડો ધર્મ કરતાં પ્રાંતે વધારે ધર્મ કરનારો થઈ શકીશ એ નિ:સંદેહ છે. ૯૬

जं सक्कइ तं कीरइ, जं च न सक्कइ तस्स सद्दहणा ।
सद्दहमाणो जीवो, पावइ अयरामरं ठाणं ॥ ९७ ॥

જેટલી શક્તિ હોય તે પ્રમાણે ધર્મ કરવો (શક્તિને ગોપવવી નહીં) અને જે ધર્મ કરવાની શક્તિ ન હોય તેની માત્ર સદ્દહણા પણ કરવી યોગ્ય છે; કેમકે સદ્દહણા કરતો જીવ પણ પ્રાંતે ધર્મનું આરાધન કરીને અજરામર (મોક્ષ) સ્થાનને પામી શકે છે. જેઓ ધર્મની સદ્દહણા જ કરતા નથી તેઓ આ સંસારમાં પરિભ્રમણ કરે છે. ૯૭

सव्वजगजीवहियओ, हेऊ सव्वाण ऋद्धिलद्धीणं ।
उवसग्गवग्गहरणो, गुणमणिरयणायरो धम्मो ॥९८॥

ધર્મ સર્વ જગતના જીવોનો હિતકર છે, સર્વ પ્રકારની સમૃદ્ધિ અને લબ્ધિઓને પ્રાપ્ત કરવાનો હેતુ છે, ઉપસર્ગોના સમૂહનો નાશ કરનાર છે અને ગુણરૂપી મણિઓનો રત્નાકર–સમુદ્ર છે. અર્થાત્ ધર્મરૂપી રત્નાકરમાં (સમુદ્રમાં) ગુણરૂપી મણિઓ ભરેલા છે. ૯૮

जीवदयाइ रमिज्जइ, इंदियवग्गो दम्मिज्जइ सया वि ।
सच्च चेव वदिज्जइ, धम्मरहस्स मुणेयव्व ॥ ९९ ॥

સદા જીવદયામા રમણ કરવુ, સદા ઇંદ્રિયોના સમૂહનુ દમન કરવુ, સદા સત્ય વચન બોલવુ—આ ધર્મનુ રહસ્ય-સર્વસ્વ છે એમ જાણવુ. ૯૯

૫૭ પ્રવૃત્તિ કરવાના દશ શુભ સ્થાન.

जिणपूआ मुणिसेवा, दाणे तवनियमसीलसब्भावे ।
नाणे दंसण चरणे, जइअव्व दससु ठाणेसु ॥ १०० ॥

જિનેશ્વરની પૂજા, મુનિજનની સેવા, દાન, તપ, નિયમ, શીલ, સદ્ભાવ (સારી ભાવના), જ્ઞાન દર્શન અને ચારિત્ર-આ દશ સ્થાનોને વિષે યત્ન કરવો. (આ દશે સ્થાનકો શ્રાવકે યથાશક્તિ દરરોજ આચરવાના છે) ૧૦૦

૫૮ અપૂર્વ વશીકરણ.

जंपिज्जइ पियवयणं, किज्जइ विणओ अ दिज्जए दाण ।
परगुणगहण किज्जइ, अमूलमंतं वसीकरण ॥ १०१ ॥

સર્વ જીવોને પ્રિય લાગે એવુ વચન બોલવુ, સર્વનો યથોચિત વિનય કરવો, દીન હીન વિગેરેને દાન દેવુ અને અન્યના ગુણ ગ્રહણ કરવા—આ મૂળી[1] અને મંત્ર વિનાનુ જ વશીકરણ છે. આથી સર્વ જગત વશ થાય છે. ૧૦૧

૫૯ ચારે ગતિના ધ્યાનરૂપ કારણ.

अट्टेण तिरिअगई, रुद्दज्झाणेण गम्मए नरयं ।
धम्मेण देवलोए, सिद्धिगई सुक्कझाणेण ॥ १०२ ॥

---

૧ ઔષધિ વિશેષ

આર્ત્તધ્યાનવડે મનુષ્ય તિર્યંચ ગતિને પામે છે, રૌદ્રધ્યાનવડે નરકગતિને પામે છે, ધર્મધ્યાનવડે દેવગતિને પામે છે અને શુકલ-ધ્યાનવડે સિદ્ધિગતિને પામે છે. ૧૦૨

૬૦ વિષયનો વિશ્વાસ ન કરવા વિષે.

सोऊण गई सुकुमालियाए, तह ससगभसगभयणीए।
ताव न वीससियव्वं, सेअट्ठी धम्मिओ जाव ॥ १०३ ॥

સુકુમાલિકાની ગતિ સાંભળીને તથા સસક ભસકની બહેન સાધ્વીની ગતિ સાંભળીને જ્યાંસુધી ધર્મી જીવ શ્રેયનો અર્થી હોય ત્યાંસુધી તેણે ઇંદ્રિયોના વિષયોનો વિશ્વાસ કરવો નહીં. ૧૦૩

૬૧ શરીરના રૂપની તરતમતા.

गणहर आहारग अणुत्तराइ, जाव वण चक्की वासु बला।
मंडलिया जा हीणा, छट्ठाणगया भवे सेसा ॥ १०४ ॥

રૂપમાં ગણધરથી આહારક શરીરવાળા અનંતગુણ હીન છે, તેનાથી અનુત્તરવાસી હીન છે, તેનાથી ગ્રૈવેયકવાસી, દેવલોકવાસી, ભુવનપતિ, જ્યોતિષી યાવત્ વ્યંતર અનંતઅનંતગુણ હીન છે, તેનાથી ચક્રવર્તી અનંતગુણ હીન છે. તેનાથી વાસુદેવ, તેનાથી બળદેવ અને તેનાથી મંડલિક રાજા રૂપમાં અનંતગુણ હીન છે. બાકીના સર્વ જીવો છ સ્થાન પતિત હોય છે. ૧૦૪. સંખ્યાતભાગ હીન, અસંખ્યાતભાગ હીન, અનંતભાગ હીન, સંખ્યાતગુણ હીન, અસંખ્યાતગુણ હીન, અનંતગુણ હીન—એ ષટ્સ્થાન સમજવાં. (ગણધર મહારાજા તીર્થંકરના રૂપથી અનંતગુણ હીન હોય છે.)

૬૨ મોક્ષ યોગ્ય ૧૦ માર્ગણા.

नरगई पणिंदी तस भव, सन्नि अहक्खाय खइअसम्मत्ते।
मुक्खो अणाहार केवल-दंसणनाणे न सेसेसु ॥१०५॥

મનુષ્ય ગતિ, પચેંદ્રિય જાતિ, ત્રસપણું, ભવ્યપણું, સંજ્ઞીપણું, યથાખ્યાત ચારિત્ર, ક્ષાયિક સમકિત, અનાહારીપણું, કેવળજ્ઞાન અને કેવળદર્શન-બાસઠ માર્ગણા પૈકી આ દશ માર્ગણાએ જીવ મોક્ષ પામે છે, તે શિવાયની માર્ગણાને વિષે મોક્ષ નથી. ૧૦૫

૬૩ સામાન્ય ઉપદેશ.

आरंभे नत्थि दया, महिलासंगेण नासए वंभं ।
संकाए सम्मत्तं, पव्वजा अत्थगहणेण ॥ १०६ ॥

આરંભના કાર્ય કરનામા દયા હોતી નથી (અહિંસાવ્રત પાળી શકાતુ નથી), સ્ત્રીના સંગ કરવાથી બ્રહ્મચર્ય (ચતુર્થવ્રત) નાશ પામે છે, ધર્મને વિષે શંકા રાખવાથી સમકિતનો નાશ થાય છે, અને ધન ગ્રહણ કરવાથી પ્રવ્રજ્યા (મુનિપણુ)નાશ પામે છે. ૧૦૬

૬૪ બ્રહ્મચર્યની શ્રેષ્ઠતા.

जे वंभचेरभट्ठा, पाए पाडंति वभयारीण ।
ते हुंति टुटमुंटा, वोही पुण दुल्लहा तेसिं ॥ १०७ ॥

જે બ્રહ્મચર્યથી ભ્રષ્ટ થયેલા મનુષ્યો-શ્રાવક કે સાધુ જો બીજા બ્રહ્મચારીઓ (બ્રહ્મવ્રતવાળાઓ)ને પોતાના પગમા પાડે (પોતાને વંદન કરાવે-પગે લગાડે) તો તે પરભવમા ટુટામુટા (લુલા પાંગળા) થાય છે, અને તેમને બોધિ (સમકિત) દુર્લભ થાય છે. ૧૦૭

૬૫ સાધુલિંગ છતાં અવંદ્ય એવા પાંચ.

पासत्थो ओसन्नो, होइ कुसीलो तहेव ससत्तो ।
अहच्छंदो वि य एए, अवदणिज्जा जिणमयम्मि ॥१०८॥

પાર્શ્વસ્થ, અવસન્ન, કુશીલ, સંસક્ત અને યથાચ્છંદ-આવા
૧ ૨ ૩ ૪ ૫
પાંચ પ્રકારના સાધુઓ જિનશાસનને વિષે વાંદવા યોગ્ય નથી. ૧૦૮

આ પાંચે પ્રકારના ઉત્તર ભેદ તેમ જ તેની વિશેષ વ્યાખ્યા ગુરૂવંદન ભાષ્યની ટીકા વિગેરેથી જાણવી.

૬૬ (સામાન્ય ઉપદેશ.)

मिच्छप्पवाहे रत्तो, लोगो परमत्थजाणओ थोवो ।
गुरुगारवेहि रसिआ, सुद्धं मग्गं न वूहंति ॥१०९॥

ઘણા લોકો તો મિથ્યાત્વના પ્રવાહમાં જ રક્ત (આસક્ત) હોય છે, થોડા લોકો જ પરમાર્થને જાણનાર હોય છે અને સાતા ગૌરવાદિકમાં અતિશય રસીયા (આસક્ત) હોય છે. તેઓ શુદ્ધ માર્ગને જાણતા નથી. ૧૦૯

૬૭ ચરણ સીત્તરી.

वय ५ समणधम्म १० संयम १७,
वेयावच्चं १० च वंभगुत्तीओ ९ ।
नाणाइतिगं ३ तव १२ कोह ४-
निग्गहो होइ चरणमेयं ॥ ११० ॥

પાંચ મહાવ્રત ૫, ક્ષાંત્યાદિ દશ પ્રકારનો યતિધર્મ ૧૦, સતર પ્રકારે સંયમ ૧૭, અરિહંતાદિ દશનો વૈયાવૃત્ય ૧૦, નવવિધ બ્રહ્મગુપ્તિ (નવવાડ) ૯, જ્ઞાનાદિ ત્રિક (જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર) ૩, છ બાહ્ય ને છ આભ્યંતર મળી બાર પ્રકારનો તપ ૧૨, અને ક્રોધાદિ ૪ કષાયનો નિગ્રહ—આ ચરણ સીત્તરી કહેવાય છે. ૧૧૦

૬૮ કરણ સીત્તરી.

पिंडविसोही ४ समिई ५,
भावण १२ पडिमाउ १२ इंदियनिरोहो ५ ।
पडिलेहण २५ गुत्तीओ ३,
अभिग्गहा ४ चेव करणं तु ॥ १११ ॥

અશનાદિ ચાર પ્રકારની પિંડવિશુદ્ધિ ૪, ઈર્યાસમિતિ આદિ પાંચ સમિતિ ૫, અનિત્યાદિ બાર ભાવના ૧૨, સાધુની બાર પ્રતિમા ૧૨, પાંચ ઇંદ્રિયોનો નિરોધ ૫, પચવીશ પ્રકારની પ્રતિ લેખના ૨૫, મનગુપ્તિ વિગેરે ત્રણ ગુપ્તિ ૩ અને દ્રવ્યાદિક ચાર પ્રકારનો અભિગ્રહ ૪-આ કરણ સીત્તરી કહેવાય છે. ૧૧૧.

૬૯ દશવિધ યતિધર્મ.

खंती १ मद्दव २ अज्जव ३,
मुत्ती ४ तव-५ संजमे ६-य-बोधव्वे ।
सच्चं ७ सोअं ८ अकिंचणं ९
च बंभं १० च जइधम्मो ॥ ११२ ॥

ક્ષાંતિ-ક્ષમા (ક્રોધનો અભાવ) ૧, માર્દવ-મૃદુતા (માનનો અભાવ)૨, આર્જવ-સરલતા (માયાનો અભાવ) ૩, મુક્તિ-નિર્લોભતા (લોભનો અભાવ) ૪, તપ ૫, સંયમ (ઇંદ્રિયોનો નિરોધ અથવા અહિંસા) ૬, સત્ય ૭ શૌચ (અચૌર્ય) ૮ અકિંચનપણુ-પરિગ્રહનો અભાવ ૯ અને બ્રહ્મચર્ય ૧૦-એ દશ પ્રકારનો યતિધર્મ જાણવો. ૧૧૨.

૭૦ ચાર પ્રકારની પિંડાદિક વિશુદ્ધિ.

पिंडं १ सिज्जं २ च वत्थं ३ च, चउत्थं पत्तमेव ४ य ।
अकप्पियं न इच्छिज्जा, पडिगाहिज्ज कप्पियं ॥ ११३ ॥

પિંડ-આહાર ૧, શય્યા (વસતિ) ૨, વસ્ત્ર ૩ અને ચોથુ પાત્ર ૪-આ આહારાદિક અકલ્પ્યને ઈચ્છવુ નહીં અને જે કલ્પ્ય હોય તે જ ગ્રહણ કરવું તે ચાર પ્રકારની વિશુદ્ધિ કહેવાય છે. ૧૧૩

૭૧ ત્રણ પ્રકારે ગુપ્તિ ને ચાર પ્રકારનો અભિગ્રહ.

मणवयणकायएहिं, गुत्तो पालिज्ज भिग्गहो।
दव्वओ खित्तओ चेव, कालओ भावओ मुणी ॥ ११४ ॥

મન, વચન અને કાય એ ત્રણ ગુપ્તિવડે ગુપ્ત એવા મુનિએ દ્રવ્યથી, ક્ષેત્રથી, કાળથી અને ભાવથી એમ ચાર પ્રકારે અભિગ્રહ પાળવો જોઈએ. ૧૧૪.

૭૨ મુનિ કેવા હોય ?

एवं सामायारी-संजुत्ता चरणकरणमाउत्ता ।
ते हु खवंति कम्मं, अणेगभवसंचियमणंतं ॥ ११५ ॥

આ પ્રમાણે જે સાધુ સામાચારીવડે યુક્ત હોય અને ચરણ કરણમાં ઉપયોગવાળા (ઉપયુક્ત-સહિત) હોય તે અનેક ભવના ઉપાર્જન કરેલા અનંતા કર્મને ખપાવે છે. ૧૧૫.

૭૩ આઠે કર્મના બંધની જઘન્ય સ્થિતિ.

बारस मुहुत्त जहण्णा, वेयणीए अट्ठ नामगोयाणं ।
सेसाणंतमुहुत्तं, एसा बंधट्ठिई होई ॥ ११६ ॥

વેદનીય કર્મની જઘન્ય બંધસ્થિતિ બાર મુહૂર્ત્તની છે, નામકર્મ અને ગોત્રકર્મની જઘન્ય બંધસ્થિતિ આઠ મુહૂર્ત્તની છે, બાકીના પાંચ (જ્ઞાનાવરણીય, દર્શનાવરણીય, મોહનીય, આયુષ્ય અને અંતરાય) કર્મની જઘન્ય બંધસ્થિતિ અંતર્મુહૂર્ત્તની હોય છે. ૧૧૬

૭૪ આઠે કર્મની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ.

मोहे सत्तरि कोडा-कोडी वीसं च नामगोयाणं ।
तीसयराण चउण्हं, तित्तीसयराइं आउस्स ॥ ११७ ॥

મોહનીય કર્મની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ સીતેર કોડાકોડી સાગરોપમની છે, નામ અને ગોત્રકર્મની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ વીશ કોડાકોડી સાગરોપમની છે, જ્ઞાનાવરણીય, દર્શનાવરણીય, વેદનીય અને અંતરાય એ ચાર કર્મની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ ત્રીશ કોડાકોડી સાગરોપમની છે તથા આયુષ્યકર્મની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ તેત્રીશ સાગરોપમની છે. ૧૧૭

૭૫ તેર કાઠીયાના નામ.

आलस्स १ मोह २ वन्ना ३,
थभा ४ कोहा ५ पसाय ६ किविणत्ता ७ ।
भय ८ सोगा ९ अन्नाणा १०,
चक्खेव ११ कुतूहला १२ रमणा १३ ॥ ११८ ॥

આળસ ૧ મોહ ૨, અવર્ણવાદ (અવજ્ઞા) ૩, સ્તબ્ધપણું (માન) ૪, ક્રોધ ૫, પ્રમાદ ૬ કૃપણતા ૭, ભય ૮, શોક ૯, અજ્ઞાન ૧૦, વ્યાક્ષેપ-ચિત્તભ્રમી ૧૧, કુતૂહલ-નાટક વિગેરે ૧૨ અને રમણ-કામક્રીડા ૧૩—આ તેર કાઠીયા છે. ૧૧૮

૭૬ મનુષ્ય ભવની દુર્લભતા વિષે દશ દષ્ટાંત.

चुल्लग १ पासग २ धन्ने ३,
जूए ४ रयणे ५ च सुमिण ६ चक्के ७ य ।
कुम्म ८ जुगे ९ परमाणू १०,
दस दिट्ठंता मणुअलभे ॥ ११९ ॥

ભોજન ૧, પાશક ૨, ધાન્ય ૩, દ્યુત ૪, રત્ન ૫, સ્વપ્ન ૬, ચક્ર (રાધાવેધ) ૭ કૂર્મ (કાચબો) ૮, યુગ (ધુંસરી) ૯ અને પરમાણુ ૧૦—આ દશ દષ્ટાંતો મનુષ્યભવની દુર્લભતા ઉપર કહેલા છે. ૧૧૯

એ દશે દૃષ્ટાંત ટુંકામાં આ નીચે જણાવ્યા છે:—

૧ ભોજન—એક બ્રાહ્મણે ચક્રવર્તી પ્રસન્ન થવાથી તેની પાસે વરદાન માગ્યું કે—'પ્રથમ તમારા ઘરથી આરંભીને આખા ભરતક્ષેત્રના દરેક ઘરે વારા પ્રમાણે એક એક દિવસ મને ભોજન મળે.' ચક્રવર્તીએ આપ્યું. હવે આ પ્રમાણે ભોજન કરવાથી ફરીને તે બ્રાહ્મણને ચક્રવર્તીને ઘેર ભોજન કરવાનો દિવસ ક્યારે આવે? તેના ભવમાં તો આવી શકે નહીં; તેમ વૃથા ગુમાવેલો મનુષ્યભવ ફરીથી પ્રાપ્ત થવાનો નથી. એ રીતે મનુષ્ય ભવ અતિ દુર્લભ છે.

૨ પાશક—એકદા ચાણાક્યે ચંદ્રગુપ્ત રાજાનો ભંડાર ભરવા માટે દેવાધિષ્ઠિત પાસા બનાવ્યા. તે પાસાથી જે કોઈ જીતે તેને સોનામહોરનો ભરેલો થાળ મળે અને હારે તો તે માત્ર એક જ સોનામહોર આપે. આ રમતમાં જીતવું દુર્લભ છે, કેમકે સામે દેવાધિષ્ઠિત પાસાએ રમનાર છે; તેમ મનુષ્યભવ પણ ફરીને પ્રાપ્ત થવો દુર્લભ છે.

૩ ધાન્ય—આખા ભરતખંડમાં સુકાળને વખતે ઘણા પાકેલા દરેક જાતના ધાન્યોનો એક મોટો ઢગલો કરી તેમાં એક મુઠી સરસવના દાણા નાંખી તેને સેળભેળ કરે. પછી એક અતિ વૃદ્ધા ડોશી સુપડું લઈ તે દરેક ધાન્ય જૂદાં પાડી સરસવની મુઠી જૂદી પાડવા ધારે તો તે બની શકે? ન જ બને; એ કાર્યની જેમ મનુષ્યભવ દુર્લભ છે.

૪ દ્યૂત—એક રાજાનો કુમાર યુવાવસ્થા પામ્યો ત્યારે તેણે વિચાર કર્યો કે 'મારા પિતાને મારી નાંખીને હું હમણાં જ રાજ્ય ભોગવતો થાઉં.' આ તેનો દુષ્ટ વિચાર રાજાના જાણવામાં આવતાં તેણે યુક્તિ કરવા માટે કુમારને બોલાવી કહ્યું કે—'આપણા કુળમાં એવી રીતિ છે કે જે કુમારને પિતા છતાં રાજ્ય ભોગવવાની ઇચ્છા થાય તેણે આ આપણી સભામાં એકસો ને આઠ આઠ હાંસવાળા એકસો ને આઠ થાંભલા છે, તેમાં એક સાથે ઉપરાઉપરી એકસો આઠ દાવવડે એક થાંભલાની એક હાંસ જીતે, એ

રીતે સતત એકસો ને આઠ આઠ દાવવડે એક એક હાસ જીતી અનુક્રમે એકસો ને આઠે હાસ જીતે ત્યારે એક સ્તંભ જીતાયો, એ રીતે અનુક્રમે સર્વ થાભલાની સર્વ હાસો જીતવી જોઇએ. તેમાં વચ્ચે કોઈપણ દાન ખાલી જાય તો જીતેલા બધા દાવ નિષ્ફળ થાય, પાછુ ફરીથી પહેલા થાભલાની પહેલી હાસથી જીતવાનુ શરૂ કરવુ જોઈએ. આ રીતે એકસો ને આઠે થાભલા જીતે તો તેને રાજ્ય સોપનામા આવે છે.' આ પ્રમાણે રાજાનુ વચન સાભળી કુમારે વિચાર કર્યો કે 'આ દ્યુત જીતીને રાજ્ય લેવુ તે સારૂ છે, તેમા પિતાની હત્યા કરનાનુ કારણ રહેતુ નથી.' એમ વિચારી તે દ્યુત રમવા બેઠો. પરતુ આ દ્યુતમા પૂર્વોક્ત રીતે જીતીને રાજ્ય મેળનવુ જેમ તેને દુર્લભ છે એમ વૃથા ગુમાવેલો મનુષ્યભવ ફરી મેળનવો દુર્લભ છે.

૫ રત્ન—એક શ્રેષ્ઠી પાસે કરોડો રૂપીયાની કિંમતના રત્નો હતા. તો પણ તેણે રત્નો વેચી પોતાના રૂપીયાની સખ્યા પ્રગટ કરી પોતાના મહેલ ઉપર એક પણ કોટીધ્વજ બાંધ્યો નહોતો. તેના પુત્રોને તે વાત ગમતી નહોતી. એકદા તે શ્રેષ્ઠી પરદેશ ગયા ત્યારે પાછળથી તેના પુત્રોએ સર્વ રત્નો વેચી તેના રૂપીયાની સખ્યા પ્રમાણે કોટિધ્વજો પોતાના મહેલપર બાંધ્યા. જ્યારે શ્રેષ્ઠી ઘેર આવ્યો ત્યારે તેણે સર્વ હકિકત જાણી, તેથી તે પુત્રોપર ગુસ્સે થયો અને તેમને આજ્ઞા કરી કે 'મારા સર્વ રત્નો પાછા લઈને જ મારા ઘરમા તમારે આવવુ.' પરતુ તે અમૂલ્ય રત્નો તો તે પુત્રોએ જૂદા જૂદા અનેક દૂર દૂર દેશોમાથી આવેલા ઘણા વેપારીઓને ઓછી કિંમતમા વેચી નાખ્યા હતા, તેથી તે રત્નો જેમ પાછા લાવના મુશ્કેલ છે તેમ વૃથા ગુમાવેલો મનુષ્ય ભવ ફરી મેળનવો મુશ્કેલ છે.

૬ સ્વપ્ન—મૂળદેવ નામનો રાજપુત્ર એકદા એક નગરની ધર્મશાળામા ઘણા ભીખારીઓ રહ્યા હતા ત્યા રાત્રિવાસો રહ્યો તે રાત્રિમા તે કુમારને તથા એક બીજા ભીખારીને પૂર્ણચદ્રનુ પાન કર્યાનુ સ્વપ્ન આવ્યુ. પ્રાત કાળે તે ભીખારીએ પોતાની સાથેના બીજા ભીખારીઓની પાસે

છે. પછી જેમ તેજ પરમાણુઓ મળે ને તેનો જ થાંભલો બને તે મુશ્કેલ છે તેમ વૃથા ગુમાવેલો મનુષ્યભવ ફરીથી મળવો મુશ્કેલ છે.

---

૭૭ ધર્મની પૂર્ણ સામગ્રીનો સંભવ મનુષ્ય ગતિમાં જ છે.

देवा विसयपसत्था, नेरइया विविहदुक्खसंजुत्ता ।
तिरिया विवेगविगला, मणुआणं धम्मसामग्गी ॥१२०॥

દેવો વિષયોમાં આસક્ત હોય છે, નારકીઓ વિવિધ પ્રકારના દુઃખમાં મગ્ન હોય છે અને તિર્યંચો વિવેક રહિત હોય છે; માત્ર મનુષ્યભવમાં જ ધર્મની સામગ્રી મળી શકે છે. ૧૨૦

૭૮ મનુષ્યભવની ઉત્તમતા.

सुरनारयाण दुन्नि वि, तिरियाण हुंति गइ य चत्तारि ।
मणुआण पंच गई, तेणं चिअ उत्तमा मणुआ ॥१२१॥

સુર અને નારકી મરીને મનુષ્ય કે તિર્યંચમાં જ ઉપજી શકે છે તેથી તેમની બે જ ગતિ હોય છે, તિર્યંચો મરીને તિર્યંચમાં, મનુષ્યમાં, નારકીમાં કે દેવતામાં ઉપજે છે તેથી તેમને ચાર ગતિ હોય છે, અને મનુષ્ય મરીને એ ચારે ગતિમાં તથા મોક્ષમાં પણ જઈ શકે છે તેથી તેમને પાંચ ગતિ હોય છે, તેથી કરીને જ મનુષ્યભવ સર્વોત્તમ છે. ૧૨૧

૭૯ મનુષ્યભવની દુર્લભતા.

सिंधूवालुआनिमग्गं, वडबीयं च दुलहं ।
माणुसत्तं तु संपप्प, को पमाई वियक्खणो ॥१२२॥

સિંધુ નદીની પારાવાર રેતીમાં મગ્ન થયેલું વડનું બીજ જેમ શોધી કાઢવું દુર્લભ છે, તેમ મનુષ્યભવ પણ દુર્લભ છે, તેને પામીને કોણ ડાહ્યો પુરૂષ પ્રમાદ કરે? ૧૨૨

૮૦ અઢીદ્વીપ પ્રમાણ મનુષ્યક્ષેત્રમાં કુલ ગર્ભજ-મનુષ્યની સંખ્યા.

सत्तेव य कोडीओ, लक्खा वाणवइ सहस्स अडवीसा ।
एगं सयं च जाणह, नर कोडाकोडिकोडीण ॥१२३॥
छावट्ठिं कोडीओ, एकावन्नं हवंति लक्खाइं ।
बायालीस सहस्सा, तिन्नि सया कोडिकोडीण ॥१२४॥
तेयालीस कोडी, सत्तावीसं तहेव लक्खा य ।
एगुणसट्ठि सहस्सा, तिन्नि सया मणुयकोडीण ॥१२५॥
चउप्पन्नं कोडीओ, लक्खा गुणयाल सहस पन्नासा ।
तिन्नि सया छत्तीसा, संखा गब्भयमणुस्साण ॥१२६॥

સાત કરોડ, બાણુ લાખ, અઠ્ઠાવીશ હજાર ને એકસો એટલી મનુષ્યની કોટાકોટિકોટિ. તથા છાસઠ કરોડ, એકાવન લાખ, બેતાલીશ હજાર અને ત્રણુસો એટલી કોટાકોટિ તથા ત્રેતાલીશ કરોડ, સતાવીશ લાખ, ઓગણુસાઠ હજાર અને ત્રણુસો એટલા મનુષ્યની કરોડ (કોટિ). તથા ચોપન કરોડ, ઓગણચાળીશ લાખ, પચાસ હજાર, ત્રણુસો અને છત્રીશ-એટલી ગર્ભજ મનુષ્યની સંખ્યા હોય છે. ૧૨૩-૧૨૬. આ સંખ્યાના કુલ ઓગણત્રીશ અંક થાય છે. તે આ પ્રમાણે-(૭૯૨૨૮૧, ૬૬૫૧૪૨૩, ૮૩૨૭૫૯૩, ૫૪૩૯૫૦૩૩૬) આ સંખ્યા છઠ્ઠા વર્ગને પાંચમા વર્ગે ગુણુનાથી આવે છે

૮૧ મનુષ્યને ઉપદેશ

जेसिं कुले समुप्पन्ने, जेसिं वास वसे नरे ।
ममयाइ लुंपई बाले, अन्नमन्ने समुच्छिए ॥१२७॥

મનુષ્ય જેના કુળમાં (જ્યાં) ઉત્પન્ન થાય છે અને જેના વાસમાં (જ્યાં) વસે છે, ત્યાં જ (તે સ્ત્રીના સંસર્ગમાં જ) તે બાળ (અજ્ઞાની) મનુષ્ય પરસ્પર મૂર્ચ્છા (મોહ) પામી મમતાવડે લીંપાય છે. ૧૨૭

૮૨ એકેંદ્રિય જીવોને થતી પીડાનું દૃષ્ટાંત.

जरजज्जरा य थेरी, तरुणेणं जम्मपाणिमुट्ठिहया ।
जारिसी वेयणा देहे, एगिंदिसंघट्टणा य तहा ॥१२८॥

જરાવસ્થાવડે જર્જરિત થયેલી કોઈ વૃદ્ધાને કોઈ યુવાન પુરૂષ પોતાના જમણા હાથની મુઠીવડે મારે (સખ્ત પ્રહાર કરે) તો તેના શરીરમાં જેવી વેદના થાય તેવી વેદના એકેંદ્રિય (પૃથ્વી, અપ્, તેજ, વાયુ અને વનસ્પતિના) જીવોને મનુષ્યના માત્ર સંઘટ્ટ (સ્પર્શ) થી જ થાય છે. ૧૨૮

૮૩ છકાય જીવોનો સંયોગ.

जत्थ जलं तत्थ वणं, जत्थ वणं तत्थ निच्छिओ अग्गी ।
वाऊ तेऊसहगया, तसा य पच्चक्खया चेव ॥१२९॥

જ્યાં જળ (અપ્કાય) હોય ત્યાં વનસ્પતિકાય (સેવાળાદિ) હોય છે, જ્યાં વનસ્પતિકાય હોય છે ત્યાં નિશ્ચે અગ્નિકાય હોય છે, અગ્નિકાયની સાથે જ વાયુકાય રહેલા છે તથા પૂરા વિગેરે ત્રસકાય તો જળમાં પ્રત્યક્ષ જ દેખાય છે. ૧૨૯

૮૪ જયણાની પ્રાધાન્યતા.

जयणा य धम्मजणणी, जयणा धम्मस्स पालणी चेव ।
तववुड्ढिकरी जयणा, एगंतसुहावहा जयणा ॥ १३० ॥

જયણા (યતના-ઉપયોગ) ધર્મની માતા છે, એટલે યતના ધર્મને ઉત્પન્ન કરનારી છે, યતના ધર્મનું પાલન કરનારી છે, યતના

ની વૃદ્ધિ કરનારી છે અને યતના એકાંત (અદ્વિતીય-અનુપમ) ? આપનારી છે. ૧૩૦

૮૫ અહિંસાની પ્રાધાન્યતા.

ताए पढियाए, पयकोडीए पलालभूयाए ।
इत्तियं न नाय, परस्स पीडा न कायव्वा ॥१३१॥

'અન્ય જીવને પીડા કરવી નહીં' આટલું પણ જો જાણ્યામાં વ્યુ ન હોય તો પલાળ (ઘાસ) જેવા નિસાર કરોડ પદો ગુનાથી શું ? કરોડ શબ્દો-ગ્રંથો ભણ્યા હોય તો તે પણ પલા- ઘાસની જેમ નિરર્થક છે. જો અન્ય જીવને પીડા ન કરવી વાત મનમાં દૃઢ વસી હોય તો જ જ્ઞાન સાર્થક છે. ૧૩૧.

દાનબુદ્ધિએ હિંસા કરીને દ્રવ્ય મેળવવાની જરૂર નથી.

णअट्ठाय जे पाणा, हम्माति तसथावरा ।
संसारस्स रक्खट्ठा, भमंति भवसायरे ॥ १३२ ॥

જેઓ દાન દેવાને માટે ત્રસ અને સ્થાવર પ્રાણીઓને હણે છે ટલે દાન કરવાની ઈચ્છાથી ધન મેળવવા માટે ખેતી આદિક ટા આરંભો કરી ત્રસ અને સ્થાવર પ્રાણીઓની હિંસા કરે છે, ઓ સંસારનું રક્ષણ કરવા માટે ભવસાગરમાં ભ્રમણ કરે છે. ૧૩૨

૮૭ પાંચે સ્થાવર જીવોનું પ્રમાણ.

द्दामलगपमाणे, पुढवीकायम्मि हुंति जे जीवा ।
पारेवयमित्ता, जबूद्दीवे न मायंति ॥ १३३ ॥

લીલા આમળા જેવડા પૃથ્વીકાયને વિષે જે (અસંખ્ય) જીવો રહેલા છે, તે દરેકને જો પારેવા જેવડા શરીરવાળા કર્યા ાય તો તે આખા જ બૂદ્વીપમાં સમાય નહીં એટલા થાય છે, ૧૩૩.

અર્થાત્ તેમાં જીવો અસંખ્યાત છે અને જંબૂદ્વીપમાં પારેવા તો સંખ્યાતા સમાઇ શકે તેમ છે.

एगम्मि उदगबिंदुम्मि, जे जीवा जिणवरेहिं पण्णत्ता।
ते जइ सरिसवमित्ता, जंबूद्दीवे न मायंति ॥ १३४ ॥

જળના એક જ બિંદુને વિષે જે જીવો જિનેશ્વરોએ કહ્યા છે, તે દરેકને જો સરસવ જેવડા શરીરવાળા કર્યા હોય તો તે આખા જંબૂદ્વીપમાં સમાય નહીં. ૧૩૪

वरंटीतंदुलमित्ते, तेऊकाए हवंति जे जीवा।
ते जइ खसखसमित्ता, जंबूद्दीवे न मायंति ॥ १३५ ॥

બંટી[1] કે તંદુલ જેટલા અગ્નિકાયને વિષે જેટલા જીવો રહેલા છે, તે દરેકના શરીર જો કદાચ ખસખસ જેવડા કર્યા હોય, તો તે આખા જંબૂદ્વીપમાં સમાય નહીં. ૧૩૫

लिंबपत्तसमा वाउ–काए हवंति जे जीवा।
ते मत्थलिक्खमित्ता, जंबूद्दीवे न मायंति ॥ १३६ ॥

લીંબડાના એક પાંદડા જેટલા સ્થાનમાં રહેલા વાયુકાયને વિષે જે જીવો રહેલા છે, તેને જો માથાની લીખ જેવડા શરીરવાળા કર્યા હોય, તો તે આખા જંબૂદ્વીપમાં સમાય નહીં. ૧૩૬

૮૭ અણગળ પાણી પીવાથી થતી અનંતકાયની હિંસા.

सूअग्गिणंतकाइय, णंताणंता जिणेहि जिय भणिया।
तम्हा अणंतपावं, जं पीअ वारि उड्डकंठेण ॥ १३७ ॥

સોયના અગ્રભાગ જેટલા અનંતકાયને વિષે જિનેશ્વરે અનંતાનંત જીવો કહેલા છે, તેથી કરીને જો ઉંચા કંઠે પાણી પીવામાં

---

૧ એક જાતનું ધાન્ય, તંદુળના પ્રમાણનું.

આવે (ઉંચો કંઠ રાખી અણગળ પાણી પીવામા આવે) તો અનંત જીવોની હિંસાનું પાપ લાગે છે. (જ્યા જળ હોય છે ત્યા સેવાળ-લીલફુલરૂપ અનંતકાય રહેલી હોય છે તેથી) ૧૩૭

૮૯ મનુષ્યના દેહમાં જીવોત્પત્તિ.

मणुआण रोमकूवे, चम्ममंसेसु अट्ठिमिंजासु ।

तह सुक्कसोणिएसु, जीवाऽणेगा असंखा य ॥ १३८ ॥

મનુષ્યોના રોમકૂપને[1] વિષે, ચામડીને વિષે, માસને વિષે, હાડકાને વિષે, મજ્જા (ચરબી)ને વિષે, તથા શુક્ર (વીર્ય) અને શોણિત (લોહી)ને વિષે અનેક તેમજ અસંખ્યાતા જીવો રહેલા છે (ઉત્પન્ન થાય છે). ૧૩૮. (અસંખ્ય જીવો સંમૂર્છિમ મનુષ્ય પંચેન્દ્રિય જેને ચૌદસ્થાનકીઆ કહીએ છીએ તે સમજવા અને અનેક બેઇન્દ્રિયાદિ જીવોની ઉત્પત્તિ સમજવી.)

रोमखसकेसफोडिय, लिक्खा तहेव चेव फुणगलिया ।

पंचिंदियाण देहे, हवंति एगिंदिया एए ॥ १३९ ॥

રોમરાઈ, ખસ, કેશ ફોડકી, લિખ, તેમજ વળી ફુગલી-આ સર્વ એકેંદ્રિય જીવો પંચેન્દ્રિયના શરીરને વિષે હોય છે. ૧૩૯. (આ મનુષ્ય શરીરમા એકેંદ્રિય જીવોની ઉત્પત્તિ કહી છે તે માનનીય નથી. કારણ કે જો એમ હોય તો મુનિ લોચ કરી શકે નહીં.)

हरसाइ कंठमाला, वालय नासुर किम्मिसम्मिओ ।

एए बेंदिय जीवा, नरस्स देहम्मि पच्चक्खा ॥ १४० ॥

હરસ (અર્શ), કંઠમાળ, વાળો નાસુર, કરમીયા સરમીયા. આ સર્વે દ્વીદ્રિય જીવો મનુષ્યના શરીરમા પ્રત્યક્ષ (ઉત્પન્ન થતા) દેખાય છે. ૧૪૦

---

[1] શરીરપરના રૂવાડાના મૂળમા

હે ગૌતમ ! નરકને વિષે નારકી જીવો જે તીક્ષ્ણ-ઉગ્ર દુઃખ પામે છે; તેથી અનંતગણું દુઃખ નિગોદને વિષે રહેલા જીવો પામે છે એમ જાણવું. ૧૪૭. (એ દુઃખ અવ્યક્તપણે ભોગવાતું હોવાથી નરકની જેવું તીવ્ર જણાતું નથી.)

૯૪ નિગોદ વિગેરેની સૂક્ષ્મતાનું વર્ણન.

लोए असंखजोअण–माणे पइजोअणंऽगुला संखा ।
पइ तं असंख अंसा, पइ तं असंखया गोला ॥१४८॥

અસંખ્યાતા યોજન પ્રમાણ ચૌદ રાજલોકને વિષે યોજન યોજન પ્રત્યે એટલે દરેક યોજનમાં સંખ્યાતા અંગુલો છે, અંગુલ અંગુલ પ્રત્યે એટલે દરેક અંગુલને વિષે અસંખ્યાતા અંશો (વિભાગો) છે, તે દરેક અંગુલના અસંખ્યાતા અંશ-વિભાગને વિષે અસંખ્યાતા ગોળા છે. ૧૪૮.

गोलो असंखनिगोओ, सोऽणंतजिओ जिअ पइ पएसा ।
असंख पइपएसं, कम्माणं वग्गणाऽणंता ॥ १४९ ॥

એક એક ગોળામાં અસંખ્યાતી નિગોદ (શરીર) છે, તે દરેક નિગોદમાં અનંતા જીવો રહેલા છે, દરેક જીવના અસંખ્યાતા (લોકાકાશના પ્રદેશ પ્રમાણ) પ્રદેશો છે, તે દરેક પ્રદેશ કર્મોની અનંતી વર્ગણાઓ રહેલી છે. ૧૪૯.

पइवग्गणं अणंता, अणुअ पइअणु अणंतपज्जाया ।
एयं लोयसरूवं, भाविज्जइ तहत्ति जिणवुत्तं ॥१५०॥

દરેક વર્ગણા અનંતા અણુ-પરમાણુઓની બનેલી છે, દરેક અણુ (પરમાણુ) ના અનંત પર્યાયો છે. આ પ્રમાણેનું જિનેશ્વર ભાષિત લોકસ્વરૂપ તહત્તિ-સત્ય છે એમ ભાવવું. ૧૫૦ (આ હકીકતને સદ્દહવી તેજ સમકિતીનું લક્ષણ છે.)

૯૫ આ જીવ સર્વ સ્થાને ઉપજેલો ને મરણ પામેલો છે.

ण सा जाई ण सा जोणी, ण तं ठाणं ण तं कुल ।
ण जाया न मुआ जत्थ, सव्वे जीवा अणतसो ॥१५१॥

એવી કોઈ જાતિ નથી એવી કોઈ યોનિ નથી એવુ કોઈ સ્થાન નથી અને એવુ કોઈ કુળ નથી કે જ્યા સર્વે જીવો અનતી વાર ઉત્પન્ન થયા ન હોય કે મરણ પામ્યા ન હોય. ૧૫૧. (ચૌદ રાજલોકમા દરેક પ્રદેશે આ જીવે અનતા જન્મ મરણ કર્યા છે.)

૯૬ એક મુહૂર્ત્તમાં નિગોદ કેટલા ભવ કરે ?

पणसट्ठि सहस्साइं, पंचसया चेव तह य छत्तीसा ।
खुल्लाग भवगहणा, एगमुहुत्तम्मि एवइया ॥ १५२ ॥

નિગોદનો એક જીવ એક મુહૂર્ત (બે ઘડી)મા પાસઠ હજાર, પાચસો અને છત્રીશ એટલા ક્ષુલ્લક (નાનામા નાના) ભવ ગ્રહણ કરે છે. ૧૫૨. એક મુહૂર્ત્તમા ૧૬૭૭૭૨૧૬ આવળી હોય છે. ક્ષુલ્લક ભવ ૨૫૬ આવળીનો હોય છે તે અનુસારે આ ગણત્રી કરેલી છે. એક શ્વાસોચ્છ્વાસમા ૧૭॥ ભવ કરે છે.

૯૭ સમકિતની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ

अंतमुहुत्तोवसमो, छावलि सासाण वेयगो समओ ।
साहियतित्तीसायर, खओ दुगुणो खओवसमो ॥१५३॥

ઉપશમ સમકિત અતર્મુહૂર્ત્ત સુધી રહે છે, સાસ્વાદન સમકિત ઉત્કૃષ્ટ ૬ આવલિકા સુધી રહે છે વેદક સમકિત એક સમયનુજ છે ક્ષાયિક સમકિત કાઈક અધિક તેત્રીશ સાગરોપમ સુધી રહે છે અને તેથી બમણુ એટલે કાઈક અધિક છાસઠ સાગરોપમ સુધી ક્ષયોપશમ સમકિત રહે છે (અહી બન્ને ઠેકાણે અધિકપણુ નરભવ સબધી જાણવુ. એટલે કે ક્ષાયિક સમકિતવાળો જીવ સર્વાર્થ-

સિદ્ધ વિમાનમાં તેત્રીશ સાગરોપમના આયુષ્યવાળો દેવ થાય, ત્યાંથી ચ્યવી મનુષ્ય થઈ ચારિત્ર લઈ સિદ્ધિપદને પામે છે. ક્ષયોપશમ સમકિતવાળો જીવ ઉત્કૃષ્ટ બે વાર વિજયાદિકમાં ૩૩ સાગરોપમના આયુષવાળો અથવા ત્રણ વાર અચ્યુત દેવલોકમાં બાવીશ સાગરોપમના આયુષ્યવાળો દેવ થઇ મનુષ્યભવ કરી ચારિત્ર પામી મોક્ષે જાય છે.) ૧૫૩

૯૮ નરકમાં થતી દશ પ્રકારની વેદના.

दसविह वेयण निरए, सीउण्हखुहपिवासकंडू य ।
भयसोगपारवस्सं, जरा य वाही य दसमो य ॥१५४॥

નરકમાં નારકીઓને દશ પ્રકારની વેદના હોય છે, તે આ પ્રમાણે–શીત વેદના ૧, ઉષ્ણ વેદના ૨, ક્ષુધા (ભૂખ) વેદના ૩, પિપાસા (તૃષા) વેદના ૪, કંડૂ (ખરજની) વેદના ૫, ભય વેદના ૬, શોક વેદના ૭, પરવશતારૂપ વેદના ૮, જરા વેદના ૯ અને દશમી વ્યાધિ વેદના ૧૦. (આ સર્વ વેદનાઓ અસહ્ય હોય છે.) ૧૫૪

૯૯ રત્નપ્રભા પૃથ્વીનું સ્થાન.

अह मंदरस्स हिठ्ठा, पुढवी रयणप्पहा मुणेयव्वा ।
तिसु भागेसु विहि(ह)त्ता, सहस्स असी जोअणं लक्खं ॥ १५५ ॥

મેરૂ પર્વતની નીચે એક રાજના વિસ્તારમાં રત્નપ્રભા પૃથ્વી રહેલી છે તે ત્રણ ભાગે વહેંચાયેલી છે (તેના ત્રણ ભાગ છે). અને તે એક લાખ ને એંશી હજાર જોજન જાડી છે. ૧૫૫.

૧૦૦ ભવનપતિનું તથા નારકીનું વાસસ્થાન.

तत्थेव भवणवासी, देवा निवसंति दोसु भागेसु ।
तइए पुण नेरइया, हवंति बहुवेयणा निच्चं ॥१५६॥

ત્યાં જ (તે રત્નપ્રભા પૃથ્વીના પિંડમા જ) બે ભાગમા ભવનપતિ દેવો વસે છે અને ત્રીજા ભાગમા નિરંતર અત્યંત વેદના ભોગવનાર નારકીઓ રહેલા છે. ૧૫૬.

(બે ને એ- વિભાગમા તે શી રીતે રહેલા છે ? તે સ્પષ્ટ થવાની જરૂર છે. આના વિભાગ પાડેલા વાચવામા આવ્યા નથી.) બૃહત્સંગ્રહણીની ગાથા ૨૫ મીના અર્થમા ૧૭૮૦૦૦ યોજનમા ભુવનપતિનુ સ્થાન કહેલ છે. ૨ ભાગમા કહ્યુ છે કે-૧૮૦૦૦૦ માથી ૯૨૦૦૦ બાદ કરતા બાકીના ૮૮૦૦૦ યોજનમા ભુવનપતિ છે એમ કેટલાક આચાર્યો કહે છે.

૧૦૧ પંદર પરમાધાર્મિકનાં નામ.

अंबे १ अंबरिसी २ चेव, सामे ३ य सबले ४ वि य ।
रुद्दे ५ विरुद्दे ६ काले ७ य, महाकाले ८ त्ति आवरे ॥१५७॥
असिपत्ते ९ धणू १० कुंभे ११, वालू १२ वेयरणी १३ वि अ ।
खरस्सरे१४ महाघोसे१५, एव पन्नरस आहिआ ॥१५८॥

અંબ ૧, અંબઋષિ ૨, શ્યામ ૩, સબલ ૪, રૌદ્ર ૫, વિરૌદ્ર ૬, કાળ ૭, મહાકાળ ૮, વળી અસિપત્ર ૯, ધનુ ૧૦, કુંભ ૧૧, વાલુ ૧૨, વૈતરણી ૧૩, ખરસ્વર ૧૪, અને મહાઘોષ ૧૫-આ પ્રમાણે ૫દર જાતિના પરમાધાર્મિક કહ્યા છે. ૧૫૭-૧૫૮ તે પંદરે પરમાધામીનુ જુદુ જુદુ નામ છે તે જુદે જુદે પ્રકારે નારકીઓને પીડા ઉપજાવે છે. તેમા કેટલાકનુ તો નામ પ્રમાણે જ કામ છે.

૧૦૨ દશ પ્રકારનુ સત્ય.

जणवय१ सयम२ ठवणा३, नामे४ रूवे५ पडुच्च६ सच्चे अ ।
ववहारे७ भाव८ जोगे९, दसमे उवम१० सच्चे य ॥१५९॥

જનપદ સત્ય-કુંકણ દેશમા પાણીને પિચ્ચ કહે છે તે જનપદ (દેશ) સત્ય કહેવાય છે. અર્થાત્ જે દેશમા જે પદાર્થ માટે જે શબ્દ

વંપરાતો હોય તે જનપદ સત્ય ૧, લોકરૂઢિથી સર્વજનોની જે માન્યતા હોય, જેમકે કાદવમાં ઉત્પન્ન થાય તે પંકજ-કમળ કહેવાય, પણ દેડકા વિગેરે પંકજ ન કહેવાય, તે સંમત સત્ય ૨, સ્થાપનાસત્ય એટલે પ્રતિમા વિગેરે ૩, કુળની વૃદ્ધિ કરનાર ન હોય છતાં કોઈનું નામ કુળવર્ધન પાડ્યું હોય તો તે નામ સત્ય ૪, સાધુ વિગેરેનો વેષ ધારણ કર્યો હોય અને તેવા પ્રકારના તેનામાં આચાર હોય કે ન હોય છતાં તેને સાધુ કહેવો તે રૂપસત્ય ૫, નાનું મોટું, પિતા પુત્ર વિગેરે પરસ્પરને આશ્રીને કહેવાય છે, જેમકે અનામિકા આંગળી ટચલી આંગળીની અપેક્ષાએ મોટી છે અને વચલી આંગળીને આશ્રીને નાની છે, એક જ પુરૂષ પોતાના પુત્રની અપેક્ષાએ પિતા છે અને પોતાના પિતાની અપેક્ષાએ પુત્ર પણ છે, તે પ્રતીત્યસત્ય ૬, વ્યવહારમાં અનુદરા કન્યા કહેવાય છે, અનુદરાનો અર્થ પેટ વિનાની એવો થાય પણ વ્યવહારમાં ગર્ભવિનાની હોય તેને જ અનુદરા કહેવાય છે, તે વ્યવહાર સત્ય ૭, બગલામાં શ્વેત વર્ણ વધારે છે અને બીજા વર્ણ ઘણા જ અલ્પ છે તેથી તેને શ્વેત કહેવો એ ભાવ સત્ય ૮, પાસે દંડ (લાકડી) રાખવાથી તે માણસ દંડી કહેવાય અથવા છત્ર ધારણ કરવાથી તે માણસ છત્રી કહેવાય વિગેરે કોઈ વસ્તુના યોગને લીધે તે વસ્તુવાળો પોતે પણ તેવો કહેવાય તે યોગ સત્ય ૯, તથા તળાવને સમુદ્ર સમાન કહેવું તે ઉપમા સત્ય ૧૦- આ રીતે સત્યના દશ પ્રકાર છે, ૧૫૯.

૧૦૩ અસત્ય બોલવાનાં દશ કારણો.

कोहे १ माणे २ माया ३, लोभे ४ पिज्जे ५ तहेव दोसे ६ य।
हास ७ भय८ अक्खाइय ९,
उवघाए १० निस्सिया दसमा ॥ १६० ॥

ક્રોધ ૧, માન ૨, માયા ૩, લોભ ૪, પ્રેમ-રાગ ૫, દ્વેષ ૬, હાસ્ય-મશ્કરી ૭, ભય ૮, અવર્ણવાદ-ખોટું આળ ૯ અને ઉપઘાત-આઘાત ૧૦-આ દશ કારણને લીધે અસત્ય બોલાય છે. (આ દશે પ્રકાર ત્યાગ કરવા લાયક છે.) ૧૬૦.

૧૦૪ ઉત્સૂત્રરૂપ અસત્ય બોલવાનું ફળ.

इक्केण दुब्भासिएण, मरीइओ दुक्खसायरं पत्तो ।
भमिओ कोडाकोडी, सागरसिरिणामधिज्जाणं ॥१६१॥

એક જ દુર્ભાષિતવડે એટલે "હે કપિલ ! તે જિનેશ્વરના માર્ગમાં પણ ધર્મ છે અને મારા માર્ગમા પણ ધર્મ છે." એવા એકજ અસત્ય (ઉત્સૂત્ર) ભાષણવડે મરીચિ દુ ખસાગરને પામ્યો, અને કોટાકોટિ સાગરોપમ સુધી સંસારમા ભટક્યો. (આ મરીચિ મહાવીર સ્વામીનો જીવ સમજવો.) ૧૬૧.

૧૦૫ સત્યનુ માહાત્મ્ય.

जइ न सक्कसि काउं, सम्मं अइदुक्कर तवचरणं ।
तो सच्चं भासिज्जा, जह भणिय वीयराएहिं ॥ १६२ ॥

હે જીવ ! જો તુ અત્યંત દુષ્કર એવા તપ અને ચારિત્રને અથવા તપના આચરણને સમ્યક્ પ્રકારે કરવાને શક્તિમાન ન હો તો જે પ્રમાણે જિનેદ્રોએ કહ્યુ છે તે પ્રમાણે તુ એક સત્ય વચનજ બોલ (સત્ય વચનજ સર્વ ધર્મમા અગ્રેસર છે, એટલે એકલા સત્યથીજ તારી કાર્યસિદ્ધિ થશે, કેમકે સત્યમા સમકિતનો પણ સમાવેશ છે.) ૧૬૨.

૧૦૬ ગીતાર્થ કેવુ વચન ન બોલે.

जेण परो दुमिज्जइ, पाणिवहो जेण होइ भणिएण ।
अप्पा पडइ किलेसे, न हु त जपति गीयत्था ॥१६३॥

જે વચન બોલવાથી બીજો પ્રાણી દુ ખી થાય તથા જે વચન બોલવાથી પ્રાણીનો વધ થાય અને પોતાનો આત્મા કલેશમા પડે-તેવુ વચન ગીતાર્થો બોલે નહી. ૧૬૩. (ગીતાર્થ માટે આવા વચન બોલવાનો સંભવજ હોતો નથી.)

૧૦૭ દાન સંબંધી વિચાર.

जे अदाणं पसंसंति, वहमिच्छंति पाणिणं ।
जइणि (तं) पडिसेयंति, वित्तिच्छेयं करंति ते ॥१६४॥

જેઓ અસંયતિના દાનની પ્રશંસા કરે છે, તેઓ પ્રાણીના વધને ઇચ્છે છે અને જેઓ અનુકંપાદાનનો નિષેધ કરે છે, તેઓ અન્યની વૃત્તિનો છેદ કરે છે. એટલે તેઓ અંતરાય કર્મ બાંધે છે. ૧૬૪. (આ ગાથાનું ત્રીજું પદ અશુદ્ધ જણાય છે.)

૧૦૮ સજ્જનોએ કેવું બોલવું ?

संतेहिं असंतेहिं, परस्स किं जंपिएहिं दोसेहिं ।
अत्थो जत्थ न लब्भइ, सो अमित्तो कओ होइ ॥१६५॥

છતા અથવા અછતા બીજાના દોષ બોલવાથી શું ફળ છે ? કાંઇજ ફળ નથી. કેમકે તેમાં કાંઇ પણ અર્થ-ધનાદિક મળતું નથી, અર્થ સરતો નથી અને ઉલટો તેને શત્રુ કરાય છે-તે શત્રુ થાય છે. ૧૬૫.

मा होउ सुअग्गाही, मा जंपह जं न दिट्ठं पच्चक्खं ।
पच्चक्खे वि अ दिट्ठे, जुत्ताजुत्तं वियारेइ ॥ १६६ ॥

શ્રુતગ્રાહી ન થવું. એટલે કે કોઇની પાસેથી કાંઇ વાત સાંભળી કે તરત જ તેને વગરવિચારે સત્ય માની લેવી નહીં. વળી જે પ્રત્યક્ષ જોયું ન હોય તે પણ બીજાની પાસે ન કહેવું, તથા પ્રત્યક્ષ જોયા છતાં પણ યોગ્ય અને અયોગ્યનો વિચાર કરવો. અર્થાત્ યોગ્ય-કહેવા યોગ્ય-સંભવિત હોય તો જ કહેવું, અયોગ્ય-અસંભવિત હોય તો તે કહેવું નહીં. ૧૬૬.

૧૦૯ રોષ વખતે કાર્ય ન કરવુ.

पढमं चिय रोसभरे, जा वुद्धी होइ सा न कायव्वा ।
अह कीरइ ता नूणं, न सुदरो होइ परिणामो ॥१६७॥

પ્રથમ ક્રોધનો આવેશ આવે તે વખતે જે બુદ્ધિ થાય તે પ્રમાણે કાર્ય કરવુ નહી, જો કદાચ કરે તો અવશ્ય તેનુ પરિણામ સારૂ આવે નહી. તેને વિમાસવુ જ પડે. (એટલા ઉપરથીજ આવેશ શાંત થયા પછી જે કરવા યોગ્ય લાગે તે કરવુ એમ કહેલું છે.) ૧૬૭

૧૧૦ શ્રી ઋષભદેવ સ્વામીએ પ્રથમ ભવે કરેલી સમકિત પ્રાપ્તિ.

परितुलिय कप्पपायव-चिंतामणिकामधेणुमाहप्पं ।
सम्मत्तमहारयणं, पत्त धणसत्थवाहेण ॥ १६८ ॥

શ્રી ઋષભદેવ સ્વામીના જીવે પ્રથમ ધન સાર્થવાહના ભવમા કલ્પવૃક્ષ, ચિતામણિ રત્ન અને કામધેનુના માહાત્મ્યની તુલના કરનાર એટલે તેનાથી પણ અધિક માહાત્મ્યનાળા સમકિતરૂપી મહારત્નને પ્રાપ્ત કર્યું હતુ ૧૬૮. (આ ગાથા સહજ ફેરફાર સાથે શ્રાદ્ધગુણવિવરણમા ૧૩ મી છે.)

૧૧૧ સમકિતદષ્ટિનાં લિગ.

सव्वत्थ उचियकरणं, गुणाणुराओ रई य जिणधम्मे ।
अगुणेसु अ मज्झत्थो, सम्मद्दिट्ठिस्स लिगाइं ॥१६९॥

સર્વ ઠેકાણે ઉચિતપણુ સાચવવુ, ગુણ તેમજ ગુણીને વિષે અનુરાગ-પ્રીતિ રાખવી, જિનેશ્વરના ધર્મને વિષે રતિ-પ્રીતિ રાખવી, અને નિર્ગુણી માણસ ઉપર મધ્યસ્થપણુ રાખવુ, એ સમકિતીના લિગ છે. ૧૬૯. (સમકિતના ૬૭ બોલમા ૩ લિગ કહ્યા છે તે જૂદા છે.)

૧૧૨ સમ્યગ્‌દૃષ્ટિ ને મિથ્યાદૃષ્ટિની વહેંચણ.

सामन्नजण तव लिंग–धारिणो अगीयत्थ सेणियाईया ।
पंचुत्तरसुर संवेग–पक्खिणो अट्ठमा य जई ॥ १७० ॥
पढमा मिच्छादिट्ठी, चउरो संसारभमणहेउ त्ति ।
इयरा सम्मदिट्ठी, अरहा निव्वाणमग्गस्स ॥ १७१ ॥

સામાન્ય માણસ ૧, અજ્ઞાન તપસ્વી ૨, લિંગધારી ૩, અગીતાર્થ ૪, શ્રેણિકાદિક સમકિતી જીવો ૫, પાંચ અનુત્તરવાસી દેવ ૬, સંવેગ–પાક્ષિક ૭, અને આઠમા યતિ ૮–તેમાંથી પહેલા ચાર મિથ્યાદૃષ્ટિ છે અને તેઓ સંસારમાં પરિભ્રમણ કરનારા છે. બીજા ચાર સમકિતદૃષ્ટિ છે, તેઓ મોક્ષમાર્ગને યોગ્ય છે–મોક્ષે જનારા છે. ૧૭૦–૧૭૧.

વિરતિના સ્વરૂપને જાણે, વિરતિ અંગીકાર કરે ને વિરતિ પાળે; તેમજ ન જાણે, ન આદરે ને ન પાળે–એ છ પ્રકારના ત્રિકસંયોગી આઠ ભાંગા થાય છે તે નીચે પ્રમાણે:—

૧ ન જાણે, ન આદરે, ન પાળે તે સામાન્ય મિથ્યાદૃષ્ટિ જાણવા.

૨ ન જાણે, ન આદરે, પણ પાળે તે અજ્ઞાન તપસ્વી જાણવા. તેઓ સમ્યગ્ જ્ઞાન રહિત હોવાથી જાણી કે આદરી શકતા નથી.

૩ ન જાણે, આદરે, ન પાળે તે પાર્શ્વસ્થાદિ દ્રવ્યલિંગી જાણવા. તેઓ વ્રત ગ્રહણ કરે છે પણ પાળતા નથી.

૪ ન જાણે, આદરે ને પાળે તે સમ્યગ્ જ્ઞાન વિનાના મિથ્યાત્વી, અભવી તેમજ અગીતાર્થ જાણવા.

આ ચારે ભંગવાળા સમ્યગ્ જ્ઞાન વિનાના હોવાથી મિથ્યાદૃષ્ટિ છે.

૫ જાણે, ન આદરે, ન પાળે. તે શ્રેણિક કૃષ્ણાદિ ધર્મના સમ્યગ્ સ્વરૂપને જાણતા છતા અવિરતિના તીવ્ર ઉદયથી આદરી શકતા નથી અને પાળતા પણ નથી.

૬ જાણે, આદરે નહી, પણ પાળે તે અનુત્તર વિમાનના દેવો સમજવા. તેઓ ધર્મના સમ્યગ્ સ્વરૂપને જાણે, પણ અવિરતિના ઉદયથી આદરે નહી પરતુ પાળે ખરા.

૭ જાણે, આદરે, પણ પાળે નહી તે ધર્મના સમ્યગ સ્વરૂપને જાણે, આદરે અને પાળી શકે નહી. તેઓ પશ્ચાત્તાપ કર્યા કરે અને વેશ છોડીને સવિજ્ઞપક્ષીપણે વર્તે.

૮ જાણે, આદરે અને પાળે—તે સર્વ પ્રકારના મુનિઓ જાણવા. તેઓ ધર્મના સમ્યગ્ સ્વરૂપને જાણે છે, અગીકાર કરે છે અને સમ્યગ પ્રકારે પાળે પણ છે.

આ ચારે પ્રકાર સમકિત દૃષ્ટિના જાણવા—એ ચારે ભગ ગ્રાહ્ય છે. એનુ વિશેષ સ્વરૂપ શ્રી જ્ઞાનવિમળસૂરિકૃત અષ્ટભગીની સઝાયમા બતાવેલુ છે.

૧૧૩ મિથ્યાત્વનુ મહા માઠુ ફળ.

विस वेसानर विस हर—हरि करि अरिणो हणति भवमेग।
मिच्छत्तं सत्ताए, हणइ अणंताउ भवकोडि ॥ १७२ ॥

વિષ, વૈશ્વાનર (અગ્નિ), વિષધર (સર્પ), હરિ (સિહ), કરિ (હાથી) અને અરિ (શત્રુ)—એ સર્વે પ્રાણીના એકજ ભવને હણી શકે છે, (પ્રાણથી જીવને વિખુટો પાડે છે) પરતુ મિથ્યાત્વ તો સત્તામા હોવાથી પ્રાણીને અનતકોટિ ભવોમા હણે છે. અર્થાત્ અનતા ભવ કરાવે છે. ૧૭૨.

दंसणभट्ठो भट्ठो, दंसणभट्ठस्स नत्थि निव्वाण ।
सिज्झति चरणरहिया, दंसणरहिया न सिज्झंति ॥१७३॥

સમકિત દર્શનથી જે ભ્રષ્ટ (રહિત) હોય તેને જ ખરો ભ્રષ્ટ કહેવો, કેમકે સમકિત દર્શનથી ભ્રષ્ટ થયેલાને નિર્વાણ (મોક્ષ) પ્રાપ્ત થતું જ નથી. કદાચ ચારિત્ર રહિત હોય તે અર્થાત્ દ્રવ્ય-ચારિત્ર વિનાનો (ભાવચારિત્રવાળો) સિદ્ધ થઇ શકે છે, પરંતુ જે સમકિત દર્શનથી રહિત હોય તે કદાપિ સિદ્ધ થઇ શકતા જ નથી. ૧૭૩

૧૧૪ સુપાત્ર દાનનું ફળ.

आरुग्गं सोहग्गं, आणेसरियं मणिच्छिओ विहवो ।
सुरलोयसंपया वि य, सुपत्तदाणाइदुम्मफला ॥१७४॥

આરોગ્યતા, સૌભાગ્ય, આજ્ઞાવાળું ઐશ્વર્ય, મનવાંછિત વૈભવ તથા દેવલોકની સંપદા-એ સર્વ સુપાત્રદાનાદિ વૃક્ષનાં ફળો છે. ૧૭૪. (સુપાત્રદાન પરંપરાએ મોક્ષ પણ આપે છે.)

दाणं सोहग्गकरं, दाणं आरुग्गकारणं परमं ।
दाणं भोगनिहाणं, दाणं ठाणं गुणगणाणं ॥ १७५ ॥

દાન એ સૌભાગ્યને કરનારૂં છે, દાન ઉત્કૃષ્ટ આરોગ્યનું કારણ છે, દાન એ ભોગનું નિધાન છે અને દાન એ ગુણના સમૂહોનું સ્થાન છે. ૧૭૫.

दाणेण फुरइ कित्ती, दाणेण य हुंति निम्मला कंति ।
दाणावज्जियहियओ, अरिणो वि य पाणियं वहइ ॥१७६॥

દાનવડે કીર્તિ ફેલાય છે, દાનવડે નિર્મળ કાંતિ પ્રાપ્ત થાય છે, દાનવડે જેનાં હૃદય વશ થયાં છે એવા શત્રુઓ પણ પોતાને ત્યાં પાણી ભરે છે, એટલે દાનથી વશ થયેલા શત્રુઓ પણ પોતાના કિંકર જેવા થઈ જાય છે. ૧૭૬.

૧૧૫ દાનના ભેદ તથા તેનું ફળ.

अभयं सुपत्तदाण, अणुकंपा उचिय कित्तिदाण च ।
दुन्नि वि मुक्खो भणिओ, तिन्नि वि भोगाइयं दिंति ।१७७।

અભયદાન ૧, સુપાત્રદાન ૨, અનુકંપાદાન ૩, ઉચિતદાન ૪, અને કીર્તિદાન ૫–આ પાંચ પ્રકારના દાનમાંથી પહેલા બે દાનથી મોક્ષ મળે એમ કહ્યું છે અને પાછળના ત્રણ દાન ભોગાદિક આપનારા કહ્યા છે. ૧૭૭.

૧૧૬ મનના વ્યાપારની મુખ્યતા.

मणवावारो गरुओ, मणवावारो जिणेहि पण्णत्तो ।
अह नेइ सत्तमाए, अहवा मुक्ख पयासेइ ॥ १७८ ॥

સર્વ વ્યાપાર કરતા મનનો વ્યાપાર મોટો છે, કેમકે મનનો વ્યાપારજ તંદુલ મત્સ્ય વિગેરેની જેમ પ્રાણીને સાતમી નરકે પણ લઈ જાય છે, અથવા પ્રસન્નચંદ્ર રાજર્ષિની જેમ મોક્ષ પણ પ્રકાશે છે–આપે છે, એમ જિનેશ્વરે કહ્યું છે. ૧૭૮.

૧૧૭ મહાવીર સ્વામીના મુખ્ય દશ શ્રાવકોના નામ.

आणद१ कामदेवे२, चुलणिपिया३ तह य सुरादेवे४ ।
चुल्लसय५ कुडकोलिय६, सद्दालपुत्तो७ य नायव्वो ।१७९।
अट्ठमो य महासयगो८, नवमो य नंदिणीपिया९ ।
तेतलिपिया१० य दसमो, एयाइ सड्ढाण नामाइं ॥१८०॥

આણંદ ૧, કામદેવ ૨, ચુલણીપિતા ૩, તથા સુરાદેવ ૪, ચુલ્લશતક ૫ કુંડકોલિક ૬, સદ્દાલપુત્ર ૭, આઠમો મહાશતક ૮, નવમો નંદિનીપિતા ૯ અને દશમો તેતલીપિતા ૧૦–આ દશ મહાવીર સ્વામીના મુખ્ય શ્રાવકોના નામ છે. ૧૭૯–૧૮૦

૧૧૮ આનંદાદિક શ્રાવકોનાં નિવાસસ્થાન.

वाणियगामं १ चंपा २, दुवे वाणारसी य नयरीए ३-४ ।
आलंभिया ५ य पुरवर, कंपिल्लपुरम्मि ६ बोधव्वं ॥१८१॥

पोलासं ७ रायगिहं ८, सावत्थीपुरी य दुन्नि उप्पन्ना ९-१० ।
एए उवासगाणं, गामा खलु होंति बोधव्वा ॥ १८२ ॥

આણંદનું નિવાસસ્થાન વાણિજ્ય ગામ ૧, કામદેવની ચંપાનગરી ૨, ચુલનીપિતા અને સુરાદેવની વાણારસી નગરી. ૩-૪, ચુલ્લશતકની આલંભિકા નગરી ૫, કુંડકોલિકનું કાંપિલ્યપુર જાણવું ૬, સદ્દાલપુત્રનું પોલાસપુર ૭, મહાશતકનું રાજગૃહ ૮, તથા નંદિનીપિતા અને તેતલીપિતા એ બે શ્રાવસ્તિ નગરીમાં ઉત્પન્ન થયા હતા. ૯-૧૦-આ પ્રમાણે દશે શ્રાવકોના ગામો છે એમ જાણવું. ૧૮૧-૧૮૨.

૧૧૯ દશે શ્રાવકોની સ્ત્રીઓનાં નામ.

सिवनंद १ भद्द २ सामा ३,
धण ४ बहुल ५ पुसणि ६ अग्गिमित्ता ७ य ।
रेवइ ८ य अस्सणी ९ तह,
फग्गुणि १० भज्जाण नामाणि ॥ १८३ ॥

આનંદને શિવાનંદા નામની સ્ત્રી હતી ૧, કામદેવને ભદ્રા ૨, ચુલનીપિતાને શ્યામા ૩, સુરાદેવને ધન્યા ૪, ચુલ્લશતકને બહુલા ૫, કુંડકોલિકને પૂષા ૬, સદ્દાલપુત્રને અગ્નિમિત્રા ૭, મહાશતકને રેવતી ૮, નંદિનીપિતાને અશ્વની ૯ અને તેતલીપિતાને ફલ્ગુની નામની ભાર્યા હતી ૧૦. આ પ્રમાણે તેમની ભાર્યાઓનાં નામ છે. ૧૮૩.

૧૨૦ આનંદાદિક શ્રાવકોને ઉપસર્ગ વિગેરે.

ओहिनाण१ पिसाए२, माया३ वाही४ धण५ उत्तरिज्जे६ य।
भज्जाइसुया७ तह, दुव्वया८ निरुवसग्गया तिन्नि ॥१८४॥

પહેલાને અવધિજ્ઞાન થયુ છે. ૧, બીજાને પિશાચથી ૨, ત્રીજાને માતાથી ૩, ચોથાને વ્યાધિથી ૪, પાચમાને ધનથી ૫, છઠ્ઠાને ઉત્તર દેવાથી ૬, સાતમાને ભાર્યાદિથી ૭ અને આઠમાને દુર્વૃત્તા સ્ત્રીથી ૮– એમ સાત શ્રાવકને એ અનુક્રમે ઉપસર્ગો થયા છે અને છેલ્લા બેને તથા પહેલા આનંદ મળી ત્રણને ઉપસર્ગ થયા નથી. ૧૮૮. (આનંદ શ્રાવકને અને છેલ્લા બે શ્રાવકને મળી ૩ ને ઉપસર્ગો થયા નથી. આનંદને અવધિજ્ઞાન થયેલ છે.)

શ્રી વર્ધમાન દેશના વિગેરેમા જોતા આનંદ પછીના છ શ્રાવકોને દેવોએ ઉપસર્ગ કર્યા છે, અને આઠમા મહાશતકને તેની ભાર્યાએ ઉપસર્ગ કર્યા છે. આ ગાથામા દેવ સિવાય જૂદા જૂદા નામ લખ્યા છે તેનો હેતુ આ પ્રમાણે સભવે છે–બીજા કામ દેવ શ્રાવકને દેવે પિશાચરૂપે ઉપદ્રવ ઘણો કર્યો હતો તેથી ત્યા પિશાચ શબ્દ લખ્યો છે. ત્રીજા ચુલનીપિતા પાસે તેના પુત્રોને માર્યા છતા તે ક્ષોભ પામ્યો નહી છેવટે તેની માતાને મારવાનો ઉપસર્ગ કર્યો ત્યારે તે ક્ષોભ પામ્યો તેથી ત્યા માતા શબ્દ લખ્યો છે. ચોથો સુરાદેવ બીજા સર્વ ઉપદ્રવોથી ક્ષોભ પામ્યો નહી, છેવટ તેના શરીરમા વ્યાધિ ઉત્પન્ન કરવાનુ કહ્યુ ત્યારે ક્ષોભ પામ્યો, તેથી ત્યા વ્યાધિ શબ્દ લખ્યો છે પાચમો ચુલ્લશતક બીજા ઉપસર્ગોથી ક્ષોભ પામ્યો નહી, છેવટ તારૂ સર્વ ધન લઇને નાખી દઈશ એમ કહી સર્વ ધન દેવતાએ તેની પાસે લાવી તે લઈ જાય છે એમ તેને દેખાડ્યુ ત્યારે તે ક્ષોભ પામ્યો, તેથી ત્યા ધન શબ્દ લખ્યો છે. છઠ્ઠા કુંડકોલિકને ગોશાળકમતિદેવે ગોશાળાનો ધર્મ અગીકાર કરવાનુ કહ્યુ અને તેના ધર્મની પ્રશસા કરી દેતા તે ક્ષોભ પામ્યો નહી અને ઉલટો તે દેવને યુક્તિથી ઉત્તર આપી જીતી લીધો, તેથી ત્યા ઉત્તર શબ્દ લખ્યો છે. સાતમો સદ્દાલપુત્ર પોતાના પુત્રોના

મરણથી ક્ષોભ પામ્યો નહીં, પણ છેવટ તેની સ્રીને મારવાનો સર્ગ કર્યો ત્યારે તે ક્ષોભ પામ્યો, તેથી ત્યાં ભાર્યાદિસુતા ર લખ્યો છે. અને આઠમા મહાશતકને કોઈ દેવે ઉપસર્ગ કર્યો ન પરંતુ તેની દુષ્ટ (લંપટ) ભાર્યા રેવતીએ ઉપસર્ગ કર્યા છે, છેવટ સુધી ક્ષોભ પામ્યો નથી, પરંતુ અવધિજ્ઞાનથી રેવતીનું સ્ જાણીને તેણીને દુર્ગતિમાં જવાનું દુર્વચન કહ્યું હતું. તેથી ગૌતમસ્વામીના કહેવાથી તે દુર્વચનની તેણે આલોચના લી હતી વિગેરે. અહીં ગાથામાં દુવ્વયા શબ્દ લખ્યો છે તે ઉપ દુર્વૃત્તા (દુરાચરણી) ભાર્યા સમજવી. એ દુવ્વયા શબ્દનો બ અર્થ દુર્વચન પણ થઇ શકે છે. નવમા અને દશમા શ્રાવકને સર્ગ થયાજ નથી.

૧૨૧ આણંદાદિક શ્રાવકોના ગોકુળની સંખ્યા.

चालीस१ सट्ठीर असीइ३,
सट्ठी४ सट्ठी५ य सट्ठी६ दससहस्सा
असीइ८ चत्ता९ चत्ता१०, चउप्पयाणं सहस्साणं ॥१

આણંદને ચાળીશ હજાર ગાયો હતી ૧, કામદેવને સાઠ હ ૨, ચુલનીપિતાને એંશી હજાર ૩, સુરાદેવને સાઠ હજાર ૪, ચુ શતકને સાઠ હજાર ૫, કુંડકોલિકને સાઠ હજાર ૬, સદ્દાલપુત્રને હજાર ૭, મહાશતકને એંશી હજાર ૮, નંદિનીપિતાને ચાળ હજાર ૯ અને તેતલીપિતાને ચાળીશ હજાર ચતુષ્પદ એટલે ગ હતી. ૧૦ (દશ હજાર ગાયોનું એક ગોકુળ કહેવાય છે.) ૧

૧૨૨ આણંદાદિક શ્રાવકોના ધનની સંખ્યા.

बार१ ट्ठारस२ चउवीस३, तिविहमट्ठार६ तह य तिं
सव्वण्णे चउवीसं८, बारस९ बारस१० कोडीओ ॥१

આણંદને બાર કરોડ સુવર્ણ-સોનામહોર પ્રમાણ દ્રવ્ય ૧, કામદેવને અઢાર કરોડ ૨, ચુલની પિતાને ચોવીશ કરોડ

સુરાદેવ, ચુલ્લશતક અને કુડકોલિક એ ત્રણને અઢાર અઢાર કરોડ ૬, સદ્દાલપુત્રને ત્રણ કરોડ ૭, મહાશતકને ચોવીશ કરોડ ૮, નદિનીપિતાને બાર કરોડ ૯ અને તેતલીપિતાને બાર કરોડ સુવર્ણ હતુ. ૧૦. ૧૮૬.

૧૨૩ આણુદાદિક શ્રાવકોએ ભોગોપભોગ-પરિમાણ વ્રતમા કરેલ નિયમ.

उल्लवण१ दंतवणं२,
फले३ अब्भिगणे४ वट्टणे५ सणाणे६ य ।
वत्थे७ विलेवणे८ पुप्फे९,
आभरण१० धूव११ पेयाइ१२ ॥ १८७ ॥
भक्खो१३यण१४ सूप१५ घए१६,
सागे१७ माहुर१८ जम्मण१९ पाणे२० य ।
तंबोले२१ इगवीसं,
आणंदाईण अभिग्गहा ॥ १८८ ॥

ઉલ ઉતારવા માટે જેઠીમધનુ કાષ્ઠ ૧, દાત સાફ કરવા માટે મહુડાનુ દાતણુ ૨, મસ્તક સાફ કરના માટે આમળાનુ ફળ ૩, અભ્યગન માટે શતપાક અને સહસ્રપાક તેલ ૪, ઉદ્વર્તન માટે સુગધી ચૂર્ણ ૫, સ્નાન માટે આઠ ઘડા પાણી ૬, શરીરે ઓઢવાનુ એક રેશમી વસ્ત્ર તથા બે સુતરાઉ વસ્ત્ર ૭, કેસર, ચદન, કસ્તુરી વિગેરે સુગધી પદાર્થનુ વિલેપન ૮, પુષ્પમા કમળનુ પુષ્પ અને માલતીની માળા ૯, આભરણુમા ચિત્ર વિનાના બે કુડલ અને એક નામાકિત મુદ્રિકા ૧૦, ધૂપમા અગર અને તુરૂષ્કનો ધૂપ ૧૧, પેયામા મગ અને ચોખાની પેયા ૧૨, ભક્ષ્યમા ખાડ પાયેલા ઘેબર ૧૩, ઓદનમા કમોદના ચોખા ૧૪, કઠોળમા મગ, અડદ અને ચણાની દાળ ૧૫, ઘતમા શરદ્ઋતુમા થયેલુ ગાયનુ ઘી ૧૬,

શાકમાં રાયડોડી, આમળા અને અગથીયો (અથવા ચંચુ, મંડુકિકા અને સોવસ્તિ) ૧૭, ફળમાં પલ્લંક અને બીલી વિગેરેનાં મધુર ફળ ૧૮, જમણમાં વડા અને પૂરણ ૧૯, પાણીમાં આકાશથી પડેલું જળ ૨૦, તાંબૂલમાં જાયફળ, કંકોલ, કપૂર, એલચી અને લવિંગ–એ પાંચ સુગંધીવાળું નાગરવેલી પાન ૨૧–આ એકવીશ જાતના અભિગ્રહો આનંદાદિક દશે શ્રાવકોના જાણવા. ભોગોપભોગ વ્રતમાં ઉપર કહેલી વસ્તુઓજ માત્ર વાપરવી; બીજી સર્વ વસ્તુનો ત્યાગ કર્યો હતો એમ સમજવું. ૧૮૭–૧૮૮.

૧૨૪ પહેલા આણંદ અને આઠમા મહાશતકને થયેલ અવધિજ્ઞાનનું પ્રમાણ.

उड्ढं सोहम्मसुरे, लोलुय नरए अहे य उत्तरे हिमवं ।
पंचसयं तिदिसाए, ओही आणंदसयगस्स ॥१८९॥

ઉંચે સુધર્મા દેવલોક સુધી, નીચે લોલુક નામના નરકના પાથડા સુધી, ઉત્તર દિશામાં હિમવંત પર્વત સુધી, તથા બાકીની ત્રણ દિશા એટલે પૂર્વ, દક્ષિણ અને પશ્ચિમ દિશાએ પાંચસો પાંચસો યોજન સુધી (લવણસમુદ્રમાં) દેખી શકે એવું આનંદ તથા મહાશતકને અવધિજ્ઞાન થયું હતું. ૧૮૯.

૧૨૫ શ્રાવકની અગ્યાર પ્રતિમા.

दंसण१ वय२ सामाइय३,
पोसह४ पडिमा५ य बंभ६ सच्चित्ते७ ।
आरंभ८ पेस९ उद्दिट्ठ–वज्जण१० समणभूए११ अ ॥१९०॥

દર્શન પ્રતિમા ૧, વ્રત ૨, સામાયિક ૩, પૌષધ ૪, કાયોત્સર્ગ પ્રતિમા ૫, બ્રહ્મચર્ય ૬, સચિત્ત ત્યાગ ૭, આરંભ ત્યાગ ૮, પ્રેષ્ય ત્યાગ ૯, ઉદ્દિષ્ટ ત્યાગ ૧૦ અને શ્રમણભૂત ૧૧–આ અગ્યાર પ્રતિમા શ્રાવકને વહન કરવાની હોય છે.

વિવરણ—એક માસ સુધી સમકિતને વિષે અતિચાર રહિત પણે વર્તતા ત્રિકાળ જિનપૂજા કરવી એ પહેલી દર્શન પ્રતિમા ૧, પહેલી પ્રતિમાની ક્રિયા સહિત બે માસ સુધી અતિચાર રહિત શુદ્ધ પાચ અણુવ્રતો પાળવા એ બીજી વ્રતપ્રતિમા ૨, પહેલી બન્ને પ્રતિમાની ક્રિયા સહિત ત્રણ માસ સુધી સાંજ સવાર બે વાર શુદ્ધ સામાયિક કરે તે ત્રીજી સામાયિક પ્રતિમા ૩, પૂર્વની ક્રિયા સહિત ચાર માસ સુધી ચાર અથવા છ પર્વ તિથિએ (અષ્ટમી, ચતુર્દશી, પૂર્ણિમા ને અમાવાસ્યાએ—જો બે અષ્ટમીએ ને બે ચતુર્દશીએ કરે તો છ તિથિએ પોસહ થાય.) ચારે પ્રકારનો સર્વથી પૌષધ આઠ પહોરનો ગ્રહણ કરે તે ચોથી પોષધ પ્રતિમા ૪, પૂર્વ ક્રિયા સહિત પાચ માસ સુધી શુદ્ધ ચિત્તવાળો, સ્નાન રહિત, પ્રાસુક ભોજન કરનાર, દિવસે સર્વથા બ્રહ્મચર્ય પાળનાર અને રાત્રિએ પોતાનીજ સ્ત્રીને વિષે પણ પરિમાણ કરનાર શ્રાવક ચાર અથવા છ પર્વ તિથિએ પૌષધ ગ્રહણ કરી આખી રાત્રિ પ્રતિમાપણે એટલે કાયોત્સર્ગે રહે તે પાચમી પ્રતિમા પ્રતિમા અથવા કાયોત્સર્ગ પ્રતિમા ૫, પૂર્વની સર્વ ક્રિયા સહિત છ માસ સુધી સર્વથા બ્રહ્મચર્ય પાળે તે છઠ્ઠી બ્રહ્મચર્ય પ્રતિમા ૬, પૂર્વની ક્રિયા સહિત સાત માસ સુધી સર્વ સચિત્તનો ત્યાગ કરે તે સાતમી સચિત્ત ત્યાગ પ્રતિમા ૭, પૂર્વોક્ત ક્રિયા સહિત આઠ માસ સુધી પોતે આરંભ સમારંભ ન કરે તે આઠમી આરંભત્યાગ પ્રતિમા ૮, પૂર્વોક્ત ક્રિયા સહિત નવ માસ સુધી બીજા પાસે પણ આરંભ ન કરાવે તે નવમી પ્રેષ્યત્યાગ પ્રતિમા ૯, પૂર્વોક્ત ક્રિયા સહિત દશ માસ સુધી પોતાને ઉદ્દેશીને કરેલા આહારનો ત્યાગ કરે, મસ્તકે શિખા રાખે અથવા મુંડન કરાવે, ધનનો પણ ત્યાગ કરે તે દશમી ઉદ્દિષ્ટત્યાગ પ્રતિમા ૧૦, તથા અગ્યાર માસ સુધી મસ્તકે લોચ કરે અથવા મુંડન કરાવે, રજોહરણ ધારણ કરે, પરિગ્રહમા આહાર માટે પાત્રા જ રાખે અને "પ્રતિમાને વહન કરનારને (શ્રાવકને) ભિક્ષા આપો." એમ કહી પોતાની જાતિને વિષે ભિક્ષા લેવા વિચરે, તે અગ્યારમી શ્રમણભૂત પ્રતિમા કહેવાય છે. ૧૧. ૧૯૦. (આ અગ્યારે પ્રતિમામા અતિચાર લગાડાતા નથી અને કોઈ પ્રકારના આગાર પણ હોતા નથી.)

૧૨૬ આણંદાદિક શ્રાવકોનું પ્રતિમાવહન તથા પરલોકગમન.

इक्कारस पडिमाओ, वीसं परियाओ अणसणं मासे ।
सोहम्मे चउ पलिया, विदेहे सिज्झइस्संति ॥ १९१॥

ઉપર કહેલી અગ્યારે પ્રતિમાઓ આનંદાદિક દશે શ્રાવકોએ વહન કરી હતી, સર્વેએ વીશ વર્ષ દેશવિરતિ પાળી હતી, સર્વેએ છેવટે એક માસનું અનશન કર્યું હતું અને સર્વે સૌધર્મ દેવલોકમાં ચાર પલ્યોપમના આયુષ્યવાળા દેવપણે ઉપજ્યા છે, ત્યાંથી ચ્યવી સર્વે મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં મનુષ્યપણે ઉત્પન્ન થઈ સિદ્ધિપદને પામશે. ૧૯૧.

૧૨૭ આનંદાદિક શ્રાવકો પહેલા દેવલોકમાં કયા કયા વિમાનમાં ઉપજ્યા છે ?

अरुणे १ अरुणाभे २ खलु,
अरुणप्पह ३ अरुणकंत ४ सिद्धे ५ य ।
अरुणज्झय ६ रुयए ७,
सयमवडंसे(वडिंसए)८ एगथे९ कीले १० ॥१९२॥

અરૂણ વિમાન ૧, અરૂણાભ વિમાન ૨, અરૂણપ્રભ વિમાન ૩, અરૂણકાંત વિમાન ૪, અરૂણસિદ્ધ વિમાન ૫, અરૂણધ્વજ વિમાન ૬, અરૂણરૂચિ વિમાન ૭, અરૂણાવતંસક વિમાન ૮, અથેર વિમાન ૯ અને કીલ વિમાન ૧૦-આ દશે વિમાનમાં અનુક્રમે આનંદાદિક દશે શ્રાવકો ઉત્પન્ન થયા છે. ૧૯૨. (આ નામોમાં ૯ મું, ૧૦ મું નામ ગાથામાં અશુદ્ધ લાગે છે તે બંને વર્ધમાનદેશનામાં અરૂણપ્રભ છે. બીજા નામોમાં પણ કેટલાક નામો તેની સાથે મળતા આવતા નથી.)

૧૨૮ સામાયિકમા વર્જવાના બત્રીશ દોષો પૈકી પ્રથમ કાયાને લગતા ૧૨ દોષ.

पल्हत्थी१ अथिरासण२, दिसिपरिवत्तिय३ कज्ज४ वट्ठभे५ अइअगवग्गणागण६,
आलस७ करकड८ मले९ कडू१० ॥१९३॥
विस्सामण११ तह उंघण१२,
इय वारस दोसवज्जिय जस्स ।
कायसामाइय सुद्ध, एगविह तस्स सामइय ॥१९४॥

પલાઠી વાળવી (પગપર પગ ચડાવવા અથવા પગ બાધીને બેસવુ તે) ૧, આસનની અસ્થિરતા ૨, બેઠકની દિશા ફેરવવી ૩, આરભનુ કાર્ય કરવુ ૪, ભીત આદિકને ટેકો (ઓઠીગણ) દેવો ૫, શરીરને અત્યત મરડવુ ૬, આળસ ખાવુ ૭, કરકડા મોળવા ૮, શરીરનો મેલ ઉતારવો ૯, શરીરને ખજવાળવુ ૧૦, શરીરને ચાપવુ–ચપાવવુ ૧૧ તથા સુવુ કે ઉંઘવુ ૧૨–આ બાર દોષ રહિત જેનુ શુદ્ધ સામાયિક હોય તેને એક પ્રકારનુ (કાયાએ કરીને) શુદ્ધ સામાયિક છે એમ જાણવુ. ૧૯૩-૧૯૪.

૧૨૯ વચન સબધી ૧૦ દોષ.

कुव्वयण१ सहस्सकारो२,
लोडण३ अहच्छदवयण४ सखेवो५ ।
कलहो६ विग्गह७ हासो८,
तुरियं च गमणागमणाइ ९-१० ॥१९५॥

वज्जियं दोसदसयं, वयणभवं जो नरो समिईओ ।
तं ताण वयणसुद्धं, दुविहं सामाइयं नेयं ॥ १९६ ॥

કુત્સિત–અસત્ય વચન બોલવું ૧, સહસાત્કારે–વિના વિચારે બોલવું ૨, ફરતું ફરતું બોલવું ૩, સ્વચ્છંદપણે બોલવું ૪, કોઈ ન સમજે તેવું સંક્ષેપથી બોલવું ૫, કલહ થાય તેવું બોલવું ૬, વિગ્રહ (યુદ્ધ) થાય તેવું બોલવું ૭, હાંસી મશ્કરીનું વચન બોલવું અથવા પોતે હસવું ૮, જલદી જવાનું કહેવું ૯ તથા જલદી આવવાનું કહેવું ૧૦–વચનથી ઉત્પન્ન થતા આ દશ દોષોને વર્જીને જે પુરૂષ સામાયિક કરે છે, તેને વચનની શુદ્ધિ હોવાથી તેનું દ્વિવિધ–કાયા અને વચન એ બે પ્રકારે શુદ્ધ સામાયિક જાણવું. ૧૯૫–૧૯૬.

૧૩૦ મન સંબંધી ૧૦ દોષ.

अविवेओ १ जसकित्ती २,
लाभत्थी ३ गव्व ४ भय ५ नियाणत्थी ६ ।
संसय ७ रोस ८ अविणीओ ९,
भत्तिचुओ १० दस य माणसिया ॥ १९७ ॥

વિવેક રહિતપણે કરે ૧, યશકીર્ત્તિને માટે કરે ૨, સાંસારિક લાભને માટે કરે ૩, ગર્વથી કરે ૪, ભયથી કરે ૫, નિયાણાને અર્થે કરે ૬, ફળના સંશયયુક્ત કરે ૭, ક્રોધથી કરે ૮, અવિનયથી કરે ૯ તથા ભક્તિ રહિતપણે કરે ૧૦–આ મન સંબંધી સામાયિકના દશ દોષ છે. ૧૯૭.

बत्तीसदोसरहियं, तणुवयमणसुद्धिसंभवं तिविहं ।
जस्स हवइ सामाइयं, तस्स भवे सिवसुहा लच्छी॥१९८॥

ઉપર કહેલા કુલ બત્રીશ દોષ રહિત શરીર, વચન અને મનની શુદ્ધિથી ઉત્પન્ન થયેલુ ત્રિવિધ શુદ્ધ સામાયિક જેનુ હોય, તેને મોક્ષસુખની લક્ષ્મી પ્રાપ્ત થાય છે. ૧૯૮.

સો વર્ષના ચારિત્ર પર્યાયનુ દશ કોડાકોડ પલ્યોપમ એટલે એક સાગરોપમનુ ફળ કલ્પીને તે અનુસારે ૧ વર્ષ, ૧ માસ ને ૧ દિવસનો વિભાગ પાડતાં આવતુ આઠ પહોરના પૌષધનુ ફળ આ પ્રમાણે—

૧૩૧ એક પોસહનુ ફળ.

सगवीस य कोडिसया, सत्तहुत्तरि कोडि लक्ख सहसा य।
सत्तसया सत्तहुत्तरी, नव भागा सत्त पलियस्स ॥१९९॥

સતાવીશ સો કરોડ, મીતોતેર કરોડ, સીતોતેર લાખ, મીતોતેર હજાર, સાત સો મીતોતેર પલ્યોપમ અને એક પલ્યોપમના નવીયા સાત ભાગ એટલે કે ૨૭૭૭ ૭૭ ૭૭ ૭૭૭ $\frac{૭}{૯}$ પલ્યોપમ, એટલુ દેવનુ આયુષ્ય એક વખત આઠ પહોરનો પૌષધ કરનાર બાંધે છે. ૧૯૯

આ ફળ સામાયિકના ફળ કરતા ૩૦ ગણુ છે અને એક માસના ચારિત્રના ફળ કરતા ત્રીશમે ભાગે છે. બાર માસના ચારિત્રનુ સંયમ ફળ દશ લાખ કોડ પલ્યોપમનુ ધારીને તેના બારમા ભાગે માસિક ફળ ને તેને ત્રીશમે ભાગે આઠ પહોરના પોસહનુ ફળ, તેને ત્રીશમે ભાગે સામાયિકનુ ફળ તે આ પ્રમાણે —

૧૩૨ એક સામાયિકનુ ફળ.

बाणवई कोडीओ, लक्खा गुणसट्ठि सहस पणवीसा।
नव सय पणवीसाइं, सतिहा अड भाग पलियस्स ॥२००॥

એક સામાયિક કરનાર બાણુ કરોડ, ઓગણસાઠ લાખ, પચીશ હજાર, નવસો ને પચીશ પલ્યોપમ તથા એક પલ્યોપમના

એક તૃતિયાંશે અધિક આઠ ભાગ એટલે ૯૨૫૯૨૫૯૨૫ ૮/૯ ૧/૩ પલ્યોપમનું દેવાયુ બાંધે છે. ૨૦૦. (એક પલ્યોપમના નવ ભાગ કરીએ એવા આઠ ભાગ ને એક તૃતિયાંશ એટલું વધારે સમજવું).

૧૩૩ સામાયિકનું માહાત્મ્ય.

दिवसे दिवसे लक्खं, देइ सुवणस्स खंडियं एगो ।
इयरो पुण सामाइयं, करेइ न पुहप्पए तस्स ॥२०१॥

કોઈ એક પુરૂષ હમેશાં લાખ ખાંડી[1] સુવર્ણનું દાન કરે, અને બીજો કોઈ પુરૂષ એક સામાયિક કરે, તો તે સુવર્ણદાન કરનાર આ સામાયિક કરનારના ફળને પહોંચતો (પામતો) નથી. ૨૦૧. આ સામાયિક પૂર્વે કહેલા બત્રીશ દોષ વિનાનું ત્રિકરણ શુદ્ધિવાળું સમજવું-

सामाइयम्मि उ कए, समणो इव सावओ हवइ जम्हा ।
एएण कारणेणं, बहुसो सामाइयं कुज्जा ॥ २०२ ॥

જે કારણ માટે શ્રાવક સામાયિક કરે સતે સાધુ જેવો થાય છે, તે કારણે કરીને ઘણીવાર સામાયિક કરવું. ૨૦૨. જ્યારે જ્યારે અવસર મળે ત્યારે ત્યારે સામાયિકમાં સ્થિત થઈ જવું એ આ ઉપદેશનો સાર છે.

૧૩૪ અરિહંત શબ્દનો અર્થ.

इंदियविसयकसाया, परीसहो वेयणीय उवसग्गे ।
एए अरिणो हंता, अरिहंता तेण वुच्चंति ॥ २०३ ॥

પાંચ ઈંદ્રિયોના ત્રેવીશ વિષયો, ચાર કષાય, બાવીશ પરીષહો. (અસાતા) વેદનીય અને (દેવ મનુષ્ય ને તિર્યંચના કરેલા) ઉપસર્ગો-આ સર્વ શત્રુઓને હણે છે તેથી અરિહંત કહેવાય છે. ૨૦૩.

---

[1] વીશ મણની એક ખાંડી.

ઇંદ્રિયોના વિષયો, કષાય પરિસહાદિ જાણીતા હોનાથી તે વિગતથી બતાવ્યા નથી.

૧૩૫ અર્હત્ શબ્દનો અર્થ.

अरहत (ति) वंद्णनमं–सणाइ अरहंति पूअसक्कार ।
सिद्धिगमणं च अरहा, अरहंता तेण वुच्चंति ॥ २०४ ॥

સુર, અસુર અને નરેંદ્રાદિકના વંદન તથા નમસ્કારને લાયક છે, તેમના પૂજા સત્કારને લાયક છે, તથા સિદ્ધિમા જવાને લાયક છે, તેથી અર્હત્ કહેવાય છે. ૨૦૪. આ ગાથામા બતાવેલી યોગ્યતાઓ સિદ્ધ થયેલી છે.

૧૩૬ અરૂહત શબ્દનો અર્થ.

अचंत दड्ढम्मि य, वीयम्मि अंकुरो जहा न रुहइ ।
दड्ढम्मि कम्मवीए, न रुहइ भवकुरो य तहा ॥२०५॥

જેમ ધાન્યાદિકનુ બીજ અત્યંત બળી જવાથી તેમાથી અંકુરા ઉગતા નથી, તેમ કર્મરૂપી બીજ અત્યંત બળી જવાથી ભવરૂપી અંકુરા ઉગતા નથી, તેથી અરૂહત પણ કહેવાય છે. (આ રીતે અરિહંત, અર્હત્ ને અરૂહત શબ્દના અર્થ જાણવા.) ૨૦૫

૧૩૭ અઢાર દોષરહિત અરિહંતને નમસ્કાર
(અઢાર દોષના નામ સાથે.)

अन्नाण १ कोह २ मय ३ माण ४,
लोह ५ माया ६ रइ य ७ अरइ ८ य ।
निद्दा ९ सोय१० अलियं ११,
चोरिया१२ मच्छर१३ भयाइं१४ ॥२०६॥

पाणीवह १५ पेमकीला १६,

पसंगं १७ हासाइ १८ जस्स ए दोसा ।

अठ्ठारस्स वि नठ्ठा, नमामि देवाहिदेवं तं ॥ २०७ ॥

અજ્ઞાન ૧, ક્રોધ ૨, મદ ૩, માન ૪, લોભ ૫, માયા ૬, રતિ ૭, અરતિ ૮, નિદ્રા ૯, શોક ૧૦, અલીક (મૃષા) ૧૧, ચોરી ૧૨, મત્સર ૧૩, ભય ૧૪, પ્રાણીવધ ૧૫, પ્રેમક્રીડા ૧૬, દ્રવ્યાદિકનો પ્રસંગ ૧૭ અને હાસ્યાદિક ૧૮—આ અઢારે દોષ જેના નાશ પામ્યા છે તે દેવાધિદેવને હું નમસ્કાર કરૂં છું. ૨૦૬–૨૦૭. (આમાં ૧ અજ્ઞાન, ૪ કષાય, ૨ મદ ને મત્સર, ૫ પ્રાણીવધાદિ, ૫ હાસ્યાદિ ને ૧ નિદ્રા મળી ૧૮ કહ્યા છે.)

૧૩૮ અરિહંતના આઠ પ્રાતિહાર્ય.

कंकेल्ली१ कुसुमवुठ्ठी२, दिव्वज्झुणि३ चामरासणाइं४-५ च ।

भामंडल६ भेरि७ छत्तं८, जयंति जिणपाडिहेराइं ॥२०८॥

કંકેલ્લી (અશોક વૃક્ષ) ૧, પુષ્પવૃષ્ટિ ૨, દિવ્યધ્વનિ ૩, ચામર ૪, સિંહાસન ૫, ભામંડલ ૬, ભેરી (દેવદુંદુભિ) ૭ તથા છત્રત્રય ૮—એ આઠ જિનેશ્વરનાં પ્રાતિહાર્ય જયવંતા વર્તે છે. ૨૦૮. (સમવસરણમાં તો આ ૮ હોય છે, પણ સમવસરણ ન થાય ત્યાં પણ આ આઠ પ્રાતિહાર્ય તો કાયમ હોય છે.)

૧૩૯ દેવપરની શ્રદ્ધાની શ્રેષ્ઠતા.

जइ न कुणसि तवचरणं,

न पढसि न गुणसि न देसि तो दाणं ।

ता इत्तियं न सक्कसि, जं देवो इक्क अरिहंतो ॥ २०९ ॥

જો કદાચ તુ તપનુ આચરણ (ચારિત્ર) ન કરી શકે, શાસ્ત્રાભ્યાસ ન કરી શકે, ભણેલુ ગણી ન શકે (સભારી ન શકે), દાન દઈ ન શકે, તો પણ હે જીવ ! શુ તારી આટલી પણ શક્તિ નથી કે-' એક અરિહંત દેવ જ સત્ય છે ' આટલી દેવપની દૃઢ શ્રદ્ધા રાખી શકે ? જો આટલી શ્રદ્ધા હોય તો પણ તે આત્માને હિતકારક છે. (તારનાર થાય છે.) ૨૦૯.

૧૪૦ જિનેશ્વરની આજ્ઞા ન પાળવાથી થતુ ફળ.

जह नरवईण आणं, अइक्कमंता पमायदोसेण ।
पावंति वध वह रोह–छिज्ज मरणावसाणाइं[1] ॥२१०॥
तह जिणवराण आणं, अइक्कमंता पमायदोसेणं ।
पावंति दुग्गइपहे, विणिवाय सहस्सकोडीओ ॥ २११ ॥

જેમ કોઈ મનુષ્ય પ્રમાદના દોષથી રાજાની આજ્ઞાનુ ઉલ્લઘન કરે તો તે બધ, પ્રહારાદિવડે વધ, નિરોધ, છેદ અને મરણ પર્યંતના દુખને પામે છે, તેમ જે કોઈ પ્રાણી પ્રમાદના દોષથી જિનેશ્વરની આજ્ઞાનુ ઉલ્લઘન કરે છે તે દુર્ગતિના માર્ગમા હજારો કરોડો દુખોને પામે છે. (દુર્ગતિમા જઈને પારાવાર દુખો સહન કરે છે) ૨૧૦-૨૧૧.

जिणाणाए कुणताणं, नूण निव्वाणकारण ।
सुदर पि सु (स) बुद्धीण (ए), सव्व भवनिवंधण ॥२१२॥

જિનેશ્વરની આજ્ઞાએ-આજ્ઞા પ્રમાણે કરનારનુ સર્વ અનુષ્ઠાન મોક્ષનુ કારણ થાય છે અને જિનેશ્વરની આજ્ઞા વિના પોતાની બુદ્ધિથી તપસ્યાદિક સુદર અનુષ્ઠાન કરે તો પણ તે સર્વ સસારનુ કારણ થાય છે. ૨૧૨.

---

१ मरणाइ वसणाइं–इतिपाठांतर युज्यते.

आणाखंडणकारी, जइवि तिकालं महाविभूईसु (ए)।
पूइए (एई) वीयरायं, सव्वं पि निरत्थयं तस्स ॥२१३॥

જિનેશ્વરની આજ્ઞાનું ખંડન કરનાર મનુષ્ય જો કદાચ મોટા વૈભવવડે જિનેશ્વરની ત્રિકાળ પૂજા કરે, તો પણ તેનું તે સર્વ ધર્મકાર્ય નિરર્થક છે. ૨૧૩.

૧૪૧ સંઘનું લક્ષણ.

इक्को साहू इक्का, साहुणी सावओ व सड्ढी वा।
आणाजुत्तो संघो, सेसो पुण अट्ठिसंघाओ ॥ २१४ ॥

એક જ સાધુ, એક જ સાધ્વી, એક જ શ્રાવક અને એક જ શ્રાવિકા-જો કદાચ જિનેશ્વરની આજ્ઞાયુક્ત હોય તો તે જ સંઘ છે; તે સિવાય બીજા ઘણા હોય તો પણ તે હાડકાંનો સંઘ-સમૂહ છે. તેને-આજ્ઞારહિતને સંઘ કહી શકાતો નથી. ૨૧૪.

૧૪૨ ઇરિયાવહીના મિથ્યાદુષ્કૃતના ભાંગા.

अभिहयाइहिं गुणिया, पण सहस्स छ सय तीसा य।
ते रागदोसदुगुणा, इक्कारस सहस्स दोसट्ठा ॥२१५॥
मणवयणकायगुणिया, तित्तीस सहस्स सत्तसय असीया।
कारणकरणाणुमइ, लक्ख सहस्स तिसय चाला ॥२१६॥
कालत्तएण गुणिया, तिलक्ख चउसहस्स वीसअहिया य।
अरिहंतसिद्धसाहु-देवगुरुअप्पसक्खीहिं ॥ २१७ ॥
अट्ठारस लक्खाइं, चउवीस सहस्स एक सय वीसा।
इरियामिच्छादुक्कड-प्पमाणमेयं सुए भणियं ॥ २१८ ॥

જીવવિચાર પ્રકરણ વિગેરેમાં જીવના ૫૬૩ ભેદ કહેલા છે,[૧] તેને અભિહયા, વત્તિયા વિગેરે દશ પદવડે ગુણીએ કેમકે એ દશ પ્રકાર વિરાધનાના છે ત્યારે પાચ હજાર છમો ને ત્રીશ ૫૬૩૦ ભેદ થાય છે. તેને રાગ અને દ્વેષ એ બેવડે ગુણતા અગ્યાર હજાર બસો ને સાઠ ૧૧૨૬૦ ભાગા થાય છે. તેને મન, વચન અને કાયા એ ત્રણ યોગે ગુણતા તેત્રીશ હજાર સાતસો ને એશી ૩૩૭૮૦ ભ ગ થાય છે. તેને કરવુ કરાવવુ અને અનુમોદવુ એ ત્રણ કરણવડે ગુણતા એક લાખ એક હજાર ત્રણસો ને ચાલીશ ૧૦૧૩૪૦ ભ ગ થાય છે. તેને ભૂત, વર્તમાન અને ભવિષ્ય એ ત્રણ કાળે ગુણતાં ત્રણ લાખ ચાર હજાર અને વીશ ૩૦૪૦૨૦ ભ ગ થાય છે. તેને અરિહ ત, સિદ્ધ, સાધુ, દેવ, ગુરૂ અને આત્માની સાક્ષીરૂપ છએ ગુણવાથી અઢાર લાખ ચોવીશ હજાર એકસો ને વીશ ૧૮૨૪૧૨૦ ભ ગ થાય છે. આ પ્રમાણે ઇરિયાવહીના મિચ્છામિ દુક્કડ (મિથ્યા દુષ્કૃત) ના ભ ગનુ પ્રમાણ શ્રુતમા કહ્યુ છે. ૨૧૫-૧૬-૧૭-૧૮.

૧૪૩ કાયોત્સર્ગના ઓગણીશ દોષ.

घोडग १ लया २ य खंभे ३,
कुड्डे माले ४ य सवरि ५ वहु ६ नियले ७ ।
लवुत्तर ८ थण ९ उद्धी १०,
सजइ११ खलिण१२ वायस१३ कविट्ठे१४ ॥२१९॥
सीसे कपिय१५मूइ१६, अंगुलिभमुहाइ१७वारुणी१८पेहा१९।
नाभिकरयलकुप्पर,उस्सारिय पारियमि थुई ॥ २२० ॥

ઘોડાની જેમ પગ ઉંચો નીચો કરે તે ઘોટક દોષ ૧, લતાની જેમ કંપે તે લતા દોષ ૨, થાભલાને ટેકો દે તે સ્ત ભ દોષ ૩,

---

૧ (મનુષ્યના ૩૦૩, દેવતાના ૧૯૮, નારકીના ૧૪ ને તિર્યંચના ૪૮ મળી ૫૬૩ થાય છે)

ભીંત કે ભાળને ટેકો દે તે કુડ્ય દોષ ૪, ભીલડીની જેમ ગુહ્યસ્થાન આગળ હાથ રાખે તે શબરી દોષ ૫, વહુની જેમ મુખપર ઓઢે તે વધૂ દોષ ૬, બેડી પહેરેલાની જેમ બન્ને પગ ભેળા રાખે તે નિગડ દોષ ૭, ઉત્તરિય વસ્ત્ર લાંબું રાખે તે લંબોત્તર દોષ ૮, છાતીને ઢાંકે તે સ્તન દોષ ૯, ગાડાની ઉધની જેમ પગ લાંબા રાખે તે ઉદ્ધી દોષ ૧૦, સાધ્વીની જેમ હૃદયાદિક ઢાંકે તે સંયતી દોષ ૧૧, દિગંબરની જેમ ઉંચા હાથ રાખે તે ખલિન દોષ ૧૨, કાગડાની જેમ દૃષ્ટિ ફેરવ્યા કરે તે વાયસ દોષ ૧૩, કોઠની જેમ વસ્ત્રને સંકોચીને રાખે તે કપિત્થ દોષ ૧૪, ભૂત વળગ્યાની જેમ મસ્તક ધુણાવ્યા કરે તે શિરકંપિત દોષ ૧૫, મુંગાની જેમ ઉં ઉં કરે તે મૂક દોષ ૧૬, હાથની આંગળીએ ગણતરી કરે તે અંગુલિભ્રમિત દોષ ૧૭, મદિરા પીનારની જેમ બડબડે તે વારૂણી દોષ ૧૮ તથા તરસ્યા વાનરની જેમ હોઠ હલાવે તે પેહા દોષ ૧૯—આ ઓગણીશ દોષ રહિત કાઉસગ્ગ કરી, પારીને બે હાથ જોડી નાભિપર બન્ને કોણી રાખી થોઈ (સ્તુતિ) કહેવી. ૨૧૯—૨૨૦

૧૪૪ ગુરૂવંદનામાં લાગતા બત્રીશ દોષ.

अणाढियं१ च थद्धं२ च, पविद्धं३ परिपिंडियं४ ।
टोलगं५ अंकुसं६ चेव, तहा कच्छभरिंगियं७ ॥२२१॥
मच्छुव्वतं च८ मणसा, पुट्ठं९ तह वेइयाबंधं१० ।
भयसा११ चेव भयंति१२, मित्त१३ गारव१४कारणा१५ ।२२२।
तेणियं१६ पडिणीयं१७ च, रुट्ठ१८ तज्जिय१९ मेवयं ।
सट्ठं२० च हीलियं२१ चेव, तहा विपलिउं२२ च्चिय॥२२३॥
दिट्ठादिट्ठं२३ च तहा, सिंगं२४ च कर२५ मोयणं२६ ।
अलिद्धमणालिद्धं२७, ऊणं२८ उत्तरचूलियं२९ ॥२२४॥

मूयं३० च ढड्डर३१ चेव, चुडलीयं३२ च पच्छिमं ।
बत्तीसदोसपरिसुद्धं, किइकम्मं पउंजई ॥ २२५ ॥

અનાદરથી વાદે ૧, સ્તબ્ધપણે વાદે ૨, ઉતાવળથી વાદે ૩, વાદણાના સ્પષ્ટ અક્ષર ન બોલે ૪, તીડની જેમ કુદી કુદીને વાદે ૫, અ કુશની જેમ ઓઘો રાખીને વાદે ૬, કાચબાની જેમ વાદે ૭, મત્સ્યની જેમ એકને વાદી શીઘ્ર બીજાને વાદે ૮, મનમા ગુરૂની હીનતા ચિતવતો વાદે ૯, ઢીચણ ઉપર હાથ રાખીને વાદે ૧૦, ભયથી વાદે ૧૧, મને ભજશે એમ ધારી વાદે ૧૨, ગુરૂને મિત્ર ધારી વાદે ૧૩, પોતાના ગૌરવની ઈચ્છાથી વાદે ૧૪, (માત્ર ગુરુબુદ્ધિથી નહી પણ) ભણવા આદિને કારણે વાદે ૧૫, ચોરની જેમ છાનો છાનો વાદે ૧૬, પ્રત્યનીક (શત્રુ) ધારીને વાદે ૧૭, ક્રોધથી વાદે ૧૮, તર્જના કરતો વાદે ૧૯, શઠતાએ કરીને વાદે ૨૦, હીલના કરતો વાદે ૨૧, અર્ધ વાદી વચ્ચે વિકથા કરે ૨૨, અધારે દીઠા ન દીઠા વાદે ૨૩, શિંગની જેમ એક તરફ વાદે (મસ્તકની એક બાજુ હાથ લગાડે) ૨૪, કર (વેઠ) જાણીને વાદે ૨૫, વાદ્યા વિના છૂટાશે નહી એમ ધારીને વાદે ૨૬, ઓઘા ઉપર અને મસ્તકે હાથ લાગે નહી-એવી રીતે વાદે ૨૭, ઓછા અક્ષર બોલીને વાદે ૨૮, ઉત્તરચૂલિકા કરતો-વધારે બોલતો વાદે ૨૯, મુગો મુગો વાદે ૩૦, અતિ મોટા શબ્દે વાદે ૩૧ તથા અયોગ્ય રીતે વાદે ૩૨-એ છેલ્લો દોષ છે. આ બત્રીશ દોષનો ત્યાગ કરી શુદ્ધપણે કૃતિકર્મ (વાદવાની ક્રિયા) કરવી જોઇએ. ૨૨૧-૨૫ (આ દોષોમા કેટલાક ખાસ દ્વાદશાવર્તવદનને લગતા છે તે જુદા સમજી લેવા.)

૧૪૫ વાંદણાના પચીશ આવશ્યક.

दोवणय अहाजाय, कीकम्म तहय वारसावत्त ।
चउ सिरि तिगुत्त, दुप्पवेस एगनिक्खमण ॥ २२६ ॥

બે વાદણામા મળીને બે વાર નમવુ ૨, યથાજાત એટલે માત્ર ચોળપટ્ટો ને રજોહરણ રાખીને વાદવા ૩. બાર આવર્ત્ત જાળવવા

(બરાબર કરવા)૧૫, ગુરૂના ચરણ પાસે ચાર વાર મસ્તક નમાવવું ૧૯, ત્રણ ગુપ્તિ જાળવવી ૨૨, બેવાર અવગ્રહમાં પ્રવેશ કરવો ૨૪, તથા એકવાર અવગ્રહમાંથી નીકળવું ૨૫–આ પ્રમાણે બે વાંદણામાં મળીને (દ્વાદશાવર્તવંદનમાં) ૨૫ આવશ્યક જાળવવાના છે. ૨૨૬.

૧૪૬ ગુરૂને શિષ્ય કે શ્રાવક દ્વાદશાવર્તવંદને વાંદે ત્યારે ગુરૂએ કહેવાના ૭ વચન.

छंदेण अणुजाणामि, तहत्ति तुब्भंपि वट्टए एवं ।
अहमवि खामेमि तुमं, वयणाइं वंदणारिहस्स ॥२२७॥

'ઇચ્છામિ' એવું શિષ્ય કે શ્રાવક કહે, ત્યાં ગુરૂ 'છંદેણ' કહે, શિષ્ય 'અણુજાણહ' કહે ત્યારે ગુરૂ 'અણુજાણામિ' કહે, શિષ્ય 'દિવસો વઈક્કંતો' કહે ત્યારે ગુરૂ 'તહત્તિ' કહે, શિષ્ય 'જત્તા ભે' કહે ત્યારે ગુરૂ 'તુબ્ભંપિ વટ્ટએ' કહે, શિષ્ય 'જવણિજ્જં ચ ભે' કહે ત્યારે ગુરૂ 'એવં' કહે, શિષ્ય 'ખામેમિ ખમાસમણો' કહે ત્યારે ગુરૂ 'અહમવિ ખામેમિ તુમં' કહે–આ પ્રમાણે વંદનાને લાયક એવા ગુરૂના (૭) પ્રતિવચન હોય છે. ૨૨૭ (૭ બોલ શિષ્યના અને ૭ બોલ ગુરૂના કુલ ૧૨ બોલનો અર્થ ગુરૂવંદન ભાષ્યથી જાણવો.)

૧૪૭ ગુરૂની તેત્રીશ આશાતના.

१ थी ९ ने १०
पुरओपक्खासन्ने, गंताचिट्ठणनिसीअणायमणे ।
११ १२ १३ १४
आलोअण पडिसुणणे, पुव्वालवणे य आलोए ॥२२८॥
१५ १६ १७ १८ १९
तह उवदंस निमंतण, खद्धाययणे तहा य पडिसुणणे ।
२० २१ २२ २३ २४ २५
खद्धत्ति अ तत्थगए, किं तुम तज्जाय नोसुमणे ॥२२९॥

२६ २७ २८ २९
नो सरसि कहछित्ता, परिसंभित्ता अणुट्ठियायकहे ।
३० ३१ ३२ ३३
संथारपायघट्टण, चिट्ठुच्चसमासणे यावि ॥ २३० ॥

ગુરૂની આગળ, પડખે અને સમીપે ચાલે ૩, ઉભો રહે ૬, બેસે ૯, બહારથી આવી ગુરૂની પહેલાં આચમન લે ૧૦, ગુરૂની પહેલા આલોવે ૧૧, રાત્રે ગુરૂનુ વચન સાભળ્યા છતા ન સાભળ્યુ કરે-જવાબ ન આપે ૧૨ ગુરૂની પાસે આવેલ શ્રાવકોને પહેલા પોતે બોલાવે ૧૩, ગોચરી પોતાની મેળે અથવા બીજા પાસે આલોચે ૧૪, ગુરૂને આહાર દેખાડે નહી અને બીજાને દેખાડે ૧૫, ગુરૂની આજ્ઞા લીના વિના અથવા નિમ ત્રણ કર્યા વિના બીજાને નિમ ત્રણ કરે ૧૬, ગુરૂને પૂછ્યા વિના સ્નિગ્ધ પદાર્થ બીજાને આપે ૧૭, ગુરૂને સારી વસ્તુ ન આપે-પોતે ખાય ૧૮, ગુરૂનુ વચન સાભળે નહી ૧૯, ગુરૂને કર્કશ વચન કહે ૨૦, ગુરૂ બોલાવે ત્યારે આસનપર બેઠો સતો જ-ત્યા ગયા શિવાય જવાબ આપે ૨૧, ગુરૂ બોલાવે ત્યારે 'શુ છે ?' એમ તર્જના કરતો બોલે ૨૨, ગુરૂને તુ એવો શબ્દ કહે (તુકારો કરે) ૨૩, ગુરૂનુ વચન ઉથાપે (માને નહી.) ૨૪, ગુરૂનુ બહુમાન થતુ દેખી સારા મનવાળો (રાજી) ન થાય ૨૫, ગુરૂનુ વચન અસત્ય કરવા માટે 'તમને સાભરતુ નથી, આ અર્થ આવો છે' એમ કહે ૨૬, ગુરૂની કથાનો છેદ કરે (વ્યાખ્યાનમા વચ્ચે પોતાનુ ડહાપણ કરે.) ૨૭, ગુરૂની પર્ષદાનો ભેદ કરે ૨૮, ગુરૂ કહી રહ્યા પછી પોતે પાછો વિસ્તારથી કહે ૨૯, ગુરૂના સથારાને પગવડે સઘટ્ટ-સ્પર્શ કરે ૩૦, ગુરૂના આસનપર બેસે ૩૧, ગુરૂથી ઉંચે આસને બેસે ૩૨, ગુરૂની સરખા આસને બેસે ૩૩-આ પ્રમાણે ગુરૂની તેત્રીશ આશાતના તજવા યોગ્ય છે. ૨૨૮-૨૨૯-૨૩૦.

૧૪૮ ગુરૂવદનાનુ ફળ.

तित्थयरत्तं सम्मत्त, खाइयं सत्तमीय तइयाए ।
आऊ वदणएणं, बद्ध च दसारसीहेण ॥ २३१ ॥

દશાર કુળમાં સિંહ સમાન એવા કૃષ્ણ વાસુદેવે ગુરૂવંદન કરવાથી તીર્થંકર નામકર્મ બાંધ્યું, ક્ષાયિક સમકિત ઉપાર્જન કર્યું, અને સાતમી નરકે જવાનું હતું તેને બદલે ત્રીજી નરકનું આયુષ્ય બાંધ્યું. ૨૩૧. (અહીં આયુષ્ય બાંધ્યું ન સમજવું. ગતિમાં ભેદ કરી સાતમીની ત્રીજી કરી એમ સમજવું. કેમકે આયુ બાંધ્યા પછી ફરતું નથી.)

गुरुवंदणेण जीवो, तमपडलं फडुइ नीयगुत्तं च ।
अप्पडिहयसोहग्गं, पावइ सिरिवासुदेवु व्व ॥ २३२ ॥

ગુરૂવંદનવડે જીવ શ્રી વાસુદેવની જેમ અજ્ઞાનરૂપી અંધકારના સમૂહનો નાશ કરે છે, નીચ ગોત્રનો નાશ કરે છે અને અપ્રતિહત સૌભાગ્ય પામે છે. ૨૩૨. (અહીં પણ વાસુદેવ તે કૃષ્ણ જ સમજવા.)

૧૪૯ પ્રત્યાખ્યાનના આગારો

दो चेव नमुक्कारि, आगारा छच्च हुंति पोरिसिए ।
पंचेव अब्भत्तट्ठे, एगासणंमि अट्ठेव ॥ २३३ ॥

નવકારશીના પચ્ચખ્ખાણમાં બે જ આગાર, પોરસીના પચ્ચખ્ખાણમાં છ આગાર, ઉપવાસના પચ્ચખ્ખાણમાં પાંચ અને એકાશનના પચ્ચખ્ખાણમાં આઠ આગાર કહેલા છે. ૨૩૩.

सव्वागारे वुच्छं, आगार सत्त हुंति पुरिमड्ढे ।
छच्चेव य उदगम्मि, एगट्ठाणम्मि सत्तेव ॥ २३४ ॥

સર્વ આગારોને કહું છું. પુરિમાર્ધના સાત આગાર, પાણીના છ આગાર અને એકલઠાણાના સાત આગાર કહ્યા છે. ૨૩૪.

सोलस य काउस्सग्गे, छच्चेव य दंसणम्मि आगारा ।
एगो य चोलपट्टे–भिगइए हुंति चत्तारि ॥ २३५ ॥

કાયોત્સર્ગના સોળ આગાર, સમકિતના છ આગાર, ચોલપટ્ટનો એક આગાર અને અભિગ્રહના ચાર આગાર કહેલા છે. ૨૩૫.

(આગાર સબંધી અન્યાચાર્યકૃત ગાથા.)

सोलसुस्सग्गे छ सम्मे, पुरिमड्डुस्स सगभिगइए पच ।
परमट्ठे पंच अब्भत्तट्ठे, पण इअ आगारा चउचत्ता ॥२३६॥

કાયોત્સર્ગના સોળ આગાર, સમકિતના છ આગાર, પુરિમડ્ડના સાત આગાર, અભિગ્રહના પાચ આગાર (ચોળપટ્ટનો એક અને અભિગ્રહના ચાર મળીને પાચ) પરમ અર્થ-અંતસમયે આસણ તેના પાચ તથા ઉપવાસના પાચ આગાર-આ સર્વ મળીને ચુમાળીશ આગાર કહેલા છે. (આ ગાથા અન્ય આચાર્યકૃત જણાય છે, આ વિષયની એમની કરેલી બીજી ગાથાઓ હોવી જોઇએ)૨૩૬.

૧૫૦ શ્રાવકની સવા વસો દયા.

थूला सुहुमा जीवा, संकप्पारंभओ भवे दुविहा ।
सावराहनिरवराहा, सावेक्खा चेव निरवेक्खा ॥ २३७ ॥

સ્થૂલ (ત્રસ) અને સૂક્ષ્મ (સ્થાવર) એ બે પ્રકારના જીવો છે, તેને સર્વથા નહી હણનારા સાધુને પરિપૂર્ણ વીશ વસા દયા હોય છે. શ્રાવક સ્થૂલ એટલે બાદર (ત્રસ) જીવોને હણે નહી અને આરંભ સમારંભ કરતા સૂક્ષ્મ જીવોની (સ્થાવરોની બચી શકે તેટલી) જયણા કરે એટલે કે સૂક્ષ્મ (બાદર સ્થાવર) જીવોની સર્વથા અહિંસા ગૃહસ્થો પાળી શકે નહી તેથી સાધુ કરતા તેની દયા અર્ધી થઈ તેથી દશ વસા દયા રહી. સ્થૂલ જીવોને પણ સંકલ્પથી એટલે હું એને મારૂં એવી બુદ્ધિથી મારે નહિ, પણ આરંભ સમારંભ કરતા મરે તેની જયણા છે, તેથી પાચ વસા દયા રહી. તેમા પણ નિરપરાધીને ન મારે અને સાપરાધી મારે જયણા છે તેથી અઢી વસા દયા રહી. સાપરાધીને પણ નિરપેક્ષપણે ન હણે અને સાપેક્ષપણે જયણા છે તેથી સવા વસો દયા શ્રાવકને સંભવે છે. ૨૩૭.

૧૫૧ શ્રાવકનું સવા વસો સત્ય.

सुहुमो य मुसावाओ, थूलो अप्पाण सयणमणुवग्गे ।
सयणे परय तहा, वहधम्मे परहलियं भासं ॥ २३८ ॥

મૃષાવાદ બે પ્રકારે છે-સૂક્ષ્મ અને સ્થૂલ. તેમાં સૂક્ષ્મની જયણા, સ્થૂલ પાંચ મોટા અસત્ય ન બોલે તેથી દશ વસા સત્ય રહ્યું. સ્થૂલ અસત્યના પણ બે ભેદ-પોતાને અર્થે અને બીજાને અર્થે. તેમાં પોતાને અર્થે અસત્ય બોલવાનો ત્યાગ, બીજા માટે બોલવાની જયણા, તેથી પાંચ વસા રહ્યા. બીજાને માટે અસત્ય બોલવું પડે તેના બે ભેદ-સ્વજનને અર્થે અને પરજનને અર્થે. તેમાં સ્વજનને અર્થે જયણા, પરજનને અર્થે ત્યાગ, તેથી અઢી વસા રહ્યા. પરજનને અર્થે અસત્ય બોલવાના પણ બે ભેદ-ધર્મને અર્થે અને બીજે અર્થે. તેમાં બીજે અર્થે ત્યાગ, ધર્મને અર્થે જયણા. તેથી સવા વસો સત્ય રહ્યું. ધર્મ સિવાય અન્યને માટે અસત્ય ન બોલે. ૨૩૮.

૧૫૨ શ્રાવકને અદત્તાદાન ત્યાગ સવા વસો.

अदिन्नादाण सुहुमो, थूला वावार तेणवावारे ।
निओगहो इअ निओग, दाण चोरि अ अप्प वहु ॥२३९॥

અદત્તાદાનના બે ભેદ-સૂક્ષ્મ અને સ્થૂલ. તેમાં સૂક્ષ્મની જયણા અને સ્થૂલનો એટલે મોટી ચોરી જેથી રાજદંડ ઉપજે તેનો ત્યાગ, એટલે દશ વસા અદત્તાદાન ત્યાગ વ્રત રહ્યું. સ્થૂલના પણ બે ભેદ. સામાન્ય વેપાર અને ચોરીનો વેપાર. તેમાં સામાન્ય વેપારમાં જયણા અને ચોરીના વ્યાપારનો ત્યાગ, એટલે પાંચ વસા વ્રત રહ્યું. સામાન્ય વ્યાપારમાં થતી ચોરીના પણ બે ભેદ. રાજનિગ્રહ થાય એવી અને રાજનિગ્રહ ન થાય એવી. તેમાં રાજનિગ્રહ ન થાય તેવી ચોરીના વ્યાપારમાં થતી ચોરીની જયણા અને રાજનિગ્રહ થાય એવી ચોરીના વ્યાપારમાં થતી ચોરીનો ત્યાગ, એટલે અઢી વસા વ્રત

રહ્યુ. રાજનિગ્રહ થાય એવા વ્યાપારના અ ગની ચોરીના પણ બે ભેદ. અલ્પ એટલે દાણચોરી વિગેરે અને બહુ એટલે તેથી વધારે. તેમા દાણચોરીની જયણા અને અધિકનો ત્યાગ, એટલે શ્રાવકને અચૌર્યવ્રત સવા વસો જ હોય. ૨૩૯.

૧૫૩ શ્રાવકને બ્રહ્મવ્રતનો સવા વસો.

मणवयणकायमेहुण, करण सदार वज्ज परइत्थी ।

सयण दारा करावण, कारावण निअ य तिरियाण ॥२४०॥

મૈથુનના બે ભેદ-મનવચનથી અને કાયાથી. તેમા મનવચનથી મૈથુનની જયણા અને કાયાથી મૈથુનનો ત્યાગ, તેથી દશ વસા રહ્યા. કાયાથી મૈથુન ત્યાગના બે ભેદ-સ્વસ્ત્રી આશ્રી અને પરસ્ત્રી આશ્રી. તેમા સ્વસ્ત્રી સાથે મૈથુન સેવવાની જયણા અને પરસ્ત્રી સાથેના મૈથુનનો ત્યાગ, તેથી પાચ વસા વ્રતના રહ્યા. પરસ્ત્રી સાથેના મૈથુન ત્યાગના પણ બે ભેદ-પોતે કરવુ અને બીજા પાસે કરાવવુ. તેમા બીજા પાસે કરાવવાની એટલે લગ્નાદિકથી બીજાને જોડી દેવાની જયણા અને પોતે કરવાનો ત્યાગ, તેથી અઢી વસા રહ્યા. બીજા પાસે મૈથુન કરાવવાના પણ બે ભેદ-સ્વજનના તિર્યચને અર્થે અને પોતાના તિર્યચને અર્થે. તેમા પોતાના તિર્યચને માટે જયણા અને સ્વજનના તિર્યચને અર્થે ત્યાગ, તેથી શ્રાવકને બ્રહ્મવ્રત સવા વસો રહ્યુ. ૨૪૦.

૧૫૪ શ્રાવકનુ પરિગ્રહપ્રમાણ વ્રત સવા વસો.

अब्भितर बाहिरिओ, परिग्गहो अप्प पउर नायव्वो ।

पुत्त वधवया पुण, पुत्तं धुअ बधवाईया ॥ २४१ ॥

પરિગ્રહના બે ભેદ-આભ્યતર અને બાહ્ય. તેમાં આભ્યતર પરિગ્રહની જયણા અને બાહ્ય પરિગ્રહનો ત્યાગ, તેથી દશ વસા વ્રત રહ્યુ. બાહ્યના બે ભેદ-અલ્પ (પ્રમાણોપેત) પરિગ્રહ અને

ઘણો (પ્રમાણ વિનાનો) પરિગ્રહ. તેમાં ઘણા (અપરિમિત) પરિગ્રહનો ત્યાગ અને અલ્પ (પરિમિત) પરિગ્રહની જયણા, તેથી પાંચ વસા વ્રત રહ્યું. પ્રમાણોપેત પરિગ્રહના પણ બે ભેદ-પોતાને અર્થે પરિગ્રહ રાખવો અને બીજાને માટે પરિગ્રહ રાખવો. તેમાં પોતાને માટે પરિગ્રહ રાખવાની જયણા અને બીજાને માટે પરિગ્રહ રાખવાનો ત્યાગ, તેથી અઢી વસા વ્રત રહ્યું. બીજાને અર્થે પરિગ્રહ ત્યાગના પણ બે ભેદ-સ્વજનને અર્થે અને પરજનને અર્થે. તેમાં પુત્ર, પૌત્ર, બાંધવ વિગેરે સ્વજનને અર્થે પરિગ્રહ રાખવાની જયણા અને અન્યજનને અર્થે પરિગ્રહનો ત્યાગ, તેથી સવા વસો પાંચમું વ્રત શ્રાવકને હોય છે. ૨૪૧.

૧૫૫ ઘરદેરાસરમાં ન બેસાડવા યોગ્ય પ્રતિમા.

लिप्पे१ य दंत२ कट्ठे३, लोह४ पाहाण५ पंच पडिमाओ।
नो कुज्जा गिहपडिमा, कुलधणनासो हवइ जम्हा ॥२४२॥

લેપ્યની ૧, દાંતની ૨, કાષ્ઠની ૩, લોઢાની ૪ અને પાષાણની ૫-આ પાંચ જાતની જિનેશ્વરની પ્રતિમાઓ ઘરદેરાસરમાં સ્થાપન કરવી નહીં. કેમકે તેમ કરવાથી કુળ અને ધનનો નાશ થાય છે. ૨૪૨.

૧૫૬ પાંચ પ્રકારનાં ચૈત્ય.

भत्ती१ मंगल चेइयं२, निस्सकडं३ चेइयं अनिस्सकडं४।
सासयचेइय५ पंच, उवइट्ठं जिणवरिंदेहिं ॥ २४३ ॥

ભક્તિચૈત્ય ૧, મંગળચૈત્ય ૨, નિશ્રાકૃત ચૈત્ય ૩, અનિશ્રાકૃત ચૈત્ય ૪ અને શાશ્વત ચૈત્ય ૫-આ પાંચ પ્રકારનાં ચૈત્યો જિનેશ્વરોએ કહ્યાં છે. ૨૪૩.

પાંચે પ્રકારના ચૈત્યોનાં લક્ષણ.

गिहजिण पडिमा भत्ती–चेइय१ तह उत्तरगघडियम्मि।
जिणविंवमिय मगल–चेइयं२ समणया विंति ॥२४४॥
निस्सकडं गच्छस्स य, सजायं३ तदियरं अनिस्सकडं४।
सिद्धायण च सासय–चेइयं५ पंचविह एसं ॥२४५॥

ઘરદેરાસરમા સ્થાપેલી જિનેશ્વરની પ્રતિમાને ભક્તિચૈત્ય કહેવાય છે ૧, તથા બારસાખના ઉત્તરંગમા કોતરીને કરેલુ જિનેશ્વરનુ બિબ તે મંગળચૈત્ય કહેવાય છે ૨, એમ ગણધરાદિક શ્રમણો કહે છે. કોઈપણ ગચ્છની નિશ્રાએ જે થયેલુ હોય તે નિશ્રાકૃત કહેવાય છે ૩, તેનાથી અન્ય એટલે અમુક ગચ્છની નિશ્રાનુ જે ન હોય–સર્વ સામાન્ય હોય તે અનિશ્રાકૃત કહેવાય છે ૪, તથા સિદ્ધાયતન એ શાશ્વતચૈત્ય કહેવાય છે. ૫–આ પ્રમાણે પાચ પ્રકારના ચૈત્યો કહેલા છે. ૨૪૪–૨૪૫. (પ્રથમ બેમા ચૈત્ય શબ્દ પ્રતિમાવાચક જાણવો ને પાછલા ૩ મા જિનમંદિર વાચક જાણવો)

૧૫૭ જિનેશ્વરનો નામાદિક ચાર પ્રકારનો નિક્ષેપ.

नामजिणा जिणनामा १,
ठवणजिणा पुण जिणिंदपडिमाओ २।
दव्वजिणा जिणजीवा ३,
भावजिणा समवसरणत्था ४ ॥२४६॥

કોઈપણ જીવાદિક પદાર્થનુ નામ જિન હોય તે અથવા ચોવીશ તીર્થંકરાદિકના નામ તે નામજિન કહેવાય છે ૧, જિનેંદ્રની જે પ્રતિમા છે તે સ્થાપનાજિન છે ૨, જિનેશ્વરના જીવ કે જે સ્વર્ગાદિકમા (કૃષ્ણ, શ્રેણિક વિગેરે) ગયેલા હોય–હવે પછી

તીર્થંકર થવાના હોય તે દ્રવ્યજિન કહેવાય છે ૩, તથા સમવસરણમાં બિરાજતા જે સાક્ષાત્ તીર્થંકરો હોય તે ભાવજિન કહેવાય છે. ૪. ૨૪૬. (અત્યારે મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં ૨૦ વિહરમાન વિચરે છે તેને ભાવજિન સમજવા.)

૧૫૮ જિનચૈત્યમાં તજવાની દશ મોટી આશાતના.

तंबोल १ पाण २ भोयण ३–
वाणह ४ मेहुन्न ५ सुयण ६ निट्ठिवणं ७ ।
मुत्तुच्चारं ८–९ जूयं १०, वज्जे जिणनाहगब्भारे ॥२४७॥

તંબોળ (પાન સોપારી) ખાવું ૧, પાણી પીવું ૨, ભોજન કરવું ૩, ઉપાનહ–જોડા પહેરવા ૪, મૈથુન સેવવું ૫, સુવું ૬, થુંકવું ૭, મૂત્ર (લઘુનીતિ કરવી) ૮, ઉચ્ચાર (વડીનીતિ કરવી) ૯, તથા દ્યૂત–જુગટે રમવું ૧૦–આ દશ મોટી આશાતનાઓ ખાસ જિનેશ્વરના ચૈત્યમાં વર્જવાની છે. ૨૪૭. (અહીં 'ગભારો' શબ્દ ચૈત્યવાચક છે. અન્યત્ર जगइए એટલે જગતિમાં–ગઢની અંદર. એમ કહેલ છે. આશાતનાઓ તો ૮૪ કહેલી છે, તેમાંથી આ દશ તો અવશ્ય વર્જવા યોગ્ય કહેલી છે.)

૧૫૯ સંપ્રતિ રાજાએ નવા કરાવેલા તથા જીર્ણોદ્ધાર કરાવેલા ચૈત્યોની સંખ્યા.

संपइरायविणिम्मिय–पणवीससहस्सपवरपासाया ।
छत्तीससहस्सजुण्णा, जिणविहारा कया जेण ॥२४८॥

સંપ્રતિ રાજાએ પચીશ હજાર નવા ઉત્તમ પ્રાસાદો બનાવેલા હતા, તથા તેણે જીર્ણ થયેલા છત્રીશ હજાર જિનચૈત્યોનો ઉદ્ધાર કર્યો હતો. ૨૪૮. કોઈ જગ્યાએ ૩૬૦૦૦ જીર્ણોદ્ધાર ને ૮૯૦૦૦ ચૈત્ય મળીને સવા લાખ જિનચૈત્યો કરાવ્યાનું કહેલું છે.

१६० संप्रति राजाએ ભરાવેલી જિનપ્રતિમાઓની સંખ્યા.

सेलमय सवाकोडी, रीरीमय तावइ जिणवराणं ।
इय अट्ठारस कोडी, पडिमा पणमामि भत्तीए ॥२४९॥

સંપ્રતિ રાજાએ જિનેંદ્રોની સવા કરોડ પાષાણની પ્રતિમાઓ ભરાવી હતી, અને તેટલી જ એટલે સવાકોડ પીતળ વિગેરે ધાતુઓની પ્રતિમાઓ ભરાવી હતી, તે સર્વને ભક્તિથી હું વાંદુ છું ૨૪૯. (ગાથામાં अट्ठारस છે તે જગ્યાએ અઢીવાચક अड्ढाइय શબ્દ જોઇએ.)

१६१ ઋતુ આશ્રી લવણને સચિત્ત થવાનો કાળ

वासासु सगदिणोवरि, पन्नरदिवसोवरि च हेमंते ।
जाइ सचित्त सो उ, गिम्हे मासोवरिं लवण ॥२५०॥

લવણ (મીઠું) વર્ષાઋતુમાં સાત દિવસ પછી સચિત્ત થાય છે, શીયાળામાં પંદર દિવસ પછી અને ઉનાળામાં એક માસ પછી લવણ સચિત્ત થાય છે. ૨૫૦. (આ ચુલે મેંકેલા લવણ આશ્રી સમજાય છે. ભઠ્ઠીમાં પકવેલું સચિત્ત થતું નથી એમ જાણવામાં છે)

१६२ સચિત્તના ત્યાગીને ખપતા ફળો.

लवणं कच्चरवीयं, उक्कालिय तह य फालिय तलिय ।
अन्ने सव्वे अ फला, वज्जिज्जा गाहिया सिद्धा ॥२५१॥

લવણ દીધેલા, કાચરી કરેલા અને બીજ કાઢી નાખેલા તેમજ ઉકાળ્યા, ફાડ્યા અને તળ્યા હોય તો તે સિદ્ધ થયેલા હોવાથી (સચિત્તના ત્યાગીને) ગ્રહણ કરવા લાયક છે, બીજા સર્વ કાચા ફળો વર્જવા લાયક છે. ૨૫૧

१६३ કડાહ વિગય (મીઠાઇ) વિગેરેનો કાળ.

वासासु पन्नर दिणा, सीउण्हकाले य मास दिणवीसा ।
सव्वा कडाहविगई, कप्पइ साहूण इय दीहा ॥२५२॥

સર્વે કડાહ વિગય (મીઠાઈ) વર્ષાઋતુમાં પંદર દિવસ સુ
કલ્પે છે, શીયાળામાં એક માસ સુધી અને ઉનાળામાં વીશ દિ
સુધી કલ્પે છે. સાધુને તો ઉપર પ્રમાણેના કાળની ગણત્રીએ
દિવસની લાવેલ તે દિવસે જ કલ્પે છે. (રાખી મૂકાતી નથી.) ર

जुगराय बार पहरा, वीसं घिसि तक्करं कयंबो य
पच्छा निगोयजंतू, उप्पज्जइ सव्वदेसेसु ॥ २५३

જુગલી રાબ બાર પહોર સુધી કલ્પે, ઘેંશ અને છા
રાંધેલો કરંબો વીશ પહોર સુધી કલ્પે. ત્યારપછી સર્વ દેશ
તેને વિષે નિગોદજીવો એટલે લીલફુલી વિગેરે ઉત્પન્ન થાય છે. ર
(આમાં લખેલ ઘેંશ ને કરંબો બીજે દિવસ વાપરવાની પ્ર
યોગ્ય જણાતી નથી.)

पुआ मुंगाडि लप्पसी, करंब रब्बाइ सिद्धअन्नमज्झ
अट्ठपहराण उवरिं, सुहुमा जीवा सुए भणिया ॥

પુડલા, મુંગડી, લાપશી, કરંબો, રાબ અને રાંધેલું
એ સર્વને વિષે આઠ પહોર વીત્યા પછી સૂક્ષ્મ જીવો (લીલ
વિગેરેના) ઉત્પન્ન થાય છે, એમ શ્રુતમાં કહ્યું છે. (પ્રવચન
દ્વારમાં ચાર પહોરનું કાળમાન કહ્યું છે.) ૨૫૪.

૧૬૪ વિદળ ને દહીંમાં જીવોત્પત્તિ વિષે.

जं मुग्गमासपमुहं, विदलं कच्चम्मि गोरसे पडइ
ता तसु जीवुप्पत्ती, भणंति दहिए बिदिणउवरि ।

જે મગ, અડદ વિગેરે દ્વિદલ કાચા ગોરસમાં પડે તો
તત્કાળ જીવની ઉત્પત્તિ કહેલી છે, અને દહીંમાં બે દિવસ
પહોર) પછી જીવની ઉત્પત્તિ કહેલી છે. ૨૫૫.

૧૬૫ ગળ્યા વિનાની છાશ બાબત.

जइ अणगलिय तक्कं, पमायवसओ समायरइ सड्ढो ।
मज्जसमं तं पाण, गोयम ! भणिय न सदेहो ॥ २५६ ॥

જો ન ગળેલી છાશ પ્રમાદના વશથી શ્રાવક વાપરે તો હે ગૌતમ ! તે છાશનુ પાન મદિરા સમાન કહ્યુ છે, તેમા મદેહ નથી. ૨૫૬. (ઉપવાસના તિવિહાર પચ્ચખ્ખાણુમા અચિત્ત જળને બદલે વાપરવાનુ જે કહે છે તેના સબધમા આ વાત સમજાય છે.)

૧૬૬ અચિત્ત જળ વિચાર.

(ઉકાળેલા અચિત્ત જળનો કાળ.)

वासासु तिन्नि पहरा, तह चउरो हुति सीयकालम्मि ।
पच य गिम्हे काले, फासुअनीरस्स परिमाण ॥२५७॥

પ્રાસુક (અચિત્ત) કરેલા જળના કાળનુ પ્રમાણુ વર્ષાઋતુમા ત્રણ પહોરનુ છે, તથા શીયાળામા ચાર પહોરનુ છે, અને ઉનાળામા પાચ પહોરનુ કાળમાન છે. ૨૫૭. (એટલો કાળ વ્યતીત થઈ ગયા પછી તે પાછુ સચિત્ત થઈ જાય છે)

ठाणाइ परिसुद्ध, होइ साचित्त मुहुत्तमज्झंमि ।
पच्छा तिमुहुत्त जलं, फासुय भणियं जिणिदेहि ॥२५८॥

ત્રિફળા, રાખ વિગેરે પ્રયોગથી અચિત્ત કરેલુ જળ પ્રથમ એક અતર્મુહૂર્ત્ત સુધી સચિત્ત રહે છે, ત્યારપછી ત્રણ મુહૂર્ત સુધી તે જળ પ્રાસુક (અચિત્ત) રહે છે અને ત્યારપછી પાછુ સચિત્ત થઈ જાય છે. એમ જિનેદ્રોએ કહ્યુ છે. ૨૫૮.

૧૬૭ એકવીશ પ્રકારે થતું પ્રાસુક જળ.

उस्सेइम १ संसेइम २,
तंदुल ३ तिल ४ तुस ५ जवोदगा ६ यामं ७।
सोवीर ८ सुद्धवियडं ९,
अंवय १० अंबाय ११ कविट्ठं १२ ॥ २५९ ॥
माउलिंग १३ दक्ख १४ दाडिम १५,
खज्जुर १६ नालेर १७ कयर १८ वोरजलं १९।
आमलगं २० चंचाए २१,
पाणिय पढमंग भणियाइं ॥ २६० ॥

લોટ મસળવા માટે લીધેલું પાણી ૧, તીલ ધોયાનું પાણી ૨, ચોખા ધોયાનું પાણી ૩, તલના કોઈ પ્રકારવડે અચિત્ત કરેલું પાણી ૪, ફોતરા (ફુકસા) ધોયાનું પાણી ૫, જવ ધોયાનું પાણી ૬, કાંજી (છાશ) નું પાણી ૭, સુરમાનું પાણી ૮, શુદ્ધ ઉકાળેલું પાણી ૯, આમ્ર (કેરીના છોતરાં) ધોયાનું પાણી ૧૦, આંબલીના છોતરાં ધોયાનું પાણી ૧૧, કોઠાનું પાણી ૧૨, બીજોરાનું પાણી ૧૩, દ્રાક્ષનું પાણી ૧૪, દાડમનું પાણી ૧૫, ખજુરનું પાણી ૧૬, નાળિયેરનું પાણી ૧૭, કેર ધોયાનું પાણી ૧૮, બોર ધોયાનું પાણી ૧૯, આમળા ધોયેલું પાણી ૨૦ અને ચંચા (વસ્તુવિશેષ) નું પાણી ૨૧–આ એકવીશ પ્રકારના પ્રાસુક પાણી પહેલા આચારાંગ સૂત્રમાં કહ્યાં છે. ૨૫૯–૨૬૦ (આ શબ્દાર્થમાં પણ ફેરફાર જણાય છે તેમજ કઈ જાતનું પાણી ક્યાં સુધી સચિત્ત રહે ને ક્યારે અચિત્ત થાય તે પણ સમજવાનું છે તે સમજ્યા પછી તેનો ઉપયોગ કરવા યોગ્ય છે.)

૧૬૮ ઉકાળેલા પાણીનો કાળ.

उण्होदगं तिदंडु–कालिय वासासु तिपहरमचित्तं।
चउ सिसिरे पण गिम्हे, तेण परं होइ सचित्तं ॥२६१॥

ત્રણ ઉભરાએ ઉકાળેલુ ઉષ્ણ જળ વર્ષાઋતુમા ત્રણ પ્રહર સુધી અચિત્ત રહે છે, શિયાળામા ચાર પ્રહર સુધી અચિત્ત રહે છે અને ઉનાળામા પાચ પ્રહર સુધી અચિત્ત રહે છે. ત્યારપછી સચિત્ત થઈ જાય છે. ૨૬૧. (આ મતલબની જ ગાથા ઉપર ૨૫૭ મી કહેલી છે તેથી આ અન્યકૃત જણાય છે.)

१६९ વગર ચાળેલા લોટને અચિત્ત થવાનો કાળ.

पण दिण मीसो लुट्टो, अचालिओ सावणे अ भद्दवए।
चउ आसो कत्तीए, मगसिर पोसमि तिन्नि दिणा॥२६२॥
पण पहर माह फग्गुणि, पहरा चत्तारि चित्त वीसाहे।
जिट्ठासाढे तिपहर, तेण पर होइ अचित्तो ॥२६३॥

ચાળ્યા વિનાનો આટો શ્રાવણ અને ભાદ્રપદ માસમા પાંચ દિવસ સુધી મિશ્ર રહે છે, આશ્વિન અને કાર્તિક માસમા ચાર દિવસ, માર્ગશીર્ષ અને પોષ માસમા ત્રણ દિવસ, માઘ અને ફાલ્ગુન માસમા પાચ પ્રહર, ચૈત્ર અને વૈશાખ માસમા ચાર પ્રહર તથા જયેષ્ઠ અને અષાઢ માસમા ચાળ્યા વિનાનો આટો ત્રણ પ્રહર સુધી મિશ્ર રહે છે, ત્યારપછી તે અચિત્ત થઈ જાય છે. ૨૬૨-૨૬૩ (ચાળેલો લોટ તરતથીજ અચિત્ત ગણાય છે.)

१७० ઔષધ વિગેરેને અચિત્ત થવાના કારણ.

सय जोयण जलमग्गे, थलमग्गे जोयणाइ सट्ठुवरि।
हरडे पिपर मिरीया, समए अचित्त वावारो ॥२६४॥

હરડે, પીપર અને મરી એ વસ્તુઓ જળમાર્ગે સો જોજન ઉપરથી આવી હોય અને સ્થળમાર્ગે સાઠ જોજન ઉપરાતથી આવી હોય તો સિદ્ધાતમા તેનો અચિત્તપણાનો વ્યાપાર કહ્યો છે. ૨૬૪.

૧૭૪ ચાર કાળિકાચાર્યનો સમય વિગેરે.

सिरिवीराऊ गएसु, पणतीसहिए तिसयवरिसेसु ।
पढमो कालगसूरी, जाओ सामुज्जनामु त्ति ॥ २७२॥

શ્રી મહાવીર સ્વામીના નિર્વાણથી કાંઈક અધિક ત્રણસો ને પાંત્રીશ વર્ષ ગયા ત્યારે પહેલા કાલિકાચાર્ય નામના સૂરિ થયા. તેનું બીજું નામ શ્યામાચાર્ય હતું. ૨૭૨.

चउसयतिपन्नवरिसे, कालिगगुरुणा सरस्सती गहिया ।
चिहुसयसत्तरिवरिसे, वीराऊ विक्कमो जाओ ॥२७३॥

વીરના નિર્વાણથી ચારસો ને તેપન વર્ષે બીજા કાલિકાચાર્ય થયા, તેમણે મ્લેચ્છ રાજાને લાવી ગર્દભિલ્લ રાજાને હણીને પોતાની ભાણેજ સરસ્વતી નામની સાધ્વીને ગ્રહણ કરી હતી. વીર નિર્વાણથી ચારસો ને સીતેર વર્ષે વિક્રમ રાજા થયા. ૨૭૩.

पंचेव य वरिससए, सिद्धसेणदिवायरो पयडो ।
सत्तसय वीस अहिए, कालिकगुरू सक्कसंथुणिओ ।२७४।

વીરનિર્વાણથી પાંચસો વર્ષે સિદ્ધસેન દિવાકર સૂરિ થયા, અને કાંઈક અધિક સાતસો ને વીશ વર્ષે ત્રીજા કાલિકાચાર્ય થયા, તેમણે શક્રેંદ્રના પૂછવાથી નિગોદનું યથાર્થ સ્વરૂપ કહ્યું હતું તેથી શક્રેંદ્રે તેમની સ્તુતિ કરી હતી. ૨૭૪.

नवसय तेणुएहिं, समइक्कंतेहिं वद्धमाणाओ ।
पज्जूसणा चउत्थी, कालिगसूरीहि ता ठविया ॥२७५॥

વર્ધમાનસ્વામીના નિર્વાણથી નવસો ને ત્ર્યાણું વર્ષ વ્યતીત થયા ત્યારે ચોથા કાલિકસૂરિએ પાંચમને બદલે ચોથને દિવસે પર્યુષણા (સંવચ્છરી) સ્થાપન કરી. ૨૭૫.

जीय काउण पुण, तुरमणि दत्तस्स कालियज्जेणं ।
अवि य सरीर चत्तं, न य भणियमहम्मसजुत्तं ॥२७६॥

ભાણેજને બોધ કરવો તે ઉત્ત–આચાર છે એમ જાણીને તુરુમણી નામની નગરીમા પોતાના ભાણેજ દત્ત નામના રાજા પાસે કાલિકાચાર્ય ગયા. તેમણે પોતાના શરીરનો ત્યાગ કર્યો એટલે દરકાર ન કરી, પરતુ અધર્મયુક્ત અસત્ય વચન બોલ્યા જ નહી. એટલે કે દત્ત રાજાએ પ્રાણાત સુધીનો ભય બતાવ્યા છતા યજ્ઞનુ ફળ પૂછ્યુ ત્યારે ગુરૂએ યજ્ઞનુ ફળ નરક જ કહ્યુ તેથી દત્ત રાજા અતિ કોપ પામ્યો, પરતુ તે ગુરૂને કાઈપણ કરી શકયો નહીં, ઉલટો પોતે મરીને નરકે ગયો. ૨૭૬.

૧૭૫ આગમને પુસ્તકારૂઢ કર્યાનો સમય.

वल्लहिपुरम्मि नयरे, देवड्ढीपमुहेण समणसघेण ।
पुत्थे आगम लिहिओ, नवसय असीइ तदा वीरो ॥२७७॥

વીરનિર્વાણથી નવસો ને એશી વર્ષે વલ્લભીપુર નગરમા દેવર્દ્ધિગણિ ક્ષમાશ્રમણ વિગેરે શ્રમણસઘે આગમને પુસ્તકમા લખાવ્યા. ૨૭૭

૧૭૬ દિગબરની ઉત્પત્તિનો સમય.

रहवीरपुरनयरे, तह सिद्धिगयस्स वीरनाहस्स ।
छसयनवउत्तरीए, खमणा पाखडिया जाया ॥ २७८ ॥

શ્રી વીરનાથ સિદ્ધિમા ગયા પછી છસો ને નવ વર્ષે રથવીરપુર નામના નગરમા પાખડી શ્રમણ (દિગબર) થયા. ૨૭૮.

૧૭૭ બીજીવાર આગમનુ પુસ્તકારૂઢપણુ.

दुब्भिक्खम्मि पणट्ठे, पुणरवि मेलित्तु समणसघाओ ।
महुराए अणुओगो, पव्वत्तइ खदिलो सूरी ॥ २७९ ॥

બાર વર્ષનો દુકાળ પૂર્ણ થયો ત્યારે સ્કંદિલાચાર્ય નામના સૂરિએ ફરીથી મથુરાનગરીમાં સકળ શ્રમણસંઘ એકઠો કરી આગમનો અનુયોગ (વ્યાખ્યા) પ્રવર્તાવ્યો. (આગમો પુસ્તકારૂઢ કર્યા) આનું નામ માથુરી વાચના કહેવાય છે. ૨૭૯.

૧૭૮ પૂર્ણિમા તથા અમાવાસ્યા બદલ ચૌદશની પાખી કરવાનો સમય.

वारसवाससएसु, पुण्णिमदिवसाउ पक्खियं जेण ।
चउदसी पढमं पव्वं, पकप्पियं साहिसूरीहिं ॥ २८० ॥

વીરનિર્વાણથી બારસો વર્ષે સ્વાતિસૂરિએ પૂર્ણિમાના દિવસને બદલે ચૌદશની પાખીનું પર્વ પ્રથમ પ્રવર્તાવ્યું. ૨૮૦. (તપગચ્છની માન્યતા પ્રમાણે પાખી તો ચૌદશની જ હતી, ચોમાસી પૂર્ણિમાની હતી તે જ્યારથી ચોથની સંવત્સરી કરી ત્યારથી ચૌદશની ઠરાવી.)

(૨૮૦ થી ૨૮૮ સુધીની નવ ગાથાઓ અચળગચ્છની માન્યતાની છે.)

૧૭૯ શ્રાવકને માટે મુખવસ્ત્રિકા અને ચરવલાની સ્થાપના.

सावयजण मुहपत्ती, चवलो तह वि संघसंजुत्तो ।
हरिभद्दसूरिगुरुणो, दसपुरनयरम्मि ठावेइ ॥ २८१ ॥

હરિભદ્રસૂરિ ગુરૂએ દશપુર નામના નગરમાં સર્વ સંઘ એકઠો કરી શ્રાવકજનોને માટે મુખવસ્ત્રિકા અને ચરવલાને સ્થાપન કર્યા. ૨૮૧.

पणपण्णबारससए, हरिभद्दो सूरि आसि पुव्वकए ।
तेरसय वीस अहिए, वरिसेहिं बप्पभट्टिपहू ॥ २८२ ॥

વીરનિર્વાણથી બારસો ને પંચાવન વર્ષે હરિભદ્રસૂરિ પ્રથમ ગ્રંથકાર થયા અને કાંઈક અધિક તેરસો ને વીશ વર્ષે બપ્પભટ્ટ સૂરિ થયા. ૨૮૨.

૧૮૦ અષ્ટમી તથા પાક્ષિક[1] તિથિનો નિર્ણય.

छट्ठीसहिया न अट्ठमी, तेरसिसहियं न पक्खिय होइ ।
पडिवेसहिय न कयावि, इय भणियं जिणवरिंदेहिं ॥२८३॥

છઠ સહિત આઠમ લેવી નહી, અને તેરસ સહિત પાખી લેવી નહી તેમાં પણ પડવા સહિત પાખી તો કદાપિ લેવી નહીં. એમ જિનેંદ્રોએ કહ્યુ છે. ૨૮૩.

पण्णरसम्मि य दिवसे, कायव्वा पक्खियं तु पाएण ।
चउद्दसिसहियं कइया वि,
न हु तेरसि सोलमे दिवसे ॥ २८४ ॥

પ્રાયે કરીને પંદરમે દિવસે પાખી કરવાની છે, કોઈકવાર ચૌદશ સહિત પાખી કરવી પણ તેરસ સહિત ન કરવી તેમજ સોળમે દિવસે (એટલે પડવા સહિત) ન કરવી. ૨૮૪.

अट्ठमितिहीए सयल, कायव्वा अट्ठमी य पाएण ।
अहवा सत्तमीअमिअ, नवमे छट्टे न कइया वि ॥२८५॥

પ્રાયે કરીને સઘળી આઠમની તિથિ હોય એવી આઠમ કરવી, અથવા સાતમી સહિત આઠમ હોય તે કરવી, પરંતુ નવમી કે છઠી સહિત હોય તે કદી કરવી નહીં. ૨૮૫.

पक्खस्स अद्ध अट्ठमी, मासद्धाए पक्खिय होइ ।
सोलमिदिवसे पक्खी, कायव्वा न हु कइया वि ॥२८६॥

પક્ષ (પખવાડીયા) ને અર્ધે આઠમ કરવી અને માસને અર્ધે પાખી કરવી પરંતુ સોળમે દિવસે કદાપિ પાખી કરવી નહીં. ૨૮૬

૧ પુનમ તથા અમાસ

पक्खिय पडिक्कमणाओ, सट्ठिअपहरम्मि अट्ठमी होइ ।
तत्थेव पच्चक्खाणं, करिंति पव्वेसु जिणवयणा ॥२८७॥

પાખીના પ્રતિક્રમણથી સાઠ પહોરે આઠમ આવે છે, તેજ પર્વમાં પ્રત્યાખ્યાન કરવું એમ જિનવચન છે. ૨૮૭.

जइयाओ अट्ठमी लग्गा, तइयाओ हुंति पक्खसंधीसु ।
सट्ठि पहरम्मि नेया, करिंति तिहिं पक्खिपडिक्कमणं ।२८८।

જ્યારે અષ્ટમી તિથિ લાગે ત્યારે પક્ષની સંધિ હોય છે, અને ત્યારથી સાઠ પહોર વ્યતીત થાય ત્યારે પાખી પ્રતિક્રમણ કરવું જોઇએ. ૨૮૮. (અહીં સુધીની ૯ ગાથા અન્ય ગચ્છી માન્યતાની છે.)

૧૮૧ સાઢપોરસી વિગેરેનું માન.

नियतणु नवहि पएहिं, पोसे मासम्मि पोरसी सड्ढा ।
इक्किक्कय पयहाणी, आसाढे जाव तिन्नि पया ॥२८९॥

પોષ માસમાં પોતાના શરીરની છાયા નવ પગલાં પ્રમાણ થાય ત્યારે સાઢપોરસી થાય છે. ત્યારપછી એક એક માસે એક એક પગલાંની હાનિ કરતાં અષાઢ માસે ત્રણ પગલાં છાયા થાય ત્યારે સાઢપોરસી થાય છે. (ત્યારપછી શ્રાવણે ચાર, ભાદ્રપદે પાંચ, આશ્વિને છ, કાર્તિકે સાત અને માર્ગશીર્ષ માસે આઠ પગલે સાઢપોરસી થાય છે.) ૨૮૯.

अड्ढाइ दिवसेहिं, अंगुल इक्किक्क वड्ढई हाइ ।
आसाढाओ पोसे, पोसाओ जाव आसाढं ॥ २९० ॥

અષાઢથી પોષ માસ સુધી અઢી અઢી દિવસે એક એક આંગળ છાયાની વૃદ્ધિ કરવી, અને પોષ માસથી અષાઢ માસ સુધી અઢી અઢી દિવસે એક એક આંગળ છાયાની હાનિ કરવી;

એટલે કે અષાઢ માસને પહેલે દિવસે ત્રણ પગલાની છાયાએ સાઢપોરસી થાય છે, અને ત્યારપછી અઢી દિવસે ત્રણ પગલા ઉપર એક આગળ છાયા હોય તે વખતે સાઢપોરસી થાય છે. એ પ્રમાણે અઢી અઢી દિવસે એક એક આગળ વધારતા ત્રીશ દિવસે એટલે એક માસે બાર આગળ એટલે એક પગલા જેટલી છાયા વધે છે, તેથી શ્રાવણ માસને પહેલે દિવસે ચાર પગલા છાયા હોય ત્યારે સાઢપોરસી થાય છે. એ પ્રમાણે વધતા વધતા પોષ માસને પહેલે દિવસે નવ પગલા છાયા થાય ત્યારે સાઢપોરસી થાય છે. ત્યાર પછી અઢી અઢી દિવસે એક એક આગળ ઓછી કરવી, એટલે માઘ માસને પહેલે દિવસે આઠ પગલાની છાયાએ સાઢપોરસી થશે. એ પ્રમાણે પાછી હાનિ કરતા કરતા અષાઢ માસના પહેલા દિવસે ત્રણ પગલાની છાયાએ સાઢપોરસી થશે. ૨૯૦.

૧૮૨ પુરિમઢનુ પ્રમાણ.

आसाढे समछाया, पोसे मासे हवंति छपाया ।

वड्ढंति हीयमाणे, पए पए होइ पुरिमड्ढो ॥ २९१ ॥

અષાઢ માસમા પોતાના શરીરમા સમાઈ ગયેલી છાયા હોય ત્યારે પુરિમઢ્ઢ થાય છે, અને પોષ માસમા પોતાના શરીરની છાયા છ પગલાની (ત્રણ હાથની) હોય ત્યારે પુરિમઢ્ઢ થાય છે. એ જ પ્રમાણે માસે માસે એક એક પગલાની વૃદ્ધિ તથા હાનિ કરવી. ૨૯૧ (દરેક મહિને એક પગલુ એટલે ૧૨ આગળ ઘટાડવી તે આગળ બતાવે છે.)

माघे दुहत्थि छाया, बारस अंगुलपमाण पुरिमड्ढे ।

मासे बारंगुलहाणी, आसाढे निट्ठिया सव्वे ॥ २९२ ॥

માઘ માસમા બે હાથ અને બાર આગલ (કુલ પાચ પગલા) છાયા હોય ત્યારે પુરિમઢ્ઢ થાય છે. છેવટ અષાઢ માસમાં સર્વ છાયા નિઠી જાય એટલે શરીરમા જ સમાઈ જાય ત્યારે પુરિમઢ્ઢ થાય છે. એ રીતે મામે માસે બાર બાર આગળની હાનિ કરવી. ૨૯૨.

પંચાવન વર્ષની ઉમ્મર થયા પછી પ્રાયે સ્ત્રીઓની યોનિ મ્લાન થાય છે, એટલે કરમાઈ જાય છે (રેતસ રહિત થાય છે, ગર્ભ ધારણ કરવા યોગ્ય રહેતી નથી.) તથા પુરૂષ પ્રાયે પંચોતેર વર્ષ પછી અબીજ (વીર્ય રહિત) થાય છે. ૨૯૯. (આ વર્ષોમાં પણ કાળે કરીને ઓછાપણું થતું આવે છે. આયુષ્ય ઘટતાં તે પણ ઘટે છે. આ પ્રમાણ સો વર્ષના આયુને અંગે જણાય છે.)

૧૮૯ ગર્ભાવાસનું દુઃખ.

सुइहिं अग्गिवण्णाहिं, समभिज्जइ जंतुणो ।
जावइयं गोयमा ! दुक्खं, गब्भे अट्ठगुणं तहा ॥३००॥

તપાવીને અગ્નિના વર્ણ જેવી કરેલી સોયોવડે રૂંવાડે રૂંવાડે ભેદતાં જંતુને જેટલું દુઃખ થાય છે, તેના કરતાં આઠ ગુણું દુઃખ ગર્ભમાં રહેલા જંતુને થાય છે. ૩૦૦. (આ દુઃખ અવ્યક્તપણે ભોગવે છે.)

૧૯૦ પ્રસવ વખતે થતું દુઃખ.

गब्भाओ निहरंतस्स, जोणीजंतणपीलणे ।
सयसाहस्सियं दुक्खं, कोडाकोडिगुणं तहा ॥ ३०१ ॥

ગર્ભમાંથી નીકળતા જંતુને યોનિયંત્રમાં પીડા પામવાથી (પીલાવાથી) ગર્ભવાસના કરતાં લાખ ગુણું અને કોટાકોટિ ગુણું દુઃખ થાય છે. ૩૦૧. (આ દુઃખ પણ અવાચ્ય સ્થિતિમાં ભોગવે છે.)

૧૯૧ કોણિક અને ચેટક રાજાના યુદ્ધમાં હણાયેલા મનુષ્યોની સંખ્યા તથા ગતિ.

कोणियचेडयरण्णो, रणम्मि छन्नुवइलक्खमणुआणं ।
चमरिंदेणऽभिहया, वीयदिणे लक्खचुलसीइ ॥ ३०२ ॥

एगो सोहम्मसुरो, बीओ मणुओ महाविदेहम्मि ।
दससहस्सा मच्छगई, सेसा य नरयतिरिएसु ॥३०३॥

ચમરેદ્રે કોણિક અને ચેટક રાજાના યુદ્ધમાં પહેલે દિવસે છન્નુ લાખ મનુષ્યો હણ્યા અને બીજે દિવસે ચોરાશી લાખ મનુષ્યો હણ્યા. તેમાથી એક મનુષ્ય સૌધર્મ દેવલોકમા દેવ થયો, બીજે એક મહાવિદેહ ક્ષેત્રમા મનુષ્ય થયો, દશ હજાર મનુષ્યો મત્સ્યગતિને પામ્યા, અને બાકીના મનુષ્યો નરક તથા તિર્યંચ ગતિને પામ્યા. ૩૦૨-૩૦૩.

૧૯૨ ચૌદ પૂર્વના નામ.

उप्पायपुव्व १ मग्गायणी २ य,
वीरियाणं ३ च अत्थिनत्थी ४ च ।
णाणं ५ तह सच्चं ६ पूण,
आयप्पवाय ७ तहा कम्मं ८ ॥ ३०४ ॥
पच्चक्खाण ९ विज्जा १०,
कल्लाण ११ पाणवाय १२ बारसमं ।
किरियाविसालं १३ भणिय,
चउदसम विदुसारं १४ च ॥ ३०५ ॥

ઉત્પાદ પૂર્વ ૧, અગ્રાયણી પૂર્વ ૨, વીર્યપ્રવાદ પૂર્વ ૩, અસ્તિનાસ્તિ પૂર્વ ૪, જ્ઞાનપ્રવાદ પૂર્વ ૫, સત્યપ્રવાદ પૂર્વ ૬, આત્મપ્રવાદ પૂર્વ ૭, કર્મપ્રવાદ પૂર્વ ૮, પ્રત્યાખ્યાનપ્રવાદ પૂર્વ ૯ વિદ્યાપ્રવાદ પૂર્વ ૧૦, કલ્યાણપ્રવાદ પૂર્વ ૧૧, પ્રાણવાય પૂર્વ બારમુ ૧૨, ક્રિયાવિશાલ પૂર્વ તેરમુ ૧૩ તથા ચૌદમુ બિંદુસાર નામનુ પૂર્વ ૧૪-આ ચૌદ પૂર્વના નામ જાણવા. ૩૦૪-૩૦૫.

૧૯૩ સિદ્ધાંતના એક પદમાં કહેલી શ્લોકની સંખ્યા.

एगवन्नकोडि लक्खा, अट्ठेव सहस्स चुलसी य ।
सयछक्कं नायव्वं, सड्ढाइगवीस समयम्मि ॥ ३०६ ॥

સિદ્ધાંતમાં એકાવન ક્રોડ, આઠ લાખ, ચોરાશી હજાર, છસો ને સાડી એકવીશ ૫૧૦૮૮૪૬૨૧॥ શ્લોકોનું એક પદ કહેલું છે. ૩૦૬. (શ્રી અનુયોગદ્વાર સૂત્રની વૃત્તિમાં ૫૧૦૮૮૬૮૪૦॥ શ્લોક એક પદમાં હોય એમ કહ્યું છે. ઇતિ સેનપ્રશ્ને. પ્રશ્ન ૮૨. આવા ૧૮૦૦૦ પદ આચારાંગના પ્રથમ હતા અને તેથી બમણા બમણા બીજા અંગોના હતા. ૧૧ અંગના મળીને ૩૬૮૪૬૦૦૦ પદો હતાં. તેનો સંક્ષેપ શ્રી દેવર્દ્ધિગણિ ક્ષમાશ્રમણે કરેલો છે.)

૧૯૪ મોક્ષગતિનો સરલ માર્ગ.

नाणेण जाणई भावे, दंसणेण य सद्दहे ।
आयरे य चरित्तेण, एओ सिद्धिपुरीपहो ॥ ३०७ ॥

જ્ઞાનવડે પદાર્થોને જાણવા, દર્શન (સમકિત) વડે તેનાપર શ્રદ્ધા કરવી, અને ચારિત્ર (આચરણ-ક્રિયા) વડે તેને આચરવા, એ સિદ્ધિનગરીએ જવાનો સરલ માર્ગ છે. ૩૦૭.

૧૯૫ ગાથા (આર્યા) છંદનું લક્ષણ.

पढमो बारसमत्तो, बीओ अट्ठारमत्तसंजुत्तो ।
जह पढमो तह तइओ, पणरसविभूसिया गाहा ॥३०८॥

પહેલા પાદમાં બાર માત્રા હોય, બીજું પાદ અઢાર માત્રાનું હોય, જેવું પહેલું પાદ તેવુંજ ત્રીજું પાદ (બાર માત્રાવાળું) હોય, તથા ચોથું પાદ પન્નર માત્રાથી વિભૂષિત હોય-તે ગાથા છંદ કહેવાય છે. ૩૦૮.

सव्वाए गाहाए, सत्तावन्न हवंति मत्ताओ ।
पुव्वद्धए य तीसा, सत्तावीसा य अवरद्धे ॥ ३०९ ॥

એક આખી ગાથામા કુલ સત્તાવન માત્રાઓ હોય છે. તેમા ગાથાના પૂર્વાર્ધમા (પહેલા અને બીજા પાદમાં મળીને) ત્રીશ માત્રા હોય છે, તથા પશ્ચાર્ધમા (ત્રીજા અને ચોથા પાદમા મળીને) સત્તાવીશ માત્રા હોય છે. ૩૦૯.

૧૯૬ ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રના છત્રીશ અધ્યયનોનાં નામ.

विणय १ परीसह २ चउरंगी ३,
असंखयं ४ होइ काममरणं ५ च ।
खुड्डग ६ एलग ७ कपिला ८,
नमी ९ य दुमपत्तयं १० नेय ॥ ३१० ॥
एक्कारसम वहुसुय ११,
हरिकेसी १२ चित्तसंभुयं सारं १३ ।
इसुआरी १४ चउदसम,
भिक्खू १५ बंभ १६ जए भणियं ॥ ३११ ॥
पावसमण १७ तह सजइ १८,
मियपुत्त १९ अणाहि २० समुद्दपालिय २१ ।
रहनेमी २२ वावीसं,
केसीगोयम २३ ट्ठपावयणं २४ ॥ ३१२ ॥

जयघोस २५ समायारी २६,

खलुंकियं २७ मुक्खमग्ग २८ सम्मत्तं २९ ।

तवमग्गे ३० चरणविही ३१,

पमायज्झयण ३२ बत्तीसं ॥ ३१३ ॥

कम्मपयडीओ ३३ लेसा ३४,

अणगार ३५ अजीवजीवविभत्ती ३६ ।

छत्तीस उत्तरज्झय–नामा एयस्स णं होइ ॥ ३१४ ॥

વિનય અધ્યયન ૧, પરીષહુ અધ્યયન ૨, ચતુરંગી અધ્યયન ૩, અસંખ્ય[1] અધ્યયન ૪, અકામ-સકામ મરણ વિભક્તિ અધ્યયન ૫, ક્ષુલ્લક અધ્યયન ૬, એલક[2] અધ્યયન ૭, કપિલ અધ્યયન ૮, નમિ અધ્યયન ૯, દ્રુમપત્ર અધ્યયન ૧૦, અગ્યારમું બહુશ્રુત અધ્યયન ૧૧, હરિકેશિ અધ્યયન ૧૨, ઉત્તમ એવું ચિત્રસંભૂતિ અધ્યયન ૧૩, ચૌદમું ઇષુકારી અધ્યયન ૧૪, ભિક્ષુ અધ્યયન ૧૫, બ્રહ્મચર્ય અધ્યયન ૧૬, પાપશ્રમણ અધ્યયન ૧૭, તથા સંજતિ (રાજાનું) અધ્યયન ૧૮, મૃગાપુત્ર અધ્યયન ૧૯, અનાથી અધ્યયન ૨૦, સમુદ્રપાલિત અધ્યયન ૨૧, બાવીશમું રથનેમિ અધ્યયન ૨૨, કેશી ગૌતમ અધ્યયન ૨૩, અષ્ટ પ્રવચન અધ્યયન ૨૪, જયઘોષ અધ્યયન ૨૫, સામાચારી અધ્યયન ૨૬, ખલુંકિય[3] અધ્યયન ૨૭, મોક્ષમાર્ગ અધ્યયન ૨૮, સમ્યક્ત્વ પરાક્રમ અધ્યયન ૨૯, તપોમાર્ગ અધ્યયન ૩૦, ચારિત્રવિધિ અધ્યયન ૩૧, બત્રીશમું પ્રમાદસ્થાનાધ્યયન ૩૨, કર્મપ્રકૃતિ અધ્યયન ૩૩, લેશ્યા અધ્યયન ૩૪, અણગાર માર્ગ અધ્યયન ૩૫ અને અજીવ જીવ વિભક્તિ અધ્યયન ૩૬–આ પ્રમાણે ઉત્તરાધ્યયનનાં ૩૬ અધ્યયનોનાં છત્રીશ નામો છે. ૩૧૦–૩૧૪.

---

૧ પ્રમાદાપ્રમાદ (અસંસ્કૃત), ૨ ઔરભ્રિય, ૩ ગળીયો બળદ.

૧૯૭ જ્ઞાનની વૃદ્ધિ કરનારાં નક્ષત્રો.

मिगसिर १ अद्दा २ पुस्सो ३,
तिन्नि पुव्वाइ ६ मूल ७ मसलेसा ८ ।
हत्थो ९ चित्ता १० य तहा,
दस वुड्ढिकराइं नाणस्स ॥ ३१५ ॥

મૃગશિર ૧, આર્દ્રા ૨, પુષ્ય ૩, ત્રણે પૂર્વા-પૂર્વાફાલ્ગુની ૪, પૂર્વાષાઢા ૫, પૂર્વાભાદ્રપદ ૬, મૂલ ૭, અશ્લેષા ૮, હસ્ત ૯, તથા ચિત્રા ૧૦-આ દશ નક્ષત્રો જ્ઞાનની વૃદ્ધિ કરનારાં છે. એટલે કે આ દશ નક્ષત્રોમાં જ્ઞાન ભણવાનો આરંભ કરવો સારો છે. ૩૧૫.

૧૯૮ પીસ્તાલીશ આગમની કુલ ગાથા સંખ્યા.

पणयालीस आगम, सव्वगंथाण हुंति छ लक्खा ।
एगुणसट्ठिसहस्सा, तिन्नि सया चेव तीसा य ॥३१६॥

(હાલમાં વર્તતા) પીસ્તાલીશ આગમની સર્વે શ્લોક સંખ્યા-છ લાખ, ઓગણસાઠ હજાર, ત્રણ સો ને ત્રીશ ૬૫૯૩૩૦ થાય છે. ૩૧૬. (આ હકીકત શ્રી જૈન પ્રબોધ ભાગ ૧ લામાં બહુ જ વિસ્તારે કહેલી છે. ૪૫ આગમની મૂળની ગાથાસંખ્યા તથા નિર્યુક્તિ, ભાષ્ય, ચૂર્ણિ, ટીકા વિગેરેનું તમામ પ્રમાણ તેમાં આપ્યું છે. તેમાં બતાવ્યા મુજબ સર્વ સંખ્યા આ પ્રમાણે થાય છે. ઈચ્છકે તે બુકમાં જોવું.)

૧૯૯ જ્ઞાન ભણવામાં અપ્રમાદપણું રાખવું.

जइ वि दिवसेण पयं, धरेइ पक्खेण वा सिलोगद्धं ।
उज्जोय मा मुंचसु, जइ इच्छसि सिक्खिउं नाणं ॥३१७॥

જો કદાચ એક દિવસમાં એક જ પદ (શબ્દ) ધારી શકાય (ભણી શકાય) અથવા એક પખવાડીયામાં અર્ધ શ્લોક જ ભણી શકાય, તોપણ જો જ્ઞાન શીખવાની ઈચ્છા હોય તો તું તે સંબંધી ઉદ્યમને મૂકીશ નહીં. ૩૧૭. (ઉદ્યમ શરૂ રાખવાથી માસતુસ મુનિની જેમ ક્રમેક્રમે શક્તિ વધતી જાય છે, તેથી આ ઉપદેશ યોગ્ય છે.)

૨૦૦ નકારરૂપે ઉપદેશ.

पंथसमा नत्थि जरा, दरिद्दसमो अ पराभवो नत्थि ।
मरणसमं नत्थि भयं, खुहासमा वेयणा नत्थि ॥३१८॥

નિરંતર મુસાફરી કરવી તેના જેવી બીજી કોઈ જરાવસ્થા નથી, દારિદ્રય જેવો બીજો કોઈ પરાભવ નથી, મરણ જેવો બીજો કોઇ ભય નથી અને ક્ષુધા સમાન બીજી કોઈ વેદના નથી. ૩૧૮.

दयासमो न य धम्मो, अन्नसमं नत्थि उत्तमं दाणं ।
सच्चसमा न य कित्ती, सीलसमो नत्थि सिंगारो ॥३१९॥

દયા સમાન બીજો કોઈ ધર્મ નથી, અન્ન જેવું બીજું કોઈ ઉત્તમ દાન નથી, સત્ય સમાન બીજી કોઇ કીર્તિ નથી અને શીલ જેવો બીજો કોઈ શણગાર નથી. ૩૧૯.

૨૦૧ આ ચાર પદાર્થ દુર્જય છે.

अक्खाण रसणी कम्माण-मोहणी तह वयाण बंभवयं ।
गुत्तीण य मणगुत्ती, चउरो दुक्खेहि जिप्पंति ॥३२०॥

પાંચે ઇંદ્રિયોમાં જિવ્હા ઇંદ્રિય, આઠે કર્મમાં મોહનીકર્મ, પાંચે વ્રતોમાં બ્રહ્મવ્રત અને ત્રણે ગુપ્તિમાં મનગુપ્તિ—આ ચારે દુઃખે જીતાય તેવાં છે. ૩૨૦.

२०२ પાંચ સમિતિનુ પાલન.

इरिएसण १ भासाए २, एसणाए ३ तहा मुणी ।
आयाणे ४ परिठवणे ५, हवइ जस्स महोमया[1]॥३२१॥

ઈર્યા સમિતિ ૧, ભાષા સમિતિ ૨, એષણા સમિતિ ૩, આદાન નિક્ષેપણા સમિતિ ૪ અને પારિષ્ઠાપનિકા સમિતિ ૫—આ પાચ સમિતિ જેને હોય તે મહા મુનિ કહેવાય છે. ૩૨૧.

૨૦૩ નકારમાં ઉપદેશ.

मुत्तिसम नत्थि सुहं, नरयसमाणं दुहं महं नत्थि ।
बंभसमं नत्थि वयं, सज्झायसमो तवो नत्थि ॥३२२॥

મુક્તિ (નિર્લોભતા–સતોષ) સમાન કોઈ સુખ નથી, નરક સમાન બીજુ કોઈ મોટુ દુ ખ નથી, બ્રહ્મચર્ય સમાન બીજુ કોઈ વ્રત નથી અને સ્વાધ્યાય સમાન બીજો કોઈ તપ નથી. ૩૨૨.

૨૦૪ પાંચ કારણુવડે જ કાર્ય બને એવી માન્યતા
સમકિતીને હોય.

कालो१ सहाव२ नियई३, पुव्वकयं४ पुरिसकारणे५ पंच ।
समवाए सम्मत्तं, एगते होइ मिच्छत्तं ॥ ३२३ ॥

કાળ ૧, સ્વભાવ ૨, નિયતિ (ભવિતવ્યતા) ૩, પૂર્વકૃત(કર્મ) ૪ અને પુરૂષકાર (ઉદ્યમ) ૫—આ પાચે કારણોનો સમૂહ દરેક કાર્યપરત્વે જે માનતો હોય તેને જ સમકિત હોય છે, અને જે આ પાચમાથી કોઇપણ એકને જ કારણરૂપે માનતો હોય તે અવશ્ય મિથ્યાત્વી છે એમ જાણવુ. ૩૨૩.

---

[1] महामया પ્રત્યતર.

૨૦૫ પાંચે ઇંદ્રિયોની અનર્થતા.

फासिंदी १ रसणिंदी २,
घाणिंदी ३ चक्खुणिंदी ४ य सोयं ५।
एयाणि इक्किकं, जीवं पाडेइ संसारे ॥ ३२४ ॥

સ્પર્શનેંદ્રિય (શરીરની ચામડી) ૧, રસનેંદ્રિય (જિવ્હા) ૨, ઘ્રાણેંદ્રિય (નાસિકા) ૩, ચક્ષુરિંદ્રિય (નેત્ર) ૪ અને શ્રોત્રેંદ્રિય (કાન) ૫–આ પાંચમાંથી એક એક ઇંદ્રિય પણ (છુટી મૂકી હોય તો) જીવને સંસારમાં પાડે છે. ૩૨૪.

૨૦૬ પાંચે પ્રમાદની અનર્થતા.

मज्जं १ विसय २ कसाया ३,
निद्दा ४ विगहा ५ य पंचमी भणिया ।
एए पंच पमाया, जीवं पाडेइ संसारे ॥ ३२५ ॥

મદ્ય ૧, વિષય ૨, કષાય ૩, નિદ્રા ૪ અને પાંચમી વિકથા ૫ કહેલી છે–આ પાંચે પ્રમાદ જીવને સંસારમાં પાડે છે. ૩૨૫.

૨૦૭ ધર્માદિક નહીં માનનારને કરવા યોગ્ય શિક્ષા.

जो भणइ नत्थि धम्मो, न सामइयं न चेव य वयाइं ।
सो समणसंघवज्झो, कायव्वो समणसंघेहिं ॥ ३२६ ॥

જે કોઈ મનુષ્ય કહે કે હાલમાં ધર્મ નથી, સામાયિક નથી અને વ્રતો પણ નથી, તે મનુષ્યને સકળસંઘે મળી સકળસંઘ બહાર કરવો. ૩૨૬.

૨૦૮ ભયના સાત સ્થાન.

इहलोय १ परलोयं २,
आदाण ३ आजीवियं ४ तह सहसा ५।
अकित्तीभय६ मरणं७, एए सत्त भयट्ठाणा ॥ ३२७ ॥

આલોક ભય ૧, પરલોક ભય ૨, આદાન ભય ૩, આજીવિકા ભય ૪, તથા સહસાત્કારભય ૫, અપજસભય ૬, અને મરણ ભય ૭–આ સાત ભયના સ્થાનો છે એટલે જીવોને આ સાત પ્રકારના ભયનો સંભવ છે. ૩૨૭.

૨૦૯ સાધુની સાત મંડળી.

सुत्ते१ अत्थे२ भोयण३, काले४ आवस्सए५ य सज्झाए६।
संथारए७ वि य तहा, सत्त इमा मंडली हुंति ॥ ३२८ ॥

સૂત્ર મંડલી ૧, અર્થ મંડલી ૨, ભોજન મંડલી ૩, કાળ મંડલી (પડિલેહણ મંડલી) ૪, આવશ્યક મંડલી (પ્રતિક્રમણ મંડલી) ૫, સ્વાધ્યાય મંડલી ૬ અને સંથારા–પોરસી મંડલી ૭–સાધુઓને આ સાત પ્રકારની મંડળી હોય છે. ૩૨૮. (અર્થાત્ આ સાત કાર્ય અમુક મુનિઓ મળીને કરે છે–મળીને કરવા યોગ્ય છે.)

૨૧૦ આઠ અભવ્યનાં નામ.

संगमय१ कालसूरी२, कविला३ अंगार४ पालिया दुन्नि ६।
नोजीव७ सत्तमो विय, उदाइघायओ८ अ अट्ठमओ ॥३२९॥

સંગમક દેવ ૧, કાળ નામનો કસાઈ ૨, કપિલા દાસી ૩, અંગારમર્દક આચાર્ય ૪, બે પાલક[1] ૬, નોજીવનું સ્થાપન કરનાર

[1] એક પાયકો મુનિને પીલનાર અને બીજો કૃષ્ણપુત્ર પાલક નામે હતો તે

(રોહગુપ્ત) ૭ તથા આઠમો ઉદાયી રાજાનો ઘાત કરનાર (વિનયરત્ન નામનો સાધુ) ૮—આ આઠ અભવ્ય કહ્યા છે. (અહીં નોજીવના સ્થાપન કરનારને અભવ્ય કહ્યો છે, પણ અન્ય ગ્રંથમાં સાત અભવ્ય કહેલા છે. એટલે કે નોજીવના સ્થાપકને અભવ્યમાં ગણ્યો નથી.) વળી કોઇ ગ્રંથમાં નવ પણ કહ્યા છે. તેમાં 'नोजीव गुट्टमाहिल (નોજીવ સ્થાપક તથા ગોષ્ઠામાહિલ) એવો પાઠ લખી ગોષ્ઠામાહિલને નવમો ગણ્યો છે. પરંતુ સાત અભવ્ય કહેવા એ ઠીક લાગે છે. કેમકે નોજીવ સ્થાપક અને ગોષ્ઠામાહિલને તો નિન્હવો કહ્યા છે એટલે કે તેઓ સમકિતથી ભ્રષ્ટ થઈ મિથ્યાત્વમાં ગયા છે. તેમને અભવ્ય હોવાનો સંભવ નથી. ૩૨૯.

૨૧૧ અષ્ટમંગળનાં નામ.

दप्पण १ भद्दासण २,
वद्धमाण ३ सिरिवच्छ ४ मच्छ ५ कलसा ६ य ।
सत्थिय ७ नंदावत्ता ८, लिहिया अट्ठ मंगलया ॥३३०॥

દર્પણ (અરિસો) ૧, ભદ્રાસન ૨, વર્ધમાન (ડાબલો)[1] ૩, શ્રીવત્સ ૪, મત્સ્ય યુગળ ૫, કળશ ૬ સ્વસ્તિક ૭ અને નંદાવર્ત ૮—એ આઠ મંગળ કહેલા છે. ૩૩૦.

૨૧૨ શ્રાવકનું કર્તવ્ય.

अनियाणुदारमणओ, हरिसवसविसप्पकंचुअकरालो ।
पूएइ वीयरायं, साहम्मीसाहुभत्ती य ॥ ३३१ ॥

શ્રાવક નિયાણા રહિત, ઉદાર મનવાળા અને હર્ષના વશથી વિકસ્વર થયેલા રોમાંચ કંચુકવાળા થઇને વીતરાગની પૂજા કરે અને સાધર્મિક તથા સાધુની ભક્તિ કરે. ૩૩૧.

---

૧ એનું બીજું નામ સુપ્રતિષ્ઠક છે.

२१३ શ્રાવકના દ્રવ્યનો સદુપયોગ.

नियदव्वमउव्वजिणंद–भवणजिणविंबवरपइट्ठासु ।
वावइ पसत्थपुत्थे, सुतित्थतित्थयरजत्तासु ॥ ३३२ ॥

શ્રાવકે પોતાનુ દ્રવ્ય અપૂર્વ (નવીન) જિનભવન, જિનબિબ, તેમની શ્રેષ્ઠ પ્રતિષ્ઠા કરવી, પ્રશસ્ત પુસ્તક (આગમ વિગેરે) લખાવવા, સુતીર્થો અને તીર્થ કરની યાત્રા કરવી–આ સર્વ સ્થાને વાપરવુ યોગ્ય છે. ૩૩૨.

૨૧૪ દશ પ્રકારના પુણ્યક્ષેત્રનાં નામ.

जिणभवण१ विंबर पुत्थय३, संघसरूवाइ७सत्त खित्ताइं ।
दीणोद्धारण८ पोसह–साला९ साहारणं१० दसहा॥३३३॥

જિનભવન ૧, જિનબિબ ૨, પુસ્તક ૩, ચાર પ્રકારનો સઘ[1] ૭ તે સ્વરૂપવાળા સાત ક્ષેત્રો કહ્યા છે, તદુપરાત દીનજનનો ઉદ્ધાર, પોષધશાળા અને સાધારણ એ ત્રણ ક્ષેત્ર ભેળવનાથી દશ પ્રકારના (ઉત્તમ) ક્ષેત્ર કહેવાય છે. ૩૩૩.

૨૧૫ વર્જવા યોગ્ય નવ નિયાણાં.

निवं१ धण२ नारी३ नर४ सुर५,
अप्पप्पवियार६ अप्पवियारत्त७ ।
सड्ढत्तं८ दरिद्दत्त९, वज्जए नव नियाणाइं ॥३३४॥

રાજા થાઉં ૧, ધનવાન થાઉં ૨, સ્રી થાઉં ૩, પુરૂષ થાઉ ૪, દેવ થાઉં ૫, જે દેવલોકમા પોતાને શરીરે જ પ્રવિચાર–મૈથુન કરાય છે એવા દેવલોકમા ઉત્પન્ન થાઉં ૬, જે દેવલોકમા બિલકુલ પ્રવિચાર–મૈથુન નથી ત્યા ઉત્પન્ન થાઉં ૭, શ્રાવકના કુળમા ઉત્પન્ન થાઉં[2] ૮

૧ સાધુ, સાધ્વી, શ્રાવક અને શ્રાવિકા ૨ શ્રાવક થવાનુ ધારે તેમા મુનિપણાની અરુચિ હોવાથી નિયાણુ ગણ્યુ છે તેને આગામી ભવે મુનિપણુ પ્રાપ્ત થતુ નથી

અને દરિદ્ર થાઉં ૯—આ નવ નિયાણાં ભવ્યપ્રાણીએ વર્જવા લાયક છે. ૩૩૪.

૨૧૬ દશ પ્રકારના કલ્પવૃક્ષ.

गिह१ जोइ२ भूसणंगा३,
भोयण४ भायण५ तहेव वत्थंगा६
चित्तरसा*७ तुडियंगा८,
कुसुमंगा९ दीवयंगा१० य ॥३३५॥

ગૃહાંગ ૧, જ્યોતિષાંગ ૨, ભૂષણાંગ ૩, ભોજનાંગ ૪, ભાજનાંગ ૫, તથા વળી વસ્ત્રાંગ ૬, ચિત્રરસાંગ ૭, ત્રુટિતાંગ ૮, કુસુમાંગ ૯ અને દીપકાંગ ૧૦—આ દશ પ્રકારના કલ્પવૃક્ષો પોતાના નામ સદૃશ વસ્તુ (ગૃહ, જ્યોતિ, ભૂષણ, ભોજન, ભાજન, વસ્ત્ર, વિચિત્ર પાન,[1] વાજીંત્ર, કુસુમ ને દીપ) ને આપનાર હોય છે. ૩૩૫.

૨૧૭ અરિહંતાદિક દશની વૈયાવચ્ચ.

अरिहंत१ सिद्ध२ चेइय३,
सुए४ य धम्मे५ य साहु६ सूरीओ ७।
कुल८ गण९ संघे१० य तहा,
वेयावच्चं भवे दसहा ॥३३६॥

અરિહંત ૧, સિદ્ધ ૨, ચૈત્ય ૩, શ્રુત (આગમ) ૪, ધર્મ ૫, સાધુ ૬, સૂરિ (આચાર્ય) ૭, કુળ ૮, ગણ ૯ અને સંઘ ૧૦—એ દશની વૈયાવચ્ચ કરવી તે દશ પ્રકારની વૈયાવચ્ચ કહેવાય છે. ૩૩૬.

૨૧૮ બ્રહ્મચર્યની નવ વાડ.

वसही१ कह२ निसिज्जिं३ दिय४,
कुड्डिंतर५ पुव्वकीलिए६ पणिए७।

---

* આનું મદ્યાંગ એવું પણ નામ છે. ૧ પીવાના પદાર્થ.

अइमायाहार८ विभूसणा९ य,
नव वंभचेरगुत्तीओ ॥ २३७ ॥

વસતિ-એક ઉપાશ્રયમા સ્ત્રી સાથે રહેવુ નહી ૧, સ્ત્રીની સાથે અથવા સ્ત્રી સબધી કથા કરવી નહી ૨ સ્ત્રીની સાથે એક આસને બેસવુ નહી તથા જ્યા સ્ત્રી બેઠી હોય તે આસને પણ બે ઘડી સુધી બેસવુ નહી ૩, સ્ત્રીની ઇંદ્રિયો (અંગોપાગ) જોવા નહી-અજાણતા જોવાઈ જાય તો તરત દૃષ્ટિ પાછી ખેચી લેવી ૪, સ્ત્રીના અને પોતાના વાસની (શયનની) વચ્ચે માત્ર ભીત જ હોય તેવે સ્થાને વસવુ નહી ૫, પ્રથમ વ્રત લીધા પહેલા જે સ્ત્રી સાથે ક્રીડા કરી હોય તેનુ સ્મરણ કરવુ નહી ૬, પ્રણીત-ઘી વિગેરેના રસવાળુ ભોજન કરવુ નહી ૭, અતિમાત્ર-અધિક આહાર કરવો નહી ૮ અને શરીરની વિભૂષા કરવી નહી ૯-આ નવ બ્રહ્મચર્યની ગુપ્તિ (વાડ) કહેલી છે. ૩૩૭. (વાડ જેમ ક્ષેત્રનુ રક્ષણ કરે છે તેમ આ નવ પ્રકારની વાડ બ્રહ્મચર્યનુ રક્ષણ કરે છે, જેઓ આ વાડ તોડે છે તેઓ દોષપાત્ર થાય છે.)

૨૧૯ ચોથા વ્રતના ભગનુ પ્રાયશ્ચિત્ત.

गुरुणो जावजीव, वारस वासाणि हुंति उवज्झाया ।
एगं वरिस साहुं, छम्मासं साहुणी भणिया ॥२३८॥

ગુરૂને-આચાર્યને જાવજ્જીવ, ઉપાધ્યાયને બાર વર્ષ, સાધુને એક વર્ષ અને સાધ્વીને છ માસનુ પ્રાયશ્ચિત્ત ચોથા વ્રતના ભગમા કહેલુ છે. ૩૩૮. (આ પ્રાયશ્ચિત્ત આચાર્ય ઉપાધ્યાય માટે ફરીને તે પદની પ્રાપ્તિ માટે છે અને સાધુ સાધ્વી માટે દીક્ષાપર્યાયના છેદરૂપ કહેલુ છે.)

૨૨૦ મુનિમહારાજની બાર પ્રતિમાઓ.

मासाई सत्तंता७, पढम८ वीय९ तीय१० सत्तरायदिणा ।
अहराइ११ एगराई१२, भिक्खुपडिमाओ वारसगं ॥२३९॥

સાત પર્યંત માસાદિકની પ્રતિમા છે એટલે કે પહેલી પ્રતિમા એક માસની ૧, બીજી બે માસની ૨, ત્રીજી ત્રણ માસની ૩, ચોથી ચાર માસની ૪, પાંચમી પાંચ માસની ૫, છઠ્ઠી છ માસની અને સાતમી સાત માસની ૭. ત્યારપછી પહેલી, બીજી ને ત્રીજી સાત સાત અહોરાત્રિની એટલે આઠમી સાત રાત્રિ દિવસની ૮, નવમી સાત રાત્રિદિવસની ૯, અને દશમી પણ સાત રાત્રિ દિવસની ૧૦. ત્યારપછી અગ્યારમી એક અહોરાત્રિની ૧૧ તથા છેલ્લી બારમી એક રાત્રિની ૧૨–આ રીતે મુનિરાજની બાર પ્રતિમાઓ કહેલી છે. ૩૩૯.

૨૨૧ બાર પ્રકારનો તપ.

अणसण१ मूणोयरिया२, वित्तीसंखेवणं३ रसच्चाओ ४।
कायकिलेसो५ संली–णया६ य वज्झो तवो होइ ॥३४०॥
पायच्छित्तं१ विणओ२, वेयावच्चं३ तहेव सज्झाओ ४।
झाणं५ उस्सग्गो६ वि य, निज्जर एवं दुवालसहा ॥३४१॥

અનશન (ઉપવાસાદિક) ૧, ઊનોદરી ૨, વૃત્તિસંક્ષેપ ૩, રસત્યાગ (વિગયત્યાગ) ૪, લોચાદિક કાયનો કલેશ ૫ અને સંલીનતા અંગોપાંગનો સંકોચ ૬–આ છ પ્રકારનો બાહ્ય તપ કહ્યો છે. તથા પ્રાયશ્ચિત્ત ૧, વિનય ૨, વૈયાવચ્ચ ૩, તથા વળી સ્વાધ્યાય ૪, શુભ ધ્યાન ૫ અને ઉત્સર્ગ–કાયોત્સર્ગ ૬–આ છ પ્રકારનો અભ્યંતર તપ કહેલો છે. કુલ બાર પ્રકારનો આ તપ કર્મોની નિર્જરા માટે કહેલો છે. (અહીં બીજી ગાથાનું ચોથું પાદ ઘણે સ્થળે—" अब्भितरिओ तवो होइ–આ છ પ્રકારનો અભ્યંતર તપ કહેલો છે." આ પ્રમાણે પણ જોવામાં આવે છે. એકંદર બન્ને પાઠના તાત્પર્યમાં તફાવત નથી.) ૩૪૦–૩૪૧.

૨૨૨ બાર ભાવનાઓ.

पढमं अणिच्च१मसरणं२, भवो३ एगत्त४ अन्नया५असुई६।
आसवविही ७ संवरो८, कम्मनिज्जरा९ चेव ॥३४२॥
धम्म सक्खाइया१० लोओ११, बोही य खलु दुल्लहा१२।
भावणाओ मुणी निच्चं, चिंतइज्ज दुवालस ॥ ३४३ ॥

પહેલી અનિત્ય ભાવના ૧, અશરણ ભાવના ૨, ભવ (સસાર) ભાવના ૩, એકત્વ ભાવના ૪, અન્યત્વ ભાવના ૫, અશુચિ ભાવના ૬, આશ્રવ ભાવના ૭, સવર ભાવના ૮, કર્મનિર્જરા ભાવના ૯, ધર્મ સ્વાખ્યાતતા (ધર્મમા જિનેશ્વરે જે કહ્યુ છે તે સત્યજ કહ્યુ છે એવી) ભાવના ૧૦, લોક સ્વરૂપ ભાવના ૧૧ તથા બોધિ (સમકિત) અતિ દુર્લભ છે એવી ભાવના ૧૨-આ બાર ભાવનાઓ મુનિઓએ નિરતર ભાવવી જોઈએ. ૩૪૨-૩૪૩.

૨૨૩ તેર પ્રકારની અશુભ ક્રિયા.

अट्ठा १ णट्ठा २ हिंसा ३,
कम्मा ४ दिठ्ठी ५ य मोस ६ दिन्ने ७ य।
मिच्छत्त ८ माण ९ मित्त १०,
माया ११ लोभे १२ रियावहिया १३ ॥३४४॥

અર્થક્રિયા ૧, અનર્થક્રિયા ૨, હિસાક્રિયા ૩, કર્મક્રિયા ૪, દૃષ્ટિવિપર્યાસક્રિયા ૫, મૃષાવાદક્રિયા ૬, અદત્તાદાનક્રિયા ૭, મિથ્યાત્વ ક્રિયા ૮, માનક્રિયા ૯, મિત્રક્રિયા ૧૦, માયાક્રિયા ૧૧, લોભક્રિયા ૧૨ તથા ઈર્યાપથિકીક્રિયા ૧૩-આ તેર ક્રિયાઓ પ્રાણીને નિરતર લાગે તેવી છે. ૩૪૪.

૨૨૪ વિષયાંધ સ્ત્રીઓની દુષ્ટતાનું પરિણામ.

भज्जा वि इंदियविगार–दोसनडिया करेइ पइपावं ।
जह सो पएसी राया, सूरीकंताए तह वहिओ ॥३४५॥

ભાર્યા પણ જો ઇંદ્રિયોના વિકારના દોષથી ઉન્મત્ત થઈ હોય તો તે પોતાના પતિને પણ મારી નાંખવાનું પાપ કરે છે. જેમ તે પ્રદેશી રાજાનો તેની સૂર્યકાંતા ભાર્યાએ વધ કર્યો હતો તેમ. ૩૪૫.

૨૨૫ પ્રદેશી રાજાએ કેશી ગણધરને કરેલા દશ પ્રશ્નો.

अज्जय १ अज्जीय २ कुंभी ३,
किमी ४ सरं ५ भार ६ खंड ७ दरिसे ८ य ।
कुंथु ९ य परंपरागय १०,
ए दस पुच्छा सवागरणा ॥ ३४६ ॥

પ્રદેશી રાજાએ વ્યાકરણ–વ્યાખ્યા સહિત આ દશ પ્રશ્નો કેશી ગણધરને પૂછ્યા હતા–આર્યક (દાદો) ૧, આર્યિકા (દાદી) ૨, કુંભી ૩, કૃમિ (કીડા) ૪, શર (બાણ) ૫, ભાર (તોલ) ૬, ખંડ ૭, દર્શન ૮, કુંથુ ૯, પરંપરાગત ધર્મ ૧૦. ૩૪૬.

પ્રદેશી રાજાને કેશી ગણધરે આપેલા ઉત્તર.

सदारहत्था १ खालिय २,
साली ३ अगणी य ४ कोमलकवाडी ५ ।
दिय ६ कट्ठं ७ वाय ८ दीवो ९,
अइभारोवाह १० पडिवयणं ॥ ३४७ ॥

પોતાની સ્ત્રીનો જાર ૧, અપવિત્ર સ્થાન ૨, કૂટાકારશાલા ૩, લોઢાના ગોળામાં અગ્નિ ૪, કોમળ (જીર્ણ) ધનુષ્ય ૫, ચામડાની મસક ૬, અરણિનું કાષ્ઠ ૭, વાયુ ૮, દીપક ૯ અને લોઢાના ભારને વહન કરનાર ૧૦–આ ઉત્તર. ૩૪૭.

વિવેચન સહિત પ્રશ્નોત્તર.

અહીં નીચેની વ્યાખ્યાપ્રમાણે પ્રદેશી રાજાએ પ્રશ્ન પૂછ્યા, તેના ઉત્તર કેશીકુમાર ગણધરે દૃષ્ટાન્ત સહિત આપ્યા તે આ પ્રમાણે:-

પ્રશ્ન ૧—તમારા મત પ્રમાણે મારા દાદા અધર્મી હતા તે નરકે જવા જોઇએ. જો તે નરકે ગયા હોય તો મારાપર તેની ઘણી પ્રીતિ હતી તેથી મને આવીને પાપ કરવાનો નિષેધ કેમ ન કરે?

ઉત્તર ૧—તમારી પોતાની રાણીને કદાચ કોઈ જાર પુરૂષ સાથે દુરાચાર કરતી તમે જોઈ હોય, તો તમે તે જાર પુરૂષને તરતજ કેદ કરી દેહાતદંડની શિક્ષા કરો. તે વખત તે કદાચ પોતાના પ્રિય કુટુંબને આવું નિંદ્ય કર્મ ન કરવા બાબત ઉપદેશ આપવા જવાને ઈચ્છે તો તમે તેને જવાની રજા આપો ખરા? નજ આપો, તેજ પ્રમાણે નારકીના જીવો પરાધીન હોવાથી ઈચ્છતા હોય તોપણ અહીં આવી શકતા નથી.

પ્રશ્ન ૨—મારી દાદી જૈનધર્મી હતી તે તમારા મતપ્રમાણે સ્વર્ગે જવી જોઇએ. તેને હું અત્યંત વલ્લભ હતો તેથી તે અહીં આવીને મને ધર્મમાર્ગે કેમ ન પ્રવર્તાવે?

ઉત્તર ૨—હે રાજા! તમે પોતે સ્નાન કરી સર્વ શૃંગાર સજી દેવપૂજા કરવા જતા હો અથવા અશ્વાદિકપર આરૂઢ થઈ ફરવા જતા હો, તે વખતે તમને કોઈ પોતાના અશુચિસ્થાનમાં આવવા કહે અથવા અશુચિ (વિષ્ટા) ની કોટડીમાં થોડીવાર બેસવાનું કે સુવાનું કહે, તો તમે તેમ કરો ખરા? ના, અશુચિમાં નજ જાઓ. તેમ સ્વર્ગમાં દિવ્ય શરીરને ધારણ કરનારા દેવો અશુચિના સ્થાન સમાન આ મનુષ્યલોકમાં આવે નહીં.

પ્રશ્ન ૩—એક ચોરને મેં લોઢાની કુંભીમાં નાખ્યો હતો. તે કુંભી મજબૂત રીતે બંધ કરી હતી. વાયુનો પ્રચાર પણ તેમાં થનો નહીં કેટલેક કાળે તે કુંભી જોઈ તો તેમાં રહેલો ચોર જીવ રહિત હતો તેથી જો જીવ ગયો હોય તો કુંભીને છિદ્ર પડ્યા સિવાય તેમાં રહેલો જીવ બહાર શી રીતે નીકળ્યો?

ઉત્તર ૩—એક શિખરના આકારની શાલા (ગૃહ) સર્વ દિશાએથી વાયુ પણ સંચાર કરી શકે નહીં તેવી ગુપ્ત હોય, તેમાં રહીને કોઈ શંખ કે ભેરી વિગેરે વગાડે તો તે શાળામાં કોઈ પણ ઠેકાણે છિદ્ર પડ્યા વિના તેનો શબ્દ બહાર આવે છે તેમ જીવ પણ છિદ્ર પાડ્યા વિના બહાર નીકળી શકે છે.

પ્રશ્ન ૪—એક ચોરને જીવ રહિત કરી તેનું શબ ઉપર કહેલી કુંભીમાં નાંખ્યું. કેટલેક કાળે તે કુંભી જોઈ તો તે શબમાં ઘણા કીડા પડેલા હતા, તો છિદ્ર રહિત તે કુંભીમાં જીવો શી રીતે પેઠા?

ઉત્તર ૪—એક લોઢાનો ગોળો અગ્નિમાં નાંખી અગ્નિવર્ણ-વાળો કર્યો. તે ગોળાને છિદ્ર નહીં છતાં તેને ભેદીને તેની અંદર અગ્નિ જેમ પ્રવેશ કરે છે, તેજ પ્રમાણે છિદ્ર પાડ્યા વિના જીવ પર્વતાદિકને પણ ભેદી અંદર જઈ શકે છે.

પ્રશ્ન ૫—એક યુવાવસ્થાવાળો, નીરોગી, બળવાન અને કલા-નિપુણ પુરૂષ હાથમાં ધનુષ્ય લઈ એક તીરવડે એકી સાથે પાંચ તવાને વીંધી નાંખે છે; તેજ પુરૂષ બાલ્યાવસ્થામાં હતો તે વખતે તેવી રીતે તીર ફેંકી શકતો નહોતો તેથી શરીર અને જીવ જુદા છે એમ શી રીતે માની શકાય?

ઉત્તર ૫—ઉપર કહેલોજ યુવાન કળાનિપુણ પુરૂષ જીર્ણ ધનુષ્ય, જીર્ણ જીવા અને જીર્ણ બાણ ગ્રહણ કરી એક બાણવડે એકી સાથે પાંચ તવાને વીંધી શકે? ન જ વીંધે. કેમકે તેને તેવા પ્રકારની સામગ્રીનો અભાવ છે. એ જ રીતે બાલ્યાવસ્થામાં પણ તે જ પુરૂષને કળા ગ્રહણ, શરીર શક્તિ વિગેરે સામગ્રીનો અભાવ હોવાથી તે રીતે વીંધી શકતો નથી.

પ્રશ્ન ૬—એક ચોરને જીવતો તોળી પછી તરત તેને મારી નાંખીને જોખ્યો, તો પણ તેનો સરખો જ તોલ થયો. જો જુદો જીવ હોય તો જીવ સહિત હતો ત્યારે તેનું વજન વધારે અને જીવ રહિત થયો ત્યારે તેનું વજન ઓછું થવું જોઈએ પણ તેમ થયું નહી તેથી જીવ અને શરીર જુદા શી રીતે સમજવા?

ઉત્તર ૬—એક ચામડાની મસક ખાલી હોય તેને પ્રથમ તોળીએ અને પછી તેમા વાયુ ભરી તેનુ મુખ બંધ કરીને તોળીએ તોપણ વાયુના ભાગનુ વજન તેમાં વધતુ નથી, સરખુજ થાય છે. તેમ જીવનુ વજન વધી શકતુ નથી એમ સમજવુ.

પ્રશ્ન ૭—જીવ જોવાને માટે એક ચોરના બે ભાગ કર્યા, ચાર ભાગ કર્યા, આઠ ભાગ કર્યા, એમ અનુક્રમે ખડન કરતા કરતા તલતલ જેવડા કકડા કર્યા તોપણ તેમા જીવ દેખાયો નહીં, માટે તેમા જીવ હતો તો કેમ નીકળ્યો નહીં?

ઉત્તર ૭—અરણિના કાષ્ઠમા અગ્નિ રહેલો છે છતા તેના તલતલ જેવડા કકડા કરીએ તોપણ તેમા કોઈ ઠેકાણે અગ્નિ દેખાતો નથી, પણ તેના બે કકડા ઘસવાથી અગ્નિ ઉત્પન્ન થાય છે, તેમ શરીરમાં રહેલો જીવ શરીરના કકડા કરવાથી દેખી શકાતો નથી, પણ તેના ઉપયોગથી જ જાણી શકાય છે.

પ્રશ્ન ૮—જો જીવ શરીરથી ભિન્ન હોય તો તે નીકળતો કે પેસતો કેમ દેખી શકાતો નથી?

ઉત્તર ૮—વાયુ રૂપી છે તોપણ તે દેખી શકાતો નથી, પરતુ તે વૃક્ષોને કંપાવે છે વિગેરે તેના કાર્ય ઉપરથી વાયુ છે એમ જાણી શકાય છે, તેમ જીવ અરૂપી હોવાથી દેખી શકાતો નથી, પરતુ તેના કાર્ય ઉપરથી જીવ છે એમ જાણી શકાય છે.

પ્રશ્ન ૯—જો શરીર અને જીવ બન્ને જુદા છે તો હાથી મરીને કુંથુ થાય અને કુંથુ મરીને હાથી થાય, તે વખતે હાથીનો મોટો જીવ કુંથુના નાના શરીરમા શી રીતે સમાય? અને કુંથુનો ઝીણો જીવ હાથીના મોટા શરીરમા કયે ઠેકાણે રહે?

ઉત્તર ૯—કુંથુ કે હાથી વિગેરે સર્વે જીવોના અસખ્યાત પ્રદેશો છે અને તે જેવડુ શરીર હોય તેવડા શરીરમા તે સર્વ વ્યાપીને રહે છે. એવો તેનો સ્વભાવ છે. જેમ એક દીવો છે તેને મોટા ઓરડામા રાખીએ તો તેનો પ્રકાશ આખા ઓરડામાં વ્યાપી જાય છે, નાની ઓરડીમા રાખીએ તો તેટલામાજ વ્યાપી

રહે છે, એજ શીતે તે દીવાને તપેલા, તપેલી, કુંડા, કુંડી વિગેરે વડે ઢાંકીએ તો તે તેટલા જ ભાગમાં તેનો પ્રકાશ વ્યાપીને રહે છે, એટલે કે તે તે ભાજનોના પોલાણમાંજ વ્યાપીને રહે છે, તેથી ન્યૂનાધિક વિભાગમાં વ્યાપતો નથી; તે જ રીતે જીવ પણ જેવડું શરીર હોય તેવડા શરીરમાં વ્યાપીને રહે છે.

પ્રશ્ન ૧૦–આપના કહેવાથી શરીર અને જીવ જુદા છે એમ મેં જાણ્યું, પરંતુ મારા પિતા, પિતામહ વિગેરેની પરંપરાથી ચાલતા આવેલા ધર્મનો મારે ત્યાગ શી રીતે કરવો ?

ઉત્તર ૧૦—હે પ્રદેશી રાજા! પરંપરાગત ધર્મને જ ઝાલી રાખવાંથી લોહના ભારને વહન કરનારાની જેમ તમારે પશ્ચાત્તાપ કરવાનો વખત આવશે. તે આ પ્રમાણે–ધન મેળવવાના અર્થી કેટલાક પુરૂષો ધન ઉપાર્જન કરવા ચાલ્યા અને એક મોટી અટવીમાં ગયા. ત્યાં ભૂમિ ખોદતાં ઘણું લોઢું નીકળ્યું. તેની ગાંસડીઓ બાંધી તે માથે ઉપાડી આગળ ચાલ્યા. થોડે દૂર ગયા ત્યારે સીસાની ખાણ તેમણે જોઇ. તેથી લોઢું નાંખી દઈ તેઓએ સીસું લીધું. પરંતુ એક આગ્રહી પુરૂષે મહા પ્રયત્નથી લીધેલું લોઢું નાંખી દીધું નહીં અને સીસું ગ્રહણ કર્યું નહીં. એ જ પ્રમાણે આગળ જતાં તાંબું, રૂપું, સોનું, રત્ન વિગેરેની ખાણો જોઈ બીજા બધાઓએ તો લીધેલી નિ:સાર વસ્તુનો ત્યાગ કરી નવા નવા સાર સાર પદાર્થો યાવત્ રત્નો લીધાં. માત્ર તે એક જ આગ્રહી પુરૂષે બીજું કાંઈ પણ ન લેતાં એકલું લોઢું જ પકડી રાખ્યું. પછી સર્વે પોતાને ઘેર આવ્યા અને તે સર્વે મોટા ધનિક થયા. તેમને જોઈ લોઢું લેનાર દરિદ્રી પુરૂષે ઘણો પશ્ચાત્તાપ કર્યો અને પોતાની મૂર્ખાઈ માટે તેને ઘણો ખેદ થયો. આ પ્રમાણે નિ:સાર ધર્મને અંગીકાર કરી રાખવાથી અને શ્રેષ્ઠ ધર્મનો ત્યાગ કરવાથી–અંગીકાર ન કરવાથી તમને પણ પછીથી પશ્ચાત્તાપ થશે.

આ પ્રમાણે દશ પ્રશ્ન અને તેના ઉત્તર સંબંધી બન્ને ગાથાઓની સંક્ષિત વ્યાખ્યા કરી. આ સર્વ પ્રશ્નોત્તરો શ્રીરાયપસેણી (રાજપ્રશ્નીય) સૂત્રમાં મોટા વિસ્તારથી આપેલા છે; તેમાં કુલ

અગ્યાર પ્રશ્નોત્તરો છે. તેમાં દઠ્ઠો પ્રશ્ન આ પ્રમાણે છે–" કોઇ યુવાન, બળવાન પુરૂષ લોઢા વિગેરેનો મોટો (ઘણો) ભાર ઉપાડી શકે છે, તે જ્યારે અતિ વૃદ્ધ થાય છે અને અવયવો તથા ઇંદ્રિયો અતિ શિથિલ થાય છે ત્યારે તે પાશેર જેટલો પણ ભાર ઉપાડી શકતો નથી. જો શરીરથી જીવ જૂદો હોય તો ભલે શરીર જીર્ણ થયું પણ જીવ જીર્ણ થયો નથી તેથી કેમ તે ભાર ઉપાડી ન શકે ? માટે શરીર અને જીવ એક જ વસ્તુ માનવી યોગ્ય છે. " તેના ઉત્તરમા કેશી ગણધરે કહ્યુ કે–" તે જ બળવાન યુવાન પુરૂષ સર્વ અવય વોમા સર્વથા પ્રકારે અતિ જીર્ણ થયેલી કાવડમા મોટો લોઢા વિગેરેનો ભાર મૂકી તેને વહન કરી શકે ખરો ? ન જ વહન કરી શકે. કેમ ? તેનુ કાવડરૂપ ઉપકરણ સારૂ નથી માટે. એ જ પ્રમાણે જીર્ણ થયેલુ શરીરરૂપ ઉપકરણ સારૂ નહીં હોવાથી તે જ જીવ મોટો (ઘણો) ભાર વહન કરી શકતો નથી વિગેરે. " (સપ્રતિ રાજાના રાસમા પણ આ અગ્યારે પ્રશ્નોત્તરો કાંઇક સવિસ્તર આપેલા છે. સપ્રતિ રાજાના સસ્કૃત ગદ્યબધ ચરિત્રમા છ સાત પ્રશ્નોત્તર જ આપેલા છે.)

૨૨૬ સાધુને ચાતુર્માસ રહેવા યોગ્ય ક્ષેત્ર.

चिक्खिल्ल १ पाण २ थंडिल ३,
वसही ४ गोरस ५ जणाउल ६ वेज्जे ७ ।
ओसह ८ निच ९ अहियजणा १०,
पासडा ११ भिक्ख १२ सज्झाए १३ ॥ ३४८ ॥

જે ગામમા ઘણો કાદવ વતો ન હોય ૧, દ્વીંદ્રિયાદિક જીવોની ઉત્પત્તિ ઘણી થતી ન હોય ૨, સ્થડિલ જવાની શુદ્ધ ભૂમિ મળી શકતી હોય ૩ વસતિ-ઉપાશ્રય શુદ્ધ મળી શકતો હોય ૪, દહીં દૂધ ઘાશ વિગેરે ગોરસ મળી શકતુ હોય ૫, ઘણા શ્રાવકો રહેતા હોય ૬, વૈધ સારા ને સત્વ હોય ૭, ઔષધ સહેજે મળી શકતુ હોય ૮, સાત વર્ષી-ધાન્યથી હોય ૯, મનુષ્યો ભદ્રિક પરિણામવાળા

હોય ૧૦, પાખંડી સાધુઓ વિશેષે રહેતા ન હોય ૧૧, શુદ્ધ-નિર્દોષ ભિક્ષા મળી શકતી હોય ૧૨ અને સ્વાધ્યાય ધ્યાન સુખે કરીને થઈ શકતું હોય ૧૩-આ તેર ગુણવાળા ક્ષેત્રમાં સાધુએ ચાતુર્માસ રહેવું યોગ્ય છે. (જઘન્યથી આ તેરમાંના ચાર[1] ગુણ તો અવશ્ય જોવા જોઈએ.) ૩૪૮.

૨૨૭ ચૌદ પ્રકારની આભ્યંતર ગ્રંથિ (પરિગ્રહ)

मिच्छत्तं१वेयतिगं४, हासाइछक्कगं१० च नायव्वं ।
कोहाईण चउक्कं१४, चउदस अब्भिंतरा गंठी ॥ ३४९ ॥

મિથ્યાત્વ ૧, ત્રણ વેદ-સ્ત્રીવેદ ૨, પુરૂષવેદ ૩, નપુંસકવેદ ૪, હાસ્યાદિક છ-હાસ્ય ૫, રતિ ૬, અરતિ ૭, શોક ૮, ભય ૯, દુગુંછા ૧૦, ક્રોધાદિક ચાર-ક્રોધ ૧૧, માન ૧૨, માયા ૧૩ અને લોભ ૧૪-આ ચૌદ આભ્યંતર ગ્રંથિ (પરિગ્રહ) કહેવાય છે. ૩૪૯. (મુનિને બાહ્ય પરિગ્રહની સાથે આ આભ્યંતર પરિગ્રહ પણ તજવા યોગ્ય છે.)

૨૨૮ નવ પ્રકારનો બાહ્ય પરિગ્રહ.

खित्त१ वत्थू२ धणधन्न-संचओ३ मित्तणाइसंजोगो४ ।
जाण ५ सयणा ६ सणाणि ७ य,
दासदासी ८ कुव्वियं ९ च ॥ ३५० ॥

ક્ષેત્ર (જમીન) ૧, વાસ્તુ (ઘર, હાટ વિગેરે) ૨, સોનું રૂપું વિગેરે ધન અને ધાન્યનો સંચય ૩, મિત્ર જ્ઞાતિ વિગેરેનો સંયોગ ૪, યાન (અશ્વ, હાથી, ગાય, ભેંશ વિગેરે ચતુષ્પદ) ૫, શયન (શય્યા, વસ્ત્ર વિગેરે) ૬, આસન (સિંહાસન, પાલખી વિગેરે) ૭, દાસ દાસી વિગેરે (નોકર) દ્વિપદ ૮, તથા કુપ્ય (તાંબું પીતળ

---

[1] પાણી, થંડિલ, વસતિ, ભિક્ષા.

વિગેરે ધાતુ-ઘરવકરી) ૯-આ નવ પ્રકારની બાહ્ય ગ્રંથિ (પરિગ્રહ) છે. ૩૫૦. (આ તો જરૂર તજવા યોગ્ય છે. ત્યારપછી જ ચારિત્ર ધર્મ સ્વીકારી શકાય છે. આ નવ પ્રકાર બીજી રીતે પણ કહેલા છે.)

૨૨૯ સિદ્ધના એકત્રીશ ગુણ.

संठाण ५ वण्ण ५ गंध २ रस ५ फास ८,
तणु १ वेय ३ संग १ जणि १ रहिय ।
एगतीसगुणसमिद्ध, सिद्धं बुद्धं च वंदेमो ॥ ३५१ ॥

પાંચ સંસ્થાન (વાટલુ ૧, ત્રિખુણીયુ ૨, ચોખુણીયુ ૩, લાંબુ ૪, પરિમંડલ-વલયાદિ ૫), પાંચ વર્ણ (શ્વેત ૧, નીલ ૨, પીત ૩, રક્ત ૪, શ્યામ ૫), બે ગંધ (સુરભિગંધ ૧, દુરભિગંધ ૨), પાંચ રસ (ખારો ૧, ખાટો ૨, તીખો ૩, કષાયલો-તૂરો ૪, મધુર ૫), આઠ સ્પર્શ (ટાઢો ૧, ઉનો ૨, લુખો ૩, ચોપડ્યો ૪, હળવો ૫, ભારે ૬, સુંવાળો ૭, બરસટ ૮), એક તનુ (શરીર એટલે કાયયોગ), ત્રણ વેદ (સ્ત્રીવેદ ૧, પુરૂષવેદ ૨, નપુંસકવેદ ૩), એક પદાર્થોનો સંગ અને એક પુનર્જન્મ-આ કુલ એકત્રીશ પદાર્થ રહિત હોવાથી તે જ એકત્રીશ ગુણે કરીને સહિત સિદ્ધ બુદ્ધને હું વાંદું છું. ૩૫૧.

૨૩૦ સિદ્ધના ૫૬૨ ભેદ.

जिण १ अजिण २ तित्था ३ तित्थ ४,
गिहि ५ अन्न ६ सलिंग ७ थी ८ नर ९ नपुसा १० ।
पत्तेय ११ सयंबुद्धा १२,
बुद्धबोहि १३ क १४ णिका १५ य ॥ ३५२ ॥

તીર્થંકરસિદ્ધ ૧, અતીર્થંકરસિદ્ધ ૨, તીર્થસિદ્ધ ૩, અતીર્થસિદ્ધ ૪, ગૃહીલિંગસિદ્ધ ૫, અન્યલિંગસિદ્ધ ૬, સ્વલિંગસિદ્ધ ૭,

સ્ત્રીલિંગસિદ્ધ ૮, પુરૂષલિંગસિદ્ધ ૯, નપુંસકલિંગસિદ્ધ ૧૦, પ્રત્યેકબુદ્ધ સિદ્ધ ૧૧, સ્વયંબુદ્ધસિદ્ધ ૧૨, બુદ્ધબોધિતસિદ્ધ ૧૩, એકસિદ્ધ ૧૪ તથા અનેકસિદ્ધ ૧૫–આ પંદર પ્રકારના સિદ્ધ હોય છે. ૩૫૨.

હવે તે પંદર ભેદનું વિવરણ કરે છે.

जिणसिद्ध सयलअरिहा१, अजिणासिद्धा य पुंडरियाइ२।
गणहारी तित्थसिद्धा ३,
अतित्थसिद्धा य मरुदेवी ४ ॥ ३५३ ॥
गिहिलिंगसिद्ध भरहो५, वक्कलचीरस्स अन्नलिंगंमि ६।
साहू सलिंगसिद्धा७, थीसिद्धा चंदणापमुहा ८ ॥३५४॥
नरासिद्ध गोयमाई९, गंगेयपमुहा नपुंसया सिद्धा १०।
पत्तेयसयंबुद्धा, भणिया करकंडू११ कपिलाई १२ ॥३५५॥
इह बुद्धबोहिया खलु, गुरुबोहिया य अणेगविहा १३।
इगसमय एगासिद्धा १४,
इगसमए अणेगासिद्धा १५ य ॥ ३५६ ॥

સર્વે અરિહંતો સિદ્ધ થયા તે તીર્થંકર (જિન) સિદ્ધ કહેવાય છે ૧, તે સિવાયના પુંડરીક ગણધર વિગેરે સામાન્ય કેવળી જે જે સિદ્ધથયા તે અજિન સિદ્ધ કહેવાય છે ૨, તીર્થની સ્થાપના થયા પછી ગણધરાદિક સિદ્ધ થયા તે તીર્થસિદ્ધ કહેવાય છે ૩, તીર્થની સ્થાપના થયા પહેલાં મરૂદેવા માતા સિદ્ધ થયા (અથવા તીર્થંકરોના આંતરામાં જાતિસ્મરણાદિકવડે ધર્મ પાળી સિદ્ધ થયા) તે અતીર્થસિદ્ધ કહેવાય છે. ૪, ભરત[1] ગૃહિલિંગે સિદ્ધ થયા ૫, વલ્કલચીરી અન્ય (તાપસ) લિંગે સિદ્ધ થયા ૬, સાધુઓ સ્વલિંગે

---

૧ ભરતને કેવળજ્ઞાન પામ્યા પછી ઇંદ્રે મુનિવેષ આપેલો છે, પણ કેવળજ્ઞાન ગૃહસ્થપણે પામ્યાની અપેક્ષા લીધી જણાય છે.

(મુનિ વેષે) સિદ્ધ થયા ૭ અને ચંદના આર્યા વિગેરે સ્ત્રીલિંગે સિદ્ધ થયા ૮ કહેવાય છે. ગૌતમ વિગેરે પુરૂષલિંગે સિદ્ધ થયા ૯, ગાંગેય[1] વિગેરે (કૃત) નપુંસકલિંગે સિદ્ધ થયા ૧૦, કરકંડૂ વિગેરે પ્રત્યેકબુદ્ધ સિદ્ધ થયા ૧૧, કપિલાદિક સ્વયંબુદ્ધ સિદ્ધ થયા ૧૨, એમ કહેલ છે. ગુરૂએ પ્રતિબોધ પમાડેલા અનેક પ્રકારના સિદ્ધ થયા તે બુદ્ધબોધિત સિદ્ધ કહેવાય છે ૧૩, એક સમયે એક જીવ સિદ્ધિ પદને પામે તે એક સિદ્ધ કહેવાય છે ૧૪, તથા એક સમયે અનેક જીવો સિદ્ધ થાય તે અનેક સિદ્ધ કહેવાય છે. ૧૫. ૨૫૩-૨૫૪-૨૫૫-૨૫૬.

૨૩૧ પંચપરમેષ્ઠીના ગુણોની સંખ્યા.

बारसगुण अरिहंता, सिद्धा अट्ठेव सूरि छत्तीस ।
उवज्झाया पणवीसं, साहूणो सत्तवीसा य ॥ २५७ ॥

અરિહંતના બાર ગુણ, સિદ્ધના આઠ ગુણ, આચાર્યના છત્રીશ ગુણ, ઉપાધ્યાયના પચીશ ગુણ અને સાધુના સતાવીશ ગુણ કહ્યા છે. કુલ પંચપરમેષ્ઠીના એકસો ને આઠ ગુણ થાય છે. ૨૫૭. (આ ગુણોનું વિવરણ અન્યત્ર ઘણે સ્થાનકે આવતું હોવાથી અહીં વિવરીને બતાવેલ નથી.)

૨૩૨ દીક્ષાને અયોગ્ય પુરૂષાદિકના પ્રકારની સંખ્યા.

अट्ठारस पुरिसेसु, वीस इत्थीसु दस नपुंसेसु ।
जिणपडिकुट्ठत्ति तओ, पव्वाविउ न कप्पंति ॥२५८॥

પુરૂષને વિષે અઢાર પ્રકારના પુરૂષ, સ્ત્રીઓને વિષે વીશ પ્રકારની સ્ત્રીઓ અને નપુંસકને વિષે દશ પ્રકારના નપુંસકો જિનેશ્વરોએ નિષિદ્ધ કરેલ છે, તેથી તેઓ દીક્ષા આપવાને યોગ્ય નથી. ૨૫૮. (આનું વર્ણન પ્રવચનસારોદ્ધારાદિકથી જાણવું.)

---

૧ આ ગાંગેય તે ભીષ્મપિતા નહીં, કેમકે તે તો દેવલોકે ગયા છે તેથી તે બીજા પાર્શ્વનાથના શિષ્યમાંથી જણાય છે

બીજી રીતે દીક્ષાને અયોગ્ય જનો.

बाले१ वुड्ढे२ नपुंसे३ य, कीवे४ जड्डे५ य वाहिए ६।
तेणे७ रायावगारी८ य, उम्मत्ते९ य अदंसणे१० ॥३५९॥
दासे११ दुट्ठे१२ अ मूढे१३ अ, अणित्ते१४ जुंगिए१५ इय।
उववद्दए१६ य भीए१७ य, सेहे निप्फेडिया इयसि ॥३६०॥

બાળક ૧, વૃદ્ધ ૨, નપુંસક ૩, કાયર ૪, જડ ૫, રોગી ૬, ચોર ૭, રાજાનો અપરાધી (અપકારી) ૮, ઉન્મત્ત ૯, અદર્શનીય કુરૂપ(ઇંદ્રિયહીન) ૧૦, દાસ ૧૧, દુષ્ટ ૧૨, મૂઢ ૧૩, અસ્થિર ચિત્તવાળો ૧૪, જુંગ-ચંડાળાદિ નીચ જાતિવાળો ૧૫, ઉપદ્રવ કરનાર ૧૬ અને ભય પામેલ ૧૭-આટલાને શિષ્ય કરવાનો નિષેધ કર્યો છે. ૩૫૯-૩૬૦.

૨૩૩ દશ સંજ્ઞા.

आहार १ भय २ परिग्गह ३,
मेहूण४ तह कोह५ माण६ माया७ य।
लोभे८ ओघे९ लोगे१०, दस सन्ना हुंति सव्वेसिं ॥३६१॥

આહાર સંજ્ઞા ૧, ભયસંજ્ઞા ૨, પરિગ્રહ સંજ્ઞા૩, મૈથુન સંજ્ઞા ૪, ક્રોધસંજ્ઞા ૫, માનસંજ્ઞા ૬, માયાસંજ્ઞા ૭, લોભસંજ્ઞા ૮, ઓઘસંજ્ઞા ૯ તથા લોકસંજ્ઞા ૧૦-આ દશ સંજ્ઞા સર્વ જીવોને હોય છે. ૩૬૧.

સોળ સંજ્ઞા-(ઉપર જણાવેલી દશ ઉપરાંત છ)

सुह ११ दुह १२ मोह १३ सन्ना,
वितिगिच्छा१४ चउदसे मुणेयव्वा।
सोके१५ तह धम्मसन्ना१६, सोलसए हुंति मणुएसु ॥३६२॥

સુખસંજ્ઞા ૧૧, દુઃખસંજ્ઞા ૧૨, મોહસંજ્ઞા ૧૩, વિચિકિત્સા (સંદેહ કરવાની ટેવરૂપ ચૌદમી) સંજ્ઞા ૧૪, શોકસંજ્ઞા ૧૫ તથા ધર્મસંજ્ઞા ૧૬-આ સર્વ મળીને સોળ સંજ્ઞાઓ મનુષ્યને વિષે હોય છે. ૩૬૨.

૨૩૪ વનસ્પતિકાયમાં જણાતી દશે સંજ્ઞા.

रुक्खाण जलाहारो १, सकोयणिया भएण संकोइ २ ।
नियततुएहिं वेढई, रुक्ख वल्ली परिग्गहेण ३ ॥३६३॥
इत्थिपरिरभणेण, कुरुवगतरुणो फलंति मेहुन्ने ४ ।
तह कोहनस्स कंदो, हुंकारो मुयइ कोहेणं ५ ॥३६४॥
माणे झरइ रुयंती६, छायइ वल्ली फलाइ मायाए ७ ।
लोहे बिल्लिपलासा, खिवंति मूले निहाणुवरिं८ ॥३६५॥
रयणीए संकोओ, कमलाणं होइ लोगसन्नाए ९ ।
ओहे चइत्तु मग्ग, चडंति रुक्खेसु वल्लीओ१० ॥३६६॥

વૃક્ષોને જળનો આહાર છે-આહારથી તે વૃદ્ધિ પામે છે, આહાર વિના સુકાઈ જાય છે તેથી તેને આહાર સંજ્ઞા છે. ૧, સંકોચનિકા (લજ્જામણી) નામની ઔષધિ કોઈ સ્પર્શ કરે તો તેના ભયથી સંકોચ પામે છે તેથી ભય સંજ્ઞા છે. ૨, વેલડી પોતાના તંતુવડે વૃક્ષને વીંટાય છે તેથી પરિગ્રહ સંજ્ઞા છે. ૩, સ્ત્રીના આલિંગનથી કુરૂબકવૃક્ષ ફળે છે તેથી તેને મૈથુન સંજ્ઞા છે. ૪, કોકનદ નામનો કંદ હુંકાર શબ્દ કરે છે તેથી તેને ક્રોધ સંજ્ઞા છે. ૫, રૂદતી નામની ઔષધિ કહે છે કે "હું છતા આ જગત દરિદ્રી કેમ" એના અભિમાનથી તે આંસુ ઝરે છે તેથી તેને માનસંજ્ઞા છે. ૬, વેલડી પોતાના પાંદડાવડે ફળાદિકને (પુષ્પ-ફળને) ઢાંકી દે છે તેથી તેને માયાસંજ્ઞા છે. ૭, બિલ્વ અને પલાશ વૃક્ષો દ્રવ્યના નિધાન ઉપર પોતાના

મૂળીયાં પસારે છે-તેની ફરતાં ફરી વળે છે તેથી તેને લોભસંજ્ઞા છે. ૮, કમળો રાત્રે સંકોચ પામે છે-કરમાઈ જાય છે ને દિવસે વિકસ્વર થાય છે તેથી તેને લોકસંજ્ઞા છે. ૯, તથા વેલડીઓ માર્ગ-રસ્તાનો ત્યાગ કરી વૃક્ષ ઉપર ચડે છે તેથી તેને ઓઘસંજ્ઞા છે. ૧૦. આ રીતે વનસ્પતિકાયમાં દશે સંજ્ઞા સ્પષ્ટ રીતે દેખાય છે. બીજા એકેંદ્રિયોમાં તે સંજ્ઞાઓ અસ્પષ્ટ હોય છે. ૩૬૩-૩૬૬.

૨૩૫ સત્તર પ્રકારે અસંયમ.

पुढवी १ आऊ २ तेऊ ३,
वाऊ ४ वणस्सइ ५ वि ६ ति ७ चउ ८ पणिंदी ९ ।
अजीव १० पेही ११ संजम,
अप्पेहा १२ अप्पमज्जणया १३ ॥ ३६७ ॥
पारिट्ठावणासंजम १४,
मण १५ वयण १६ काइए १७ तहा चेव ।
एए सतरसभेया, असंजमकरा जिणमयम्मि ॥३६८॥

પૃથ્વીકાય ૧, અપ્કાય ૨, તેજસ્કાય ૩, વાયુકાય ૪, વનસ્પતિકાય ૫, દ્વીંદ્રિય ૬, ત્રીંદ્રિય ૭, ચતુરિંદ્રિય ૮, પંચેદ્રિંય ૯, (આ નવેની વિરાધનારૂપ અસંયમ), અજીવ અસંયમ ૧૦, પ્રેક્ષા અસંયમ ૧૧, અપેક્ષા અસંયમ ૧૨, અપ્રમાર્જના અસંયમ ૧૩, પારિષ્ઠાપનિકા અસંયમ ૧૪, મન ૧૫, વચન ૧૬ અને કાયાના યોગનો અસંયમ ૧૭-જિન મતને વિષે આ સત્તર ભેદ અસંયમના કહેલા છે. એટલે કે પૃથ્વીકાયાદિકની રક્ષા ન કરે તો તે રૂપ અસંયમ કહેવાય છે, એમ દરેક બાબતમાં યોગ્ય રીતે સમજવું. ૩૬૭-૩૬૮.

૨૩૬ સત્તર પ્રકારે સંયમ.

पंचासववेरमणं ५, पंचिंदियनिग्गहो ५ कसायचऊ ४ ।
दंडगातियनिग्गहणे ३, सत्तरसया संयमो होइ ॥३६९॥

પ્રાણાતિપાતાદિક પાંચ આશ્રવથી વિરમવું ૫, પાંચ ઇંદ્રિયોનો નિગ્રહ કરવો ૫, ચાર કષાયનો ત્યાગ કરવો ૪, તથા મનદંડ, વચનદંડ અને કાયદંડ એ ત્રણ દંડનો નિગ્રહ કરવો ૩-એ સત્તર પ્રકારે સંયમ છે. ૩૬૯.

૨૩૭ અઢાર ભાવરાશિ.

तिरिया मणुआ काया, तह अग्गवीया य चुक्कगा चउरो।
देवा य नेरइया, अट्ठारस भावरासीओ ॥ ३७० ॥

તિર્યંચ સંબંધી ૪-(દ્વીંદ્રિય ૧, ત્રીંદ્રિય ૨, ચતુરિંદ્રિય ૩ અને પંચેંદ્રિય ૪), મનુષ્ય સંબંધી ૪-(સંમૂર્છિમ ૧, કર્મભૂમિના ૨, અકર્મભૂમિના ૩ અને અંતરદ્વીપના ૪), કાય સંબંધી ૪-(પૃથ્વીકાય ૧, અપ્કાય ૨, તેજસ્કાય ૩ અને વાયુકાય ૪), વનસ્પતિ સંબંધી ૪-(અગ્રબીજ ૧, મૂળબીજ ૨, સ્કંધબીજ ૩ અને પર્વબીજ ૪) એ સર્વ મળીને સોળ તથા દેવ ૧ અને નારકી ૧ મળી અઢાર ભાવરાશિ જાણવી. ૩૭૦.

૨૩૮ તીર્થંકર નામકર્મ બાંધવાના વીશ સ્થાનો.

अरिहंत १ सिद्ध २ पवयण ३,
गुरु ४ थेर ५ बहुस्सुए ६ तवस्सीसु ७।
वच्छलया य एसिं, भिक्ख नाणोवओगो अ ८ ॥३७१॥
दंसण ९ विणए १० आवस्सए ११,
सीलव्वय १२ साहुआचारो १३।
खणलवतव १४ चियाए १५,
वेयावच्चं १६ समाही १७ य ॥ ३७२ ॥

अपुव्वनाणग्गहणं १८,
सुअभत्ती १९ पवयणे पभावणया २०।
एएहिं कारणेहिं, तित्थयरत्तं लहइ जीवो ॥ ३७३ ॥

અરિહંત ૧, સિદ્ધ ૨, પ્રવચન (જૈનશાસન) ૩, ગુરૂ (આચાર્ય) ૪, સ્થવિર ૫, બહુશ્રુત (ઉપાધ્યાય) ૬ અને તપસ્વી (સર્વ સાધુ) ૭–આ સાતની વત્સલતા–સેવાભક્તિ કરવી. નિરંતર જ્ઞાનનો ઉપયોગ રાખવો ૮, દર્શન–સમકિતનું આરાધન કરવું ૯, દશ પ્રકારે વિનય કરવો ૧૦, છ આવશ્યક કરવાં ૧૧, શીલવ્રત અખંડ પાળવું ૧૨, સાધુ વ્યાપાર એટલે ક્રિયા કરવી ૧૩, ક્ષણલવ એટલે અનેક પ્રકારનો તપ કરવો ૧૪, ગૌતમપદની પૂજા કરવી ૧૫, વૈયાવચ્ચ કરવી ૧૬, સમાધિ–ચિત્તની એકાગ્રતા રાખવી ૧૭, અપૂર્વ–નવું નવું જ્ઞાન દરરોજ ગ્રહણ કરવું ૧૮, શ્રુતની ભક્તિ કરવી ૧૯ તથા પ્રવચનની–સંઘની પ્રભાવના કરવી ૨૦–આ વીશ કારણો (સ્થાનો) વડે જીવ તીર્થંકરપણાને પામે છે.* ૩૭૧–૩૭૨–૩૭૩.

૨૩૯ કયા તીર્થંકરે કેટલાં સ્થાનો આરાધ્યાં હતાં ?

पढमेण पच्छिमेण य, एए सव्वे हि(वि)फासिया ठाणा।
मज्झिमगेहि जिणेहिं, एगो दो तिन्नि सव्वे वि ॥३७४॥

પહેલા ઋષભદેવ તીર્થંકરે અને છેલ્લા વર્ધમાન સ્વામીએ આ સર્વે (વીશ) સ્થાનો સ્પર્શ્યા (આરાધ્યા) હતા; મધ્યમના બાવીશ જિનેશ્વરોએ કોઇએ એક, કોઇએ બે, કોઇએ ત્રણ અને કોઇએ સર્વ સ્થાનો આરાધ્યા હતા. ૩૭૪.

---

* ૧૧ માનું બીજું નામ ચારિત્રપદ છે. ૧૩ માનું બીજું નામ શુભ ધ્યાનપદ છે. ૧૫ મા પદનું બીજું નામ સુપાત્રદાન પદ છે. ૧૬ મા પદનું બીજું નામ વીશ વિહરમાન જિનપદ છે. ૧૭ મા પદનું બીજું નામ સંયમપદ છે ને સંઘભક્તિપદ પણ છે. ૨૦ મા પદનું બીજું નામ તીર્થપદ પણ છે.

૨૪૦ વીશ પ્રકારનો અવિનય.

दवदवचारु १ पमज्जिय २,
दुप्पमज्जिय खित्तसिज्जआसणए ७ ।
रायणिए परिभासई८, थेरे९ भुओवघाई १० य ॥३७५॥
सजलण कोहणे११ पिट्ठ–मंसओ अभिक्खमोधारी १२ ।
अहिकरणकरो १३ उदीरण १४,
अकालसज्झायकारी य १५ ॥ ३७६ ॥
अपमज्जपाणिपाए१६,सद्दकरो१७ कलह१८ झझकारी१९ य।
सूरप्पमाणभोई२०, वीस इमे अविणया समए ॥३७७॥

ધબધબ ચાલે ૧, ક્ષેત્રનુ અપ્રમાર્જન[1] કરે ૨, ક્ષેત્રનુ દુષ્પ્રમાર્જન[2] કરે ૩ શય્યા (વસતિ) નુ અપ્રમાર્જન કરે ૪, શય્યાનુ દુષ્પ્રમાર્જન કરે ૫, આસનનુ અપ્રમાર્જન કરે ૬, આસનનુ દુષ્પ્રમાર્જન કરે ૭, રત્નાધિકની સામુ બોલે ૮, સ્થવિરની સામુ બોલે ૯, ભૂત (પ્રાણી) નો ઉપઘાત કરે ૧૦, સંજ્વલન ક્રોધ કરે ૧૧, નિરંતર પૃષ્ઠમાંસ ખાય એટલે વારંવાર પાછળથી નિંદા કરે ૧૨, ક્રોધાદિકને અધિકરણ રૂપ કરે ૧૩, અન્યના ક્રોધાદિકની ઉદીરણા કરે ૧૪, અકાળે સ્વાધ્યાય કરે ૧૫, સચિત્ત રજથી ખરડાયેલા હાથ પગ ન પ્રમાર્જે ૧૬, મોટેથી શબ્દ કરે (બરાડા પાડે) ૧૭, કલહ કરે ૧૮, ઝગડો કરે ૧૯, તથા સૂર્ય હોય ત્યાં સુધી (અસ્ત થતા સુધી) ભોજન કરે ૨૦—આ વીશ અવિનય સિદ્ધાંતમાં કહ્યા છે તે મુનિએ તજવા યોગ્ય છે. ૩૭૫-૩૭૬-૩૭૭

૧ પ્રમાર્જનજ ન કરે તે અપ્રમાર્જન ૨ સારી રીતે પ્રમાર્જન ન કરે તે દુષ્પ્રમાર્જન

૨૪૧ ચોવીશ દંડક.

नेरइया १ असुराई ११,
पुढवाई १६ बेंदियाय तह विगला १९।
पंचिंदियतिरिय २० नरा २१,
वंतर २२ जोईस २३ वेमाणी २४ ॥३७८॥

સાતે નારકીનો એક દંડક ૧, અસુર કુમાર વિગેરે ભવનપતિની દશ નીકાયના દશ દંડક ૧૧, પૃથ્વીકાયાદિક પાંચના પાંચ દંડક ૧૬, દ્વીંદ્રિયાદિક વિકલેંદ્રિયના ત્રણ દંડક ૧૯. પંચેંદ્રિય તિર્યંચ ૨૦, મનુષ્ય ૨૧, વ્યંતર ૨૨, જ્યોતિષી ૨૩ અને વૈમાનિક દેવ ૨૪–એ પાંચેનો એકેક દંડક–આ પ્રમાણે ચોવીશ દંડકો કહેલા છે. ૩૭૮.

૨૪૨ મુહપત્તીની પડિલેહણાના પચીશ તથા કાયાની પડિલેહણાના પચીશ કુલ પચાસ બોલ.

दिट्ठिपडिलेह एगा, नव अक्खोडा नव य पक्खोडा।
पुरिमिल्ला छच्च भवे, मुहपत्ति होइ पणवीसा ॥३७९॥
पायाहिणेण तियतिय, वामेयर बाहु सीसमुहहियए।
अंसुड्ढाउपिट्ठे, चउ छप्पय देह पणवीसा ॥ ३८० ॥+

એક દૃષ્ટિ પડિલેહણા, નવ અખ્ખોડા, નવ પખ્ખોડા અને ૭ પ્રથમ ઉર્દ્ધપખ્ખોડા–મળી મુહપત્તિના પચીશ બોલ કહ્યા છે. તે આ પ્રમાણે–'સૂત્ર અર્થ તત્ત્વ કરી સદ્દહું' એ દૃષ્ટિ પડિલેહણા ૧, 'સમકિતમોહની ૨, મિશ્રમોહની ૩, મિથ્યાત્વમોહની ૪ પરિહરૂં,' 'કામરાગ ૫ સ્નેહરાગ ૬ દૃષ્ટિરાગ ૭ પરિહરૂં'–આ ૭ ઉર્દ્ધપખ્ખોડા

+ આ ગાથા મૂળ પ્રતમા ન હોતી પણ જરૂરની હોવાથી ગુરૂવંદન ભાષ્યમાથી દાખલ કરી છે.

સમજવા. હવે હાથ ઉપર–સુદેવ ૧, સુગુરૂ ૨, સુધર્મ ૩ આદરૂં (૧૦), કુદેવ ૧, કુગુરૂ ૨, કુધર્મ ૩ પરિહરૂં (૧૩), જ્ઞાન ૧, દર્શન ૨, ચારિત્ર ૩ આદરૂં (૧૬), જ્ઞાનવિરાધના ૧, દર્શનવિરાધના ૨, ચારિત્રવિરાધના ૩ પરિહરૂં (૧૯), મનગુપ્તિ ૧, વચનગુપ્તિ ૨, કાયગુપ્તિ ૩ આદરૂં (૨૨), મનદંડ ૧, વચનદંડ ૨, કાયદંડ ૩ પરિહરૂં (૨૫)–એ ૧૮ અખોડા પખોડા ડાબા હાથની હથેળીમાં કરવાના છે. કુલ ૨૫ મુહપત્તિની પડિલેહણા જાણવી.

હવે કાયાની પચીશ પડિલેહણા કહે છે–ડાબા હાથ ઉપર પ્રદક્ષિણાની રીતે 'હાસ્ય, રતિ, અરતિ પરિહરૂં (૩), જમણા હાથ ઉપર પ્રદક્ષિણાની રીતે ' ભય, શોક, દુગંછા પરિહરૂં (૬), મસ્તકે ' કૃષ્ણલેશ્યા, નીલલેશ્યા, કાપોતલેશ્યા પરિહરૂં (૯), મુખે 'રસગારવ, ઋદ્ધિગારવ, સાતાગારવ પરિહરૂં (૧૨), હૃદયે 'માયાશલ્ય, નિયાણશલ્ય, મિથ્યાત્વશલ્ય, પરિહરૂં (૧૫), ડાબી બાહુ ઉપર ખભે ને પછવાડે 'ક્રોધ, માન પરિહરૂં (૧૭), જમણી બાહુ ઉપર ખભે અને પછવાડે ' માયા, લોભ પરિહરૂં (૧૯), ડાબે પગે ' પૃથ્વીકાય, અપ્કાય, તેઉકાયની રક્ષા કરૂં (૨૨) જમણે પગે ' વાયુકાય, વનસ્પતિકાય, ત્રસકાયની રક્ષા કરૂં (૨૫)–આ પચીશ કાયાની પડિલેહણા જાણવી (બન્ને મળીને કુલ ૫૦ પડિલેહણા સમજવી) ૩૭૯–૩૮૦.

૨૪૩ જિનકલ્પીની બાર પ્રકારની ઉપધિ

पत्त१ पत्ताबंधो२, पायट्ठवण३ च पायकेसरिया ४ ।
पडला५ य रयत्ताण६, गुच्छाओ७ पायनिज्जोगो ॥३८१॥
तिन्नेव य पच्छागा१०, रयहरणं११ चेव होइ मुहपत्ती१२ ।
एसो दुवालसविही(हो), जहन्नियराणं जिणाण तु॥३८२॥

પાત્ર ૧, પાત્રબંધ (ઝોળી) ૨, પાત્રસ્થાપન (હેઠલનો ગુચ્છો) ૩, પાત્રકેસરીયા (ચરવળી) ૪, પડલા (ઝોળી ઢાંકનાના) ૫, રજસ્ત્રાણ (અંતર વસ્ત્ર) ૬ અને ગોચ્છો (ઉપર ઢાંકનાનું)૭–એ સાત પ્રકારનો પાત્રનિયોગ–પાત્રના ઉપગરણો કહેવાય છે. તે ઉપરાંત ત્રણ

પ્રચ્છાદન (એક ઊનનું અને બે સુતરના કપડા) ૧૦, એક રજોહરણ ૧૧ અને એક મુખવસ્ત્રિકા ૧૨–આ બાર પ્રકારની ઉપધિ જઘન્યથી ઇતર એટલે હસ્તપાત્રની કે વસ્ત્રની લબ્ધિ વિનાના જિનકલ્પીને હોય છે. તેવી લબ્ધિવાળાને ઓછામાં ઓછી (જઘન્ય) મુહુપત્તિ ને રજોહરણ એ બે પ્રકારની ઉપધિજ હોય છે. ૩૮૧–૩૮૨.

૨૪૪ પાંચમા આરામાં મનુષ્યાદિકનું ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્ય.

वाससयंमि सवीसं, सपंचदिणमाउ मणुअहत्थीणं ।
चउवीसवासमाउं, गोमहिसीण सएगदिणं ॥ ३८३ ॥
वत्तीसं तुरयाणं, सोलस पसु एलगाण वरिसाणं ।
वारस सम सुणगाणं, खरकरहाणं तु वत्तीसं ॥३८४॥

મનુષ્ય અને હાથીનું ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્ય એકસો વીશ વર્ષ અને પાંચ દિવસનું હોય છે, ગાય ભેંશનું ચોવીશ વર્ષ અને એક દિવસનું હોય છે, ઘોડાઓનું ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્ય બત્રીશ વર્ષનું હોય છે, બકરા વિગેરે પશુનું સોળ વર્ષનું હોય છે, કુતરાઓનું બાર વર્ષનું અને ગધેડા તથા ઉંટનું ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્ય બત્રીશ વર્ષનું હોય છે. ૩૮૩–૩૮૪.

૨૪૫ મનુષ્યાદિકનું જઘન્ય આયુષ્ય.

एवं उक्कोसेणं, अंतमुहुत्तं जहन्न सव्वेसिं ।
एवं भवम्मि भमिया, अणंतसो सव्वजोणीसु ॥३८५॥

આ પ્રમાણે ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્ય સમજવું. તે સર્વ મનુષ્યાદિકનું જઘન્ય આયુષ્ય અંતર્મુહૂર્તનું જાણવું. આ પ્રમાણે ભવ (સંસાર) માં સર્વ જીવો સર્વ યોનિઓને વિષે અનંતવાર ભમ્યા છે. ૩૮૫.

૨૪૬ અઠ્ઠાવીશ લબ્ધિઓનાં નામ.

आमोसही १ विप्पोसही २,
खेलोसही ३ जल्लमोसही ४ चेव ।
सव्वोसही ५ संभिन्ने ६,
ओही ७ रिउ ८ विउल ९ मई लद्धी ॥ ३८६ ॥
चारण १० आसीविस ११,
केवली १२ य गणधारिणो १३ य पुव्वधरा १४ ।
अरिहत १५ चक्कवट्टी १६,
वलदेवा १७ वासुदेवा १८ य ॥ ३८७ ॥
खीरामहुसप्पियासव १९,
कोट्ठबुद्धी २० पयाणुसारी २१ य ।
तह वीयबुद्धि २२ तेयग २३,
आहारग २४ सीयलेसा २५ य ॥३८८॥
वेउव्वियदेहलद्धी २६,
अखीणमहाणसी २७ पुलागा २८ य ।
परिणामतववसेण, इमाइं अडवीस लद्धीओ ॥३८९॥

આમશૌષધિ ૧, વિપ્રુષૌષધિ (લઘુનીતિ) ૨, ખેલૌષધિ (કફ-શ્લેષ્મ) ૩, જલ્લૌષધિ (મેલ) ૪, સર્વૌષધિ ૫, સંભિન્નશ્રોત ૬, અવધિજ્ઞાન ૭, ઋજુમતિ ૮, વિપુલમતિ લબ્ધિ ૯, ચારણ ૧૦, આશીવિષ ૧૧, કેવળજ્ઞાન ૧૨, ગણધર ૧૩, પૂર્વધર ૧૪, તીર્થંકર ૧૫, ચક્રવર્તી ૧૬, બળદેવ ૧૭, વાસુદેવ ૧૮, ક્ષીરાશ્રવ મધ્વાશ્રવ

ધૃતાશ્રવ ૧૯, કોષ્ઠબુદ્ધિ ૨૦, પદાનુસારી ૨૧, બીજબુદ્ધિ ૨૨, તેજોલેશ્યા ૨૩, આહારક શરીર ૨૪, શીતલેશ્યા ૨૫, વૈક્રિય શરીર લબ્ધિ ૨૬, અક્ષીણ મહાનસી ૨૭ તથા પુલાક લબ્ધિ ૨૮–આ અઠ્ઠાવીશ લબ્ધિઓ પરિણામ વિશેષ અને તપ વિશેષના વશથી પ્રાપ્ત થાય છે. ૩૮૬–૩૮૯.

આ લબ્ધિઓનું વર્ણન નીચે પ્રમાણેઃ—

૨૮ લબ્ધિઓનું વર્ણન.

૧ જે મુનિના હાથ પગ વિગેરેના સ્પર્શથી સર્વ રોગ જાય તે આમર્ષ ઔષધિ લબ્ધિ.

૨ જે મુનિના મળ મૂત્રે કરી સર્વ રોગ જાય તે વિપ્રુપ્ ઔષધિ લબ્ધિ.

૩ જે મુનિના શ્લેષ્મ ઔષધિરૂપ હોય તે ખેલૌષધિ લબ્ધિ.

૪ જે મુનિના શરીરનો પ્રસ્વેદ ઔષધિરૂપ હોય તે જલ્લૌષધિ લબ્ધિ.

૫ જે મુનિના કેશ રોમ નખાદિક સર્વ ઔષધિરૂપ હોય–સર્વ પ્રકારના વ્યાધિ નિવારવા સમર્થ હોય અને સુગંધી હોય તે સર્વૌષધિ લબ્ધિ.

૬ જે મુનિને એક સાથે બધી ઇંદ્રિયોવડે સાંભળવાની શક્તિ હોય અથવા એકેક ઇંદ્રિયોથી પાંચે ઇંદ્રિયોના વિષયો જાણવાની શક્તિ હોય અથવા બાર યોજનમાં પડેલા ચક્રવર્તીના સૈન્યમાં સર્વ વાજીંત્રો એક સાથે વાગે ત્યારે તેમાંના સર્વ વાજીંત્રોના શબ્દો જુદા જુદા જાણવાની શક્તિ હોય તે સંભિન્નશ્રોત લબ્ધિ.

૭ અવધિજ્ઞાન પ્રાપ્ત થવું, જેથી રૂપી દ્રવ્યો આત્માવડે સાક્ષાત્ જોવાની શક્તિ પ્રાપ્ત થાય તે અવધિજ્ઞાન લબ્ધિ.

૮ જે મનઃપર્યવજ્ઞાનવડે અન્યના મનમાં કરેલા વિચારોને સામાન્યપણે જાણવાની શક્તિ તે ઋજુમતિ મનઃપર્યવલબ્ધિ.

૯ જે મનઃપર્યવ જ્ઞાનવડે અઢી દ્વીપમાં રહેલા સંજ્ઞી પંચેંદ્રિય જીવોએ મનમાં કરેલા વિચારોને વિશેષપણે જાણવાની શક્તિ તે વિપુલમતિ મનઃપર્યવજ્ઞાન લબ્ધિ.

૧૦ ચારણલબ્ધિ બે પ્રકારે-જઘાચારણ ને વિદ્યાચારણ. જે લબ્ધિવડે આકાશગમન કરવાની શક્તિ મુનિને પ્રાપ્ત થાય તે ચારણ લબ્ધિ.

૧૧ જેની દાઢમા વિષ હોય અને જેના ડશવડે અન્ય જીવ મૃત્યુ પામે તે આશીવિષલબ્ધિ-આ લબ્ધિનો પ્રયોગ સર્પાદિકના રૂપે થાય છે.

૧૨ જેનાવડે લોકાલોકનુ સ્વરૂપ જણાય તે કેવળજ્ઞાન લબ્ધિ.

૧૩ જેનાવડે ગણધરપણુ પ્રાપ્ત થાય તે ગણધર લબ્ધિ.

૧૪ ચૌદપૂર્વધરને શ્રુતજ્ઞાનવડે થયેલી લબ્ધિ તે પૂર્વધર લબ્ધિ.

૧૫ જેનાવડે તીર્થંકરની સમવસરણાદિક ઋદ્ધિ વિકુર્વી શકે તે તીર્થંકર તુલ્ય લબ્ધિ અથવા તીર્થંકરને તીર્થંકરપણાની લબ્ધિ.

૧૬ જેનાવડે ચક્રવર્તીની ઋદ્ધિ ચૌદ રત્નાદિ વિકુર્વી શકે તે ચક્રવર્તી તુલ્ય લબ્ધિ અથવા ચક્રવર્તીને ચક્રવર્તીપણાની લબ્ધિ

૧૭ જેનાવડે બળદેવ જેટલી ઋદ્ધિ વિકુર્વી શકે તે બળદેવ જેવી લબ્ધિ અથવા બળદેવને બળદેવપણાની લબ્ધિ.

૧૮ જેનાવડે વાસુદેવ જેટલી ઋદ્ધિ વિકુર્વી શકે તે વાસુદેવ જેવી લબ્ધિ અથવા વાસુદેવને વાસુદેવપણાની લબ્ધિ.

૧૯ જેની વાણીમા દુધ સાકર વિગેરે કરતા પણ વધારે મીઠાશ પ્રાપ્ત થાય તે ક્ષીરાશ્રવ, મધ્વાશ્રવ, ઘૃતાશ્રવ તથા ઈક્ષુરસાશ્રવ લબ્ધિ.

૨૦ જે મુનિના કોઠામાંથી સર્વ સૂત્રાર્થ-ભરેલા નિધાનની જેમ નીકળી શકે-નીકળ્યા જ કરે અથવા કોઠારમાથી અન્ન નીકળ્યા કરે તેમ નીકળે તે કોષ્ઠબુદ્ધિ લબ્ધિ.

૨૧ પદાનુસારિણી લબ્ધિ-શાસ્ત્રનુ એક પદ સાભળવાથી સર્વ પદનો-આખા શાસ્ત્રનો બોધ થાય તે. તેના ત્રણ પ્રકાર છે. પ્રારભનુ પદ અથવા તેનો અર્થ સાભળવાથી આખા શાસ્ત્રનો બોધ થવો તે અનુશ્રુત પદાનુસારિણી, અતનુ પદ અથવા તેનો અર્થ સાભળવાથી પ્રારભથી આખા ગ્રથનો બોધ થવો તે પ્રતિકૂળ પદાનુસારિણી અને મધ્યનુ ગમે તે પદ કે તેનો અર્થ સાભળવાથી આખા શાસ્ત્રનો બોધ થવો તે ઉભય-પદાનુસારિણી લબ્ધિ.

૨૫૧ પાંચ પ્રકારના ચારિત્રના નામ.

सामाइयत्थ पढमं, छेओवट्ठावणं भवे वीयं ।
परिहारविसुद्धीयं, सुहुमं तह संपरायं च ॥ ३९४ ॥
तत्तो अ अहक्खायं, खायं सव्वम्मि जीवलोगम्मि ।
जं चरिऊण सुविहिया, वच्चंति अयरामरं ठाणं ॥३९५॥

પહેલું સામાયિક ચારિત્ર ૧, બીજું છેદોપસ્થાપનીય ચારિત્ર છે ૨, પરિહાર વિશુદ્ધિ ચારિત્ર ૩, તથા સૂક્ષ્મસંપરાય ચારિત્ર ૪, ત્યારપછી યથાખ્યાત ચારિત્ર ૫ એ સર્વ જીવલોકને વિષે પ્રસિદ્ધ છે, કે જેનું આચરણ કરીને સુવિહિત સાધુઓ અજરામર(મોક્ષ) સ્થાનને પામે છે. ૩૯૪-૩૯૫.

૨૫૨ નપુંસક સંબંધી.

पंडए वाइए कीवे, कुंभी सालुइतीसऊणी ।
तक्कामसेवय पक्खिया,
परिकप्पिइय सोगंधेइय आसत्ता ॥३९६॥

(આ ગાથાનો અર્થ અસલ પ્રતમાં લખેલ નથી, તેમ બરાબર સમજાતો પણ નથી તેથી અહીં લખેલ નથી.)

૨૫૩ નપુંસકનાં લક્ષણ.

महिलासहावो१ सरवन्नभेओ२,
मोहो महंतो३ महुया च वाणी४ ।
ससद्दयं मुत्त५ मफेणयं च ६,
एयाणि छ पंडगलक्खणाणि ॥ ३९७ ॥

શ્રી રત્નસંચય ગ્રંથમા સુધારો

(પૃષ્ઠ ૧૬૦ માથે જોડવો)

ગાથા ૩૬૦ ચોથુ પાદ—' सेहे निफ्फेडिया १८ इयसि ' આ અઢારમો ભેદ જાણવો, તેના અર્થમા પણ ' ભય પામેલા ૧૭ ' આની પછી " તથા માતાપિતાની રજા વિના ભગાડેલો શિષ્ય ૧૮ ' આટલુ વધારે સમજવુ. આ ભેદ ચોરી છુપીથી દીક્ષા દેવાના નિષેધ માટે સમજવો.

ગાથા ૩૯૬ મી છાપેલ છે તે ઠેકાણે અનુષ્ટુપ્ બે ગાથા હોવી જોઇએ. અસલ પ્રતમા થોડો પાઠ પડેલો હોવાથી કાંઈ સમજાયુ ન હોવાથી તેનો અર્થ પણ લખી શકાયો ન હોતો, વધારે તપાસ કરતા તે બન્ને ગાથા પ્રવચનસારોદ્ધારમા નીકળી છે તે ગાથા આ પ્રમાણે છે દ્વાર ૧૦૯ ગાથાક ૮૦૦-૮૦૧ છે.

पडए १ वाइए २ कीवे ३, कुंभी ४ ईसालुय ५ त्ति य ।
सउणी ६ तक्कमसेवी ७ य, पक्खियापक्खिएइ ८ य ॥३९६॥
सोगंधिए ९ य आसत्ते १०, दस एए नपुंसगा ।
संकिलिट्ठित्ति साहूण, पव्वावेउं अकप्पिया ॥ ३९७ ॥

અર્થ—પંડક ૧, વાતિક ૨, ક્લીબ ૩, કુંભી ૪, ઇર્ષ્યાલુ ૫, શકુનિ ૬ તત્કર્મસેવી ૭, પાક્ષિકાપાક્ષિક ૮, સૌગંધિક ૯ અને આસક્ત ૧૦—આ દશ પ્રકારના નપુંસકો દુષ્ટ અધ્યવસાયવાળા હોવાથી સાધુઓને દીક્ષા આપવા લાયક નથી. ૩૯૬-૩૯૭.

વિશેષાર્થ–પંડક–પુરૂષના આકારને ધારણ કરનાર છતાં સ્ત્રીની જેવા સ્વભાવવાળો હોય તે (તેના લક્ષણ ગુરૂમાં ગાથા ૩૯૭ મીના અર્થમાં કહેલા છે.) (૧). વાતિક–વાયુના વિકારવાળો હોવાથી લિંગ સ્તબ્ધ–અક્કડ થાય તેથી સ્ત્રીનું સેવન કર્યા વિના રહી શકતો નથી તે (૨). ક્લીબ–અસમર્થ. તેમાં નગ્ન સ્ત્રીને જોઈ ક્ષોભ પામે તે દૃષ્ટિ ક્લીબ, સ્ત્રીના શબ્દ સાંભળી ક્ષોભ પામે તે શબ્દ ક્લીબ, સ્ત્રીના આલિંગનથી જે વ્રત (બ્રહ્મચર્ય)ને ધારણ કરી શકે નહીં તે આલિંગન ક્લીબ અને સ્ત્રીના આમંત્રણથી જે વ્રતને ધારણ કરી શકે નહીં તે આમંત્રણ ક્લીબ–એમ ચાર પ્રકાર હોય છે (૩). કુંભી–મોહના અતિશયપણાથી લિંગ અથવા વૃષણ કુંભની જેમ સ્તબ્ધ થાય તે (૪). ઈર્ષ્યાળુ–કોઈ સ્ત્રીને મૈથુન સેવતી જોઈ જેને અત્યંત ઈર્ષ્યા થાય તે (૫). શકુનિ–ચકલાની જેમ વેદના ઉદયથી વારંવાર મૈથુન સેવનમાં આસક્ત થાય તે (૬). તત્કર્મસેવી–મૈથુન સેવ્યા પછી કુતરાની જેમ વેદના ઉત્કટપણાથી વીર્યસ્રાવને ચાટે તે (૭). પાક્ષિકાપાક્ષિક–શુક્લ પક્ષમાં અત્યંત વેદનો ઉદય થાય અને કૃષ્ણ પક્ષમાં અલ્પ ઉદય થાય તે (૮). સૌગંધિક–પોતાના લિંગને સુગંધી માની તેને વારંવાર સુંઘે તે (૯). આસક્ત–મૈથુન સેવી રહ્યા પછી પણ સ્ત્રીને આલિંગન કરી તેણીના અવયવોનો સ્પર્શ કર્યા કરે તે (૧૦).

આ દશે પ્રકાર પુરૂષના છતાં તીવ્ર કામોદયથી તેને નપુંસક ગણી દીક્ષાને અયોગ્ય માનેલા છે.

સ્ત્રી જેવો સ્વભાવ ૧, સ્વર અને વર્ણનો ભેદ ૨, અત્યંત મોહ ૩, મધુર (મૃદુ) વાણી ૪, શબ્દ સહિત લઘુનીતિ ૫ તથા લઘુનીતિમાં ફીણ ન હોય ૬—આ છ લક્ષણો નપુંસકને હોય છે. ૩૯૭.

૨૫૪ ગળીવાળા વસ્ત્રના સંગથી થતી જીવોત્પત્તિ.

नीलीरंगियवत्थं, मणुयसेदेण होइ तक्कालं ।
कुंथु तसा य निगोया, उप्पज्जंती बहू जीया ॥३९८॥

નીલી (ગળી) થી રંગેલું વસ્ત્ર મનુષ્યના સ્વેદ (પસીના) વડે વ્યાપ્ત થાય કે તત્તજ તેમાં કુંથુ, ત્રસ અને નિગોદના ઘણા જીવો ઉત્પન્ન થાય છે. ૩૯૮. (અહીં નિગોદના જીવો એટલે સમુર્છિમ પંચેંદ્રિય જીવો હોવા સંભવ છે.)

गुलिएण वत्थेण मणुस्सदेहे,
पचिंदिया तंमि निगोय जीवा ।
जीवाण उप्पत्तिविणाससंगे,
भणइ जिणो पन्नवणाउवंगे ॥३९९॥

ગળીવડે રંગેલા વસ્ત્રથી મનુષ્યના શરીરમાં પંચેંદ્રિય તથા નિગોદના જીવો ઉત્પન્ન થાય છે. તેમાં જીવોની ઉત્પત્તિ અને વિનાશનો સંગમ જિનેશ્વરે શ્રી પન્નવણા ઉપાંગમાં કહ્યો છે. ૩૯૯. (અહીં પણ નિગોદ શબ્દે સૂક્ષ્મનિગોદ સમજવા નહીં.)

वालग्गकोडिसरिसा, उरपरिसप्पा गुलियमज्झम्मि ।
समुच्छंति अणेगा, दुप्पेच्छा चरमचक्खूणं ॥ ४०० ॥

ગળીના રંગમાં વાળના અગ્રભાગની અણી જેવડા અનેક ઉરપરિસર્પો સંમૂર્છિમપણે ઉત્પન્ન થાય છે, તે ચર્મચક્ષુથી જોઈ શકાય નહીં એવા સૂક્ષ્મ હોય છે. ૪૦૦. (આ ત્રણ ગાથામાં બતાવેલા કારણોથી ગળીવાળું વસ્ત્ર વાપરવું નહીં.)

૨૫૫ અભવ્ય જીવોને ન પ્રાપ્ત થાય તેવા સ્થાનો.

काले सुपत्तदाणं १, सम्मत्तविसुद्धि २ बोहिलाभं ३ च ।
अंते समाहिमरणं ४, अभव्वजीवा न पावंति ॥४०१॥

અવસરે (યોગ્યકાળે) સુપાત્રને દાન આપવું તે ૧, સમકિતની વિશુદ્ધિ ૨, બોધિનો લાભ (પ્રાપ્તિ) ૩ અને છેવટ સમાધિ મરણ ૪–આ ચાર સ્થાનો અભવ્ય જીવો પામતા નથી. ૪૦૧.

૨૫૬ સાત કુલકરનાં નામ.

पढमित्थ विमलवाहण १,
चक्खू २ जसमं ३ चउत्थमभिचंदे ४ ।
तत्तो पसेणजिय ५, मरुदेवो ६ चेव नाभी ७ य ॥४०२॥

આ ભરતક્ષેત્રમાં પહેલા વિમલવાહન ૧, ચક્ષુષ્માન્ ૨, યશસ્વાન્ ૩, ચોથા અભિચંદ્ર ૪, ત્યારપછી પ્રસેનજિત ૫, મરૂદેવ ૬ અને છેલ્લા નાભિ ૭–આ પ્રમાણે અનુક્રમે સાત કુલકરે થયા છે. ૪૦૨.

૨૫૭ સાત કુલકરની પત્નીઓનાં નામ.

चंदजसा १ चंदकंता २, सुरूव ३ पडिरूव ४ चक्खुकंता ५ य ।
सिरिकंता ६ मरुदेवी ७, कुलगरपत्तीण नामाइं ॥४०३॥

ચંદ્રયશા ૧, ચંદ્રકાંતા ૨, સુરૂપા ૩, પ્રતિરૂપા ૪, ચક્ષુઃકાંતા ૫, શ્રીકાંતા ૬ અને મરૂદેવી ૭–આ સાત અનુક્રમે સાત કુલકરની પત્નીઓનાં નામ જાણવાં. ૪૦૩.

૨૫૮ દ્વિદલ (વિદળ) નું લક્ષણ.

जम्मि य पीलिज्जंते, जं होइ नहो य तं विदलं ।
विदले वि हु निप्फन्नं, ते हु न जहाय तो विदलं ॥४०४॥

જે ઘટી વિગેરે યત્રમા પીલાતા જેમા નખીયા હોય તે દ્વિદળ કહિનાય છે, તેના બે દળ નીપજ્યા તોપણ તેમાથી નખીયા ન ગયા તેથી તે દ્વિદળ કહેવાય છે. ૪૦૪. (અન્યત્ર દ્વિદળનુ લક્ષણ બીજી રીતે કહેલ છે.)

૨૫૯ મહાવિદેહ ક્ષેત્રના સાધુના આહારનુ માન.

वत्तीसं कवलाहारो, बत्तीसं तत्थ मूडया कवलो ।
एगो मूडसहस्सो, चउवीसाए समहिओ य ॥४०५॥

મહાવિદેહ ક્ષેત્રમા રહેલા સાધુઓને પણ બત્રીશ કવળનો આહાર હોય છે. તેમનો બત્રીશ મુડાનો એક કવળ થાય છે. તેથી બત્રીશ કવળનુ પ્રમાણ બત્રીશને બત્રીશે ગુણવાથી એક હજાર અને ચોવીશ મુડા થાય છે. એટલે એક સાધુને એક વખતનો આહાર હોય છે. ૪૦૫. (અહીં મુડાનુ માપ કેવડુ ગણાય છે તે સમજવામા નથી.)

૨૬૦ મહાવિદેહના સાધુઓના મુખનુ તથા પાત્રનુ પ્રમાણ.

रयणीओ पन्नास, विदेहवासम्मि वयणपरिमाणं ।
पत्ततलस्स पमाणं, सत्तरधणुहाइ दीह तु ॥४०६॥

મહાવિદેહ ક્ષેત્રને વિષે સાધુના મુખનુ પ્રમાણ પચાસ હાથનુ છે, તેના પાત્રના તળીયાનુ પ્રમાણ સત્તર ધનુષ દીર્ઘ (લાબુ) હોય છે. ૪૦૬. (આ પ્રમાણ ઉત્સેધાગુળે સમજવુ. આપણા કરતા ૫૦૦ ગણુ સુમારે હોવાથી તે ઘટી શકે છે.)

૨૬૧ મહાવિદેહના સાધુની મુખવસ્ત્રિકાનુ પ્રમાણ.

मुहणंतएण तेसिं, सट्ठिसहस्सा य एग लक्खा य ।
भरहस्स य साहूण, एय मुहणतयं माण ॥४०७॥

તે મહાવિદેહ ક્ષેત્રના સાધુની એક મુખવસ્ત્રિકાએ કરીને આ ભરતક્ષેત્રમાં રહેલા સાધુઓની એક લાખ ને સાઠ હજાર મુખવસ્ત્રિકાઓ થાય છે, એટલું તેની એક મુખવસ્ત્રિકાનું પ્રમાણ છે. ૪૦૭. (અહીં કરતાં ૪૦૦ ગણી લાંબી ને ૪૦૦ ગણી પહોળી હોવાથી આ માપ ઘટી શકે છે.)

૨૬૨ સંગ્રહી રાખેલા ધાન્યની યોનિનો કાળ.

कोट्ठय पल्लय मंचय, मालाउत्ताण धन्नजाईणं ।
उल्लित्त लित्त पेहिय, मुद्दियकयलंछणाणं च ॥४०८॥
अहन्नं ते सालीणं, वीहि य गोधूम जवजवाणं च ।
केवइकालं जोणी, जहन्न उक्कोसिया ठिई ॥४०९॥

માટીના કોઠો, વાંસનો પાલો, સાંઠીના માંચો, લાકડા વિગેરેનો માળ વિગેરેને વિષે જૂદા જૂદા ધાન્યની જાતિઓ રાખીને પછી તે કોઠાર વિગેરેને ચોતરફથી લીંપી, માથે ઢાંકણું ઢાંકી, મુદ્રા કરી તથા લાંછન (ચિન્હ) કરી સાચવી રાખેલ હોય તો તેમાં રહેલા શાલિ, વ્રીહિ, ગોધુમ અને યવ એ ધાન્યની યોનિ (ઉત્પન્ન થવાનો સ્વભાવ) જઘન્યથી અને ઉત્કૃષ્ટથી કેટલા કાળ સુધી રહે ? ૪૦૮-૪૦૯. (તે હવે પછીની ગાથાવડે કહે છે.)

ઉપરના પ્રશ્નનો જવાબ.

गोयम ! जहन्न अंतो–मुहुत्त उक्कोस तिन्नि वरिसाइं ।
अन्नाण वि धण्णाणं, अंतमुहुत्तं जहन्न ठिई ॥४१०॥
कलतिलकुलत्थचवला, मसूरमुगमासवल्लतुवरीणं ।
तहपलिमंथगाईणं, पंचवरिसाइ उक्कोसा ॥४११॥

तत्थ कलत्ति कलाया, हुंति मसूरा भिलिंग चणगाणो।
पलिमंथ वट्टचणगा, वितीना कालचणग त्ति ॥४१२॥
सेसे पसिद्धभेया, इत्तो अयसि कुसुंभ कंगूणं।
कोद्दव बरट्ट रालय, कुद्दुसग सरिसवाणं च ॥ ४१३॥
सणमूल वीयगाइण, वावि उक्कोस सत्त वरिसाइं।
तेण परं पमिलाई, जोणी वण्णाइहीणा य ॥ ४१४ ॥
विद्धंसइ णंतरए, एवं वीयं अवीयमवि हुज्जा।
तेण पर जोणीए, वुच्छेदे आवि पन्नत्ते ॥ ४१५ ॥
सत्तम उद्देसाओ, पण्णत्तीए सयस्स छट्ठस्स।
धण्णाण उ पमाणं, उद्धरियं समरणट्ठाए ॥ ४१६ ॥

હે ગૌતમ' તે (ઉપલી ગાથામા કહેલા) ધાન્યમા યોનિભાવ (ઉત્પન્ન થવાનો સ્વભાવ) જઘન્યથી અ તર્મુહૂર્ત અને ઉત્કૃષ્ટથી ત્રણ વર્ષ સુધી રહે છે. બીજા ધાન્યોની પણ જઘન્ય સ્થિતિ અ ત ર્મુહૂર્તની કહી છે. ૪૧૦. કલ-કલાય (ગુરસાણી), તલ, કળથી, ચોળા, મસૂર,મગ, અડદ, વાલ, તુવેર, તથા પલિમ થ વિગેરેની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ પાચ વર્ષની કહી છે. ૪૧૧. અહી કલ એટલે કલાય નામનુ ધાન્ય, મસૂર એટલે ભિલ ગ ચણાની દાળ, પલિમ થ એટલે વાટલા ચણા (રગણા), અને બિતિના એટલે કાળા ચણા. ૪૧૨. બીજા ધાન્યના ભેદો-નામો પ્રસિદ્ધ છે. હવે અળસી, કુસુ બો (કરડી), કાગ, કોદરા, બ ટી, રાલ, કોદુસગ, સરસવ, ૪૧૩. સણના બીજ, મૂળાના બીજ, ઈત્યાદિકના ઉત્કૃષ્ટ સાત વર્ષની સ્થિતિ છે, ત્યારપછી તેની યોનિ કરમાઈ જાય છે, અને તેના વર્ણાદિક (વર્ણ, ગ ધ, રસ અને સ્પર્શ) હાનિને પામે છે. ૪૧૪. ત્યારપછી તરત જ તે (યોનિ) વિધ્વ સ-વિનાશ પામે છે તેથી બીજ પણ અબીજ થઈ

જાય છે. એટલે યોનિનો વિચ્છેદ થાય છે એમ કહ્યું છે.[1] ૪૧૫. શ્રી ભગવતીસૂત્રના છઠ્ઠા શતકના સાતમા ઉદ્દેશામાંથી આ ધાન્યની યોનિનું પ્રમાણ સ્મરણને માટે ઉધર્યું છે. ૪૧૬.

૨૬૩ સાધ્વીના પચીશ ઉપકરણ.

ओग्गहणंतग १ पट्टो २;
अद्धोरुय ३ चलणिया ४ य बोधव्वा ।
अब्भितर ५ बाहिनियं-
सणी ६ य तह कंचुए ७ चेव ॥ ४१७ ॥
उक्कच्छिय ८ वेगच्छिय ९,
संघाडी १० चेव खंधगरणी ११ य ।
ओहोवहिंमि एए, अज्जाणं पणवीसं तु ॥ ४१८ ॥

અવગ્રહાંતક–હોડીના આકારવાળું ગુપ્તસ્થાન ઢાંકવાનું વસ્ત્ર ૧, પટ્ટ–ચાર અંગુલ પહોળો અને કેડ જેટલો લાંબો કેડે બાંધવાનો પાટો, જેને આધારે અવગ્રહાંતક રાખવામાં આવે છે તે ૨, અર્ધોરૂક–કેડથી અર્ધા સાથળ સુધી પહેરવાની ચડી કે જે અવગ્રહાંતક અને પાટાને બન્નેને ઢાંકવાનું કામ કરે છે, તેનો આકાર ચોલણા જેવો હોય છે. તે બન્ને સાથળે કસવડે બંધાય છે ૩, ચલણિકા (ચણીયો) પણ એવાજ આકારનો હોય છે, વિશેષ એ કે આ ચણીયો ઢીંચણ સુધી લાંબો હોય છે, તે પણ સીવ્યા વિનાનો કસોથી બાંધવામાં આવે છે ૪, અભ્યંતર નિવસની–કેડથી અર્ધી જંઘા ઢંકાય તેવું ઘાઘરાના આકારવાળું વસ્ત્ર, તે ઢીલું પહેરવામાં આવે છે કે જેથી

---

૧ ધાન્યમાથી સચિત્તભાવ નષ્ટ થયા પછી પણ યોનિભાવ (ઉત્પત્તિ સ્વભાવ) વધારે વખત રહે છે તે આ ગાથાઓમા બતાવેલ છે. સચિત્તપણું ત્યાંસુધી રહે છે એમ ન સમજવું. જો કે સચિત્તમર્દનની જેમ જ યોનિ-મર્દન પણ મુનિ માટે નિષેધેલું છે.

આકુળતા થાય નહી અને લોકમા હાસી થાય નહી ૫, બહિ-
ર્નિવસની-કેડથી આરભીને છેક પગની ઘુટી ઢકાય તેટલુ લાબુ
ઘાઘરાના આકારવાળુ વસ્ત્ર, તે કેડપર નાડીથી બધાય છે ૬, આ
છ ઉપકરણો સાધ્વીને કેડથી નીચેના ભાગના છે. હવે કેડની
ઉપરના ભાગના ઉપકરણો કહે છે -કચુક-પોતાના શરીર પ્રમાણે
એટલે છાતી બરાબર ઢકાય તેવો સીવ્યા વિનાનો કચુક કમો-
થી બાધવામા આવે છે ૭, ઉપકક્ષિકા-કાખલીને ઢાકનાનુ વસ્ત્ર તે
સીવ્યા વિનાનુ સમચોરસ દોઢ હાથનુ હોય છે, તેનાથી સ્તનભાગ
તથા જમણુ પડખુ ઢકાય છે ૮, વૈકક્ષિકા-આ ઉપકક્ષિકાથી વિલક્ષણ
હોવાથી તેનુ નામ વૈકક્ષિકા આપવામા આવ્યુ છે. આ વસ્ત્ર
પાટાને આકારે હોય છે અને તે ડાબે પડખે પહેરવાના કચુક જેવુ
હોય છે, તે ઉપકક્ષિકા અને કચુક એ બન્નેને ઢાકીને ડાબે પડખે
પહેરવામા આવે છે ૯, સઘાટી-આ વસ્ત્ર શરીરના ઉપલા ભાગમા
ઓઢાય છે. આ સઘાટીઓ ચાર રાખવામા આવે છે. તેમા એક
તો બે હાથ પહોળી હોય છે, બીજી બે સઘાટી ત્રણ હાથ પહોળી
અને ચોથી ચાર હાથ પહોળી હોય છે. તથા ચારે સઘાટીઓ
લબાઈમા સાડા ત્રણ કે ચાર હાથ હોય છે. આમાની પહેલી
સઘાટી માત્ર ઉપાશ્રયમાજ ઓઢાય છે, બીજી ગોચરી જતા અને
ત્રીજી સ્થડિલ જતા ઓઢવામા આવે છે. તથા વ્યાખ્યાન સાભ-
ળવા જતા અથવા સ્નાત્ર મહોત્સવાદિકમા જતા ચોથી ચાર હાથની
પહોળી સઘાટી ઓઢવામા આવે છે. કેમકે આવા અવસરે પ્રાયે
ઉભા રહેવાનુ હોય છે તેથી તે વડે આખુ શરીર ઢાકી શકાય
છે ૧૦, સ્કધકરણી-આ વસ્ત્ર ચાર હાથ પહોળુ અને ચાર હાથ લાબુ
સમચોરસ હોય છે. તે ચોવડુ કરીને ખભાપર રાખવામા આવે
છે, તેનાથી પહેરેલા બીજા વસ્ત્રોને વાયુ ઉડાડી શકતો નથી, (તેને
કામળી પણ કહે છે.) તેમજ તે રાખવાથી રૂપવાળી સાધ્વી કુરૂપ
જેવી લાગે છે તેથી તે ઉપયોગી છે ૧૧, આ પ્રમાણે સાધ્વીઓને ઔ-
ઘિક ઉપધિ પચીશ પ્રકારની કહી છે. ૪૧૭-૪૧૮. એટલે કે આ બે
ગાથામા બતાવેલી અગ્યાર પ્રકારની ઉપધિ તથા સાધુની જે ચૌદ
પ્રકારની ઉપધિ છે, તે પણ સાધ્વીઓને હોય છે. તેથી કુલ પચીશ
પ્રકારની ઉપધિ હોય છે. તે ચૌદ પ્રકારની ઉપધિ આ પ્રમાણે છે -

પત્ત-પાત્ર ૧, પાત્રબંધ-જેમાં પાત્ર રાખવામાં આવે છે, તે ચાર છેડાવાળી વસ્ત્રની ઝોળી ૨, પાત્રસ્થાપન-પાત્ર રાખવાનું કુંબલનું વસ્ત્ર ૩, પાત્ર કેસરિયા-પાત્ર પુંજવાની ચરવળી ૪, પટલ (પડલા)-ગોચરી જતાં પાત્ર ઉપર ઢાંકવાનું વસ્ત્ર ૫, રજસ્ત્રાણ-પાત્રને વીંટવાનું વસ્ત્ર ૬, ગોચ્છક-પાત્રની ઉપર અને નીચે કામળીના ટુકડા રાખવામાં આવે છે તે ૭-આ સાત પ્રકારનો પાત્રનિયોગ કહેવાય છે. તથા બે કપડા સૂત્રના અને એક ઉનનું મળી ત્રણ કપડા ૧૦, એક રજોહરણ ૧૧, એક મુખવસ્ત્રિકા ૧૨, એક માત્રક ૧૩ અને એક ચોલપટ્ટક ૧૪. (સાધ્વીમાં ચોળપટ્ટાને બદલે સાડો સમજવો.)

૨૬૪ તિર્યંચ અને મનુષ્યની સ્ત્રીના ગર્ભની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ.

गब्भय तिरिइत्थीणं, उक्कोसा होइ अट्ठ वरिसाणि ।
सा बारस नारीणं, कायट्ठिई होइ चउवीसं ॥ ४१९ ॥

તિર્યંચની સ્ત્રીના ગર્ભની સ્થિતિ ઉત્કૃષ્ટ આઠ વર્ષની હોય છે, અને મનુષ્ય સ્ત્રીના ગર્ભની સ્થિતિ ઉત્કૃષ્ટ બાર વર્ષની હોય છે. પરંતુ તે ગર્ભની કાયસ્થિતિ ઉત્કૃષ્ટ ચોવીશ વર્ષની હોય છે. એટલે કે પ્રથમના ગર્ભનો જીવ બાર વર્ષે ચવી જાય અને તેજ ગર્ભમાં તરતજ તે અથવા બીજો જીવ અવતરે અને તે પણ બાર વર્ષ સુધી રહે ત્યારે તેની કાયસ્થિતિ ઉત્કૃષ્ટ ચોવીશ વર્ષની થાય છે. ૪૧૯. (આ સ્થિતિ કાર્મણ વિગેરે પ્રયોગથી ગર્ભને સ્થંભિત કરી દેવામાં આવે ત્યારે પ્રાપ્ત થાય છે. સિદ્ધરાજ જયસિંહ બાર વર્ષ રહ્યો હતો.)

૨૬૫ દાન દેવાના દશ પ્રકાર (કારણ)

वस १ संग २ भय ३ कारणिय ४,
लज्जा ५ गारव ६ अधम्म ७ धम्मे ८ य ।
काहीय ९ कयमाणेण १०, दाणमेयं भवे दसहा ॥४२०॥

વશથી-કોઇના પરતંત્રપણાથી દાન દેવું પડે છે ૧, સારી સંગતથી ૨, ભયથી ૩, કાંઇપણ કારણથી ૪; લજ્જાથી ૫, ગારવથી

(ગર્વથી) ६, અધર્મબુદ્ધિથી (ધર્મ નથી એમ જાણ્યા છતા)[1] ७, ધર્મબુદ્ધિથી ८, કાર્ય કર્યા પછી ९ અને કાર્ય કરાવવાની બુદ્ધિથી- આ પ્રમાણે દશ પ્રકારે દાન દઇ શકાય છે. ४२०.

२६६ ઉચ્ચાર વિગેરે પરઠવવાની ભૂમિ.

अणावाए १ असंलोए २, परस्साणुवघाइए ३ ।
समे४ अझुसिरे५ यावि, चिरकालकयंम्मि६ य ॥४२१॥
विच्छिन्ने७ दूरमोगाढे८, नासण्णे९ विलवज्जिए१० ।
तसपाणवीयरहिए११, उच्चाराईणि वोसिरे ॥ ४२२ ॥

અનાપાત-જ્યા લોકો વિગેરેનુ જવુ આવવુ ન થતુ હોય એવુ સ્થાન १, અસ લોક-લોકો વિગેરે જોઇ ન શકે એવુ (એકાત) સ્થાન २, પરાનુપઘાત-બીજા ત્રસ પ્રાણીઓનો ઉપઘાત ન થાય એવુ સ્થાન ३, સમ-ઉંચુ નીચુ ન હોય એવુ સમાન સ્થાન ४, અશુષિર-છિદ્ર, પોલાણુ વિગેરે ન હોય એવુ સ્થાન ५, ચિર-કાલકૃત-ઘણા કાળથી કરેલુ હોય એટલે લોકોએ જવા આવનાથી અથવા ખેડવા વિગેરેથી કરેલુ હોય-તપનયેલુ હોય ६, વિસ્તીર્ણ-વિશાળ-મોટુ હોય પણ સાકડુ ન હોય એવુ સ્થાન ७, દૂરાવગાઢ-દૂર અવગાઢ હોય (દૂર રહેલુ હોય) ८, નાસન્ન-આમાદિકની બહુ નજીકમા ન હોય ९, બિલ-દર, ગુફા વિગેરેથી રહિત હોય १० તથા ત્રસ, પ્રાણ (એકેદ્રિય) અને બીજ (વનસ્પતિકાય)વડે રહિત હોય ११-આવા શુદ્ધ સ્થાન(સ્થડિલ)ને વિષે ઉચ્ચાર વિગેરે તજવા યોગ્ય છે. (લઘુનીતિ, વડીનીતિ વિગેરે પરઠવવા લાયક છે.) ४२१-४२२.

२६७ તૃણ પચક

तणपणग पुण भणियं, जिणेहि जियरागदोसमोहेहिं ।
साली १ वीहिय २ कोद्दव ३,
रालग ४ रण्णे ५ तणाइं च ॥ ४२३ ॥

१ પરદેશી રાજાએ જૈનધર્મ પાળ્યા પછી પણ સર્વને દાન દીધુ તેમ

રાગ, દ્વેષ અને મોહને જીતનારે જિનેશ્વરોએ તૃણ પંચક આ પ્રમાણે કહ્યું છે-શાલિનું ઘાસ ૧, વ્રીહિનું ઘાસ ૨, કોદ્રવનું ઘાસ ૩, રાલક (કાંગ)નું ઘાસ ૪ તથા અરણ્યનું ઘાસ ૫-આ પાંચ જાતના તૃણનું આસન કે શયન વિગેરે કરવાથી તેની પડિલેહણા થઈ શકે નહીં, તેથી સાધુને તે તૃણપંચક કલ્પે નહીં. ૪૨૩.

૨૬૮ ચર્મ પંચક.

अय १ एल २ गावि ३ महिसी ४,
मिगाण ५ मजिणं च पंचमं होइ ।
तलिगा १ खल्लग २ वद्धे ३,
कोसग ४ कित्ती ५ य बीयं तु ॥ ४२४ ॥

બકરાનું ચર્મ ૧, ઘેટાનું ચર્મ ૨, ગાય-બળદનું ચર્મ ૩, ભેંશ-પાડાનું ચર્મ ૪ અને મૃગનું ચર્મ ૫-આ પાંચ પ્રકારનાં ચર્મ રાખવા સાધુને કલ્પે નહીં, કારણકે તેની પડિલેહણા થઈ શકે નહીં. વળી બીજી રીતે ચર્મ પંચક આ પ્રમાણે કહેવાય છે:-

તળીયાં (એક તળીયાની કે બે, ત્રણ, ચાર તળીયાની સપાટ) ૧, પગરખાં (જોડા) ૨, વાધરી ૩, કોશક (કોથળી) ૪ અને કૃત્તિ (ચામડું) ૫-આ ચર્મ પંચક કોઇ કોઈ વખત સબળ કારણે સાધુને કલ્પી શકે છે. ૪૨૪.

૨૬૯ સાધુનાં સતાવીશ ગુણો.

छव्वय ६ छक्कायरक्खा १२,
पंचिंदिय १७ लोहनिग्गहो १८ खंती १९ ।
भावविसुद्धि २० पडि-
लेहणाकरणे विसुद्धी य २१ ॥ ४२५ ॥

संजयजोए जुत्तयं २२,
अकुसलमण २३ वयण २४ काय २५ संरोहो।
सीआइ पीडसहण २६,
मरण उवसग्गसहणं २७ च ॥ ४२६ ॥

પ્રાણાતિપાત વિરમણ ૧, મૃષાવાદ વિરમણ ૨, અદત્તાદાન વિરમણ ૩, મૈથુન વિરમણ ૪, પરિગ્રહ વિરમણ ૫, રાત્રિભોજન વિરમણ ૬ એ છ વ્રતો; પૃથ્વીકાય ૭, અપ્કાય ૮, તેઉકાય ૯, વાયુકાય ૧૦, વનસ્પતિકાય ૧૧ અને ત્રસકાય ૧૨ એ છ કાયની રક્ષા, શ્રોત્રાદિક પાંચ ઇંદ્રિયોનો નિગ્રહ ૧૭, લોભનો નિગ્રહ ૧૮, ક્ષમા-ક્રોધનો નિગ્રહ ૧૯, ભાવવિશુદ્ધિ ૨૦, પડિલેહણા કરવામાં વિશુદ્ધિ ૨૧, સંયમના યોગે કરીને યુક્તતા ૨૨, અશુભ મન, વચન અને કાયાનો નિરોધ ૨૫, શીતાદિક પીડાનું (પરીસહોનું) સહન કરવું ૨૬, તથા મરણાંત ઉપસર્ગનું સહન કરવું ૨૭—આ સતાવીશ ગુણો સાધુના જાણવા. ૪૨૫-૪૨૬.

૨૭૦ અષ્ટાંગ નિમિત્તાદિક ઓગણત્રીશ પ્રકારનું પાપશ્રુત.

अट्ठ निमित्तगाई, दिव्वु१ प्पायं२ तलिक्खं३ भोमं४ च।
अग५ सर६ लक्खण७ वंजण ८,
तिविहं पुण होइ इक्किक्कं२४ ॥ ४२७ ॥

सुत्त अत्थं तदुभय च, पावइ सुअ गुणतीसविह।
गधव्व २५ नट्ट २६ वत्थु २७,
आउ२८ धणुव्वेयर९ सजुत्तं ॥ ४२८ ॥

આઠ નિમિત્ત આ પ્રમાણે—દિવ્ય ૧, ઉત્પાત ૨, અંતરિક્ષ ૩, ભૂમિકંપ વિગેરે ભૌમ ૪, અંગ-અંગ ફરકવાથી શુભાશુભનું જ્ઞાન ૫,

સ્વર-પક્ષીઓના સ્વરથી શુભાશુભનું જ્ઞાન ૬, લક્ષણ-હસ્તરેખાદિકનું જ્ઞાન ૭, અને વ્યંજન-તલ, મસા આદિકથી શુભાશુભનું જ્ઞાન ૮-આ આઠ પ્રકારનું નિમિત્ત છે. તે દરેકના ત્રણ ત્રણ ભેદ છે, તે આ પ્રમાણે-સૂત્ર, અર્થ અને તદુભય-સૂત્રાર્થ. એટલે આઠને ત્રણ ગુણા કરતાં ચોવીશ ભેદ થયા તથા ગંધર્વશાસ્ત્ર ૨૫, નાટ્યશાસ્ત્ર ૨૬, વાસ્તુશાસ્ત્ર ૨૭, આયુર્વેદ ૨૮, અને ધનુર્વેદની વિદ્યા ૨૯-આ ઓગણત્રીશ પ્રકારનું પાપશ્રુત કહેવાય છે. ૪૨૭-૪૨૮. (મુનિમહારાજને માટે એનું પ્રગટન વર્જ્ય છે.)

૨૭૧ આ અવસર્પિણીમાં થયેલા દશ અચ્છેરા. (આશ્ચર્ય.)

उवसग्ग १ गब्भहरणं २,
इत्थीतित्थं ३ अभाविया परिसा ४ ।
कण्हस्स अपरकंका ५,
अवयरणं चंदसुराणं ६ ॥ ४२९ ॥
हरिवंसकुलुप्पत्ती ७,
चमरुप्पाओ ८ अ अट्ठसय सिद्धा ९ ।
असंजयाण पूआ १०,
दस वि अणंतेण कालेण ॥ ४३० ॥

કેવળજ્ઞાન થયા પછી તીર્થંકરને ઉપસર્ગ ૧, ગર્ભનું હરણ ૨, સ્ત્રી તીર્થંકર ૩, અભાવિતા-વ્રતગ્રહણ વિનાની પર્ષદા ૪, કૃષ્ણનું અપરકંકા નગરીમાં ગમન ૫, ચંદ્ર અને સૂર્યનું પોતાના શાશ્વત વિમાન સહિત પૃથ્વીપર અવતરણ ૬, હરિવંશકુળની ઉત્પત્તિ ૭, ચમરેંદ્રનો ઉત્પાત ૮, એક સમયે એકસો ને આઠ ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાવાળા જીવોની સિદ્ધિ ૯, તથા અસંયમીની પૂજા ૧૦-આ દશ અચ્છેરા (આશ્ચર્યો) અનંત કાળે આ ભરતક્ષેત્રમાં થયા છે. ૪૨૯-૪૩૦. (એનું વિશેષ વર્ણન કલ્પસૂત્રાદિથી જાણવું. બીજા ચાર ભરત અને પાંચ એરવતમાં પણ પ્રકારાંતરે દશ દશ અચ્છેરા થયેલા છે.)

सिरीरिसहसीयलेसु, इक्किकं मल्लिनेमिनाहस्स ।
वीरजिणिंदे पच य, एगो सुविहिस्स पाएण ॥ ४३१ ॥

श्री ऋषभस्वामी शीतलनाथ, मल्लीनाथ, नेमिनाथ अने सुविधिनाथ-ए पाच तीर्थंकरोना तीर्थमा एक एक अच्छेरू (आश्चर्य) थयु छे. तथा श्रीमहावीर जिनेंद्रना तीर्थमा पाच अच्छेरा (आश्चर्य) थया छे. ४३१.

रिसहो रिसहस्स सुया, भरहेण विवज्जिआ णवणवइ ।
अट्ठ भरहस्स सुया, सिद्धा इक्कम्मि समयम्मि ॥४३२॥

श्री ऋषभदेव स्वामी, भरत विना ऋषभदेवना नवाणु पुत्रो तथा भरतना आठ पुत्रो-कुल एकसो ने आठ उत्कृष्ट ५०० धनुषनी अवगाहनावाळा एक समये सिद्ध थया छे. ४३२.

२७२ संमूर्छिम पचेंद्रिय मनुष्यनी उत्पत्तिनां चौद स्थानो.

उच्चारे१ पासवणे२, खेले३ सिंघाण४ वत५ पित्तेसु६ ।
सुक्के७ सोणिय८ गयजीव-कलेवरे९ नगरनिद्धमणे॥४३३॥
महु ११ मज्ज १२ मस १३ मंखण १४,
सव्वेसु असुइट्ठाणेसु १५ ।
उप्पज्जंति चयंति य, समुच्छिमा मणुअपचिंदी ॥४३४॥

उच्चार (वडीनिति) मा १, प्रस्रवण (लघुनिति) मां २, श्लेष्म (श्लेष्म) मा ३, सिंघाण (नाकना मेल) मा ४, वात (वमन) मा ५ पित्तने विषे ६, शुक्र (वीर्य) ने विषे ७, शोणित (स्त्रीना रुधिर) ने विषे ८, जीव रहित कलेवर (शब) ने विषे ९, नगरनी खाळने विषे १०, मधने विषे ११, मद्य (मदिरा) ने विषे १२, मासने विषे १३ तथा माखणने विषे १४ अने बीजा सर्व अशुचि

સ્થાનોને વિષે સંમૂર્છિમ મનુષ્ય પંચેંદ્રિયો ઉત્પન્ન થાય છે અને ચવે છે. ૪૩૩-૪૩૪. (આ ગાથામાં ચાર મહાવિગય સહિત ૧૫ સ્થાનમાં સંમુર્છિમ મનુષ્યની ઉત્પત્તિ કહી છે પરંતુ બીજે ઠેકાણે તે ચાર મહાવિગયમાં સંમુર્છિમ મનુષ્યની ઉત્પત્તિ કહી નથી, પણ બેઇંદ્રિય જીવોની ઉત્પત્તિ કહી છે, તેથી તે ૪ જતાં બાકી ૧૧ ને મનુષ્યના શરીરનો મેલ, પ્રસ્વેદ અને સ્ત્રીપુરૂષનો સંયોગ-આ ૩ સ્થાન ઉમેરી ચૌદ સ્થાન કહ્યા છે. તે જીવો પણ ચૌદસ્થાનકીયાજ કહેવાય છે.)

૨૭૩ પંદર યોગના નામ.

सच्चेयरमीसअसच्चमोसभासवयं वेउव्वि आहारं ।
उरलं मीसा कम्मण, इय जोगा देसिया समए ॥४३५॥

સત્ય ૧, ઇતર (અસત્ય) ૨, મિશ્ર (સત્યામૃષા) ૩, અસત્યામૃષા ૪ એ ચાર વચનયોગ તથા તે જ નામના ચાર મનયોગ મળી આઠ, વૈક્રિય કાયયોગ, આહારક કાયયોગ અને ઔદારિક કાયયોગ એ ત્રણ તથા તેનાજ ત્રણ મિશ્ર મળી છ અને એક કાર્મણ કાયયોગ મળી સાત કાયયોગ-કુલ પંદર યોગ સિદ્ધાંતમાં કહ્યા છે. ૪૩૫.

૨૭૪ બાર ઉપયોગ.

तिअण्णाण३ णाणपण५,
चउदंसण४ बार जियलक्खणुवओगा ।
इय बारस उवओगा, भणिया तेलुक्कदंसीहिं ॥ ४३६ ॥

ત્રણ અજ્ઞાન ૩, પાંચ જ્ઞાન ૫ અને ચાર દર્શન ૪ આ બાર જીવના લક્ષણ રૂપ ઉપયોગ છે. આ પ્રમાણે બાર ઉપયોગ ત્રણ લોકને જોનારા તીર્થંકરોએ કહ્યા છે. ૪૩૬.

૨૭૫ બાવીશ અભક્ષ્ય.

पंचुंवरि ५ महविगई ९,
हिम१० विस११ करगे१२ य सव्वमट्टी १३ य।
रयणीभोयण १४ वडगणं १५,
वहुवीअं१६ अणंत१७ संधाणं१८ ॥४३७॥
विदलमि गोरसाई १९,
अमुणियनामाणि पुप्फफलियाणि २० ।
तुच्छफल२१ चलियरसं२२,
वज्जहऽभक्खाणि वावीसं ॥ ४३८ ॥

પાંચ ઉદુંબર (ઉંબરા વિગેરે પાંચ જાતિના વૃક્ષના ફળો) ૫, ચાર મહાવિગઈ (મધ, માખણ, માંસ ને મદિરા) ૯, હિમ ૧૦, વિષ (સર્વ જાતિના ઝેર) ૧૧, કરા ૧૨, સર્વ જાતની માટી ૧૩, રાત્રિભોજન ૧૪, રીંગણા ૧૫, બહુબીજ ૧૬ અનંતકાય (કંદમૂળ) ૧૭, સંધાન (બોળ અથાણું) ૧૮, કાચા ગોરસ સાથે દ્વિદલ ૧૯, અજાણ્યા પુષ્પ ફળ વિગેરે ૨૦, તુચ્છફળ ૨૧ અને જેનો રસ ચલિત (વિરસ) થયો હોય તે પદાર્થ ૨૨, આ બાવીશ અભક્ષ્ય વર્જવા યોગ્ય છે. (શ્રાવકને ખાવા યોગ્ય નથી તેથી તેને સારી રીતે સમજીને તેનો ત્યાગ કરવો.) ૪૩૭-૪૩૮

૨૭૬ બત્રીશ અનંતકાય.

सव्वाओ कंदजाई, सूरणकंदो१ य वज्जकंदो २ य।
अद्दहलिद्दा३ य तहा, अद्द४ तह अल्लकच्चूरो५ ॥४३९॥

सतावरी ६ विराली ७,
कुंआरि ८ तह थोहरी ९ गलोई १० य ।
ल्हसण ११ वंसकरेल्ला १२,
गज्जर १३ तह लूणओ १४ लोढो १५ ॥ ४४० ॥
गिरिकन्न १६ किसलयपत्ता १७,
खरिसूअ १८ थेग १९ अल्लमुत्था २० य ।
तह लूणरुक्खछल्ली २१,
खीलोडो २२ अमियवल्ली २३ य ॥४४१॥
मूला २४ तह भूमिरुहा २५,
वरुहाई ढंक २६ वत्थुलो २७ पढमो ।
सूअरविलो २८ य तहा,
पल्लंको २९ कोमलंबिलिया ३० ॥ ४४२॥
आलू ३१ तह पिंडालू ३२, हवंति एए अणंतनामेहिं ।
अन्नमणंतं नेयं, लक्खणजुत्ताई समयाओ ॥ ४४३ ॥

સર્વ કંદની જાતિ–સૂરણ કંદ ૧, વજ્રકંદ ૨ વિગેરે. લીલી હળદર ૩, લીલું આદુ ૪, લીલો કચુરો ૫, શતાવરી ૬, બિરાલી ૭, કુંવાર ૮, બધી જાતના થોર ૯, ગળો ૧૦, લસણ ૧૧, વાંસ-કરેલા ૧૨, ગાજર ૧૩, લૂણી ૧૪, જળપોયણી (લોઢી) ૧૫, ગિરિકર્ણિકા (ગરમર) ૧૬, પ્રત્યેક વનસ્પતિના કોમળ કિસલય ને પત્ર ૧૭, ખરસુઓ ૧૮, થેગ ૧૯, લીલી મોથ ૨૦, લૂણી વૃક્ષની છાલ ૨૧, ખીલોડા ૨૨, અમૃતવેલ ૨૩, મૂળાના કાંદા ૨૪, ભૂમિફોડા (છત્રાકારે) ૨૫, ઢંક ને વત્થુલાના પહેલા અંકુરા ૨૬–૨૭, સુઅર-વેલ–૨૮, પલ્યંક વનસ્પતિ ૨૯, કુંણી આંબલી (અંદર બીજ

બધાયાં વિનાની ૩૦, આલુ ૩૧ તથા પિંડાલુ ૩૨-આ બત્રીશ અનંતકાય કહેવાય છે. બીજા પણ સિદ્ધાંતમાં કહેલા લક્ષણવડે જે યુક્ત હોય તે પણ અનંતકાય જાણવા. ૪૩૯-૪૪૩.

૨૭૭ અનંતકાયનું તથા પ્રત્યેક-વનસ્પતિનું-લક્ષણ.

गूढसिरसंधिपव्वं, समभंगमहीरुग च छिन्नरुहं ।
साहारणं सरीरं, तव्विवरीअं च पत्तेयं ॥ ४४४ ॥

જેની સિરા (નસો) તથા સંધિ અને પર્વ (ગાંઠ) ગુપ્ત હોય, જેને ભાંગતા (તોડતા) બે સરખા ભાગ થાય, જેમાં હીરક(તાંતણા) ન હોય, જે છેદીને વાવવાથી ઉગે, તેવી સર્વ વનસ્પતિને સાધારણ શરીરવાળી એટલે અનંતકાય જાણવી. તેનાથી વિપરીત લક્ષણવાળી જે વનસ્પતિ તેને પ્રત્યેક શરીરી જાણવી. ૪૪૪.

वक्कस्स भज्जमाणस्स, जस्स गंठी हविज्ज दुन्निगुणो ।
तं पुढविसरिसभेयं, अणंतजीवं वियाणाहि ॥ ४४५ ॥

જે ભાગવાથી બમણો વક્ર ગ્રંથિ દેખાય-અંદર વાંકી ગાંઠ વળીયાવાળી દેખાય અને જેના સુકાયેલી પૃથ્વીમાં ફાટ પડે તે પ્રમાણે બે પડ-કકડા થાય તેને અનંતકાય જાણવી. ૪૪૫.

गूढसिराए पत्तं, सच्छीरं जं च हुज्ज निच्छीरं ।
जं पि अपयाससंधी, अणतजीव वियाणाहि ॥ ४४६ ॥

જેના પાંદડાની સિરા (નસો) ગુપ્ત હોય તથા જે ક્ષીરવાળું હોય, તેમ જ જે ક્ષીર રહિત હોય છતાં તેની સંધિ દેખાતી ન હોય તે અનંતકાય જાણવા. ૪૪૬.

૨૭૮ રાત્રિભોજનનો દોષ.

बहुदोस आउ थोवं, तह पुण पभणेमि किं पि दोसस्स ।
भवछन्नुइ हणइ जीवा, सरसोसे इक्क त पावं ॥ ४४७ ॥

सरसोसे अट्ठोत्तर–भवंमि जीवो करेइ जं पावं ।
तं पावं दवइक्के, इक्कुत्तरभवं दवं दिंति ॥ ४४८ ॥

इक्कुत्तरभवंमि दवे, जं पावं समुपज्जई पावो ।
कुवाणिज्जे तं पावं, भवसयचिहुंआल कुकम्मे ॥४४९॥

जं कुकम्मे पावं, तं पावं होइ आलमेगं च ।
भवसयएगावन्ने, आलं तं गमण परइत्थी ॥४५०॥

नव्वाणुसयभवपरइत्थी–गमणेणं होइ जं पावं ।
तं पावं रयणीए, भोयणकरणेण जीवाणं ॥४५१॥

દોષ ઘણા કહેવાના છે અને આયુષ્ય થોડું છે. તોપણ રાત્રિભોજનના કાંઈક દોષને હું કહું છું:–છન્નુ ભવ સુધી કોઇ મચ્છીમાર જીવોને–મત્સ્યોને હણે, તેટલું પાપ એક સરોવરને સુકાવવાથી થાય છે. કોઇ જીવ એકસો ને આઠ ભવ સુધી સરોવરો સુકવીને જે પાપ બાંધે, તે પાપ એક દવદાન (દાવાનળ સળગાવવા) થી થાય છે. એવા એકસો ને એક ભવ સુધી કોઈ દવદાન આપે, તે એકસો ને એક ભવને વિષે દવદાન દેવામાં પાપી માણસ જે પાપ ઉપાર્જન કરે છે, તેટલું પાપ એક કુવાણિજ્ય (કુવ્યાપાર) કરવાથી થાય છે. એવા એકસો ને ચુમાળીશ ભવ સુધી કોઈ કુવાણિજ્ય કરે, તે કુવાણિજ્ય કરતાં જેટલું પાપ લાગે, તેટલું પાપ કોઈને એકવાર કૂટ (ખોટું) આળ દેતાં લાગે છે. એકસો ને એકાવન ભવ સુધી ખોટું આળ દેતાં જે પાપ લાગે તેટલું એકવાર પરસ્ત્રીગમન કરવાથી પાપ લાગે છે. એકસો ને નવ્વાણુ ભવ સુધી પરસ્ત્રી ગમન કરતાં જેટલું પાપ લાગે, તેટલું પાપ જીવોને એક વાર રાત્રિભોજન કરવાથી લાગે છે. ૪૪૭–૪૫૧. (આટલો બધો રાત્રિભોજનનો દોષ કોઇ અપેક્ષાએ કહેલો સંભવે છે.)

पाणाइ दुगुण साइमं, साइमतिगुणेण खाइमं होइ ।
खाइमतिगुणं असणं, राईभोए मुणेयव्वं ॥ ४५२ ॥

રાત્રિભોજનને વિષે પાણીથી બમણુ સ્વાદિમનુ પાપ છે એટલે કે રાત્રિએ પાણી પીતા જેટલુ પાપ લાગે તેથી બમણુ પાપ સ્વાદિમ ખાનાથી લાગે છે, એ જ પ્રમાણે સ્વાદિમથી ત્રણ ગુણુ ખાદિમ ખાવાથી પાપ લાગે છે અને ખાદિમથી ત્રણ ગુણુ અશન કરવાથી પાપ લાગે છે એમ જાણવુ ૪૫૨.

जं चेव राइभोयणे, ते दोसा अधयारंमि ।
जे चेव अंधयारे, ते दोसा सकडमुहम्मि ॥ ४५३ ॥

રાત્રિભોજનને વિષે જે દોષ છે, તે જ દોષ અધકારમા ભોજન કરવાથી લાગે છે અને અધારે ભોજન કરવાથી જે દોષ લાગે છે, તે દોષ સાકડા મુખવાળા પાત્રમા ખાવાથી લાગે છે. ૪૫૩.

नयणे न दीसई जीवा, रयणीए अंधयारम्मि ।
रयणीए वि निप्फन्नं, दिणभुत्तं राइभोअणं ॥४५४॥

રાત્રિએ તથા અધકારમા સૂક્ષ્મ જીવો નેત્રવડે જોઈ શકાતા નથી, તેથી રાત્રિએ રધેલુ અન્ન દિવસે ખાધુ હોય તોપણ તે રાત્રિભોજન તુલ્ય જ છે. ૪૫૪.

૨૭૯ પાંચ પ્રકારના શરીર

ओरालिय १ वेउव्विय २,
आहार ३ तेउ ४ कम्म ५ पणदेहा ।
नरतिरिय पढम बीय, सुरनारय तइय पुव्वधरे ॥४५५॥

ઔદારિક ૧, વૈક્રિય ૨, આહારક ૩, તૈજસ ૪ અને કાર્મણ ૫-આ પાંચ પ્રકારના શરીર છે. તેમાં પહેલુ ઔદારિક શરીર

મનુષ્ય અને તિર્યંચને હોય છે, બીજું વૈક્રિય શરીર દેવ અને નારકીને હોય છે, ત્રીજું આહારક શરીર ચૌદપૂર્વીને જ હોય છે. ૪૫૫.

चत्तारी वाराओ, चउदसपुव्वी करेइ आहारं ।
संसारम्मि वसंता, एगभवे दुन्नि वाराओ ॥ ४५६ ॥

ચૌદપૂર્વી સંસારમાં રહે ત્યાં સુધીમાં વધારેમાં વધારે ચાર વાર આહારક શરીર કરી શકે છે, અને એક ભવમાં બે વાર આહારક શરીર કરી શકે છે. ૪૫૬.

आहारपरिणामहेऊ, जं होइ तेयलेसाओ ।
जं कम्मवग्गणाणं, आहारो तं तु सव्वजिए ॥४५७॥

ખાધેલા આહારનું પરિણામ (પાચન) કરનાર અને તેજોલેશ્યા ઉત્પન્ન કરનાર તૈજસ શરીર છે, અને જે કર્મની વર્ગણાઓનું ગ્રહણ કરવું તે કાર્મણ શરીર છે. આ બે શરીર (તૈજસ અને કાર્મણ) સર્વ સંસારી જીવોને હોય છે. ૪૫૭.

૨૮૦ દાન ધર્મની પ્રશંસા.

विणए सीसपरिक्खा, सुहडपरिक्खा य होइ संगामे ।
वसणे मित्तपरिक्खा, दाणपरिक्खा य दुक्काले ॥४५८॥

શિષ્યની પરીક્ષા વિનયથી હોય છે, સુભટની પરીક્ષા સંગ્રામમાં હોય છે, મિત્રની પરીક્ષા સંકટ સમયે હોય છે અને દાનની પરીક્ષા દુકાળમાં હોય છે. ૪૫૮.

कत्थ वि धणं न दाणं, कत्थ वि दाणं न निम्मलं वयणं ।
धणदाणमाणसहिया, ते पुरिसा तुच्छ संसारे ॥४५९॥

કોઇને ત્યાં ધન હોય પણ તે દાન દેતો ન હોય, કોઇને ત્યાં દાન દેનારુ હોય પણ નિર્મળ (કોમળ) વચન બોલનારુ ન હોય, માટે આ સંસારમાં ધન, દાન અને માન (આદર) સહિત પુરૂષો એટલે ધનનું દાન માન સહિત આપનારા મનુષ્યો ઘણા જ થોડા હોય છે ૪૫૯.

તે ઉપર દૃષ્ટાંત આપે છે.

कत्थ वि फलं न छाया, कत्थ वि छाया न सीयल सलिलं।
जलफलछायासहिया, तं पि अ सरोवरं विमलं ॥ ४६० ॥

કોઈ ઠેકાણે વૃક્ષોને ફળ હોય પણ સારી છાયા ન હોય, કોઈ ઠેકાણે છાયા હોય પણ શીતળ જળ ન હોય, માટે જળ, ફળ અને છાયા સહિત નિર્મળ સરોવર કોઈક ઠેકાણે જ હોય છે. ૪૬૦. (નિર્મળ જળવાળા સરોવરને કીનારે છાયા ને ફળવાળા વૃક્ષો હોય તો તે વધારે શાંતિ આપે છે. તેમ ધન, દાન અને માન યુક્ત હોવાથી શોભા પામે છે.)

૨૮૧ જીવ અને કર્મનુ જુદુ જુદુ બળવાનપણું.

कत्थ वि जीवो वलिओ, कत्थ वि कम्माइ हुंति वलिआइं।
जीवस्स य कम्मस्स य, पुव्वनिबद्धाइ वयराइं ॥४६१॥

કોઈ વખત જીવ-આત્મા બળવાન હોય છે અને કોઈ વખત કર્મો બળવાન હોય છે. જીવ અને કર્મને પૂર્વભવના (અનંત ભવના) બાંધેલા વેર ચાલ્યા આવે જ છે. (કોઈ સત્સમાગમાદિકના કારણથી જીવ પોતાના સ્વરૂપનુ ભાન થતાં યથાશક્તિ આત્મ વીર્યને ફોરવે છે ત્યારે કર્મનુ જોર ચાલતુ નથી. અને કુસંગાદિકને લીધે જીવ મિથ્યાત્વ અવિરત્યાદિકની ક્રિયામા મગ્ન થાય છે ત્યારે તે પોતાના સ્વરૂપને તથા સામર્થ્યને ભૂલી જવાથી કાંઈપણ કાર્ય સ્વતંત્ર કરી શકતો નથી, તેથી તે કર્મને જ આધીન રહી તે કર્મ જેમ નચાવે તેમ નાચ કરતો ભવમા ભ્રમણ કર્યા કરે છે) ૪૬૧.

૨૮૨ સુપાત્રદાનનું માહાત્મ્ય.

सिरिसिज्जंसकुमारो, निस्सेयसमाहिओ कहं न वि होइ ।
फासुअदाणपहावो, पयासिओ जेण भरहम्मि ॥ ४६२ ॥

શ્રી શ્રેયાંસકુમાર નિઃશ્રેયસ સમાધિનો-મોક્ષનો અધિકારી કેમ ન હોય? હોય જ. કારણકે તેણે આ ભરતક્ષેત્રને વિષે પ્રાસુક દાનનો પ્રભાવ (વિધિ) પ્રથમ પ્રગટ કર્યો છે. (શ્રી ઋષભદેવ સ્વામીને બાર માસ સુધી શુદ્ધ ભિક્ષા મળી નહીં, છેવટ ભગવાનને જોઈ શ્રેયાંસકુમારને જાતિસ્મરણ થયું, તેથી તેણે ભગવાનને પ્રથમ પ્રાસુક ભિક્ષા આપી તથા આવા વેષવાળા સાધુઓને કેવી રીતે અને કેવી ભિક્ષા આપવી? એ સર્વ વિધિ સર્વ લોકોને તેણે બતાવ્યો-શીખવ્યો. ત્યારથી આ ભરતક્ષેત્રમાં સુપાત્રદાનનો વિધિ પ્રચલિત થયો. તેથી શ્રેયાંસકુમાર મોક્ષના અધિકારી થાય તેમાં આશ્ચર્ય નથી.) ૪૬૨.

૨૮૩ સુપાત્રને અયોગ્ય દાન આપવાનું માઠું ફળ.

अमणुन्नभत्तपाणं, सुपत्तादिन्नं भवे भवे अणत्थाय ।
जह कडुअतुंबदाणं, नागसिरिभवम्मि दोवइए ॥४६३॥

જો સુપાત્ર (સાધુ) ને અમનોજ્ઞ-અયોગ્ય ભક્તપાનનું દાન આપ્યું હોય તો તે ભવ ભવને વિષે મોટા અનર્થને માટે થાય છે. જેમ દ્રૌપદીએ પૂર્વે નાગશ્રીના ભવમાં સાધુને કડવા તુંબડાનું શાક વહોરાવ્યું હતું તેમ. ૪૬૩. (તે શાક પરઠવવાની ગુરૂની આજ્ઞા છતાં પરઠવતી વખતે તે શાકના એક બિંદુવડે અનુભવ કરતાં ઘણા જીવોનો વિનાશ થતો જોઈ તે તપસ્વી સાધુએ અન્ય જીવોપરની દયાને લીધે પોતાના શરીરમાં જ તે સર્વ શાક પરઠવી દીધું અને તરતજ સમાધિમરણવડે મરણ પામીને તે સ્વર્ગે ગયા. પાછળથી આ વૃત્તાંત જાહેર થતાં નાગશ્રીના પતિ વિગેરેએ તેણીને વિડંબના-પૂર્વક કાઢી મૂકી. તે જ ભવમાં તે અતિ દુઃખ પામી અને ત્યારપછી

પણ ઘણા ભવો તેણે નારકી-અને તિર્યંચના કર્યા. વિગેરે વિગેરે અનેક પ્રકારનાં ઉગ્ર દુખો તેને ભોગવના પડ્યાં. માટે જે દાન આપવુ તે શુદ્ધ અને યોગ્ય આપવુ એ આ ગાથાનો ઉપદેશ છે.)

૨૮૪ ધર્મના અર્થી તથા તેના દાતારની અલ્પતા.

रयणत्थिणोऽवि थोवा, तदायरोऽवि य जहव लोगम्मि ।
इअ सुद्धधम्मरयण–त्थि दायगा दढयरं नेया ॥४६४॥

રત્નના અર્થી થોડા મનુષ્યો જ હોય છે એટલે કે રત્નને ઈચ્છનાર તો સૌ કોઈ હોય છે, પરંતુ તે મેળવવાનો યત્ન કરનારા એવા અર્થીઓ તો કોઈક જ હોય છે. તથા તે રત્નના આકર પણ લોકને વિષે થોડા જ હોય છે, એટલે રત્નની ખાણો કોઈ કોઈ સ્થળે જ હોય છે. તે જ પ્રમાણે શુદ્ધ ધર્મરત્નના અર્થી અને તે શુદ્ધ ધર્મના દાતા અત્યંત થોડા જ હોય છે. ૪૬૪.

૨૮૫ જૈન ધર્મ સિવાય અન્યત્ર મોક્ષ નથી.

हुति जइ अन्नेरिहिं, जलेहि पउराओ धन्नरासीओ ।
मुत्ताहलनिप्फत्ती, होइ पुणो साइनीरेण ॥ ४६५ ॥
एवं सुरनररिद्धी, हवंति अन्नाणधम्मचरणेहि ।
अक्खयमुक्खसुहं पुण, जिणधम्माओ न अण्णत्थ ॥४६६॥

જો કે બીજા નક્ષત્રોની વૃષ્ટિનાં જળવડે ઘણા ધાન્યના સમૂહો પાકે છે, પરંતુ મુક્તાફળ (મોતી) ની ઉત્પત્તિ તો સ્વાતિ નક્ષત્રના જળથી જ થાય છે, તે જ પ્રમાણે દેવ અને મનુષ્યની સમૃદ્ધિ અજ્ઞાન (મિથ્યા) ધર્મના આચરણવડે (અજ્ઞાન કષ્ટવડે) પણ પ્રાપ્ત થઈ શકે છે, પરંતુ અક્ષય (જેનો નાશ નથી) એવુ મોક્ષનુ સુખ તો જિનધર્મથી અન્યત્ર નથી. જૈનધર્મમા બતાવ્યા પ્રમાણે આચરણ કર્યા સિવાય મોક્ષ સુખ પ્રાપ્ત થતુ નથી. ૪૬૫-૪૬૬.

૨૮૬ જગતને કોણ શોભાવે છે ?

जं चिय खमइ समत्थो, धनवंतो जं न गव्विओ होइ ।
जं च सुविज्जो नमिओ, तं तिहिं अलंकिया पुहवी ॥४६७॥

જે પોતે સમર્થ (બળવાન) છતાં અન્ય ઉપદ્રવકારી મનુષ્યો ઉપર ક્ષમા રાખતો હોય, જે પોતે ધનવાન છતાં ગર્વિષ્ઠ ન હોય, તથા જે પોતે વિદ્યાવાન (વિદ્વાન) છતાં નમ્ર-વિનય ગુણવાળો હોય, તે આ ત્રણ પુરૂષોએ આ પૃથ્વી અલંકૃત કરી છે-શોભાવી છે. ૪૬૭. (એ ત્રણ પ્રકારના મનુષ્યોથી આ પૃથ્વી શોભે છે.)

૨૮૭ સજ્જનનો સ્વભાવ.

न हसंति परं न थुणाति, अप्पयं पियसयाइं जंपंति ।
एसो सुअणसहावो, नमो नमो ताण पुरिसाणं ॥४६८॥

સજ્જનો અન્યની હાંસી અથવા નિંદા વિગેરે કરતા નથી, પોતાની પ્રશંસા કરતા નથી, અને સેંકડો પ્રિય વચન બોલે છે, (એક પણ અપ્રિય વચન બોલતા નથી.) આવો સજ્જનનો સ્વભાવ જ હોય છે; તેવા પુરૂષોને નમસ્કાર હો, નમસ્કાર હો. ૪૬૮.

૨૮૮ સજ્જનની સમૃદ્ધિ સર્વને સામાન્ય હોય.

मेहाण जलं चंदस्स, चंदणं तरुवराण फलनिचयं ।
सुपुरिसाण य रिद्धी, सामन्नं सयललोयस्स ॥४६९॥

મેઘનું જળ, ચંદ્રની ચંદ્રિકા, શ્રેષ્ઠ વૃક્ષોનો ફળસમૂહ અને સજ્જનોની સમૃદ્ધિ-આ ચારે વાના સમગ્ર લોકોને સામાન્ય છે. આ સર્વ વસ્તુઓ ભેદભાવ વિના સમગ્ર લોકના ઉપયોગમાં આવી શકે છે. ૪૬૯.

૨૮૯ સર્વોત્કૃષ્ટ સાર વસ્તુઓ.

लोयस्स य को सारो, तस्स य सारस्स को हवइ सारो ।
तस्स य सारो सारं, जइ जाणासि पुच्छिओ साहू ॥४७०॥
लोगस्स सार धम्मो, धम्मं पि य नाणसारयं विंति ।
नाणं संजमसार, संजमसारं च निव्वाणं ॥ ४७१ ॥

પ્રશ્ન—લોકનો સાર શું છે એટલે કે આ જગતમાં સારભૂત વસ્તુ કઈ છે? તેનો સાર શુ છે? તેનો પણ સાર શુ છે? અને તેનો પણ સાર શુ છે?

ઉત્તર—લોકનો (મનુષ્ય જન્મની પ્રાપ્તિનો) સાર ધર્મ છે, ધર્મનો સાર જ્ઞાન મેળવવુ તે છે, જ્ઞાનનો સાર સયમ (ચારિત્ર) ગ્રહણ કરવુ તે છે અને સયમનો સાર નિર્વાણ (મોક્ષ) ની પ્રાપ્તિ થાય તે છે. ૪૭૦-૪૭૧.

૨૯૦ કોનો જન્મ નિષ્ફળ છે?

न कयं दीणुद्धरणं, न कयं साहम्मियाण वच्छल्लं ।
हिययम्मि वीयरागो, न धारिओ हारिओ जम्मो ॥४७२॥

જેણે દીનજનોનો ઉદ્ધાર કર્યો નથી, સાધર્મીજનોની વત્સલતા (ભક્તિ) કરી નથી અને હૃદયમા વીતરાગ દેવને ધારણ કર્યા નથી, તે મનુષ્યભવને હારી ગયો છે—તેનો મનુષ્યજન્મ નિષ્ફળ છે. ૪૭૨.

૨૯૧ ઉત્તમ મનુષ્ય કેવા હોય?

अलसा होउ अकज्जे, पाणिवहे पंगुला सया होउ ।
परतत्तिसु अ बहिरा, जच्चंधा परकलत्तेसु ॥ ४७३ ॥

હે જીવ! તું અકાર્ય કરવામાં આળસુ થા, પ્રાણીના વધ કરવામાં સર્વદા પંગુ થા, પરની પંચાત (અવર્ણવાદ વિગેરે) સાંભળવામાં બધિર થા અને પરસ્ત્રી ઉપર કુદૃષ્ટિ કરવામાં જન્માંધ થા. ૪૭૩. (અર્થાત્ એ ચારે બાબતમાં આળસુ, પંગુ, બધિર ને અંધની જેવી પ્રવૃત્તિ રાખ.)

૨૯૨ આદરવા યોગ્ય અને ત્યાગ કરવા લાયક ૭–૭ વસ્તુઓ.

सत्त सया वड्ढंति, सत्त न मुच्चंति सत्त मुच्चंति ।
सत्त धरिज्जंति य मणे, सत्तं न वीससीयव्वं ॥४७४॥

સાતને હમેશાં વૃદ્ધિ પમાડવા, સાતનો ત્યાગ કરવો, સાતનો ત્યાગ ન કરવો, સાતને મનમાં ધારણ કરવા અને સાતની ઉપર વિશ્વાસ ન કરવો. ૪૭૪. (આ પાંચે પ્રકારના સાત સાત વાના આ નીચે બતાવવામાં આવ્યા છે.)

વૃદ્ધિ પમાડવાના સાત પદાર્થો.

किત્ती १ कुलं २ सुपुत्तो ३,
कलया ४ मित्तं ५ गुणा ६ य सुस्सीलं ७ ।
सत्तेहि वड्ढंतेहि, धम्मो वड्ढइ जीवाणं ॥ ४७५ ॥

કીર્તિ ૧, કુળ ૨, સુપુત્ર ૩, કળા ૪, મિત્ર ૫, ગુણ ૬ અને શીળ ૭–આ સાત પદાર્થો વૃદ્ધિ પામવાથી જીવોનો ધર્મ પણ વૃદ્ધિ પામે છે. તેથી તેને નિરંતર વૃદ્ધિ પમાડવા. ૪૭૫.

ન મૂકવાના સાત પદાર્થો.

न वि माणं १ गुरुभत्ती २,
सुसीलया ३ सत्त ४ तह दयाधम्मो ५ ।

विणओ ६ तवो ७ य पुत्ता!,

सत्त न मुच्चति खणमित्तं ॥ ४७६ ॥

અભિમાન કરવુ નહી ૧, ગુરૂજનની ભક્તિ કરવી ૨, વિશુદ્ધ શીળવ્રત પાળવુ ૩, સત્ત્વ (ધૈર્ય) ધારણ કરવુ ૪, દયાધર્મ પાળવો ૫, વિનય રાખવો ૬ અને શક્તિ પ્રમાણે તપ કરવો ૭-હે પુત્ર! આ સાત પદાર્થો એક ક્ષણવાર પણ મૂકવા નહી-છોડવા નહી. ૪૭૬.

ત્યાગ કરવા લાયક સાત પદાર્થો.

खलसंगो १ कुकलत्त २,

वसण ३ कुधणागमो ४ य असमाही ५।

रागद्दोस ६ कसाया ७, मुच्चय पुत्ता! पयत्तेण ॥४७७॥

ખળ (નીચ) જનનો સંગ ૧, ખરાબ સ્ત્રી ૨, સાત પ્રકારના વ્યસન ૩, અન્યાયવડે ધનનુ ઉપાર્જન ૪, અસમાધિ (ચિત્તની વ્યાકુળતા) ૫, રાગદ્વેષ ૬, અને ક્રોધાદિક કષાયો ૭-આ સાતે પદાર્થો હે પુત્ર! પ્રયત્નથી તજવા યોગ્ય છે. ૪૭૭.

હૃદયમાં ધારણ કરવા લાયક સાત પદાર્થો.

उवयारो १ गुरुवयणं २, सुअणजणो ३ तह सुविज्जा ४ य।

नियमं ५ च वीयरायं ६,

नवकार ७ हियए धरिज्जंति ॥ ४७८ ॥

કોઇએ ઉપકાર કર્યો હોય તે ૧, ગુરૂનુ કહેલુ હિતવચન ૨, સ્વજન જન (અથવા સજ્જન) ૩, શ્રેષ્ઠ વિદ્યા ૪, અંગીકાર કરેલા નિયમ (વ્રત) ૫, વીતરાગ દેવ ૬ અને નવકાર મંત્ર ૭-આ સાત પદાર્થો હૃદયમા ધારણ કરવા; કોઈ પણ વખતે ભૂલવા નહી. ૪૭૮.

વિશ્વાસ ન કરવા લાયક સાત પદાર્થો.

वसणासत्ता १ सप्पे २,
मुक्खे ३ जुवईजणे ४ जले ५ जलणे ६ ।
पुव्वाविरुद्धे पुरिसे ७, सत्तण्हं न वीससीयव्वं ॥ ४७९ ॥

વ્યસનમાં આસક્ત થયેલા પુરૂષો ૧, સર્પ ૨, મૂર્ખ ૩, સ્ત્રીજન ૪, પાણી ૫, અગ્નિ ૬ અને પૂર્વનો વિરોધી પુરૂષ ૭—આ સાતનો કદી પણ વિશ્વાસ કરવો નહીં. ૪૭૯.

૨૯૩ શ્રાવકના મુખ્ય સાત ગુણ.

विणओ १ जिणवरभत्ती २,
सुपत्तदाणं ३ सुसज्जणे राओ ४ ।
दक्खत्ते ५ निरीहत्ते ६, परोवयारो ७ गुणा सत्त ॥४८०॥

વિનય ૧, જિનેશ્વરની ભક્તિ ૨, સુપાત્ર દાન ૩, સજ્જન ઉપર રાગ ૪, દક્ષત્વ (ડાહ્યાપણું) ૫, નિઃસ્પૃહપણું ૬ અને પરોપકાર ૭—આ સાત મુખ્ય ગુણો શ્રાવકના છે. ૪૮૦. (શ્રાવકે આ સાત ગુણો અવશ્ય ધારણ કરવા યોગ્ય છે.)

૨૯૪ નવ ગ્રૈવેયકનાં નામ.

सुदंसणं १ सुपइट्ठं २,
मणोरमं ३ सव्वभद्द ४ सुविसालं ५ ।
सुमणस्स ६ सोमणस्सं ७,
पीइकरं ८ चेव आइज्जं ९ ॥ ४८१ ॥

સુદર્શન ૧, સુપ્રતિષ્ઠ ૨, મનોરમ ૩, સર્વભદ્ર ૪, સુવિશાલ ૫, સુમનસ ૬, સૌમનસ્ય ૭, પ્રીતિકર ૮ અને આદિત્ય ૯—આ નવ ગ્રૈવેયકનાં નામ છે. ૪૮૧.

२९५ પાંચ સુમેરૂનાં નામ.

सुदंसणो १ बीय विजयओ २,
अयलो ३ तह तइय पुक्खरद्धो ४ य ।
चउत्थो पुण विज्जुमाली ५,
ए पच सुमेरुनामानि ॥ ४८२ ॥

પહેલો જબૂદ્વીપમા સુદર્શન નામનો મેરૂ ૧, બીજો વિજય નામનો મેરૂ ૨ ને ત્રીજો અચલ નામનો મેરૂ ૩ આ બે ધાતકી ખડમા અને ચોથો પુષ્કરાર્ધ નામનો મેરૂ ૪ તથા પાચમો વિદ્યુન્માલી નામનો મેરૂ ૫, આ બે પુષ્કરાર્ધ દ્વીપમા—આ પાચ સુમેરૂના નામ જાણવા. ૪૮૨.

૨૯૬ એક રાજલોકનું પ્રમાણ.

जोअणलक्खपमाणं, णिमेसमित्तेण जाइ जो देवो ।
छम्मासेण य गमण, एयं रज्जू पमाणेणं ॥ ४८३ ॥

જે દેવ એક નિમેષમાત્રમા લાખ યોજન પ્રમાણ પૃથ્વીને ઓળગે, તે દેવ તેટલીજ શીઘ્ર ગતિએ છ માસ સુધી ચાલે ત્યારે પ્રમાણવડે એક રજ્જુ(રાજ)થાય છે. એક રાજને ઓળગતા એવી ચાલનાળા દેવને છ માસ લાગે છે. ૪૮૩. (બીજો અર્થ તેટલા કાળે પણ તે ગતિએ એક રાજ ઓળગી શકતો નથી એમ અન્યત્ર કહેલ છે. આ ગાથામા બતાવેલુ પ્રમાણ બરાબર લાગતુ નથી. કેમકે રાજનુ આ કરતા અતિ વિશેષ પ્રમાણ અન્યત્ર કહેલુ છે. આ પ્રમાણેનીજ ગાથા ૪૮૫ ગાથાની વૃહત્ સ ઘયણીમા ૧૮૭ મી છે, તેનું ચોથુ પદ एव रज्ज जिणा विंति છે. અર્થમા ' એટલુ એક રાજનુ પ્રમાણ જિને કહેલુ છે ' એમ લખે છે.)

सयभूपुरिमताओ, अवरतो जाव रज्जुओ ।
एएण रज्जुमाणेण, लोगो चउदसरज्जुओ ॥ ४८४ ॥

સ્વયંભૂરમણ સમુદ્રના પૂર્વ છેડાથી આરંભીને પશ્ચિમ છેડા સુધી એક રજ્જુ (રાજ) થાય છે, આ રજ્જુના પ્રમાણવડે આખો લોક ચૌદ રાજ પ્રમાણ ઉંચો છે. (પહોળાઇનું પ્રમાણ ભિન્ન ભિન્ન છે.) ૪૮૪.

૨૯૭ ચોવીશે તીર્થંકરોના સમવસરણમાં રહેલા અશોકવૃક્ષનું પ્રમાણ.

उसहस्स तिन्नि गाउय, बत्तीस धणूण वद्धमाणस्स ।
सेसजिणाणं तु मओ, सरीरओ बारसगुणो अ ॥ ४८५ ॥

ઋષભદેવને ત્રણ ગાઉ ઉંચો અશોકવૃક્ષ હતો, વર્ધમાન સ્વામીને બત્રીશ ધનુષ ઉંચો હતો અને બાકીના બાવીશ જિનેશ્વરોને પોતપોતાના શરીરથી બાર ગુણો ઉંચો અશોકવૃક્ષ હતો. ૪૮૫. (આ પ્રમાણે ગણતાં વીર પ્રભુનું અશોકવૃક્ષ ૨૧ ધનુષ્યનું થાય, પરંતુ તેની ઉપર શાલવૃક્ષ ૧૧ ધનુષ્યનું હોવાથી કુલ ૩૨ ધનુષ્ય કહેલા છે, ઋષભદેવ માટે તો ૧૨ ગણું બરાબર છે.)

૨૯૮ પાંચ પ્રકારનું મિથ્યાત્વ.

अभिगहिय १ मणभिगहियं २,
आभिनिवेसिय ३ संसई ४ अणाभोगा ५ ।
मिच्छत्तं पंचविहं, परिहरियव्वं पयत्तेणं ॥ ४८६ ॥

આભિગ્રહિક ૧, અનાભિગ્રહિક ૨, આભિનિવેશિક ૩, સાંશયિક ૪ અને અનાભોગિક ૫–આ પાંચ પ્રકારનું મિથ્યાત્વ પ્રયત્નથી ત્યાગ કરવા યોગ્ય છે. ૪૮૬.

પાંચ પ્રકારના મિથ્યાત્વની વ્યાખ્યા.

૧ આભિગ્રહિક–પોતપોતાના મતનો આગ્રહ–એટલે કે અમારો મત જ સત્ય છે, બીજા બધા અસત્ય છે. આવો કોઈપણ મતનો

આગ્રહ તે આભિગ્રહિક મિથ્યાત્વ—અહીં શિષ્ય શકા કરે છે કે—'આ વ્યાખ્યા પ્રમાણે જૈનમતનો આગ્રહ તે આભિગ્રહિક ખરૂ કે નહી?' ગુરૂ કહે છે કે—'જૈન મતમા આગ્રહને સ્થાન જ નથી. જૈન શાસ્ત્રો તો કહે છે કે—નિર્દોષ એવા દેવ ગુરૂ ધર્મ જે શાસ્રમા બતાવ્યા હોય તે શાસ્ર અને તે ધર્મ અમારે પ્રમાણ છે. જૈન શબ્દનો આગ્રહ નથી. પરતુ એવુ એ ત્રણ તત્ત્વનુ સર્વથા નિર્દોષ સ્વરૂપ જૈનશાસ્રમા જ જોવામા આવે છે તેથી અમે તેને ગ્રહણ કરેલ છે. ૨ અનાભિગ્રહિક—તે સર્વ મત સારા છે, કોઈની નિદા કરીએ નહી અને કોઈની સ્તુતિ પણ કરીએ નહી. આ મિથ્યાત્વ એટલા માટે છે કે—તેણે તો ગોળ ખોળને સરખા માન્યા. જે ધર્મ હિસામા, કન્યાદાનમા, સસારમા લાગ્યા રહેવામા ધર્મ કહે તે વાસ્તવિક ધર્મ હોઈ શકે નહી. માટે સર્વને સરખા ન માનતા તેમા સત્યાસત્યની પરીક્ષા કરવી જોઈએ. ૩ આભિનિવેશિક—તે ધર્મનુ સાચુ સ્વરૂપ જાણ્યા છતા દુરાગ્રહથી પોતાનુ માનેલુ છોડી શકે નહીં તે. આ મિથ્યાત્વ બહુજ ચીકણુ છે. ઘણુ ભવભ્રમણ કરાવનાર છે. ૪ સાંશયિક—જે તે બાબતમાં શકા કર્યા કરે—શંકા વર્ત્યા કરે. શકા બે પ્રકારની હોય છે. એક તો સત્ય જાણવાની જીજ્ઞાસારૂપ શકા તે સ્વીકાર્ય છે, બીજી અમુક બાબત પોતાને ન સમજાણી—મધ ન બેઠી એટલે બીજુ બધુ તો સાચુ કહ્યુ છે પણ આ એક વાત તો બરાબર કહી નથી—એવી શકા—તે પ્રાયે નિન્હવાદિકને હોય છે. ૫ અનાભોગિક—તે અવ્યક્તપણે એકેંદ્રિયાદિક જીવોને હોય છે. આ તો અનિવાર્ય છે. તેનુ નિવારણ તો જીવ સજ્ઞીપણુ પામ્યા પછી જ અમુક કાળે થઈ શકે છે. ઇતિ.

૨૯૯ પાચ પ્રકારનુ સમકિત.

एसिं सद्दहणेणं, सम्मत्तं तं च होइ पंचविहं ।
वेयग १ खवग २ उवसम ३,
रोयग ४ तह मीस ५ सेसाण ॥ ४८७ ॥

તે સત્ય દેવ, ગુરૂ અને ધર્મ ઉપરની શ્રદ્ધાવડે સમકિત પ્રાપ્ત થાય છે તે પાંચ પ્રકારનું છે:—વેદક ૧, ક્ષાયિક ૨, ઔપશમિક ૩, રોચક ૪ અને મિશ્ર એટલે ક્ષાયોપશમિક ૫ એ સમકિત શેષ જીવોને બહોળે ભાગે હોય છે. ૪૮૭.

પાંચ પ્રકારના સમકિતનું સ્વરૂપ.

૧ વેદક-તે ક્ષયોપશમ સમકિતનો છેલ્લો સમકિતમોહની વેદવાનો સમય-જેને બીજે સમયે ક્ષાયિક સમકિત થાય છે તે.

૨ ક્ષાયિક-તે દર્શન સપ્તકનો જેણે સર્વથા ક્ષય કરેલ છે તેને થાય છે તે-આ સમકિત પ્રાપ્ત થયા પછી જતું નથી.

૩ ઔપશમિક-તે અનાદિ મિથ્યાત્વીને ત્રણ કરણ કરવાવડે અંતર કરણને પ્રથમ સમયે મિથ્યાત્વના પુદ્ગળો વિપાકથી કે પ્રદેશથી વેદવાના ન હોય ત્યારે થાય છે તે. આની સ્થિતિ અંતર્મુહૂર્તની હોય છે. તે ક્ષાયિક સમકિતની વાનકી જેવું છે. ઉપશમ શ્રેણિના પ્રારંભમાં પણ આ સમકિત થાય છે.

૪ રોચક કહ્યું છે તે સાસ્વાદન સંભવે છે, કારણ કે રોચક નામનો ભેદ કારક, રોચક ને દીપક-એમાં આવે છે, પણ તે રોચક તો ક્ષયોપશમ કે ક્ષાયિકરૂપ સંભવે છે. સાસ્વાદન ભાવ ઉપશમ સમકિતથી પડતો જીવ ઉત્કૃષ્ટ ૭ આવળી જેટલા વખત સુધી પામે છે અને પછી મિથ્યાત્વે જાય છે.

૫ ક્ષાયોપશમિક—પ્રાયે ઘણા સમકિતી જીવોને આ સમકિત જ હોય છે. તે સમકિતમાં સમકિત મોહનીનો ઉદય હોય છે. મિથ્યાત્વ મોહનીનો સમયે સમયે ક્ષય કરે છે અને ઉદય આવે તેનો ઉપશમ કરે છે. એવી રીતે અહીં મિશ્રભાવ હોવાથી તે મિશ્ર પણ કહેવાય છે, પરંતુ આ મિશ્રમોહનીના ઉદયવાળું મિશ્ર સમજવું નહીં. આ સમકિતની સ્થિતિ ૬૬ સાગરોપમ ઝાઝેરી હોય છે, ત્યારપછી તે જીવ ક્ષાયિક સમકિત પામે છે અથવા મિથ્યાત્વે જાય છે.

૩૦૦ ક્ષમાશ્રમણ નામની સાર્થકતા ને નિરર્થકતા.

जइ खमसि तो नमिज्जसि,

छज्जइ नामंति ते खमासमणो ।

अह न खमसि न नमिज्जासि,

नामं पि निरत्थयं तस्स ॥ ४८८ ॥

જો તુ ક્ષમાગુણને ધારણ કરીશ અને ગુરૂજનને નમીશ તો તારૂ ક્ષમાશ્રમણ નામ છાજે છે-સાર્થક છે. અને જો ક્ષમા નહીં રાખે તથા ગુરૂજનને નહીં નમે તો ક્ષમાશ્રમણ એવુ નામ પણ નિરર્થક છે-વ્યર્થ છે. ૪૮૮.

૩૦૧ મૃત્યુનો નિગ્રહ કોઇથી થતો નથી.

तित्थयरा गणहारी, सुरवइणो चक्कि केसवा रामा ।

सहरिया हयविहिणा, इयरेसु नरेसु का गणणा ॥४८९॥

તીર્થંકરો, ગણધરો, સુરેંદ્રો, ચક્રવર્તીઓ, વાસુદેવો અને બળરામો એ સર્વેને હત્યારા વિધાતાએ હરી લીધા છે, તો પછી બીજા મનુષ્યો (જીવો) ની શી ગણના ? (બીજા જીવો હરણ કરાય તેમા શુ આશ્ચર્ય ?) ૪૮૯.

૩૦૨ એકત્વ ભાવના.

एगो जायइ जीवो, एगो मरिऊण तह उपज्जेई ।

एगो भमइ ससारे, एगो चिय पावए सिद्धिं ॥४९०॥

જીવ એકલો જ ઉત્પન્ન થાય છે, એકલો જ મરીને અન્યત્ર ઉત્પન્ન થાય છે, એકલો જ સસારમા ભ્રમણ કરે છે અને એકલો જ મોક્ષને પામે છે. ૪૯૦.

૩૦૩ જૈન ધર્મની ઉત્તમતા.

संसारम्मि अणंते, जीवा पावंति ताव दुक्खाइं ।
जाव न करंति कम्मं, जिणवरभणियं पयत्तेणं ॥४९१॥

જ્યાંસુધી શ્રી જિનેશ્વરે કહેલું કર્મ (ધાર્મિક કાર્ય) પ્રયત્નવડે કરવામાં ન આવે ત્યાંસુધી જ જીવો આ અનંત સંસારમાં દુઃખને પામે છે એટલે સંસારમાં ભ્રમણ કર્યા કરે છે. ૪૯૧.

૩૦૪ આ સંસારમાં દુર્લભ પદાર્થો.

माणुस्स १ खित्त २ जाई ३,
कुल ४ रूवा ५ रुग्ग ६ आउयं ७ बुद्धी ८ ।
सवण ९ ग्गह १० सद्धा ११ संजमो १२
उ इय लोयम्मि दुल्लहा ॥ ४९२ ॥

મનુષ્ય ભવ ૧, આર્ય ક્ષેત્ર ૨, ઉત્તમ જાતિ ૩, ઉચ્ચ કુળ ૪, સારું રૂપ (પાંચ ઇંદ્રિય પૂરા) ૫, નીરોગતા ૬, લાંબું આયુષ્ય ૭, તીક્ષ્ણ બુદ્ધિ ૮, શાસ્ત્રનું શ્રવણ ૯, શાસ્ત્રમાં કહેલા વિધિનું ગ્રહણ (સમજવું.) ૧૦, શ્રદ્ધા ૧૧ અને સંયમ (ચારિત્ર) ૧૨–આ બાર પદાર્થો આ સંસારમાં દુર્લભ છે. ૪૯૨. (આ ગાથામાં બહુ સાર સંગ્રહેલો છે. તાત્પર્ય એ છે કે–જો આર્યક્ષેત્રમાં ઉત્તમ કુળજાતિમાં મનુષ્યપણું પામ્યો હોય અને પાંચ ઇંદ્રિયપૂરા, આરોગ્ય અને દીર્ઘ આયુષ્ય પામ્યો હોય તે તીક્ષ્ણ બુદ્ધિથી ધર્મનું શ્રવણ કરી, સમજી, તેનાપર શ્રદ્ધા લાવી આચારમાં મૂકે–તદ્રૂપ પ્રવૃત્તિ કરે તો સંસારના પારને પામે.)

૩૦૫ સર્વ જીવોનો સામાન્ય સ્વભાવ.

सव्वे वि दुक्खभीरू, सव्वे वि सुहाभिलासिणो जीवा ।
सव्वे वि जीवनपिया, सव्वे मरणाओ बीहंति ॥४९३॥

સર્વ જીવો દુઃખથી ભીરૂ (બીકણ) છે, સર્વ જીવો સુખના અભિલાષી છે, સર્વ જીવોને જીવન પ્રિય છે અને સર્વ જીવો મરણથી ભય પામે છે. ૪૯૩. (છતા તેને અનુસરતા-દુઃખ ન પ્રાપ્ત થાય ને સુખ મળે, એકાએક મરણ પામવુ ન પડે પણ સુખી સ્થિતિવાળું જીવન લભાય એના કારણો સેવતા નથી એ ખેદનો વિષય છે.)

૩૦૬ હિંસાનો પ્રતિકાર–તેનું નિવારણ મુશ્કેલ છે.

मेरुगिरिकणयदाणं, धन्नाणं जो देइ कोडिरासीओ।
इक्कं च हणइ जीवं, न छुट्टइ तेण दाणेण ॥४९४॥

જે માણસ એક જીવને હણે અને પછી તે હિંસાનુ પાપ દૂર કરવા માટે મેરૂપર્વત જેટલા સુવર્ણનુ દાન કરે તથા ધાન્યના મોટા કરોડો ઢગલાનું દાન કરે, તોપણ તે મનુષ્ય તે દાનવડે કરેલા પાપથી છુટતો નથી. ૪૯૪.

૩૦૭ જીવદયાનુ માહાત્મ્ય.

कल्लाणकोडिजणणी, दुरंतदुरियाइविग्घनिट्ठवणी।
ससारजलहितरणी, इक्का चिय होइ जीवदया ॥४९५॥

માત્ર એક જીવદયા (અહિંસા) જ કરોડો કલ્યાણોને ઉત્પન્ન કરનારી છે, દુરંત પાપ અને વિઘ્નોનો નાશ કરનારી છે, તથા સંસારરૂપી સમુદ્રને તારવામા નૌકા સમાન છે. ૪૯૫. (જીવદયાની અંદર બીજા સર્વ ધર્મોના ઓછે વધતે અંશે સમાસ થઈજ જાય છે.)

૩૦૮ જીવનુ સામાન્ય લક્ષણ.

चित्त १ चेअण २ नाणं ३,
विन्नाणं ४ धारणा ५ य बुद्धी ६ य।
ईहापोह ७ वियारो ८, जीवस्स लक्खणा एए ॥४९६॥

મન ૧, ચૈતન્ય ૨, જ્ઞાન ૩, વિજ્ઞાન ૪, ધારણા ૫, બુદ્ધિ ૬, ઈહાપોહ (તર્કવિતર્ક) ૭ અને વિચાર ૮–આ આઠ જીવનાં સામાન્ય લક્ષણ છે. ૪૯૬. (આ લક્ષણો જડ પદાર્થમાં હોતા નથી અને જીવ તે લક્ષણ વિનાનો હોતો નથી.)

૩૦૯ પૃથ્વીકાય જીવોના શરીરની સૂક્ષ્મતા.

एगस्स दुन्नि तिन्नि वि, संखिज्जाणं न पासिउं सक्का ।
दीसंति सरीराइं, पुढवीजीवा असंखिज्जा ॥ ४९७ ॥

પૃથ્વીકાય જીવનાં શરીરો એક, બે, ત્રણ યાવત્ સંખ્યાતા ભેગા થયેલા હોય તોપણ તે દૃષ્ટિએ જોઈ શકાતા નથી, પરંતુ પૃથ્વીજીવના અસંખ્યાતા શરીરો ભેગા થયેલા હોય તો જ તે દેખી શકાય છે, એટલા તે શરીરો સૂક્ષ્મ છે. ૪૯૭.

૩૧૦ બીજા એકેંદ્રિયોનાં શરીરની સૂક્ષ્મતા.

आऊ तेऊ वाऊ, एसिं सरीराणि पुढविजुत्ताणि ।
दीसंति वणसरीरा, जीवा असंख संखिज्जा ॥४९८॥

અપ્કાય, તેઉકાય અને વાયુકાય એ ત્રણનાં શરીરો પણ પૃથ્વીકાયની જેમ અસંખ્યાતા મળેલા હોય તો જ તે દેખી શકાય છે. અને વનસ્પતિ જીવોનાં શરીરો એક બે ત્રણ અથવા સંખ્યાતા ભેળા થયે પણ દેખી શકાય છે અને અસંખ્યાતા ભેળા થયે પણ દેખી શકાય છે. (આ પ્રત્યેક વનસ્પતિકાયને માટે જાણવું. સાધારણ વનસ્પતિના જીવો અનંતાના અસંખ્ય શરીરો ભેગા થયા હોય તો જ દેખી શકાય છે. તે પણ બાદરનિગોદ માટે સમજવું; સૂક્ષ્મના તો અનંત જીવોના અસંખ્ય શરીર ભેળા થયેલા પણ દેખી શકાતા નથી.) ૪૯૮.

૩૧૧ નિગોદના જીવોનું સ્વરૂપ.

अह अयधंतो गोलो, जाओ तत्ततवणिज्जसंकासो ।
सव्वो अगणिपरिणओ, निगोयजीवे तहाऽणंते ॥४९९॥

જેમ અગ્નિમાં ધમેલો લોઢાનો ગોળો તપાવેલા સુવર્ણના વર્ણ જેવો રાતો થયો સતો તે આખો અગ્નિપરિણત થઈ જાય છે, એટલે કે અગ્નિમય બની જાય છે, તે જ પ્રમાણે એક નિગોદ શરીરમા અનત જીવો પરિણમીને રહેલા છે. ૪૯૯.

૩૧૨ સમ્યક્ત્વનુ માહાત્મ્ય—સમકિતીની ગતિ વિગેરે.

जह गिरिवराण मेरू, सुराण इंदो गहाण जह चंदो ।
देवाणं जिणचदो, तह धम्माणं च सम्मत्त ॥ ५०० ॥

જેમ સર્વ શ્રેષ્ઠ પર્વતોને વિષે મેરૂપર્વત મુખ્ય છે, સર્વ દેવોમા ઇદ્ર મુખ્ય છે, સર્વ ગ્રહોમા ચદ્ર મુખ્ય છે, સર્વ બ્રહ્માદિક દેવોમા જિનેદ્ર મુખ્ય છે, તેમ સર્વ ધર્મને વિષે સમકિત મુખ્ય છે. ૫૦૦.

सम्मद्दिट्ठी जीवो, गच्छइ नियमा विमाणवासीसु ।
जइ न विगयसम्मत्तो, अहव न बद्धाउओ पुव्वं ॥५०१॥

સમ્યગ્દૃષ્ટિ જીવ જો પોતે સમકિતથી ભ્રષ્ટ થયો ન હોય અથવા સમ્યકત્વ પામ્યા પહેલા પરભવનુ આયુષ્ય બાંધ્યુ ન હોય તો તે અવશ્ય વિમાનવાસી દેવને વિષે જ ઉત્પન્ન થાય છે. ૫૦૧.

ते धन्ना ताण नमो, त चिय चिरजीविणो बुहा ते उ ।
ज निरइयारमेयं, धरंति सम्मत्तवररयणं ॥ ५०२ ॥

જે મનુષ્યો આ સમ્યક્ત્વરૂપી શ્રેષ્ઠ રત્નને અતિચાર રહિતપણે ધારણ કરે છે, તે મનુષ્યો જ ધન્ય છે, તમને નમસ્કાર છે, તેઓ જ ચિરજીવી છે અને તેઓ જ પડિત છે. ૫૦૨.

लब्भइ सुरसामित्त, लब्भइ पहुअत्तणं न सदेहो ।
इक्क नवरि न लब्भइ, दुल्लह रयणसम्मत्तं ॥ ५०३ ॥

દેવોનું સ્વામીપણું પામી શકાય છે, પ્રભુપણું (ઐશ્વર્ય) પામી શકાય છે, તેમાં કાંઇ પણ સંદેહ નથી. પરંતુ દુર્લભ એવું એક સમ્યક્ત્વરૂપી રત્ન જ પામી શકાતું નથી-પામવું અતિ મુશ્કેલ છે. ૫૦૩.

૩૧૩ મિથ્યાત્વી અને નિન્હવોનું સ્વરૂપ.

पयमक्खरं पि इक्कं, जो न रोएइ सुत्तनिद्दिठं।
सेसं रोयंतो वि हु, मिच्छद्दिट्ठी जमालि व्व ॥ ५०४॥

સૂત્ર (આગમ)માં કહેલું એક જ પદ (શબ્દ) કે અક્ષર જેને રૂચતો ન હોય અને તે સિવાય સર્વ આગમ રૂચતા હોય તોપણ તેને જમાલિની જેમ મિથ્યાદૃષ્ટિ જાણવો. (અમુક એક પદ અથવા અક્ષરને નહીં રૂચાવતા-સત્ય નહીં માનતા જમાલિ જેવા નિન્હવો કહેવાય છે અને બીજા એટલે એક કે અનેક પદ કે અક્ષરને નહીં રૂચાવતા-સત્ય નહીં માનતા સર્વે મિથ્યાદૃષ્ટિ કહેવાય છે. એમ અન્યત્ર કહ્યું છે.) ૫૦૪.

૩૧૪ પાંચ પ્રકારના દાનનું સ્વરૂપ.

૧ અભયદાનનું સ્વરૂપ-લક્ષણ.

सव्वेसिं जीवाणं, अणारियजणेण हणियमाणेणं।
जहसत्तीए वारण, अभयं तं बिंति मुणिपवरा ॥५०५॥

કોઇ પણ જીવને અનાર્ય મનુષ્ય મારતો હોય-દુઃખ દેતો હોય તેને પોતાની શક્તિથી નિવારવો, અર્થાત્ સર્વ જીવને એવા મરણથી યથાશક્તિ બચાવવા એ જ અભયદાન છે એમ મુનિવરો કહે છે. ૫૦૫. (આ દાન તો શરીરસુખના અર્થીએ નિરંતર દેવા યોગ્ય છે.)

૨ સુપાત્ર દાનનું સ્વરૂપ.

पंचमहव्वयपरिपालणाणं, पंचसमिईहिं समिआणं।
तिगुत्ताण य वंदिय, साहूणं दाणमुत्तमयं ॥ ५०६ ॥

પાંચ મહાવ્રતોને પાળનારા, પાંચ સમિતિવડે સમિત અને ત્રણ ગુપ્તિવડે ગુપ્ત એવા સાધુઓને વંદન કરીને જે દાન આપવું તે ઉત્તમદાન (સુપાત્ર દાન) કહેલું છે. ૫૦૬. (આ દાન સર્વોત્કૃષ્ટ છે.)

૩ અનુકંપા દાનનું સ્વરૂપ.

मंदाण य दुंटाण य, दीणअणाहाण अंधवहिराण ।
अणुकंपादाणं पुण, जिणेहि न कहिचि पडिसिद्धं ॥५०७॥

માંદા (રોગી), ઠુંઠા, દીન, અનાથ, અંધ અને બધિર એવા જનોને જે અનુકંપાવડે દાન આપવું તે જિનેશ્વરોએ કોઈ પણ ઠેકાણે નિષેધ્યું નથી. ૫૦૭. (દયાળુ અંતઃકરણવાળાએ નિરંતર અનુકંપા દાન આપ્યા કરવું, તે જીવોના દુઃખો દૂર કરવા પ્રયત્ન કરવો, તેથીજ તેનો કરૂણાભાવ બન્યો બન્યો રહે છે.)

૪ ઉચિત દાનનું સ્વરૂપ.

उच्चियदाणं एयं, वेलमवेलाइ दाण पत्ताणं ।
तं दाणं दिन्नेण, जिणवयणपभावगा भणिया ॥५०८॥

વેળાએ અથવા કવેળાએ યાચક તરીકે પ્રાપ્ત થયેલાને જે દાન દેવું તે ઉચિતદાન કહેલું છે. તે દાન દેનારા જિનશાસનના પ્રભાવક કહ્યા છે. ૫૦૮. (કારણકે એવું દાન લેનારા તે દાતારની અને તેના ધર્મની-જૈન ધર્મની પ્રશંસા કરે છે.)

૫ કીર્તિ દાનનું સ્વરૂપ.

जिणसाहुसाहुणीण य, सुकित्तिकरणेण भट्टचड्डआणं ।
ज दाणं तं भणिय, सुकित्तिदाणं मुणिवरेहिं ॥ ५०९ ॥

જિનેશ્વરના સાધુ અને સાધ્વી વિગેરેની સત્કીર્તિનું કીર્તન કરનારા ભાટ, ચારણ અને બ્રાહ્મણ વિગેરેને જે દાન આપવું તે શ્રેષ્ઠ મુનિઓએ કીર્તિદાન કહ્યું છે. ૫૦૯. (ગૃહસ્થોએ આ દાન પણ આપવું જોઈએ, તેની પણ જરૂર છે.)

૩૧૫ ઉપવાસને બદલે કરી શકાતા બીજા પચ્ચખ્ખાણો.

नवकारसहिएहिं, पणयालीसेहिं होइ उववासो ।
पोरसी चउवीसाए, वीसाए सड्डपोरसीए ॥ ५१० ॥
अट्ठहि पुरिमड्ढेहिं, निव्विगइतिगेण अंबिलदुगेणं ।
एगभत्तचउक्केणं, अट्ठहिं दोहिं ठाणेहि ॥ ५११ ॥

પીસ્તાળીશ દિવસ નવકારશીના પચ્ચખ્ખાણ કરવાથી એક ઉપવાસ જેટલું ફળ થાય છે, ચોવીશ દિવસ પોરસીના પચ્ચખ્ખાણ કરવાથી, વીશ દિવસ સાઢપોરસી કરવાથી, આઠ પુરિમાર્ધ કરવાથી, ત્રણ નીવી કરવાથી, બે આંબિલ કરવાથી, ચાર એકાસણાં કરવાથી અથવા આઠ બેઆસણા કરવાથી એક ઉપવાસ જેટલું ફળ થાય છે. (ઉપવાસ ન કરી શકે તેને અપવાદ માર્ગે આ પચ્ચખ્ખાણો કરવાથી ઉપવાસનું કાર્ય સરે છે.) ૫૧૦-૫૧૧.

૩૧૬ ગ્રંથિસહિત (ગંઠશી)ના પ્રત્યાખ્યાનનું ફળ.

गंठीसहिए मासे, अट्ठावीसं हवंति उववासा ।
जहसत्ति मुत्तिहेउं, भवियजणा कुणह तवमेयं ॥५१२॥

નિરંતર ગ્રંથિસહિતનું પચ્ચખ્ખાણ કરનારને એક માસે અઠ્ઠાવીશ ઉપવાસનું ફળ થાય છે, (ઉપર જણાવેલ નવકારશી વિગેરેની જેમ ઉપવાસને બદલે આ પચ્ચખ્ખાણ થઈ શકતું નથી. પરંતુ આ ગ્રંથિસહિતનું પચ્ચખ્ખાણ કરવાથી ચતુર્વિધ આહારની મોટી વિરતિ થાય છે. એટલે કે હિસાબે ગણતાં એક માસમાં આ પચ્ચખ્ખાણવાળાનું મુખ અમુક કલાકો જ છુટું રહે છે કે જે કલાકોના માત્ર બે જ દિવસ થઈ શકે, તેથી બાકીના અઠ્ઠાવીશ દિવસ જેટલા કલાકો તેના અનશનના જ જાય છે. તેથી આ પચ્ચખ્ખાણનું આટલું બધું ફળ કહેલું છે.) તેથી કરીને હે ભવ્યજનો! મુક્તિને માટે તમે આ તપને યથાશક્તિ કરો. ૫૧૨.

૩૧૭ શત્રુંજય તીર્થના સ્મરણપૂર્વક તે તીર્થે કરાતા તપનું ફળ.

नवकार १ पोरसीए २,
पुरिमड्ढे ३ गासणं ४ च आयामं ५ ।
पुंडरियं समरंतो, फलकंखी कुणइ अभत्तट्ठं ६ ॥५१३॥
छट्ठ १ ट्ठम २ दसम ३ दुवालस ४,
मासद्ध ५ मासखमणेण ६ ।
तिगरणसुद्धो लहई, सेत्तुंजो समरंतो य ॥ ५१४ ॥

ઉત્તમ ફળની કાક્ષાવાળો જે પુરૂષ પુંડરીક (શત્રુંજય) તીર્થનું સ્મરણ કરતો સતો નવકારશી ૧, પોરસી ૨, પુરિમઢ્ઢ ૩, એકાસણું ૪, આબેલ ૫ કે અભક્તાર્થ (ઉપવાસ) નું ૬ પચ્ચખ્ખાણ કરે તો તે, ત્રિકરણ (મન, વચન અને કાયા)ની શુદ્ધિવડે શત્રુંજય તીર્થનું સ્મરણ કરતો સતો અનુક્રમે છઠ્ઠ (બે ઉપવાસ) ૧, અઠ્ઠમ (ત્રણ ઉપવાસ) ૨, દશમ (ચાર ઉપવાસ) ૩, દ્વાદશમ (પાચ ઉપવાસ) ૪, માસાર્ધ (પંદર ઉપવાસ) ૫ અને માસખમણ (ત્રીશ ઉપવાસ)નું ૬ ફળ પામે છે. એટલે કે નવકારશી કરનાર છઠ્ઠનું ફળ પામે છે યાવત્ ઉપવાસ કરનાર માસખમણનું ફળ પામે છે. ૫૧૩-૫૧૪. (આ ફળ શત્રુંજય તીર્થે કરાતા તપનું સમજવું.)

૩૧૮ તપથી ખપતા કર્મોનું પ્રમાણ.

पोरसी चउत्थ छट्ठे, काउं कम्मं खवंति ज मुणिणो ।
तं तह नारयजीवा, वाससहस्सेहि कोडीओ ॥५१५॥

મુનિઓ પોરસી, ચતુર્થભક્ત (ઉપવાસ) અને છઠ્ઠ (બે ઉપવાસ) કરવાથી જેટલા કર્મોને ખપાવે છે, તેટલાં કર્મો નારકીના જીવો

હજાર, લાખ ને કોટિ વર્ષે દુઃખ ભોગવીને ખપાવે છે. ૫૧૫. (અર્થાત્ પોરસીથી હજાર વર્ષ, ઉપવાસથી લાખ વર્ષ અને છઠ્ઠથી ક્રોડ વર્ષ સુધી ભોગવવા પડે તેવા અશુભ કર્મોનો ક્ષય થાય છે.)

૩૧૯ સાધુને કલ્પનીય જળ.

गिण्हइ जुआरजलं, अंबिलधोअणतिदंडमुक्कलयं ।
वन्नंतरायपत्तं, फासुअसलिलं च तदभावे ॥५१६॥

જુવારના ધોવણનું પાણી, આંબલીના ધોવણનું પાણી અને ત્રણ ઉભરાએ ઉકાળેલું પાણી સાધુને ગ્રહણ કરવા લાયક છે. તેવું જળ ન મળે તો બીજા વર્ણને પામેલું એટલે જેના વર્ણ, ગંધ, રસ અને સ્પર્શ બદલાઇ ગયા હોય એવું પ્રાસુક જળ પણ લેવું કલ્પે છે. ૫૧૬.

૩૨૦ શ્રી સીમંધર સ્વામીના જન્માદિકનો કાળ તથા જન્મસ્થાન.

पुक्खलवईयविजये, पुव्वविदेहम्मि पुंडरिगिणीए ।
कुंथुअरहंतरम्मि अ, जाओ सीमंधरो भयवं ॥५१७॥

પૂર્વ મહાવિદેહ ક્ષેત્રને વિષે પુષ્કલાવતી નામના વિજયમાં પુંડરિકિણી નામની નગરીમાં કુંથુનાથ અને અરનાથના આંતરામાં શ્રીસીમંધર નામના ભગવાન થયા છે—જન્મ્યા છે. ૫૧૭.

मुणिसुव्वयजिणनमिजिण–अंतरे रज्जं चइत्तु निक्खंतो ।
सिरिउदयदेवपेढाल–अंतरे पावई मुक्खं ॥ ५१८ ॥

મુનિસુવ્રતસ્વામી અને નમિનાથના આંતરામાં સીમંધર સ્વામીએ રાજ્યનો ત્યાગ કરી દીક્ષા ગ્રહણ કરી છે તથા શ્રી ઉદય-

જિન અને પેઢાલજિન જે આવતી ચોવીશીમા ૭ મા ને ૮ મા થનાના છે તેમના આતરામા'તે નિર્વાણ પામવાના છે. ૫૧૮.

૩૨૧ સાડાબાર કરોડ સુવર્ણના તોલનુ પ્રમાણ.

इगलक्ख तीससहस्सा, दो सय मणाइ सेर तेरजुआ ।
टकणा य चउवीस, सढ्ढीवार कोडि कणयम्मि ॥५१९॥

સાડાબાર કરોડ સુનર્ણનો તોલ એક લાખ ત્રીશ હજાર અને બસો મણ, તેર શેર અને ચોવીશ ટાક (રૂપીયાભાર) એટલો થાય છે. ૫૧૯. (તીર્થંકર જ્યા પારણુ કરે ત્યાં દેવો આટલા દ્રવ્યની વૃષ્ટિ કરે છે.)

૩૨૨ સાધુને લેવાના આહારમા ટાળવાના ૪૭ દોષ.

૧ પિંડ ઉદ્ગમના એટલે ઉત્પન્ન થતા લાગે તેવા ૧૬ દોષ.

आहाकम्मु १ देसिय २, पूईकम्मे ३ य मीसजाए ४ य ।
ठवणा ५ पाहुडियाए ६,
पाओयर ७ कीय ८ पामिच्चे ९ ॥५२०॥
परिअट्टिए १० अभिहडु ११,
भिन्ने १२ मालोहडे १३ य अच्छिज्जे १४ ।
अणिसिट्ठं १५ ज्झोयरए १६,
सोलस पिंडुग्गमे दोसा ॥ ५२१ ॥

આધાકર્મ દોષ—સાધુને નિમિત્તે એટલે સાધુને મનમા ધારીને સચિત્ત વસ્તુને અચિત્ત કરે અથવા અચિત્ત વસ્તુને રાધે તે. ૧,

ઔદ્દેશિક દોષ-પૂર્વે તૈયાર કરેલા ભાત લાડુ વિગેરેને મુનિને નિમિત્તે દહીં ગોળ વિગેરેવડે મિશ્ર કરી સ્વાદિષ્ટ બનાવે તે. ૨, પૂતિકર્મ—શુદ્ધ આહાર આધાકર્મી આહારમાં નાંખી મિશ્ર કરવો અથવા આધાકર્મી આહારથી ખરડાયેલી કડછી વિગેરેવડે શુદ્ધ આહાર વહોરાવવો તે. ૩, મિશ્રજાત—જે આહાર પોતાને માટે તથા સાધુને માટે પ્રથમથીજ સંકલ્પ કરીને બનાવવો તે. ૪, સ્થાપના—સાધુને માટે ક્ષીર વિગેરે વસ્તુ જૂદી કરી જુદા વાસણમાં રાખી મૂકવી તે. ૫, પ્રાભૃતિકા—વિવાહાદિકનો પ્રસંગ આવવાને વિલંબ હોય છતાં સાધુને ગામમાં રહેલા જાણી તે લાભ લેવા માટે વહેલો વિવાહમહોત્સવ કરવો અથવા વિવાહાદિકનો સમય નજીક છતાં સાધુને આવવાની રાહ જોવા માટે વિલંબ કરવો તે. ૬, પ્રાદુષ્કરણ—અંધકારમાં રહેલી વસ્તુ દીપક વિગેરે કરવાવડે અથવા ભીંત વિગેરે દૂર કરવાવડે પ્રકાશિત કરીને આપવી તે. ૭, ક્રીત—સાધુને માટે કોઈ પણ વસ્તુ વેચાતી લઈને-લાવીને આપવી તે. ૮, પ્રામિત્ય—સાધુને માટે કોઇ પણ વસ્તુ ઉધારે કે ઉછીતી લઈને આપવી તે. ૯, પરાવર્તિત-સાધુને માટે પોતાની વસ્તુ બીજાની વસ્તુ સાથે બદલાવી સાધુને ખપે તેવી લાવીને તે સાધુને આપવી તે. ૧૦, અભ્યાહૃત-આહારાદિક સાધુના ઉપાશ્રય વિગેરેમાં સન્મુખ લાવીને સાધુને આપવો તે. ૧૧, ઉદ્ભિન્ન-કુડલા વિગેરેમાંથી ઘી વિગેરે કાઢવા માટે તેના મુખ ઉપરથી માટી વિગેરે દૂર કરી અથવા કપાટ, તાળું વિગેરે ઉઘાડી તેમાંથી જોઈતી વસ્તુ કાઢી સાધુને વહોરાવવી તે. ૧૨, માલાપહૃત-માળ, ભોંયરા કે શીંકા ઉપરથી ઉતારી સાધુને વહોરાવવું તે. ૧૩, આચ્છિદ્ય-પોતે બળવાન હોવાથી બીજાની વસ્તુ ઝુંટી લઈને સાધુને આપવી તે. ૧૪, અનિસૃષ્ટ-જેના એકથી વધારે સ્વામી હોય એવા (ભાગવા) આહારાદિકને સર્વમાંથી કોઈ એક જણ બીજાઓની રજા લીધા વિના સાધુને આપે તે. ૧૫, તથા અધ્યવપૂરક દોષ-સાધુનું આગમન સાંભળી પોતાને માટે રંધાતા અન્નમાં બીજું વધારે નાંખી તે રસોઈમાં વધારો કરવો તે. ૧૬-આ સોળ પિંડોદ્ગમના દોષો છે. આ દોષો શ્રાવકથી એટલે દાતારથી ઉત્પન્ન થાય છે. ૫૨૦-૫૨૧.

૨ સાધુથી ઉત્પન્ન થતા ઉત્પાદનાના ૧૬ દોષો.

धाई १ दूइ २ निमित्ते ३,
आजीव ४ वणीवगे ५ तिगिच्छा ६ य ।
कोहे ७ माणे ८ माया ९,
लोभे १० अ हवंति दस एए ॥ ५२२ ॥
पुव्विं पच्छा संथव ११,
विज्जा १२ मंते १३ अ चुण्ण १४ जोगे १५ अ ।
उप्पायणाइ दोसा,
सोलसमे मूलकम्मे १६ य ॥ ५२३ ॥

ધાત્રી-બાળકને ધવરાવનાર, સ્નાન કરાવનાર, અલંકાર પહેરાવનાર, રમાડનાર અને ખોળામા બેસાડનાર-આ પાંચ પ્રકારની ધાત્રી માતા કહેવાય છે. તેમાથી કોઈ પણ કર્મ સાધુ ભિક્ષાને માટે કરે તો તે ધાત્રીપિંડ દોષ કહેવાય છે. ૧, દૂતિની જેમ ભિક્ષાને માટે સંદેશો લાવે અથવા લઈ જાય તે દૂતિપિંડદોષ ૨, ભિક્ષાને માટે ભૂત, ભવિષ્ય અને વર્તમાનકાળ સંબંધી શુભાશુભ ફળ કે નિમિત્ત કહીને ભિક્ષા ગ્રહણ કરવાથી નિમિત્તપિંડદોષ ૩, ભિક્ષાને માટે પોતાની જાતિ, કુળ, ગચ્છ, કર્મ, શિલ્પ વિગેરેના વખાણ કરવાથી લાગે તે આજીવપિંડ દોષ ૪, બ્રાહ્મણ, શ્રમણ વિગેરેના ભક્તો પાસેથી આહાર લેવાની ઈચ્છાથી 'હું પણ તેનો ભક્ત છું' એમ કહી આહાર ગ્રહણ કરે તે વનીપકપિંડદોષ ૫, વૈદ્યની જેમ ઔષધ આપી અથવા બતાવી આહાર ગ્રહણ કરવાથી લાગે તે ચિકિત્સાપિંડદોષ ૬, વિદ્યા અને તપ વિગેરેનો પ્રભાવ દેખાડી, રાજાનું માન્યપણું દેખાડી અથવા ક્રોધનું ફળ દેખાડી ભિક્ષા ગ્રહણ કરનાથી ક્રોધપિંડદોષ ૭, પોતાની લબ્ધિની પ્રશંસાથી અથવા બીજાએ ઉત્સાહ આપનાથી અથવા કોઈએ

તે નિક્ષિપ્ત દોષ ૩, ફળાદિક સચિત્ત વસ્તુથી ઢાંકેલી વસ્તુને આપતા કે ગ્રહણ કરતા લાગે તે પિહિત દોષ ૪, દેવાના પાત્રમાં રહેલી કાંઇક બીજી વસ્તુને સચિત્ત એવા પૃથ્વીકાયાદિક ઉપર મૂકી તે પાત્રવડે દેતાં અથવા લેતા લાગે તે સંહૃત દોષ ૫, બાળ, વૃદ્ધ, નપુંસક, ધ્રુજતો, અંધ, મદોન્મત, હાથપગ વિનાનો, બેડીમાં નાખેલો, પાદુકાપર ચડેલો, ખાંસીવાળો, ખાંડનાર, પીસનાર, ભુંજનાર, કાપનાર, પીંજનાર, દળનાર, ફાડનાર, તોડનાર વિગેરે છકાયના વિરાધક પાસેથી તેમજ ગર્ભિણી, તેડેલા છોકરાવાળી અથવા ધાવતા બાળકવાળી સ્ત્રી પાસેથી આહાર લેતાં લાગે તે દાયક દોષ ૬, સચિત્ત ધાન્યના કણથી મિશ્રિત સાકર વિગેરે વસ્તુ દેતા અથવા લેતા ઉન્મિશ્ર દોષ ૭, અચિત્તપણાને પામ્યા વિનાની વસ્તુ દેતાં અથવા લેતા અપરિણત દોષ ૮, અકલ્પ્ય વસ્તુથી લેપાયેલા પાત્ર કે હસ્તવડે દેતા અથવા લેતા લિપ્ત દોષ ૯ તથા પૃથ્વીપર ઘી વિગેરેના ટીપા પડતા હોય એવી રીતે દેતા અથવા લેતા છર્દિત દોષ તેવી રીતે ટીપાં પડવાથી ત્યાં રહેલા તથા બીજા આગંતુક જીવોની પણ ઘૃતબિંદુના ઉદાહરણની જેમ વિરાધના થાય છે ૧૦-આ એષણાના દશ દોષ દાયક અને ગ્રાહક બન્નેથી ઉત્પન્ન થનારા છે. ૫૨૪.

૪ ગ્રાસૈષણાના (આહાર કરતી વખતના) પાંચ દોષો.

संजोयणा १ पमाणे २,
इगाले ३ धूम ४ कारणे ५ पढमा ।
वसइबहिरंतरे वा, रसहेऊ दव्वसंजोगा ॥ ५२५ ॥

સંયોજના નામનો પહેલો દોષ રસના હેતુથી એટલે સારો સ્વાદ કરવાના હેતુથી ઉપાશ્રયની બહાર અથવા અંદર આવીને માંડાવિગેરેની સાથે ઘી ખાંડ વિગેરે દ્રવ્યોનો સંયોગ કરવાથી લાગે છે ૧, જેટલો આહાર કરવાથી ધીરજ, બળ, સંયમ, તથા મન, વચન અને કાયાના યોગને બાધા ન આવે તેટલો આહાર

કરવો જોઇએ, તેથી વધારે આહાર કરે તો પ્રમાણાતિરિક્તતા નામનો બીજો દોષ ૨, સ્વાદિષ્ટ અન્નના અથવા તેના દાતારના વખાણ કરતો આહાર કરે તો તે સાધુ રાગરૂપ અગ્નિથી ચારિત્રરૂપ કાષ્ઠને અંગારારૂપ બનાવે છે, તેથી તે ત્રીજો અંગાર દોષ ૩, અન્નની કે તેના દાતારની નિંદા કરતો આહાર કરે તો તે ચારિત્રરૂપ કાષ્ઠને બાળી ધુમાડારૂપ કરે છે, તેથી તે ચોથો ધૂમ્ર દોષ ૪, કારણ વિના ભોજન કરે તો પાંચમો કારણાભાવ નામનો દોષ. મુનિને ભોજન કરવાનાં ૭ કારણો કહ્યાં છે. તે આ પ્રમાણે–ક્ષુધાવેદના સહન ન થઈ શકે તો આહાર કરવો ૧, આચાર્ય, બાળ, વૃદ્ધ અને ગ્લાન વિગેરેની વૈયાવચ્ચ કરવાના કારણે આહાર કરવો ૨, ઈર્યાસમિતિની શુદ્ધિ થઈ શકે માટે આહાર કરવો ૩, સંયમનું પાલન કરવા માટે આહાર કરવો ૪, જીવિતવ્યની રક્ષા કરવા માટે આહાર કરવો ૫, તથા ધર્મધ્યાનને સ્થિર કરવા માટે આહાર કરવો ૬–આ ૭ કારણોને માટે આહાર કરવાની જરૂર છે. તે કારણો સિવાય આહાર કરે તો અકારણ દોષ લાગે છે. ૫–આ પાંચ આહાર કરતી વખતના દોષો છે. (કુલ પિંડના ૪૭ દોષ થયા) ૫૨૫.

૩૨૩ ક્રોધ, માન, માયા અને લોભપિંડનાં ઉદાહરણો.

कोहे घयवरखवगो, माणे सेवइअ साहुलाभाय ।
माया आसाढभूई, लोभे केसरिसाहु त्ति ॥ ५२६ ॥

ક્રોધ ઉપર ઘૃતવર (ઘેબર) ક્ષપકનું દૃષ્ટાંત છે, માન ઉપર સેવતિકા સાધુનું દૃષ્ટાંત છે, માયા ઉપર અષાઢભૂતિ મુનિનું દૃષ્ટાંત છે, અને લોભ ઉપર કેસરી સાધુનું દૃષ્ટાંત છે–આ ચારેની સંક્ષિપ્ત કથા નીચે પ્રમાણે—

૧. કોઈ નગરમાં કોઈ બ્રાહ્મણને ત્યાં કોઈનું મરણ થયું, તેના માસિકને દિવસે તે બ્રાહ્મણ બીજા બ્રાહ્મણોને ઘૃતપૂર (ઘેબર)નું દાન આપતો હતો. તે વખતે ત્યાં કોઈ સાધુ માસક્ષપણને પારણે

આવી ચડ્યા. તેને દ્વારપાળે દાનનો નિષેધ કર્યો. ત્યારે તે સાધુએ કોપથી કહ્યુ કે-"આ માસિકમા મને ન મળ્યુ તો બીજા માસિકે મળશે." એમ કહી તે સાધુ અન્યત્ર ગયા. દૈવયોગે તેજ બ્રાહ્મણના ઘરમા બીજા મનુષ્યનું મરણ થયુ. તેના માસિકને દિવસે તેજ સાધુ માસક્ષપણને પારણે આવ્યા. તે વખતે પણ દ્વારપાળે તેમનો નિષેધ કર્યો, ત્યારે ફરીથી ક્રોધવડે પ્રથમની જેમ કહીને તે સાધુ અન્યત્ર ગયા. દૈવયોગે તેનાજ ઘરમા ત્રીજા મનુષ્યનુ મરણ થયુ. તેના માસિકને દિવસે તેજ સાધુ આવ્યા. તે વખતે પણ દ્વારપાળે નિષેધ કર્યો, ત્યારે તે સાધુ ફરીથી પણ ક્રોધથી તેજ પ્રમાણે બોલ્યા, એટલે દ્વારપાળે વિચાર્યું કે-"આ મુનિના ક્રોધયુક્ત વચનથી આ ઘરધણીના મનુષ્યો મરે છે." એમ વિચારી તેણે ઘરધણીને સર્વ વૃતાત કહ્યો. તે સાભળી તે ઘરધણીએ એકદમ સાધુ પાસે આવી તેમને ખમાવી યથેચ્છ ઘેબર વિગેરે આહાર વહોરાવ્યો. આ ક્રોધપિંડ ઉપર દૃષ્ટાત જાણવુ.

૨ ગિરિપુષ્પિત નગરમા સિંહ નામના સૂરિ પરિવાર સહિત રહ્યા હતા. તેવામા એકદા તે નગરમા સેવતિકા (સેવ) ખાવાનુ પર્વ આવ્યુ. તે દિવસે સૂત્રપોરસી થઇ રહ્યા પછી સાધુના સમુદાયમાથી એક સાધુએ કહ્યુ કે-" આજે સૌ સાધુઓને સપૂર્ણ થઈ રહે તેટલી ઘી ગોળ સહિત સેવતિકા વહોરી લાવે તેવો કોઈ સાધુ છે?" તે સાભળી એક સાધુએ ગર્વથી કહ્યુ કે-"હુ સર્વને થાય તેટલી લાવી આપીશ" આ પ્રમાણે પ્રતિજ્ઞા કરી તે સાધુ ફરતા ફરતા કોઇ કૌટુબિકને ઘેર ગયા. ત્યા તેણે ઘણી સેવતિકા ઘી ગોળ સહિત જોઇને કૌટુબિકની સ્ત્રી પાસે તેની યાચના કરી, પણ તે સુલોચના નામની સ્ત્રીએ તેને આપવાનો નિષેધ કર્યો. ત્યારે અમર્ષથી સાધુએ કહ્યું કે-" હુ આ ઘીગોળ સહિત સેવતિકા અવશ્ય ગ્રહણ કરીશ." એમ પ્રતિજ્ઞા કરી. સુલોચનાએ પણ અમર્ષથી કહ્યુ કે-" જો તને આમાથી કાઈ પણ મળે તો મારૂ નાક તે કાપ્યુ એમ હુ સમજીશ." પછી તે સાધુ જ્યા સભામાં મિત્રોની સાથે સુલોચનાનો પતિ વિષ્ણુદત્ત બેઠો હતો ત્યા કોઈના કહેવાથી ગયા અને વિષ્ણુદત્તને કહ્યુ કે-" જો તુ શ્વેતાગુલિક ૧, બકોડ્ડાયક

૨, કિંકર ૩, સ્નાયક ૪, ગૃધ્રરિંખી ૫ અને હદ્દન્ન ૬—આ છ પ્રકારના બાયલામાંથી કોઈ પણ પ્રકારનો ન હો તો હું તારી પાસે કાંઈક યાચના કરૂં." એમ કહી તે છએની કથા કહી; એટલે વિષ્ણુદત્તે કહ્યું કે—"હું કાંઈ એવો સ્ત્રીને વશ નથી, માટે જે માગવું હોય તે માગો." ત્યારે સાધુએ તેની પાસે તેને ઘેર તૈયાર કરેલી ઘી ગોળ સહિત સેવતિકા માગી. વિષ્ણુદત્તે ઘેર જઈ યુક્તિથી પોતાની સ્ત્રી ન જાણે તેમ તે સાધુને ઘી ગોળ સહિત સેવતિકા વહોરાવી. સાધુ પણ સુલોચનાને સંકેતથી નાક કાપ્યાનું બતાવીને ઉપાશ્રયે ગયા. આ માનપિંડ જાણવો.

૩ રાજગૃહ નગરમાં સિંહરથ રાજા હતો. ત્યાં વિશ્વકર્મા નામનો નટ હતો. તેને બે પુત્રીઓ અત્યંત રૂપવાળી હતી. એકદા તે નગરમાં ધર્મરૂચિ નામના આચાર્ય પરિવાર સહિત પધાર્યા. તેમના એક આષાઢભૂતિ નામના શિષ્ય બુદ્ધિના નિધાન હતા. તે ભિક્ષાને માટે અટન કરતા વિશ્વકર્મા નટને ઘેર ગયા. ત્યાં તેમને એક મોદક મળ્યો. તે લઈ તેના ઘરની બહાર જઈ તેણે વિચાર્યું કે—"આ મોદક આચાર્ય મહારાજને આપવો પડશે, મારે ભાગ તો આવશે નહીં." એમ વિચારી તેણે રૂપવરાવર્તનની વિદ્યાથી કાણા સાધુનું રૂપ કરી તેને જ ઘેર જઈ બીજો મોદક લીધો. બહાર નીકળી વિચાર્યું કે—"આ તો ઉપાધ્યાયને આપવો પડશે." એમ વિચારી કુબજનું રૂપ લઈ ત્રીજો મોદક લીધો. ફરીથી બહાર નીકળી વિચાર્યું કે "આ તો રત્નાધિક સાધુને આપવો પડશે." એમ વિચારી કુષ્ઠિનું રૂપ કરી ચોથો લાડુ લીધો. આ સર્વ તેની માયા માળ ઉપર રહેલા વિશ્વકર્માએ છાની રીતે જોઇને વિચાર્યું કે—"જો આ સાધુ આપણી પાસે હોય તો તે મોટા નટનું કામ કરી શકે." એમ વિચારી તેને લોભ પમાડવા માટે નીચે આવી તે સાધુને ઘણા મોદકો આપ્યા. અને હમેશાં પધારવા વિનંતિ કરી. તથા તેના ગયા પછી તે વિશ્વકર્માએ પોતાની બન્ને પુત્રીઓને કહ્યું કે—"તમે તે સાધુને હમેશાં ઉત્તમ મોદક આપી હાવ, ભાવ, કટાક્ષ વિગેરેવડે તેને વશ કરી તમારો પતિ થાય તેમ કરજો." તે પુત્રીઓએ તે જ પ્રમાણે વર્તી તેને વશ કરી પોતાનો પતિ કર્યો.

તે સર્વ નટોમાં મુખ્ય થયો. એકદા નિષેધ કર્યો છતાં તે બન્ને પુત્રીઓ પતિની હાજરી નહી હોવાથી મદિરાપાન કરી મદોન્મત્ત બની માળ ઉપર બેભાનપણે સુતી હતી. તેનામા અકસ્માત અષાઢભૂતિ ત્યા આવ્યો. તેમને તેવી બીભત્સ અવસ્થાવાળી જોઈ તેને ઉત્કટ વૈરાગ્ય થયો. તેથી તે ત્યાથી નીકળી ગયો. પરંતુ તે વૃત્તાત જાણવામા આવવાથી વિશ્વકર્માએ તે બને પુત્રીઓને શીખવી તેની પાછળ મોકલી. તે બનેએ ઘણી આજીજી કરી. છેવટ અષાઢભૂતિએ તેમનુ વચન માન્યુ નહી. ત્યારે તેઓએ પોતાની આજીવિકાનુ સાધન માગ્યુ. તેથી દયાને લીધે અષાઢભૂતિ પાછા વળ્યા અને ભરત ચક્રવર્તીના ચરિત્રને પ્રકાશ કરનારૂ રાષ્ટ્રપાળ નામનુ નાટક રચી સિંહરથ રાજા પાસેથી ભૂષણાદિકવડે સુશોભિત પાચસો ક્ષત્રિયો લઈ તેમને નાટકના પાઠ શીખવ્યા. પછી તે અદ્ભુત નાટક સિંહરથ રાજા પાસે ભજવી બતાવ્યુ. તેમા તેને પુષ્કળ ધન ઈનામ તરીકે મળ્યુ. તે સર્વ તેણે તે બને સ્ત્રીઓને આપ્યુ. નાટકને અંતે તે પાચસો રાજપુત્રો સહિત અષાઢભૂતિએ ગુરૂ પાસે જઈ દીક્ષા ગ્રહણ કરી. ઈત્યાદિ. આ માયાપિંડ ઉપર દૃષ્ટાત જાણવુ.

૪ ચંપાનગરીમાં સુવ્રત નામના સાધુ હતા. એકદા તે નગરીમાં મોદકનુ પર્વ આવ્યુ. તે દિવસે તે સાધુએ વિચાર કર્યો કે—"આજે મારે સિંહકેસરીઆ મોદક જ વહોરવા. બીજુ કાંઈ લેવુ નહી." એમ વિચારી તે ભિક્ષાને માટે અટન કરવા લાગ્યા. પરંતુ અઢી પહોર સુધી અટન કર્યા છતા પણ તેને સિંહકેસરીઆ મોદક મળ્યા નહી. તેથી તેનુ ચિત્ત વિકળ થયુ, તેથી જેના ગૃહદ્વારમા પ્રવેશ કરે ત્યા ધર્મલાભને બદલે સિંહકેસરીઆ એવો શબ્દ બોલવા લાગ્યા. એ રીતે આખો દિવસ અને રાત્રિના પણ બે પહોર સુધી તેણે અટન કર્યુ, પણ મોદક મળ્યા નહી. તેવામા તે એક શ્રાવકના ઘરમા પેઠા અને ધર્મલાભને ઠેકાણે સિંહકેસરીઆ એવો શબ્દ બોલ્યા. તે સાભળી ગૃહધણી શ્રાવક શાસ્ત્રમા પ્રવીણ અને ડાહ્યો હોવાથી તેણે વિચાર્યું કે—"આ સાધુને ઇચ્છિત સિંહકેસરીઆ મોદક મળ્યા નથી, તેથી તેનુ ચિત્ત વિકળ થયુ જણાય છે." એમ

વિચારી તેના ચિત્તની સમાધિ માટે તેની પાસે સિંહકેસરીઆ મોદકનો ભરેલો થાળ લાવી કહ્યું કે-"હે પૂજ્ય! આ સર્વ સિંહકેસરીઆ મોદકો ગ્રહણ કરો." તે જોઈ સાધુએ તે ગ્રહણ કર્યા અને તેનું મન સ્વસ્થ થયું. પછી શ્રાવકે તેમને કહ્યું કે-"હે પૂજ્ય ! આજે મારે પૂર્વાર્ધ (પુરિમઢ્ઢ)નું પચ્ચખ્ખાણ છે, તે પૂરૂં થયું કે નહીં?" તે સાંભળી સાધુએ ઉપયોગપૂર્વક ઉંચે આકાશમાં જોયું, તો મધ્ય રાત્રિનો સમય જાણ્યો. એટલે તેમણે પશ્ચાત્તાપ કરવા પૂર્વક શ્રાવકને કહ્યું કે-" તમે મને સારી પ્રેરણા કરીને સંસારસમુદ્રમાં ડુબતાં બચાવ્યો." ઇત્યાદિ કહી આત્માની નિંદા કરતા તથા વિધિપૂર્વક તે વહોરેલા મોદકોને પરઠવતા શુદ્ધ ધ્યાનમાં મગ્ન થઈ ઘાતિકર્મનો ક્ષય કરી કેવળજ્ઞાન પામ્યા. ઈત્યાદિ. આ લોભપિંડ ઉપર દૃષ્ટાંત જાણવું.

આ ચારે દૃષ્ટાંતો વિસ્તારથી પિંડનિર્યુક્તિની ટીકામાં આપેલાં છે. ૫૨૬.

૩૨૪ સાત સમુદ્ઘાતનાં નામ.

वेयण १ कसाय २ मरणे ३,
वेउव्विय ४ तेअए ५ य आहारे ६ ।
केवलिय समुग्घाए ७ सन्नीण सत्त समुग्घाया ॥५२७॥

વેદના સમુદ્ઘાત ૧, કષાય સમુદ્ઘાત ૨, મરણ સમુદ્ઘાત ૩, વૈક્રિય સમુદ્ઘાત ૪, તૈજસ સમુદ્ઘાત ૫, આહારક સમુદ્ઘાત ૬ અને કેવલિ સમુદ્ઘાત ૭-આ સાતે સમુદ્ઘાત સંજ્ઞી પંચેંદ્રિય મનુષ્યને હોય છે. ૫૨૭. (આ સાત પૈકી એક છેલ્લો સમુદ્ઘાત કેવળીને અને બાકીના ૭ છદ્મસ્થને હોય છે. પ્રારંભના ત્રણ સર્વ જીવોને હોય છે. આ સાતનો વિસ્તાર દંડકાદિ પ્રકરણોથી જાણવો.)

૩૨૫ પાપની આલોચના.

जे मे जाणंति जिणा, अवराहं बिसु ठाणेसु ।
तेहिं आलोएमि, उवट्ठिओ सव्वभावेण ॥ ५२८ ॥

મારા જે અપરાધ જુદા જુદા સ્થાનમાં (કારણોમાં) થયેલા જિનેશ્વરે જાણ્યા હોય તે સર્વને સર્વ ભાનવડે ઉજમાળ થયેલો હું આલોચુ છું. ૫૨૮.

૩૨૬ અઢાર પાપસ્થાનના નામ.

पाणाइवाय १ मलियं २,
चोरिक्क ३ मेहुणं ४ दविणमुच्छं ५ ।
कोह ६ माणं ७ माया ८,
लोभं ९ पिज्जं १० तहा दोसं ११ ॥ ५२९ ॥
कलहं १२ अब्भक्खाणं १३,
पेसुन्नं १४ रइअरई १५ समाउत्तं ।
परपरिवायं १६ माया-
मोस १७ मिच्छत्तसल्लं १८ च ॥ ५३० ॥
वोसिरिसु इमाइं, मुक्खमग्गसंसग्गविग्घभूयाइं ।
दुग्गइनिबंधणाइं, अट्ठारस पावठाणाइं ॥ ५३१ ॥

પ્રાણાતિપાત ૧, મૃષાવાદ ૨, ચોરી ૩, મૈથુન ૪, દ્રવ્યપરની મૂર્છા ૫, ક્રોધ ૬, માન ૭, માયા ૮, લોભ ૯, પ્રેમ (રાગ) ૧૦, દ્વેષ ૧૧, કલહ ૧૨, અભ્યાખ્યાન (ખોટું આળ દેવું તે) ૧૩, પિશુનતા (ચાડી) ૧૪, રતિઅરતિવડે સહિતપણું ૧૫, પરના અવર્ણવાદ (નિંદા) ૧૬, માયામૃષા ૧૭ અને મિથ્યાત્વ શલ્ય ૧૮-આ અઢાર પાપસ્થાનો મોક્ષમાર્ગના સંસર્ગમાં-તેની પ્રાપ્તિમાં વિઘ્નભૂત છે તથા દુર્ગતિનું કારણ છે, તેથી તે સર્વ ત્યાગ કરવા યોગ્ય છે. ૫૨૯-૫૩૦-૫૩૧.

૩૩૦ નરકાદિ ગતિમાં જનાર જીવોનાં લક્ષણ.

૧ નરકે જનારનાં લક્ષણ.

जो घायइ सत्ताइं, अलियं जंपेइ परधणं हरइ ।
परदारं चिय वच्चइ, बहुपावपरिग्गहासत्तो ॥ ५३६ ॥
चंडो माणी थद्धो, मायावी निठ्ठुरो खरो पावो ।
पिसुणो संगहसीलो, साहूण निंदओ अहम्मो ॥५३७॥
दुठ्ठबुद्धी अणज्जो, बहुपावपरायणो कयग्घो य ।
बहुदुक्खसोगपरओ, मरिउं निरयम्मि सो जाइ ॥५३८॥

જે પ્રાણી હિંસા કરતો હોય, અસત્ય વચન બોલતો હોય, પરધનનું હરણ કરતો હોય, પરસ્ત્રીનું સેવન કરતો હોય, બહુ પાપવાળા પરિગ્રહમાં આસક્ત હોય, વળી જે ક્રોધી, માની, સ્તબ્ધ, માયાવી, નિષ્ઠુર (કઠોર વચન બોલનાર), ખળ, પાપી (અન્ય પાપો કરનાર), પિશુન (ચાડીયો), સંગ્રહ કરવાના સ્વભાવવાળો (કૃપણ), સાધુજનનો નિંદક અને અધર્મી (ધર્મની શ્રદ્ધા રહિત) હોય, તેમજ જે દુષ્ટ બુદ્ધિવાળો, અનાર્ય, બહુ પાપ (આરંભ)ના કાર્યમાં તત્પર, કૃતઘ્ન (કરેલા ગુણને નહીં જાણનાર), તથા ઘણા દુઃખ અને શોકમાં જ નિરંતર મગ્ન રહેનારો-તેવો મનુષ્ય મરીને નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે. ૫૩૬-૫૩૭-૫૩૮.

૨ તિર્યંચ ગતિમાં જનારનાં લક્ષણ.

कज्जत्थी जो सेवइ, मित्तं कज्जे उ कए विसंवयइ ।
कूरो मूढमईओ, तिरिओ सो होइ मरिऊणं ॥ ५३९ ॥

જે કાર્યને અર્થે (મતલબને માટે) મિત્રને સેવે-કામ હોય ત્યારે મિત્રનો આશ્રય કરે અને કાર્ય થઈ રહ્યા પછી તેનો વિસંવાદ

(ત્યાગ) કરે અથવા વાંકુ પણ બોલે-મિત્ર તરિકે માને નહી, તથા જે ક્રૂર અને મૂઢ મતિવાળો હોય, તે મનુષ્ય મરીને તિર્યંચ થાય છે. ૫૩૯.

૩ મનુષ્યગતિમા જવાનાં લક્ષણ

अज्जवमद्दवजुत्तो, अकोहणो दोसवज्जिओ वाई ।
न य साहुगुणेसु ठिओ, मरिउं सो माणुसो होइ ॥५४०॥

જે આર્જવ (સરળતા) અને માર્દવ (કોમળતા) વડે યુક્ત હોય, ક્રોધ રહિત, દ્વેષ રહિત, વાદી (અન્યના ગુણને બોલનાર) હોય અને સાધુના ગુણોમાં રહેલો ન હોય, અર્થાત્ મુનિપણુ ગ્રહણ કર્યું ન હોય તે મનુષ્ય મરીને પણ મનુષ્ય થાય છે. (સાધુપણુ લીધેલ હોય તો તો દેવગતિ કે મોક્ષ પામે છે તેથી સાધુપણુ ગ્રહણુ કર્યા વિનાનો કહ્યો છે. દેશવિરતિ શ્રાવક પણ દેવ જ થાય છે.) ૫૪૦.

અહી દેવગતિમા જનારા જીવોના લક્ષણની ગાથા જોઇએ પણ લખેલ નથી, તેથી સ્થાન શૂન્ય ન રહેવા માટે કર્મગ્રંથ પહેલા-માથી તે સબધી ગાથા લખી છે.

૪ દેવગતિએ જનાર જીવોના લક્ષણો.

अविरयमाइ सुराउ, बालतवो ऽकामनिज्जरो जयइ ।
सरलो अगारविल्लो, सुहनामं अन्नहा असुहं ॥५४१॥

અવિરતિ સમકિત દૃષ્ટિ વિગેરે જીવો તથા બાળતપ-અજ્ઞાન કષ્ટ કરનારા જીવો અને અકામ નિર્જરા કરનારા જીવો દેવગતિનુ આયુ બાંધે છે. સરલ, ગર્વ વિનાના તેમજ તેવા બીજા ગુણવાળા જીવો શુભ નામકર્મ બાંધે છે અને તેથી અન્યથા-વિપરીત વર્તનારા જીવો અશુભ નામકર્મ બાંધે છે. ૫૪૧.

અવિરતિ ને તિર્યંચ દેવાયુ બાંધે
છે. તેમા શાસના પ્રિ સંયોગે, ધર્મરૂચિપણે, દેશ

વિરતિ ગુણે, સરાગ સંયમે વૈમાનિકનું આયુ બાંધે.

બાલતપ એટલે દુ:ખગર્ભિત, મોહગર્ભિત વૈરાગ્યે કરી દુષ્કર કષ્ટ, પંચાગ્નિસાધન, રસપરિત્યાગાદિક અનેક પ્રકારના મિથ્યાત્વ-યુક્ત તપકરતો, સનિદાન અને ઉત્કટ એટલે અત્યંત આકરા રોષે કે ગારવે તપ કરતો અસુરાદિક યોગ્ય આયુ બાંધે.

અકામ નિર્જરાએ–અજ્ઞાનપણે ભૂખ, તૃષા, ટાઢ, તાપ, રોગાદિક કષ્ટ સહેતો, સ્ત્રી અણમીલતે શીલ ધારણ કરતો, વિષયસંપત્તિને અભાવે વિષય અણસેવતો ઈત્યાદિકવડે થતી અકામ નિર્જરાએ તથા બાલમરણમાં કાંઈક તત્પ્રાયોગ્ય શુભ પરિણામે વર્તતો રત્નત્રયી વિરાધનાએ વ્યંતરાદિ યોગ્ય આયુ બાંધે.

આચાર્યાદિકની પ્રત્યનીકતાએ કિલ્વીષિકાયુ બાંધે. તથા મુગ્ધપણે મિથ્યાત્વીના ગુણ પ્રશંસતો, મહિમા વધારતો, પરમાધામીનું આયુ બાંધે.

એ પ્રમાણે આયુકર્મના બંધહેતુ જાણવા. અકર્મભૂમિના મનુષ્યને અણુવ્રત, મહાવ્રત, બાલતપ, અકામનિર્જરાદિક દેવાયુના બંધહેતુ વિશેષ કોઈ નથી, તેમજ તેમાં કેટલાએક મિથ્યાત્વી પણ હોય છે તેથી તેને દેવાયુ કેમ સંભવે ? એમ કોઈ પ્રશ્ન કરે તેને માટે શીળપાલન, સરલપણું, કષાયની મંદતા વિગેરે તેને દેવગતિના બંધહેતુ સમજવા એમ કહેલું છે. ૫૪૧.

(ઉપરની બીજી અરધી ગાથા શુભ અશુભ નામ કર્મના બંધ માટે છે તેથી તેનો વિશેષાર્થ લખવામાં આવ્યો નથી.)

૩૩૧ ૭ લેશ્યાવાળા જીવોના દૃષ્ટાંતો.

मूल १ साह २ प्पसाहा ३,

गुच्छ ४ फले ५ पडियजंबु ६ भक्खणया ।

सव्वं १ माणुस २ पुरिसे ३,

साउह ४ झुज्झंत ५ धणहरणा ६ ॥ ५४२॥

મૂળ ૧, શાખા ૨, પ્રશાખા ૩, ગુચ્છ ૪, ફળ ૫ અને પડેલાં ફળ ૬ નુ ભક્ષણ તથા સર્વ ૧, મનુષ્ય ૨, પુરૂષ ૩, આયુધ સહિત ૪, યુદ્ધ કરનાર ૫ અને ધન હરણ ૬–આ છએ લેશ્યાના અનુક્રમે દૃષ્ટાતો જાણવા. ૫૪૨. આ ગાથાનો સાર નીચે પ્રમાણે–

કેટલાક મિત્રો જબૂવૃક્ષના ફળ ખાનાની ઇચ્છાથી જબૂવૃક્ષ પાસે ગયા. ત્યાં કોઇએ કહ્યુ કે–" મૂળ સહિત આ વૃક્ષ છેદીને પછી તેનાં ફળ આપણે ખાઇએ. " આવું કહેનાર કૃષ્ણલેશ્યાવાળો જાણવો. ૧. બીજાએ કહ્યુ–" આખા વૃક્ષને પાડવાનુ શુ કામ છે ? મોટી મોટી શાખાઓ જ કાપીને નીચે પાડીએ." આ પ્રમાણે કહેનાર નીલલેશ્યાવાળો જાણવો. ૨. ત્રીજાએ કહ્યુ કે–"મોટી શાખા શા માટે પાડવી જોઇએ ? નાની નાની શાખાઓ જ પાડવી." આમ કહેનાર કાપોતલેશ્યાવાળો જાણવો. ૩. ચોથાએ કહ્યુ કે– "નાની શાખાઓ કાપનાનુ પણ શુ કામ છે ? માત્ર ફળવાળા ગુચ્છા જ કાપવા." આવુ કહેનાર તેજોલેશ્યાવાળો જાણવો. ૪. પાચમાએ કહ્યુ –" ગુચ્છા કાપવાનુ પણ શુ કામ છે ? માત્ર ફળો જ પાડવા." આવુ કહેનાર પદ્મલેશ્યાવાળો જાણવો. ૫ છેવટ છઠ્ઠાએ કહ્યુ કે– " ફળો પાડવાનુ શુ કામ છે ? પાકેલાં ફળો જે નીચે સ્વયં પડેલા છે તે જ ખાઇએ. " આવુ કહેનાર શુક્લલેશ્યાવાળો જાણવો. ૬.

અથવા–કોઈ પલ્લીપતિ પોતાના સૈન્ય સહિત કોઈ ગામમા લુ ટ કરવા ચાલ્યો. તેમા કોઇએ કહ્યુ કે–" ગામમા પ્રવેશ કરતા જે કોઈ દ્વિપદ કે ચતુષ્પદ વિગેરે સામા મળે તે સર્વને મારી નાખવા." આમ કહેનાર કૃષ્ણલેશ્યાવાળો જાણવો. ૧. બીજાએ કહ્યુ–" ચતુષ્પદને મારવાથી શુ ફળ ? માત્ર દ્વિપદ (મનુષ્યો)ને જ મારવા." આમ બોલનાર નીલલેશ્યાવાળો જાણવો. ૨. ત્રીજો બોલ્યો–" સર્વ મનુષ્યોને મારવાથી શું ફળ છે ? માત્ર પુરૂષોને જ મારવા." આમ બોલનાર કાપોતલેશ્યાવાળો જાણવો. ૩. ચોથાએ કહ્યુ–" સર્વ પુરૂષોને શામાટે મારવા જોઇએ ? જે પુરૂષોએ આયુધ ધારણ કર્યા હોય તેમને જ મારવા " આમ કહેનાર તેજોલેશ્યાવાળો જાણવો. ૪. પાંચમાએ કહ્યુ –" સર્વ આયુધ વાળાને શામાટે મારવા જોઇએ ? માત્ર જેઓ આપણી સામા થાય

તેમને જ મારવા." આમ કહેનાર પદ્મલેશ્યાવાળો જાણવો. ૫. છઠ્ઠાએ કહ્યું-"સામા થનારને પણ શા માટે મારી નાંખવા જોઇએ? આપણે તો ધનનું જ કામ છે, માટે માત્ર ધન જ હરણ કરવું." આમ બોલનાર શુક્લલેશ્યાવાળો જાણવો. ૬. આ છ લેશ્યાઓમાં પૂર્વ પૂર્વની લેશ્યા અશુભ છે અને ઉત્તર ઉત્તરની લેશ્યા શુભ છે.

૩૩૨ મોક્ષનો માર્ગ.

पूया जिणंदेसु रई वएसु,
जुत्तो अ सामाइयपोसहेसु ।
दाणं सुपत्ते सवणं सुसत्थे,
सुसाहुसेवा सिवलोयमग्गो ॥ ५४३ ॥

જિનેશ્વરની પૂજા, વ્રતોને વિષે રતિ (પ્રીતિ), સામાયિક અને પૌષધનું કરવાપણું, સુપાત્રને દાન; ઉત્તમ શાસ્ત્રોનું શ્રવણ અને શ્રેષ્ઠ સાધુઓની સેવા-આ મોક્ષનો માર્ગ છે. ૫૪૩.

૩૩૩ શ્રાવકનું કર્તવ્ય.

पव्वेसु पोसहवयं, दाणं सीलं तवो अ भावो अ ।
सज्झायनमुक्कारो, परोवयारो य जयणा य ॥ ५४४ ॥

અષ્ટમી ચતુર્દશી વિગેરે પર્વતિથિએ પૌષધ વ્રત કરવું, દાન, શીળ, તપ ને ભાવ-આ ચારે પ્રકારના ધર્મનું આરાધન કરવું, સ્વાધ્યાય-સજ્ઝાય ધ્યાન કરવું, નવકાર મંત્રનો જાપ કરવો, પરોપકાર કરવો અને સર્વ ક્રિયામાં યતના (જયણા) રાખવી-આ સર્વ શ્રાવકનાં કર્તવ્ય છે. ૫૪૪. (મન્નહ જિણાણંની સજ્ઝાયમાં બતાવેલાં ૩૬ શ્રાવકના કૃત્યોની પાંચ ગાથામાંથી આ બીજી ગાથા છે.)

૩૩૪ પ્રચાર કરવા યોગ્ય પાંચ પ્રકાર.

पूआ १ पच्चक्खाणं २,

पडिक्कमणं ३ पोसहो ४ परोवयारो ५ य ।

पच पयारा चित्ते, न पयारो तस्स संसारे ॥ ५४५ ॥

જિનેશ્વરની પૂજા ૧, પચ્ચખ્ખાણ ૨, પ્રતિક્રમણ ૩, પૌષધ વ્રત ૪ અને પરોપકાર ૫—આ પાચ પકાર જેના ચિત્તમા હોય તેને સસારમાં પ્રચાર થતો નથી, એટલે કે તે ચિરકાળ સસારમા ભ્રમણ કરતો નથી–સ્વલ્પ કાળમા મોક્ષ પામે છે. ૫૪૫.

૩૩૫ બાર ચક્રવર્તીના શરીરનુ માન.

पणसय धणुह भरहे१, चउसट्ठी धणुह सगरतणुमाणं२ ।
बायालीसं मघवो३, सणंकुमारो य इगयाल४ ॥५४६॥

संती५ कुंथू६ अरहा७, चत्तालीस पणतीस तीसा य ।
अट्ठावीस चउवीसा, धणू सुभूमो८ महापउमो९ ॥५४७॥

इय चाक्कियतणुमाणं,

हरिसेणो १० जयस्स ११ बंभदत्तस्स १२ ।

पन्नरस बारस सत्त–धणु गाहा आगमे भणिया ॥५४८॥

ભરત ચક્રવર્તીની કાયાનુ માન પાંચસો ધનુષ ૧, સગર ચક્રીના શરીરનુ માન સાડા ચારસો ધનુષ ૨, મઘવા ચક્રવર્તીનું બેતાળીશ ધનુષ ૩, સનત્કુમારનુ એકતાળીશ ધનુષ ૪, શાંતિનાથનુ ચાળીશ ધનુષ ૫, કુંથુનાથનુ પાંત્રીશ ધનુષ ૬, અરનાથનુ ત્રીશ

ધનુષ ૭, સુભૂમ ચક્રીનું અઠ્ઠાવીશ ધનુષ ૮, મહાપદ્મ ચક્રવર્ત્તીનું ચોવીશ ધનુષ ૯, હરિષેણ ચક્રીનું પંદર ધનુષ ૧૦, જય ચક્રીનું બાર ધનુષ ૧૧, બ્રહ્મદત્તનું સાત ધનુષ ૧૨-આ પ્રમાણે આ ભરત ક્ષેત્રમાં આ અવસર્પિણીમાં થયેલા બારે ચક્રવર્તીઓના શરીરની અવગાહના આગમને વિષે કહેલી છે. ૫૪૬-૫૪૭-૫૪૮.

૩૩૬ કર્ત્તાનું નામ-સ્થાન-ગુરૂનું નામ વિગેરે.

गुज्जरजणवयमज्झे, लोलवाडय नाम पुर पसिद्ध ।
अंचलगणिनायकसिरि-गुणनिहाणसुरीउवएसे ॥५४९॥
हरिसभरे हरिससूरिए, बद्धुए रयणसंचयं सुकयं ।
सुयसायरा उद्धरिओ, नंदउ जा दुप्पसहसूरी ॥५५०॥

ગુજરાત દેશની મધ્યે લોલપાટક નામના પ્રસિદ્ધ પુરમાં અંચલગચ્છના નાયક ગણિશ્રી ગુણનિધાન સૂરિના ઉપદેશથી હર્ષના સમૂહવાળા હર્ષસૂરિ નામના બટુકે (શિષ્યે) શ્રુત-સાગરથી ઉદ્ધરીને આ રત્નસંચય નામનો ગ્રંથ સારી રીતે તૈયાર કર્યો છે. તે દુપ્પસહ સૂરિ મહારાજા થાય ત્યાં સુધી જયવંત વર્તો. ૫૪૯-૫૫૦.

ઇતિશ્રી અંચળગચ્છાધિપતિ શ્રી ગુણનિધાન
સૂરિ શિષ્ય શ્રી હર્ષનિધાનસૂરિ સંગૃહિત
શ્રી રત્નસંચય ગ્રંથ સભાષાંતર
વિશેષાર્થ સંયુક્ત સંપૂર્ણ.

અનેક મંત્રગર્ભિત પરમપ્રભાવી શ્રી પાર્શ્વનાથ સ્તુતિ સંયુક્ત ઉપસર્ગહર સ્તોત્ર.

१ उवसग्गहरं पासं, पासं वंदामि कम्मघणमुक्कं ।
विसहरविसनिन्नासं, मंगलकल्लाणआवासं ॥ १ ॥
२ विसहरफुलिंगमंतं, कंठे धारेइ जो सया मणुओ ।
तस्स गहरोगमारी–दुट्ठजरा जंति उवसामं ॥ २ ॥
३ चिट्ठउ दूरे मंतो, तुज्झ पणामोऽवि बहुफलो होइ ।
नरतिरिएसु वि जीवा, पावंति न दुक्खदोगच्चं ॥ ३ ॥
ॐ अमरतरु कामधेणु–चिंतामणि कामकुंभमाईऐ ।
सिरि पासनाह सेवा–ग्गहाणं सव्वेऽवि दासत्तं ॥ ४ ॥
ॐ ह्रीं श्रीं ऐं ॐ (नमो) तुह दंसणेण सामिय,
पणासइ रोगसोग दुक्ख दोहग्गं ।
कप्पतरुमिव जायइ, ॐ तुह दंसणेण सम्मफलहेउ स्वाहा ॥५॥
ॐ ह्रीं नमिऊण विप्पणासयं, मायावीएण धरणनागिंदं ।
सिरिकामराजकलियं, पासजिणिंदं नमंसामि ॥ ६ ॥
ॐ ह्रीं श्रीं पास विसहर विज्जा–मंतेण झाणझाएव्वो ।
धरण पोमावइ देवी, ॐ ह्रीं क्ष्म्ल्वर्यूं स्वाहा ॥ ७ ॥
जयउ धरणदेव, पउम हुंत्ती नागणी विज्जा ।
विमलज्झाणसहिओ, ॐ ह्रीं क्ष्म्ल्वर्यूं स्वाहा ॥ ८ ॥
ॐ थुणामि पासं, ॐ ह्रीं पणमामि परमभत्तीए ।
अट्ठक्खर धरणेंदो, पोमावइ पयडिओ कित्ती ॥ ९ ॥

१ या २ गर्पण ३ साय ४ जिणद ५ यथ्या ६ ज्जंति ७ य

जस्स पयकमले सीयं, वसीयं पोमावइ धरणिंदो ।
तस्स नासेइ सयलं, विसहर विसनासेइं ॥ १० ॥

४ तुह सम्मत्ते लद्धे, चिंतामणिकप्पपायवब्भहिए ।
पावंति अविग्घेणं, जीवा अयरामरं ठाणं ॥ ११ ॥

नट्ठट्ठमयट्ठाणे, पणट्ठकम्मट्ठनट्ठसंसारे ।
परमट्ठनिट्ठियट्ठे, अट्ठगुणाधीसरं वंदे ॥ १२ ॥

५ इय संथुओ महायस, भत्तिब्भरनिब्भरेण हियएण ।
ता देव दिज्ज बोहिं, भवे भवे पासजिणचंद ॥ १३ ॥

કેટલીક પ્રતમાં ઉપરની ૭-૮-૯-૧૦ મી ગાથાને બદલે નીચેની ચાર ગાથાઓ છે.

ભૂળ ઉવસગ્ગહરંમાં આદ્યમાં અંક ૧-૨-૩-૪-૫ કરેલી પાંચ ગાથાઓ હાલ પ્રવૃત્તિમાં છે. છઠ્ઠી ગાથા જે સંખેપી દીધી છે તે તો કોઇ પણ જગ્યાએ લભ્ય નથી.

तं नमह पासनाहं, धरणिंदनमंसियं दुहपणासेइ ।
तस्स पभावेण सया, नासंति सयलदुरियाइं ॥ १४ ॥

एए समरंताणं, मुणिं न दुहवाहि नासमाही दुरकं ।
नामं सीयंमं असमं, पयडो नथ्थिथ्थ संदेहो ॥ १५ ॥

जलजलण तह सप्पसीहो, मारारी संभवेपि खिप्पं जो ।
समरेइ पासपहुं, पहोवि न कयावि कीसी तस्स ॥ १६ ॥

इहलोगट्ठि परलोगट्ठि, जो समरेइ पासनाहं तु ।
तत्तो सिज्झेइ उक्को-सइ नाह सुरा भगवंतं ॥ १७ ॥

१ सया. २ वसइ. ३ माघट्टं. ४ महाधीसरं ५ वि ६ त * नामं. वियमंतसमं. ७ चोरारी.